

David Čep, Jan Provazník,
Michal Janovec (eds.)

COFOLA 2023
část 6 – Ochrana hodnot
v postmoderní společnosti

Sborník z konference

MASARYKOVA
UNIVERZITA

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS IURIDICA
EDITIO SCIENTIA

MUNI
PRESS

MUNI
LAW

COFOLA 2023

Sborník příspěvků mladých právníků, doktorandů
a právních vědců

Část 6 – Ochrana hodnot v postmoderní společnosti

David Čep, Jan Provazník, Michal Janovec (eds.)

Masarykova univerzita
Brno 2023

Tato publikace vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu „COFOLA 2023“ MUNI/B/1402/2022 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

Gratis Open Access – <https://www.press.muni.cz/open-access>

© 2023 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-280-0502-3 (online ; pdf)

Recenzenti

- JUDr. Tomáš Durdík
- JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.

Odborní garanti

- Mgr. David Čep, Ph.D.
- JUDr. Jan Provazník, Ph.D.

Organizační výbor konference

- doc. JUDr. Michal Janovec, Ph.D.
- Mgr. Vendula Vymazalová, LL.M.
- Mgr. Bc. David Texl, LL.M.
- Mgr. Bc. et Bc. Michaela Trtková
- Mgr. Jakub Slavík
- Mgr. Radka Špačková
- Mgr. Ondřej Julíček

OBSAH

Ochrana hodnot v postmoderní společnosti

Genderově podmíněné násilí v kyberprostoru.....	11
<i>Veronika Barešová</i>	
Nepodmíněný trest odnětí svobody a negativní jevy s ním spojené.....	33
<i>Alena Ivanová</i>	
Trestněprávní ochrana řádného průběhu soudního jednání a důstojnosti soudu.....	69
<i>Alžběta Jakoubková</i>	
Podmíněné propuštění „z volné nohy“ – vítězství ochrany hodnot nad textem zákona?.....	83
<i>Ondřej Klabačka</i>	
Řízení vozidla bez řidičského oprávnění na pomezí správně právní a trestně právní odpovědnosti.....	105
<i>Michal Márton</i>	
Trestný čin týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku.....	128
<i>Soňa Pospíšilová</i>	
Řádné odůvodnění výroku o trestu jako součást práva na spravedlivý proces.....	158
<i>Radka Špačková</i>	
Vybrané aspekty dokazování okolností vylučujících protiprávnost.....	175
<i>David Texl</i>	
Justice přátelská k dětským pachatelům – realita nebo budoucnost?.....	198
<i>Michaela Trísková</i>	
Deníček nebo telefon aneb elektronické důkazy v trestním řízení.....	218
<i>Adam Vojtěch</i>	
Marihuanu získáváme pěstováním alebo výrobou?.....	236
<i>Tomáš Zábrenský</i>	

OCHRANA HODNOT V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI

GENDEROVĚ PODMÍNĚNÉ NÁSILÍ V KYBERPROSTORU

Veronika Barešová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá tématem kybernetického násilí se zaměřením na jeho současné nejčastější pojetí, a to jako významné oblasti jevu genderově podmíněného násilí. Příspěvek stručně shrnuje současný stav poznání, současnou použitelnou právní úpravu na mezinárodní, unijní a vnitrostátní úrovni a v závěrečné části se věnuje návrhu nové směrnice, která přináší kriminalizaci některých projevů kybernetického násilí s uvedením postoje českých zákonodárců k tomuto návrhu. Hlavním zjištěním je, že zkoumání tohoto jevu je stále ve svých počátcích a legislativní řešení v českém právním prostředí bylo doposud zcela nedostačující. Návrh nové směrnice tak představuje zásadní obrat v přístupu ke kybernásilí.

Keywords in original language

Genderově-podmíněné násilí; kybernetické násilí.

Abstract

The paper deals with the topic of cyber violence with a focus on its current most common concept, specifically as an important area of the phenomenon of gender-based violence. This paper briefly summarizes the current state of knowledge, the current applicable legislation at the international, EU and national level, and in the final part it is devoted to the proposal of a new directive that introduces the criminalization of certain displays of cyber-violence and the position of Czech legislators towards this proposal. The main finding is that the knowledge of this phenomenon is still in its beginnings and the legislative solution in the Czech legal system has so far been completely insufficient. The draft of the new directive thus represents a fundamental turn in the approach to cyber-violence.

Keywords

Gender-based Violence; Cyber Violence.

1 Úvod

Společnost v posledních desetiletích zažívá turbulentní rozvoj internetu a technologií s ním spojených. Za posledních 20 let se z tohoto fenoménu stala běžná a neoddelitelná součást života většinové populace. Dokonce se stále častěji objevuje pojmání přístupu k internetu jako základního lidského práva. Výraznější závislost a neodmyslitelná propojenost života s internetem je pozorována u mladé generace, která je již na jeho přítomnost zvyklá od útlého dětství. V roce 2021 mělo počítač nebo tablet 79 % českých domácností a 83 % domácností má přístup k internetu. Z rodin s dětmi a mladých rodin bez dětí jsou to téměř všechny (asi 98 %)¹. V České republice používá sociální sítě, jako je Facebook, Instagram či Twitter, více než 4,9 milionů osob, tj. 56 % jednotlivců starších 16 let. V roce 2012 to bylo pouhých 31 % těchto osob². I v našem prostředí tak lze v posledních letech pozorovat velký nárůst užívání těchto nástrojů.

Kyberprostor³ můžeme chápat jako prostředí v globální počítačové síti, které umožňuje snadné propojení a komunikaci na velké vzdálenosti, v reálném čase a za libovolné míry anonymity. Kyberprostor tak představuje určitý virtuální svět, který ovšem v současné době většina osob vnímá jako součást naší reality, a nikoliv jako realitu od ní odlišnou. Vzhledem ke globálnosti této sítě lze také v tomto virtuálním prostoru jen těžko respektovat státní hranice. Internet přinesl do života naší společnosti nepochybně mnoho pozitivního, ale stal se také novou platformou pro trestnou činnost, která je v mnoha případech pro specifika kyberprostoru obtížněji stíhatelná. S postupným rozvojem tak bylo nutné přistoupit ke stíhání hackingu, specifických případů

¹ Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami: za období 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha, listopad 2021, s. 15 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142872020/06200421.pdf/c4028fae-5d47-4b27-999e-14dc55064d9c?version=1.3>

² *Ibid.*, s. 54.

³ V právním prostředí ČR je kyberprostor definován např. v zákoně č. 181/2014 Sb., o kybernetické bezpečnosti a o změně souvisejících zákonů v ustanovení § 2 písm. a), a to jako „*digitální prostředí umožňující vznik, zpracování a výměnu informací, tvořené informačními systémy, a službami a sítěmi elektronických komunikací*“.

trestných činů proti autorskému právu či podvodného jednání. Internet se ovšem rozvíjí dále a s příchodem sociálních sítí dochází ke zvýšené konfrontaci a komunikaci mezi uživateli, a to nikoliv už jen v rámci obchodních či pracovních styků, ale v rámci vztahů přátelských a milostných, ale taky zcela náhodných bez konkrétní sociální vazby. Dochází tak ke vzniku zcela nového místa, kde se osoby potkávají a také střetávají, což vede pochopitelně také ke konfliktům či nejrůznějším útokům do osobní sféry. V reálném čase tak nyní pozorujeme zrod, ale také počátky vnímání těchto projevů jako problému, který je třeba nějakým způsobem řešit, či dokonce kriminalizovat a stíhat. Na tyto jevy ovšem zákonodárce zatím nebyl schopen komplexně a speciálně zareagovat tak, jak tomu bylo v minulosti, např. v případě hackingu. Otevírá se tak globální diskuze o tom, jak (či zda vůbec) tato jednání kriminalizovat.

Příspěvek se tedy bude zabývat současným stavem poznání jevu kybernetického násilí a zhodnotí současnou a připravovanou právní úpravu. Vzhledem k tomu, že stav poznání je ve svých počátcích, bude příspěvek v teoretické části vycházet zejména z analýz a doprovodných výzkumných materiálů. V části analyzující právní úpravu poté z příslušných legislativních nástrojů.

2 Současný stav poznání

2.1 Genderově podmíněné kybernetické násilí

V současné době je jev kybernetického násilí zkoumán nejčastěji ve dvou rovinách. První z nich je zkoumání kyberšikany s akcentem na dětské a adolescentní oběti. Druhou z nich je genderové hledisko s akcentem na ženské oběti kybernásilí. V současné době začíná převažovat právě druhé hledisko a kybernásilí se tak řadí mezi tzv. genderově podmíněné násilí.

Pojem „genderově podmíněné násilí“ je v současné době užíván pouze v kontextu násilí na ženách, potažmo sekundárně na členech LGBTQ+ komunity. Z podstaty věci ale není možné a priori vyloučit jeho užívání v souvislosti s násilím na mužích. Aktuálně je ovšem pojem téměř ztotožňován s pojmem „násilí na ženách“. Výklad samotného pojmu nabízí např. důvodová zpráva Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí

vůči ženám a domácího násilí (dále „Istanbulská úmluva“), která je na teorii genderově podmíněného násilí vystavěna. Rozumíme jí m obecně násilí, které je namířeno proti ženě z důvodu, že je ženou, nebo které ženy neúměrně postihuje. Od ostatních typů násilí se liší tím, že pohlaví oběti je primárním motivem pro násilné činy⁴. Genderově podmíněným násilím tak dle čl. 3 písm. a) Istanbulské úmluvy rozumíme veškeré činy genderového násilí, jež vyústí, anebo mohou vyústit ve fyzickou, sexuální, psychickou či ekonomickou újmu či strádání žen, včetně hrozeb takovýmito činy, donucování nebo svévolného omezování svobody, ať k nim dochází na veřejnosti nebo v soukromí. Teorie považuje tento druh násilí nejen jako příčinu, ale také důsledek nerovných mocenských vztahů založených na vnímaných rozdílech mezi ženami a muži, které vedou k podřízenému postavení žen jak v soukromé, tak i ve veřejné sféře. Násilí je tak vnímáno spíše jako strukturální problém, neboť je způsobováno společenským systémem. Zdůrazňovány jsou zejména škodlivé genderové stereotypy stavící ženu do pozice slabší či podřadné. Největší nedostatek této teorie ovšem shledává autorka v zanedbání menšinové skupiny obětí, a to i přesto, že stereotypy o mužích rovněž mohou představovat významný faktor pro vznik násilí, které jinak spadá svých charakterem do této skupiny násilí. Stejně jako v případě žen, tak i v případě mužů jsou ve společnosti uchovávané a zakořeněny stereotypy, které mohou mít zásadní negativní dopad na rovnost pohlaví a způsobovat jiné negativní společenské jevy. Násilí tak může pramenit z nedostatečného plnění vzorců maskulinního chování. Přestože legislativní pokusy o implementaci této teorie nepopírají viktimitu mužů, zdůrazňují výrazně význam zvýšené ochrany obětí ženského pohlaví.

Rovněž evropský pokus o legislativní úpravu nahlíží na kybernetické násilí jako na genderově podmíněné. Evropská komise se, na opakovaný popud Evropského parlamentu, na tento jev rozhodla v březnu 2022 reagovat, a to v rámci návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí COM/2022/105 (dále „návrh směrnice“ či „směrnice“). V návrhu směrnice je v rámci důvodové zprávy ovšem dodáno, že potenciální obětí takového násilí může být kdokoli, bez

⁴ Explanatory report to the Council of Europe Convention on prevention and combating violence against women and domestic violence. *Rada Evropy* [online]. 2011 [cit. 2. 5. 2023]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680a48903>

ohledu na pohlaví nebo gender a požadavek kriminalizace jednání popsaných ve směrnici se tak podle návrhu vztahuje na všechny oběti bez rozdílu. Přestože se důvodová zpráva nese v duchu zaměření na ženské oběti, kriminalizace kybernásilí je vlastně ve výsledku genderově neutrální. U garantovaných práv obětí ovšem takto silný postoj návrh směrnice nezastává, kdy pouze nevyklučuje, aby využily práv obětí i jiné osoby než jen ženy, stanou-li se obětmi takového násilí. Z povahy věci ale nedává smysl, aby byl k ženské oběti stejného činu jiný přístup než k oběti mužské či nebinární. Tento přístup v podstatě podmílá poselství o rovnosti mužů a žen, kdy dále staví ženy do pozice slabší a zranitelnější oběti, která si zaslouží zvláštní režim (v našem prostředí např. označení za zvlášť zranitelnou oběť). Pokud by byla přijata směrnice v tomto znění, lze jen doufat, že Česká republika zvolí cestu genderové neutrality přístupu k obětem tak, jak tomu bylo i doposud.

Již v roce 2020 bylo doporučeno definovat kybernetické násilí na ženách jako „*projev genderově podmíněného násilí, které je spácháno přímo či nepřímo skrze informační a komunikační technologie, které vyústí (nebo pravděpodobně může vyústit) ve fyzickou, sexuální, psychologickou nebo ekonomickou újmu nebo utrpení ženy nebo dívky, a to včetně výhrůžek takovými jednáním či omežováním používání jejich základních práv a svobod.*“⁵ Součástí definice má být zdůraznění propojení kybernetického násilí s jevem systematického násilí na ženách a propojenost s násilím v reálném světě. Naproti tomu kybernásilí definuje návrh směrnice jako jakýkoli násilný čin, na který se vztahuje tato směrnice a který je spáchán, k němuž je napomáháno, nebo který nabývá vážnějšího charakteru zčásti nebo zcela za použití informačních a komunikačních technologií. Definice tedy neobsahuje oproti požadavku vůbec genderové hledisko.

V současné době neexistuje dostatečný počet relevantních statistických průzkumů o rozšíření tohoto jevu. Dostupné studie jsou většinou omezeny pouze na ženské oběti a zahrnují i jednání, která není možné považovat za relevantní ve vztahu k potenciální kriminalizaci, a to vzhledem k jejich nižší společenské škodlivosti (např. negativní komentáře týkající se vzhledu apod.). Z dostupných dat je ovšem dovozováno, že ženy

⁵ Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Opinion on combatting online violence against women. *Evropská Komise* [online]. 1. 4. 2020, s. 4 [cit. 29. 3. 2023]. Dostupné z: https://commission.europa.eu/system/files/2020-04/opinion_online_violence_against_women_2020_en.pdf

zažívají kybernetické násilí častěji, a to zejména jeho sexualizované formy. Odhaduje se, že nějakou formu kybernetického násilí již zažila od svých 15 let jedna z deseti žen⁶. Výzkumy rovněž dovozují, že ženy častěji zažívají závažné případy kybernetického obtěžování, jako je kybernetické pronásledování a sexuální obtěžování po internetu⁷. Kybernetické násilí dopadá ve vyšší míře na ženy více vystupující na veřejnosti. Jedná se tak např. o političky, novinářky či jiné známé osobnosti. Tímto je rovněž odůvodňováno řešení kybernásilí na úrovni unijní v rámci tohoto konkrétního Návrhu s odkazem na to, že výsledkem může být snaha ženy umlčet, což jim komplikuje účast ve veřejném životě a podkopává zásady demokracie zakotvené ve Smlouvě o Evropské unii. Rovněž je upozorňováno na jiné diskriminační faktory, které mohou důsledky kybernásilí zhoršit a mohou se považovat i za faktory zvyšující viktimitnost. Můžeme mezi ně řadit rasu, věk, sexuální a genderovou identitu, zdravotní stav, vyznání, etnický původ apod.⁸

2.2 Dopady kybernetického násilí

Potřeba legislativní úpravy, potažmo kriminalizace, je odůvodňována zejména dopady kybernetického násilí na poškozené. Reakcí poškozeného na kybernásilí může být stažení se z kyberprostoru a izolace, čímž může dojít k ztrátě příležitostí pro prohlubování vzdělávání, růst kariéry a tvorby sociálních kontaktů.⁹ Oběti rovněž zažívají vyšší míru úzkosti, stresu, deprese, traumat, záchvatů paniky, ztráty sebeúcty a pocitu bezmoci, pokud jde o jejich schopnost reagovat na zneužívání¹⁰. S ohledem na specifika virtuálního prostoru

⁶ Kybernetické násilí na ženách a dívkách. *Evropský institut pro rovnost žen a mužů* [online]. 2017, s. 1 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://op.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/0986a0fa-beb7-11e7-a7f8-01aa75cd71a1>

⁷ Ibid.

⁸ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. prosince 2021 obsahující doporučení Komisi ohledně boje proti genderově podmíněnému násilí: kybernetické násilí (2020/2035(INL)). *Europarlament* [online]. P9TA(2021)0489. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_CS.html#title2

⁹ Combating Cyber Violence against Women and Girls. *European Institute for Gender Equality* [online]. 2022, s. 7 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/publications/combating-cyber-violence-against-women-and-girls>

¹⁰ Zpráva obsahující doporučení Komisi ohledně boje proti genderově podmíněnému násilí: kybernetické násilí: Vysvětlující prohlášení č. A9-0338/2021. *Evropský parlament* [online]. 2021. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0338_CS.html#_section3

není možné jev ztotožňovat s násilím ve smyslu brachiálního násilí a dopady do života oběti jsou především psychické povahy. Násilí v kyberprostoru na násilí v reálném světě ale může navazovat nebo mu předcházet. Celý jev tak může *Largo sensu* mít přímou spojitost i s násilím fyzickým.

2.3 Formy kybernetického násilí

Kybernetické násilí existuje v mnoha podobách a stejně jako internet se stále vyvíjí. Je tak pravděpodobné, že budeme svědky zrodu zcela nových dosud neznámých forem. V současné době neexistuje žádná ustálená skupina jevů řadicích se ke kybernetickému násilí. Definice i přesná označení dílčích jevů se liší napříč zdroji, kdy většina z nich je navíc použitelná spíše pro sociologická pozorování, a nikoliv pro potřeby právní vědy. Mezi nejčastější popsané podoby patří kybernetické pronásledování, kybernetické obtěžování, kyberšikana, kybernetický „hate speech“ a pornografie zveřejněná bez souhlasu dané osoby (tzv. revenge porn nebo sextortion). Mezi teorií popsané formy dále patří trolling, doxing¹¹ a mnohé další. Tyto jednotlivé formy se často do jisté míry překrývají a jeden akt může naplnit i více popsaných forem.

Kyberpronásledování je popisováno jako excesivní obtěžování za použití elektronických a digitálních prostředků, v současnosti zejména opakované kontaktování skrze sociální sítě. S takovým jednáním ovšem většina evropských legislativ alespoň do jisté míry pracuje. Další dimenzi pronásledování ovšem přináší nové technologie. Jedná se tak např. o sledování lokace oběti pomocí GPS, a to nejčastěji za pomoci chytrých hodinek, sledovacích aplikací či tzv. zařízení „smart home“. Tento jev často doprovází případy domácího násilí, kdy agresor umísťuje různé geolokátory či kamery pro neustálé sledování pohybu oběti. Toto jednání může být motivováno až patologickou žárlivostí, obavou z odchodu partnera či pouhou snahou o totální kontrolu. Není ovšem vyloučeno, že by k tomuto mohl přistoupit i útočník se zcela jinou motivací a vztahem k oběti. Kybernetický rozměr může pronásledování získat také v případě, kdy pachatel využívá obsahu sdíleného na sociálních sítích pro určování aktuální polohy oběti a následného sledování či obtěžování v reálném světě. Samotné sledování tohoto obsahu ovšem není možné kriminalizovat vzhledem k tomu, že oběť tyto informace zveřejňuje

¹¹ Doxingem rozumíme vyhledávání a zveřejňování citlivých osobních údajů o oběti.

dobrovolně k nahlédnutí, a to velmi často komukoliv bez nastavení soukromí. Typicky se bude jednat o různá živá vysílání nebo tzv. „stories“, tedy krátkodobé příspěvky přidávané v reálném čase. Škodlivé je naproti tomu bezpochyby nabourání se do uživatelského rozhraní nejrůznějších platform oběti a sledování skrze ně.

Kyberobtěžováním rozumíme vytrvalé a opakované jednání směřující proti oběti, jehož účelem je způsobení újmy, a to jak psychické, tak fyzické.¹² Může se projevat jako výhrůžky, vydírání či jiné nevhodné, útočné či ponižující jednání vůči oběti. Jedním z projevů může být specificky sexuální obtěžování, a to např. skrze zasílání nevyžádaného sexuálně explicitního obsahu či kontaktování s nevyžádanými nabídkami nebo explicitními zprávami. S rozvojem technologií se objevuje tento jev nejen v rámci soukromých chatovacích aplikací a sociálních sítí, ale také na veřejnosti, kdy je např. využívána technologie bluetooth či tzv. AirDrop, který vyvinula společnost Apple a odesílatel díky němu může být pro oběť zcela neznámý. Tento konkrétní druh obtěžování se tak vyznačuje hlavně jeho nevyžádaností, tedy nesouhlasem obou stran s takovým jednáním. Pojem kybersikana pak osahuje podobné projevy, ale využívá se v souvislosti s kyberobtěžováním (nebo kybernásilím obecně) vůči dětem, ale také adolescentům či mladým dospělým.¹³

Online Hate Speech představuje nenávistné projevy, které jsou cílené na jednotlivce nebo skupiny osob. Útoky jsou namířené na gender, etnicitu, vyznání, rasu, znevýhodnění nebo sexuální orientaci.¹⁴

Zneužití intimních fotografií nebo videa může mít několik podob, které můžeme rozlišovat například dle záměru, který je tímto jednáním sledován. Jedním z těchto záměrů může být pomsta, tedy způsobení určité újmy oběti. V tomto případě mluvíme o tzv. „pornografii z pomsty“ nebo také „revenge porn“. Výzkum ukazuje, že až 90 % obětí pornografie ze msty jsou ženy

¹² Combating Cyber Violence against Women and Girls. *European Institute for Gender Equality* [online]. 2022, s. 14 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/publications/combating-cyber-violence-against-women-and-girls>

¹³ Ibid.

¹⁴ DLOUHÁ, M., SVATOŠOVÁ, M., TENGLEROVÁ, H. Analýza genderově podmíněného kybernásilí v ČR. *Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR* [online]. 2016, s. 56 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Kybersikana_final_final-obsah_FINAL.pdf

a že počet případů narůstá.¹⁵ Roste rovněž počet internetových stránek určených k tomuto účelu, na nichž jsou fotografie umístěny často spolu s osobními údaji.¹⁶ K tomuto účelu jsou ovšem zneužívány také různé webové stránky pornografického průmyslu, sociální sítě apod. Dalším záměrem, který může být sledován, může být vydírání ve snaze dosáhnout např. ekonomického prospěchu, návratu bývalého partnera do vztahu, poskytnutí více fotografií nebo videí. Toto jednání je označováno jako „sextortion“. Tento digitální materiál je nejčastěji dobrovolně poskytnut obětí, nicméně bez souhlasu s dalším šířením. Materiál může být ale pořízen i zcela bez souhlasu a vědomí oběti. Kromě využití hackingu se objevují i případy focení intimních partií „pod sukni“¹⁷ či focení výstřihu na veřejných místech.

Další z forem může být vytváření digitálně upravených pornografických snímků. Jde tak o vytváření falešné pornografie. Technologie se s rozvojem umělé inteligence významně zdokonalují a vznikají tak tzv. „deepfakes“, u kterých je laickým okem obtížné neautentičnost rozeznat.

3 Relevantní právní úprava

3.1 Právní úprava na mezinárodní úrovni

Na mezinárodní úrovni v úvahu přichází zejména již zmíněná Istanbulská úmluva, a to i přesto, že sama explicitně kybernetické násilí neřeší. Otázkou užití Istanbulské úmluvy i pro jednání v online prostředí se zabývalo první obecné doporučení GREVIO¹⁸. Uvádí v něm, že jev kybernetického násilí považuje za odlišný, ale nikoli samostatný rozměr násilí na ženách a nabízí tak výklad Istanbulské úmluvy pro užití v online sféře, přičemž uvádí, že tvůrci

¹⁵ End Revenge Porn: Revenge Porn Statistics. *Cyber Civil Rights Initiative* [online]. 2015 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.cybercivilrights.org/wp-content/uploads/2014/12/RPStatistics.pdf>

¹⁶ Příkladem může být medializovaná kauza webu UGotPosted.com, jehož provozovatel Kevin Bollaert, byl dosouzen k 18 letům vězení za 21 činů krádeží identity a 6 činů podvodu. Jednalo se o typický příklad revenge-porn webové stránky, kde mohly osoby zveřejňovat intimní fotografie s osobními údaji. K. Bollaert následně po uhrazení stanovené částky oběti tyto fotografie odstranil.

¹⁷ Také označováno jako „upskirting“. Takové jednání je kriminalizováno např. v Německu či Velké Británii.

¹⁸ Zkratka GREVIO představuje Group of experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence

neměli v úmyslu rozlišovat mezi on-line a off-line násilím.¹⁹ Dle GREVIO pod definici násilí vůči ženám v čl. 3 písm. a) spadá sdílení obrázků nebo videí bez souhlasu, nátlak a vyhrožování, včetně vyhrožování znásilněním, sexualizované formy šikany a jiných forem zastrašování, kybernetické sexuální obtěžování, kybernetické pronásledování nebo pronásledování a sledování skrze technologické nástroje, jakož i psychické a ekonomické újmy páchané prostřednictvím digitálních technologií.²⁰ Istanbulská úmluva přímo zavazuje státy úmluvy kriminalizovat některá jednání kybernetického násilí, a to psychické násilí dle čl. 33 (tedy psychické dopady na oběti), stalking dle čl. 34 a sexuální obtěžování dle čl. 40 (pod tento pojem GREVIO zahrnuje i nevyžádané sdílení intimních multimédií, nátlak, vyhrožování, šikanu etc.). GREVIO rovněž doporučilo smluvním státům přezkoumat současnou legislativu a přijmout novou tak, aby bylo dosaženo efektivní prevence, ochrany a stíhání digitální dimenze násilí. Je ovšem nutno dodat, že Istanbulská úmluva nebyla v České republice dosud ratifikována a je do jisté míry kontroverzní, a to zejména pro svůj genderový rozměr.

Druhou potenciálně použitelnou mezinárodní smlouvou je Úmluva o počítačové kriminalitě, tedy tzv. Budapešťská úmluva. Ta byla v České republice ratifikována v roce 2013. Některé části této úmluvy mohou být aplikovatelné i na kybernásilí, např. zasahování do dat dle čl. 4, nebo zasahování do systému dle čl. 5. Úmluva se rovněž věnuje kriminalizaci dětské pornografie. Dodatkový protokol č. 1 poté zahrnuje požadavek kriminalizace rasistických a xenofobních projevů v kyberprostoru, tedy výšece hate speech. Nicméně vzhledem k tomu, že byla přijata před více než 20 lety, příliš nereflektuje současný vývoj. Její přínos může do budoucna ovšem být v posílené mezinárodní spolupráci, jejíž prohloubení se očekává v dalším plánovaném dodatku.

Neřímo se rovněž dají aplikovat i další úmluvy týkající se základních lidských práv, do kterých kybernásilí bez pochyby zasahuje.

¹⁹ GREVIO General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women. *Rada Evropy* [online]. 20. 10. 2021, s. 16 [cit. 29. 3. 2023]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

²⁰ *Ibid.*, s. 17.

3.2 Právní úprava na úrovni EU

Jak upozorňuje i důvodová zpráva k navrhované směrnici, regulace je dosud velmi roztržštěná jak na úrovni EU, tak členských států a existují značné mezery v právní úpravě. Na úrovni EU byla doposud řešena pouze rovina kybernásilí sexuální povahy vůči dětským obětem. Harmonizován je tak přístup ke stíhání výroby a šíření dětské pornografie a navazování kontaktů s dětmi k sexuálním účelům skrze informační a komunikační technologie (Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2011/93/EU). Nepřímo určitou míru ochrany může přinést také tzv. nařízení o GDPR. Použitelné by také nepřímo byly i jiné legislativní nástroje, nicméně nejedná se o cílenou ochranu před kybernetickým násilím.

Zároveň je vhodné zmínit poměrně nové nařízení o digitálních službách (Nařízení evropského parlamentu a Rady č. 2022/2065), které bude plně fungovat od května letošního roku. Jeho cílem je primárně zajištění bezpečného a transparentního online prostředí. Můžeme tak mluvit o snaze o prevenci kybernásilí, kdy povinnosti jsou ukládány primárně provozovatelům online platform a internetovým vyhledávačům. Nařízení např. ukládá povinnost moderování obsahu s důrazem na odstraňování projevů kybernetického násilí a zajištění efektivních způsobů hlášení takového obsahu a jeho urychleného odstranění.

3.3 Vnitrostátní právní úprava

Právní úprava českého trestního práva je založena prozatím na obecné úpravě, v rámci které lze stíhat i jednání s využitím technologií. Legislativa byla ale schopna doposud reagovat pouze na některé projevy.

Explicitně na kybernetický rozměr reaguje pouze úprava trestného činu nebezpečného pronásledování dle § 354 Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále „TZ“). Skrze obecnou úpravu lze rovněž stíhat trestný čin nebezpečného vyhrožování dle § 353 TZ. Hate speech lze stíhat jako trestný čin podněcování k nenávisti dle § 356 TZ, nicméně je zde omezení zaměření se na celou konkrétní skupinu vykazující se určitým společným znakem. Co se týká neoprávněného užití intimních multimédií ve smyslu sextortion, je možno toto jednání stíhat rovněž obecně jako trestný čin vydírání dle § 175 TZ.

Jev revenge porn ovšem není v současné době možné efektivně trestně stíhat. Někteří zástupci odborné veřejnosti zastávají názor, že lze toto jednání kvalifikovat jako trestný čin poškození cizích práv dle § 181 T'Z²¹. Autorka ovšem tento názor nesdílí. Skutková podstata § 181 T'Z totiž vyžaduje uvedení někoho v omyl či využití něčího omylu, což v běžných případech naplněno nebude. Dle § 181 T'Z byl ale např. kvalifikován případ, kdy pronajímatel umístil za zrcadlem v koupelně zařízení umožňující sledování nájemníků bez jejich vědomí a souhlasu za účelem vlastního sexuálního uspokojování.²² Mohlo by se tak jednat také o neoprávněné užití kamer počítačů či telefonů a pořizování snímků touto cestou. Rovněž bylo kvalifikováno jednání, kdy pachatel zveřejňoval pornografický materiál skrze falešný účet na sociální síti, kdy se vydával za obět'.²³ Použitelný na běžné případy není ani trestný čin neoprávněné nakládání s osobními údaji, dle § 180 T'Z zase vyžaduje získání těchto údajů v souladu s výkonem veřejné moci, povolání, zaměstnání nebo funkce. Deep fakes či falešná pornografie by mohla být stíhatelná jako trestný čin pomluvy dle § 184 T'Z, přičemž by se dokonce dalo kvalifikovat dle odst. 2, protože je šířeno skrze veřejně přístupnou počítačovou síť. Šíření pornografie je ale obecně kriminalizováno jen v případě vysoce společensky nepřijatelných, resp. deviantních, forem ve smyslu trestného činu dle § 191 T'Z a dále výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií dle § 192 T'Z, kdy tato úprava by dopadala i na případy revenge porn, kdy zobrazenou je osoba mladší 18 let. Aplikovatelné není na typické případy ani ustanovení § 183 T'Z, které vyžaduje uchování v soukromí osoby odlišné od pachatele. Zveřejňování pornografického materiálu bez souhlasu zúčastněné dospělé osoby, která s pořízením takového materiálů souhlasila, nicméně nedala souhlas k dalšímu sdílení, tak kriminalizováno obecně není a dle autorky není možné ani jednoznačně dovodit podřazení pod některý z existujících trestných činů.

²¹ Např. advokátka JUDr. Lucie Hrdá v článku „*Porno z pomsty. Expartner rozesílal její nabé fotky*“ pro Novinky.cz ze dne 18. 1. 2022.

²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2015, sp. zn. 4 T do 843/2015.

²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 7. 2014, sp. zn. 4 T do 815/2014.

4 Návrh směrnice o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí

Snaha o legislativní reakci na kybernásilí začala v Evropském parlamentu, který později přijal legislativní zprávy, skrze které požádal komisi, aby předložila návrh rozhodnutí Rady o stanovení genderově podmíněného násilí jako nové oblasti evropské trestné činnosti ve smyslu čl. 83 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále „SFEU“)²⁴ a požádal Komisi, aby ji využila jako právní základ nové směrnice. Dle Evropského parlamentu má kybernetické násilí nadnárodní povahu a také důsledky. Pachatelé využívají platformy, které jsou připojeny nebo hostovány v jiných zemích, než jsou země, v nichž se oběti genderově podmíněného kybernetického násilí nacházejí a je tedy vhodné přistoupit k nadnárodní spolupráci²⁵. K rozšíření seznamu eurozločinů ovšem prozatím nedošlo, a tak návrh směrnice obsahuje pouze trestné činy, které dle Komise mohou spadat pod již existující eurozločiny definované v čl. 83 odst. 1 SFEU, a sice počítačovou trestnou činnost a sexuální vykořisťování dívek a žen. Tento názor komise zastává s odkazem na zavedený precedent směrnice č. 2011/93/EU o pohlavním zneužívání dětí a směrnice č. 2013/40EU o útocích na informační systémy. V současné době je ale podán návrh, který by přidal hate speech mezi eurozločiny.²⁶ Směrnice je tak vystavěna na myšlence, že do působnosti „počítačové trestné činnosti“ mohou spadat i závažné formy genderově podmíněného online násilí s přeshraničním rozměrem. Návrh na základě toho obsahuje požadavek kriminalizace Sdílení intimního nebo zmanipulovaného materiálu

²⁴ Usnesení Evropského parlamentu č. 2021/2035(INL) ze dne 16. září 2021 obsahující doporučení Komisi o určení genderově podmíněného násilí jako nové oblasti trestné činnosti uvedené v čl. 83 odst. 1 SFEU. In: *EUR-lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52021IP0388>

²⁵ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. prosince 2021 obsahující doporučení Komisi ohledně boje proti genderově podmíněnému násilí: kybernetické násilí (2020/2035(INL)). *Evroparlament* [online]. P9TA(2021)0489. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_CS.html#title2

²⁶ Communication from the Commission to the European parliament and the Council: A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime COM(2021) 777 final. *Evropská komise* [online]. 9. 12. 2021. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0777>

bez souhlasu, Kybernetického pronásledování, Kybernetického obtěžování a Kybernetického podněcování k násilí nebo nenávisti.

Článek 7 písm. a) pokrývá problematiku revenge porn, případně i zpřístupnění neoprávněně pořízených fotografií. Samotné neoprávněné pořízení tohoto materiálu ovšem kriminalizováno není. Písm. b) tohoto článku je poté zaměřeno na manipulaci s tímto materiálem a řeší tak i například tvorbu tzv. „deep fakes“, opět je kriminalizováno pouze v případě, kdy dojde k následnému zpřístupnění. Písm. c) poté pokrývá sextortion, neboli vyhrožování jednáním popsaným v písm. a) a b).

Článek 8 týkající se kybernetického pronásledování v písm. a) pokrývá vyhrožování nebo zastrašování jiné osoby. Svým charakterem by takové jednání odpovídalo spíše definici kybernetického obtěžování, což mimo jiné demonstruje, jak málo je ustálen teoretický základ tohoto jevu. Písm. b) se poté vztahuje na kriminalizaci nepřetržitého dohledu nad jinou osobou bez jejího souhlasu za účelem jejího sledování. Může se tak jednat o zmiňované sledovací aplikace či využívání jiných technologických nástrojů tak, jak bylo zmíněno výše. Písm. c) tohoto článku pokrývá zpřístupnění osobních údajů s cílem podnítit koncové uživatele k tomu, aby uvedené osobě způsobili fyzickou nebo významnou psychickou újmu. Tato konkrétní část ovšem svou formulací vzbuzuje pochybnosti o jejím účelu, který není popsán ani v rámci důvodové zprávy. Tato formulace totiž neodpovídá zcela žádnému z dosud pozorovaných a pojmenovaných jevů kybernetického násilí a její zařazení do článku 8 je rovněž přinejmenším zavádějící a s ohledem na svůj charakter by dávalo větší smysl jej zařadit k čl. 9 i s ohledem na zapojení dalších uživatelů.

Článek 9 se věnuje kybernetickému obtěžování, ovšem omezuje se na útok s třetími stranami namířeného proti jiné osobě. Nepokrývá tak vůbec obtěžování, které je prováděno samostatně pachatelem. Objektivní stránka tohoto jednání spočívá ve zpřístupnění výhružného, nebo urážlivého materiálu velkému počtu koncových uživatelů, což osobě, která je předmětem útoku, způsobí značnou psychickou újmu. Jedná se tak o jednání, které je veřejné, a to ve vysoké míře. Tento článek tak nepokrývá jednání v soukromých zprávách či jen v malé uzavřené skupině.

Článek 10 pokrývá kybernetické podněcování k násilí, nebo k nenávisti namířené proti skupině osob, nebo proti příslušníkovi takové skupiny vymezené na základě pohlaví nebo genderu. Jedná se tak o specifické případy hate speech.

Formulace návrhu využívá na více místech v kontextu zpřístupnění pojem „velký počet koncových uživatelů“. Ten by měl být chápán tak, že se jedná o podstatné množství koncových uživatelů dotčených technologií a umožňuje tak rozsáhlý přístup k tomuto materiálu a jeho další potenciální šíření, a to s ohledem na příslušné okolnosti, včetně technologií použitých ke zpřístupnění tohoto materiálu a prostředků, které tyto technologie nabízejí k rozšíření. Poškozením pověsti a újma způsobená oběti může být ale v některých případech větší, pokud je materiál sdílen pouze s osobami z nejužšího sociálního, rodinného nebo pracovního prostředí. Obdobný názor zastává také Evropský hospodářský a sociální výbor, kdy uvedl, že chybějící souhlas a veřejné odhalení by měly samy o sobě stačit, aniž by se hodnotilo, zda bylo sdíleno s dostatečně velkým počtem uživatelů.²⁷

Směrnice požaduje za trestné činy uvedené v čl. 8 a 10 trest s horní hranicí nejméně 2 let. Za trestné činy v čl. 7 a 9 trest s horní hranicí trestní sazby nejméně jeden rok. Nejedná se tak o vysoké sazby a dá se předpokládat, že v případě implementace nebude stanovena ani minimální dolní sazba. Návrh směrnice rovněž přináší některé nové přitěžující okolnosti jako spáchání trestného činu v přítomnosti dítěte. Přítomnost dětí v online prostoru je již nevyhnutelná a v případě přijetí by tak bylo zajímavé pozorovat, jak bude s touto okolností zacházeno. Rovněž okolnost spáchání dvěma či více osobami by mohlo být poměrně zajímavé, kdy např. hate speech se mohou vlastně účastnit celé skupiny osob i skrze komentáře a označení „to se mi líbí“. Bylo by tak na dokazování, aby se prokázala koordinovanost a úmyslnost společného postupu.

Článek 25 poté požaduje, aby členské státy přijaly opatření k zajištění toho, aby byl odstraněn násilný obsah. Tuto funkci by mělo plnit předběžně

²⁷ Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k Návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (COM(2022)105 final) č. 2022/C 443/13 ze dne 22. 11. 2022. In: *EUR-lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022AE1395&from=EN>

opatření, na jejichž základě jsou poskytovatelé²⁸ povinni obsah odstranit, nebo k němu znemožnit přístup. Je ovšem otázkou, jak funkční by toto bylo v praxi, a to zejména ve vztahu ke globálním poskytovatelům. K tomu by samozřejmě mohl dopomoci do jisté míry již zmíněný Digital Act, nicméně bude zajímavé sledovat v praxi, v případě přijetí směrnice v tomto znění, jak tento postup funguje a jak rychle reagují poskytovatelé. Kromě toho směrnice skrze množství nástrojů a deklarací požaduje zlepšení pozice obětí, prevence, odborného vzdělávání a mezinárodní spolupráce.

5 Je kriminalizace vhodným řešením?

Nejzásadnějším argumentem pro kriminalizaci je výchovná funkce trestního práva. Označení takového jednání za škodlivé a uznání jevu jako problému hodného legislativního řešení by mělo zejména odradit potenciální pachatele, a v důsledku snížit výskyt kybernetického násilí. Samotná kriminalizace by tak mohla i přispět ke zmírnění bagatelizace a podpořit schopnost poškozených nejen domoci se adekvátní náhrady vzniklé škody, ale ochrany obecně. Zejména uznání závažnosti dopadu do psychické roviny poškozených by mohlo být také pozitivním signálem vůči nim.

Argumentem proti může být zcela relevantní obava z omezování svobody projevu. Stanovení adekvátní hranice mezi legitimním vyjadřováním svého názoru a škodlivým projevem je náročným úkolem a existuje tak reálné riziko potlačení legitimních forem vyjadřování, pokud by bylo ustanovení zákona např. příliš široce nebo vágně formulováno. Rovněž uplatnění v praxi může být s ohledem na specifika kybernetického prostoru obtížné, a to zejména s poukázáním na bezhraniční povahu internetu a anonymitu, kterou nabízí. Identifikace a stíhání pachatelů tak může být náročná, a to už ve stadiu vyšetřování. Argumentem proti může být i obava z nadměrné kriminalizace a nepřiměřenosti trestů. Vzhledem k tomu, že v současné době není stav poznání tohoto jevu v pokročilém stadiu, vyvstává tak poměrně zásadní otázka, zda by nebylo vhodnější zvolit alespoň zprvu cestu vzdělávání, osvětových kampaní a potažmo řešení v rovině přestupkové či občanskoprávní.

²⁸ Poskytovatelé se myslí poskytovatelé služeb ve smyslu čl. 2 písm. f) Nařízení o jednotném trhu digitálních služeb, tedy služba prostého přenosu, služba ukládání do mezipaměti a hostingová služba.

Autorka je toho názoru, že kriminalizace by měla připadat v úvahu pouze v těch nejzávažnějších podobách kybernetického násilí. Návrh směrnice volí objektivní přístup k vymezení závažnosti, a to skrze počet koncových uživatelů, kterým bude škodlivý obsah zpřístupněn. Toto kritérium ovšem nemusí být vždy v souladu se skutečnou závažností dopadu do individuální sféry poškozeného. Použití kritéria subjektivního prožívání závažnosti dopadů by ovšem znamenalo potřebu znaleckého dokazování pro každý jednotlivý případ, což by celý systém neúměrně zatížilo a zahltilo. Zároveň by se taková úprava mohla fakticky vracet k dnes již opuštěnému konceptu kriminalizace nactiutrhání či urážky. Autorka by tak považovala za vhodné formulovat kritérium závažnosti obdobně jako je tomu například v případě trestného činu pomluvy dle § 184 TZ. Vhodné nastavení této hranice bezpochyby představuje jednu z největších výzev v procesu kriminalizace.

6 Závěr

Počátky snahy o komplexnější legislativní řešení tohoto jevu jsou bezpochyby pozitivním signálem. Nicméně překážkou je velmi nízká informovanost nejen veřejnosti laické, ale i odborné. Oběti čelí trivializaci a bagatelizaci nejen ze svého okolí, ale často tak toto jednání vnímají ony samotné právě z důvodu nízkého povědomí o tomto fenoménu. K problematice je omezený výzkum a znalost tohoto jevu se tak zdá být stále u svého počátku. Přesto je již přístupováno k tak zásadnímu kroku jako je kriminalizace. Situaci nepomáhá fakt, že stále se vyvíjející technologie přináší nové a nové podoby škodlivého chování. Současná česká právní úprava je pro komplexní pokrytí závažných forem kybernetického násilí bezpochyby nedostatečná, a to zejména v otázce revenge porn.

Vzhledem k častému přeshraničnímu charakteru jednání se zdá jako vhodné řešení harmonizovat úpravu na unijní úrovni, a dále zajistit silnou mezinárodní spolupráci orgánů činných v trestním řízení. Pro žádoucí efektivitu by však bylo třeba zajistit tento standard i mimo EU a dá se tak do budoucna předpokládat potřeba vzniku mezinárodní spolupráce s třetími státy. Je však otázkou, zda jsou státní orgány a poskytovatelé on-line služeb vůbec připraveni jednat dle požadavků Návrhu směrnice. Pro efektivitu stíhání a předběžných opatření je třeba zejména významná rychlost a flexibilita reakcí

poskytovatelů, což se v současné době zdá až utopické. Stejně tak bude třeba zajistit řádné školení a vzdělávání na všech úrovních orgánů činných v trestním řízení, které pokulhává i v případech již definovaných trestných činů.

Není pochyb o tom, že je třeba zajistit, aby i kyberprostor byl bezpečným místem, v němž se společensky škodlivé jednání nějakým způsobem postihuje. Autorka ovšem došla k závěru, že současný stav poznání nezakládá dostatečně pevný a jasný podklad pro kriminalizaci. V této oblasti zůstává větší množství otevřených otázek, které je třeba pro efektivní řešení prvně zodpovědět. Bude tedy minimálně zajímavé sledovat, zda (a případně v jakém znění) bude tato směrnice nakonec přijata a jak bude následně implementována do našeho právního řádu. Bylo zaznamenáno 1 481 pozměňovacích návrhů, přičemž některé navrhují i rozšíření popsaných trestných činů.²⁹ S jistotou tak lze pouze uzavřít, že cesta za bezpečným internetem bude ještě velice dlouhá.

References

- DLOUHÁ, M., SVATOŠOVÁ, M., TENGLEROVÁ, H. Analýza genderově podmíněného kybernásilí v ČR. *Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR* [online]. 2016 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Kybersikana_final_final-obsah_FINAL.pdf
- MALHOEA, N. End Violence: Women's rights and safety online: Good Questions on Technology – related violence. *Association for Progressive Communications* [online]. 2015 [cit. 29. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.apc.org/sites/default/files/end_violence_malhotra_dig.pdf
- PRCHALOVÁ, B. Porno z pomsty. Expartner rozesílal její nahé fotky. *Novinky.cz* [online]. 18. 1. 2022 [cit. 2. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/krimi-porno-z-pomsty-expartner-rozesilal-jeji-nahe-fotky-40384270>

²⁹ EPRS. Briefing EU: Legislation in Progress, Combating violence against women and domestic violence. *Evropský parlament* [online]. 2023 [cit. 2. 5. 2023]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739392/EPRS_BRI\(2023\)739392_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739392/EPRS_BRI(2023)739392_EN.pdf)

- Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Opinion on combatting online violence against women. *Evropská Komise* [online]. 1.4.2020 [cit. 29.3.2023]. Dostupné z: https://commission.europa.eu/system/files/2020-04/opinion_online_violence_against_women_2020_en.pdf
- Combating Cyber Violence against Women and Girls. *European Institute for Gender Equality* [online]. 2022 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/publications/combating-cyber-violence-against-women-and-girls>
- Communication from the Commission to the European parliament and the Council: A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime COM(2021) 777 final. *Evropská komise* [online]. 9.12.2021. Dostupné z: https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/1_1_178542_comm_eu_crimes_en.pdf – nefunkční odkaz
- End Revenge Porn: Revenge Porn Statistics. *Cyber Civil Rights Initiative* [online]. 2015 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.cybercivilrights.org/wp-content/uploads/2014/12/RPStatistics.pdf>
- EPRS. Briefing EU: Legislation in Progress, Combating violence against women and domestic violence. *Evropský parlament* [online]. 2023 [cit. 2.5.2023]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739392/EPRS_BRI\(2023\)739392_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739392/EPRS_BRI(2023)739392_EN.pdf)
- Explanatory report to the Council of Europe Convention on prevention and combating violence against women and domestic violence. *Rada Evropy* [online]. 2011 [cit. 2.5.2023]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680a48903>
- Germany criminalizes ‘upskirting’. *Deutsche Welle* [online]. 7.3.2020 [cit. 29.3.2023]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/germany-makes-upskirting-a-punishable-crime/a-54037371>
- GREVIO General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women. *Rada Evropy* [online]. 20.10.2021 [cit. 29.3.2023]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

Kybernetické násilí na ženách a dívkách. *Evropský institut pro rovnost žen a mužů* [online]. 2017 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://op.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/0986a0fa-beb7-11e7-a7f8-01aa75ed71a1>

Nariadení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES. In: *EUR-lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex%3A32016R0679>

Nariadení Evropského Parlamentu a Rady (ES) č. 2022/2065 ze dne 19. října 2022 o jednotném trhu digitálních služeb a o změně směrnice 2000/31/ES (nariadení o digitálních službách). In: *EUR-lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32022R2065>

Reakce Evropské komise na stanovisko Senátu České republiky ze dne 1. 8. 2022. *Senát PČR* [online]. Dostupné z: <https://www.senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/original?docid=105115&varid=88148&fileid=97440>

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o počítačové kriminalitě. *Zákony pro lidi* [online]. Sdělení 104/2013 Sb. m. s. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2013-104>

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2011/93/EU ze dne 13. prosince 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a protidětské pornografii. In: *EUR-lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093>

Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění) ze dne 26. 10. 2012 In: *EUR-lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=FI>

Sněmovní výbor má výhrady k návrhu směrnice EU o potírání násilí vůči ženám. *Advokatnidenik.cz* [online]. 18. 5. 2022 [cit. 29. 3. 2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/05/18/snemovni-vybor-ma-vyhrady-k-navrhu-smernice-eu-o-potirani-nasilivuci-zenam/>

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k Návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (COM(2022)105 final) č. 2022/C 443/13 ze dne 22. 11. 2022. In: *EUR-lex* [právní informační system]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022AE1395&from=EN>

Úmluva o počítačové kriminalitě. *Rada Evropy* [online]. 2001. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804931c0>

Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. *Rada Evropy* [online]. 2011. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680462471>

'Upskirting' law comes into force. *Ministry od Justice* [online]. 12. 4. 2019 [cit. 29. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/news/upskirting-law-comes-into-force>

Usnesení Evropského parlamentu č. 2020/2035(INL) ze dne 14. prosince 2021 obsahující dopo-ručení Komisi ohledně boje proti genderově podmíněnému násilí: kybernetické násilí. *Evropský parlament* [online]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_CS.html

Usnesení Evropského parlamentu č. 2021/2035(INL) ze dne 16. září 2021 obsahující doporučení Komisi o určení genderově podmíněného násilí jako nové oblasti trestné činnosti uvedené v čl. 83 odst. 1 SFEU. In: *EUR-lex* [právní informační system]. Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52021IP0388>

Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. prosince 2021 obsahující doporučení Komisi oh-ledně boje proti genderově podmíněnému násilí: kybernetické násilí (2020/2035(INL)). *Evropský parlament* [online]. P9TA(2021)0489. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_CS.html#title2

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2015, sp. zn. 4 Tdo 843/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 7. 2014, sp. zn. 4 Tdo 815/2014.

Usnesení senátu z 25. schůze konané dne 11. 5. 2022 k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. Senátní tisk č. N 166/13. *Senát PČR* [online]. Dostupné z: <https://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/original/103798/87042>

Usnesení Ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny z 9. schůze dne 18. května 2022: Stanovisko k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. *Evropský parlament* [online]. 7042/22, COM (2022) 105 final. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/NP/2022/06-30/1256979CS.pdf

Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami: za období 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha, listopad 2021 [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142872020/06200421.pdf/c4028fae-5d47-4b27-999e-14dc55064d9c?version=1.3>

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník.

Zpráva obsahující doporučení Komisi ohledně boje proti genderově podmíněnému násilí: kybernetické násilí: Vysvětlující prohlášení č. A9-0338/2021. *Evropský parlament* [online]. 2021. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0338_CS.html#_section3

Contact – e-mail

480087@mail.muni.cz / baresveronika@gmail.com

NEPODMÍNĚNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY A NEGATIVNÍ JEVY S NÍM SPOJENÉ

Alena Ivanová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Príspevek sa venuje problematike trestání ve společnosti. Konkrétně cílí na způsob trestání v českém právním prostředí. Zaměřuje se především na nepodmíněný trest odnětí svobody, který je stále základním trestem univerzálně použitelným pro jakoukoli skutkovou podstatu trestného činu. Během výkonu tohoto trestu dochází k četným negativním jevům, které mají významný vliv na případnou resocializaci a reintegraci pachatele zpět do společnosti. Řešením daného problému může být významnější využívání alternativních trestů a zaměření na restorativní justici.

Keywords in original language

Trest; trest odnětí svobody; negativní jevy; alternativní tresty; restorativní justice.

Abstract

The contribution is focused on the issue of punishment in society. Specifically, it targets the method of punishment in the Czech legal environment. It focuses primarily on the custodial sentence, which is the primary penalty universally applicable in the context of any criminal offense. As part of the execution of this sentence, numerous negative phenomena occur that have a significant impact on the possible resocialization and reintegration of the offender back into society. The solution to this problem may be a greater use of alternative punishments and a focus on restorative justice.

Keywords

Punishment; Custodial Sentence; Negative Phenomena; Alternative Punishments; Restorative Justice.

1 Úvod

Příspěvek je zaměřen na problematiku trestání v postmoderní společnosti. Trestání je jedním ze základních atributů trestního práva. Jedná se o následek, který by měl vždy v rámci procesu navazovat na spáchání trestného činu. Trest jako takový je právním následkem protiprávního jednání, tedy jednání právem nedovoleného. Způsob, jakým konkrétní společnost reaguje na porušování jejích závazných norem, je ukázkou její úrovně vyspělosti a odráží její kulturní hodnoty. Významným způsobem nám tedy může napovědět, jaká jsou specifika fungování společnosti a její hodnotová nastavení.

V rámci příspěvku se věnuji úpravě trestání v českém právním prostředí. Zaměřuji se zejména na obecné charakteristiky trestání, konkrétně na nepodmíněný trest odnětí svobody, který je trestem tzv. univerzálním, tedy je možné jej uložit za jakýkoli trestný čin. Řešeny jsou nejen specifika tohoto trestu a jeho výkonu, ale především negativní jevy, které s výkonem trestu odnětí svobody souvisí a významným způsobem narušují řádný proces resocializace a reintegrace osoby zpět do společnosti. Zmínit lze např. prizonizaci, tzv. druhý život vězňů nebo násilí ve vězeňském prostředí.

Nakonec příspěvek navazuje tresty alternativními k trestu odnětí svobody. Zejména se snahou posílit nápravnou funkci trestu by měla role alternativních trestů nabývat na významu. Podstatně se zvyšuje také význam restaurativní justice oproti justici retributivní.

Z podstatné části se příspěvek zakládá na úseku obsahu autorkou již dříve zpracované bakalářské práce, na kterou nyní navazuje.

2 Trest a jeho účel

Pojem trest není zákonem jasně definován. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále „trestní zákoník“), který používá souhrnný název trestní sankce pro tresty i ochranná opatření, vymezuje pouze náležitosti spojené s jejich ukládáním. Obecnou definici trestu nabízí ve své publikaci Navrátilová, která popisuje trest jako „*právní následek za určité protiprávní jednání*“.¹ Za předpokladu, že lze protiprávní jednání, stanovené

¹ NAVRÁTILOVÁ, J. Pojem a účel trestu, systém trestů. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, s. 401.

takto zákonem, označit za trestný čin tak, jak předpokládá trestní zákoník v § 13, je možné trest definovat také jako „*právní následek trestného činu*,“ toto pojetí používají ve své knize Cibulka a Cibulková.² Lata uvádí některé definice významných právních teoretiků. H. L. A. Hart jmenuje pět prvků, které trest určují: „*Zahrnuje bolest či jinak nepříjemný následek; je ukládán za přestupek proti právním norám a vůči pachateli, který skutek vykonal; je vykonán jinou osobou, než je pachatel a uložen autoritou ustanovenou daným právním systémem.*“ N. Walker k tomu přidává, že trest musí mít ospravedlnitelný důvod.³

Jedním z hlavních úkolů trestu je potírání kriminality a ochrana společnosti před patologickými jevy. Vše se řídí zásadou „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“.⁴ To znamená, že žádný zločin ani trest nesmí být řešen bez přítomnosti zákona. Tresty je tedy možné ukládat jen na základě zákona, který také stanovuje, co je trestným činem. Dané pravidlo je zakotveno v článku 39 Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (dále „Listina“) a dále v § 12 odstavec 1 a § 37 odstavec 1 trestního zákoníku.

Trest představuje jeden z prostředků státního donucení. Je svým způsobem odplatou za spáchaný trestný čin a má být uložen tak, aby nebylo dále pácháno ani do budoucna. Tím přispívá ke kontrole zločinnosti.⁵ Základní myšlenkou ukládání trestů je ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli a případné zamezení páchání dalších trestných činů. Stát se tímto způsobem snaží udržet kriminalitu pod kontrolou za pomoci předem stanovených prostředků, tedy formou donucení zamezuje nežádoucímu chování a nutí pachatele nést následky svého protiprávní jednání. Jde o sankci za chování překračující společenské normy, skrze kterou trestní zákon dosahuje svého smyslu.⁶ Účel trestu popsal ve svém díle „O zločinech a trestech“

² CIBULKA, K., CIBULKOVÁ, V. *Trestní právo*. Brno: Institut vzdělávání SOKRATES, 2005, s. 66.

³ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ, 2007, s. 6.

⁴ NAVRÁTILOVÁ, J. Sankční politika a penologie. In: GRIVNA, T., SCHEINOST, M., a ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 175.

⁵ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In: VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 222–224.

⁶ NAVRÁTILOVÁ, J. Pojem a účel trestu, systém trestů. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, 2022, s. 407–408.

již v roce 1764 Cesare Beccaria, jehož postřehy jsou dodnes aktuální. Trest má zamezit škodlivému chování jedince a odstrašit ostatní od podobného jednání, má být nevyhnutelný a jen tak přísný, jak je nezbytné.⁷

Účel trestu je však mnohem rozsáhlejší. Zakomponován je v několika teoriích. **Teorie odplaty (retributivní teorie)** říká, že trest je následek spáchání trestného činu a musí tedy odpovídat provinění pachatele. S tím souvisí také přiměřenost sankce.⁸ Dle ustanovení § 38 trestního zákoníku má být rozsah trestu přímo úměrný rozsahu spáchaného trestného činu a vždy je nutné se přiklonit k sankci, která pachatele postihuje méně. Důvodem trestu však není jen odplata, ale především ochrana společnosti. Ta spočívá v zabránění páchaní další trestné činnosti, což může v první řadě zajistit izolace pachatele. **Vylučovací (eliminační) teorie** vytyčuje izolaci, a to od základních forem sociálního vyloučení až po uvěznění – trest odnětí svobody. Dále je zásadní výchovné působení v průběhu výkonu trestu, které popisuje **teorie nápravná (rehabilitační)**. Výchova pachatele je zaměřena převážně na změnu jeho postojů a chování pozitivním směrem, a tím podporuje jeho schopnost vést řádný život v souladu se zákonem.⁹ Trest však působí preventivně nejen vůči trestané osobě, ale také jako odrazující příklad potenciálním pachatelům trestné činnosti. O tom mluví **teorie odstrašení**. Je nutno zmínit také **kompensační (restituční) teorii**, která vyzdvihuje především zajištění spravedlnosti nápravou škod, tedy vyrovnáním újmy způsobené oběti činu. Svou důležitost zde má omluva nebo lítost.¹⁰ Teorie je podpořena ustanovením § 38 odstavec 3 trestního zákoníku, které vyjadřuje potřebu přihlídnout i k právem chráněným zájmům osob, které jsou trestným činem poškozené. K tomu je možné zmínit i § 43 odstavec 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále „trestní řád“), který umožňuje poškozenému uplatnit náhradu

⁷ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ, s. r. o., 2007, s. 15.

⁸ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In: VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 225.

⁹ NAVRÁTILOVÁ, J. Sankční politika a penologie. In: GRŮVNÁ, T., SCHEINOST, M., a ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 177–182.

¹⁰ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In: VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 225–228.

škody či nemajetkové újmy. Lata teorie shrnuje do dvou základních koncepcí tzv. ospravedlnění trestu – **retribuční** a **utilitární** trestní teorie. Retribuční teorie hledí na samotný fakt spáchání trestného činu, což je pak hlavním aspektem při ukládání trestu. Zahrnuje požadavek spravedlnosti, ztrátu práv pachatele se samozřejmým odejmutím neoprávněně získané výhody, manifestaci nesouhlasu s chováním pachatele a odplatu vzhledem ke způsobnému činu. Utilitární teorie se zajímají především o budoucí následky uloženého trestu, který slouží k izolaci pachatele, převýchově, odstrašení i výchově společnosti. Zahrnuje teorii odstrašující, nápravnou, eliminační i restituční.¹¹ V praxi se jednotlivé teorie navzájem prolínají. Lze je shrnout do tzv. **smíšených teorií**, které využívají znaků předchozích s přihlédnutím na aktuální potřeby právního prostředí dané společnosti. Současné české právo využívá v nejvyšší míře teorii eliminační, teorii rehabilitační a teorii odstrašení. Teorie eliminační je významná při ochraně společnosti před pachateli trestných činů, teorie rehabilitační přikládá důraz na výchovu odsouzeného a teorie odstrašení působí na ostatní členy společnosti. Odstrašení však má působit nejen na potenciální pachatele, ale také na řádné občany, kteří by měli trest přijmout jako plnohodnotný při plnění požadovaného účelu. To souvisí s docílením dostatečného rozšíření právního povědomí o sankční politice mezi lidmi a zpevnění důvěry k orgánům a institucím trest ukládajícím i vykonávajícím, což pak zajišťuje pocit relativního bezpečí.¹²

Humanistická stránka trestání je zakotvena v § 37 odst. 2 trestního zákonníku, který vyjadřuje, že: „*Pachatelé nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponižena lidská důstojnost,*“ což deklaruje také Listina základních práv a svobod v článku 7 odstavec 2 větou: „*Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“ Navrátilová zdůrazňuje, že při ukládání trestu je nutné přihlédnout k řadě okolností, včetně osobnosti pachatele. Obecně platné normy nelze využívat ve stejné míře na všechny, ale je třeba přistupovat ke každému individuálně. Zvážit všechny aspekty trestného činu je klíčovým hlediskem pro zajištění

¹¹ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ, s. r. o., 2007, s. 19–41.

¹² NAVRÁTILOVÁ, J. Sankční politika a penologie. In: GRIVNA, T., SCHEINOST, M., a ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Krimnologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 180–182.

efektivitu daného trestu.¹³ Trestní zákoník předepisuje v oddílu 1 dílu 2 hlavy V první části zásady pro stanovení druhu trestu a jeho výměry. Mezi nimi je např. přihlídnutí k povaze a následkům trestného činu, osoba pachatele včetně jejího způsobu života, míry spolupráce či snahy nahradit škodu. Důležité jsou také polehčující a přitěžující okolnosti nebo možné důsledky trestu pro budoucí život pachatele.

Dle Černíkové je způsob trestání v dané společnosti znakem její úrovně vyspělosti a odráží její kulturní hodnoty, jelikož trest není ničím jiným než reakcí na porušování jejích závazných norem, což ohrožuje také fungování dané společnosti.¹⁴ Nauka o trestech, jejich výkonu a účinnosti se nazývá penologie.¹⁵

Každá společnost potřebuje pro zachování svého fungování nejen normy stanovující práva a povinnosti osob, ale také normy zajišťující plnění a dodržování stanovených práv a povinností. Významným instrumentem použitelným k danému účelu je právě trest. Trest by měl následovat přiměřeně po spáchání trestného činu. S ohledem na konkrétní okolnosti případu je třeba dospět k nikoli jednoduché úvaze o tom, jaký trest, případně v jaké výměře, za daný trestný čin uložit. Aby ovšem bylo plného účelu příslušného trestu co nejlépe dosaženo, je třeba stanovit kritéria, kterými se trestání bude řídit. Dopomoci nám mohou výše uvedené teorie i zmíněné zásady. Pro zajištění efektivity trestu je totiž nutné, aby odrážel všechny myslitelné aspekty, a to nejen z pohledu společnosti, ale také z pohledu samotného pachatele. Nelze přikládat důležitost pouze některým hlediskům trestu, např. jeho eliminačnímu či retributivnímu účelu, a nevzít v potaz potřebu aspektů ostatních, jako je rehabilitace pachatele nebo kompenzace oběti trestného činu. U jednotlivých druhů trestů jsou zastoupeny konkrétní teorie účelu trestu v různé míře, což by mělo být vždy bráno v potaz při jejich ukládání.

¹³ NAVRÁTILOVÁ, J. Pojem a účel trestu, systém trestů. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, 2022, s. 406.

¹⁴ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In: VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 221.

¹⁵ KRATOCHVÍL, V. Účel a význam vykonávacího řízení. In: MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva: Trestní právo procesní*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 1003.

Zvláště v rámci výkonu trestu odnětí svobody se jeví jako nejvýraznější teorie odplaty a eliminace. Naopak kompenzace směrem k oběti trestného činu je zde minimální či zcela absentuje. Otázkou zůstává, do jaké míry je možná v rámci výkonu tohoto trestu skutečná náprava pachatele. K tomu je potřeba zvážit pozitivní i negativní aspekty výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.

3 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody má silně zakořeněnou historii. Jedná se o formu trestu velice rozšířenou v mnoha kulturách a v novověku se stala represe uvězněním převažujícím druhem trestu. V současné době se zvyšuje množství poznatků o jeho negativním působení, resp. neúčinnosti v oblasti snižování kriminality, a tak stoupá tendence ukládání alternativních trestů.¹⁶ Přesto je trest odnětí svobody stále hojně užívaný. Zásadním faktem je, že uložením trestu odnětí svobody může stát zcela zákonně zasáhnout do základních práv a svobod jedince. To představuje velmi závažný postih a nutí si tak pozornost nejen vnitrostátní, ale také mezinárodní. Česká právní úprava je tedy značně ovlivněna zejména evropským právním prostředím. V průběhu let vzniklo mnoho dokumentů deklarujících podmínky ukládání a výkonu trestu odnětí svobody, z nichž nejvýznamnější vznikají v rámci aktivit Rady Evropy. V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody je možné zmínit Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, Doporučení č. R (92)16 k Evropským pravidlům v oblasti společenských sankcí a opatření nebo Evropská vězeňská pravidla. Pravidla jsou založena na několika principech. Mezi ně patří např. zacházení se všemi osobami s respektem k jejich lidským právům, zachování práv nesouvisejících se zákonným uložením výkonu trestu, ukládání omezení pouze v nezbytném rozsahu, co největší přiblížení života ve vězení pozitivním aspektům života na svobodě, zamezení tomu, aby výkon trestu znemožnil opětovné začlenění odsouzeného do svobodné společnosti a podpora spolupráce s externími sociálními službami při jejich zapojení do vězeňského života.¹⁷ Dále je významný také zákaz ukládání výkonu trestu smrti. Důraz je kladen

¹⁶ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 167–170.

¹⁷ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 19–28.

i na adekvátnost uloženého trestu, na možnost uložení mírnějšího trestu a aktuálnost trestu vzhledem ke spáchanému činu – tedy, že nikdo nesmí být souzen za jednání, které v době jeho spáchání nebylo podle práva trestným činem.¹⁸ Podle § 1 odstavec 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále „zákon o výkonu trestu“ nebo jen „zákon“) je: „*Účelem výkonu trestu odnětí svobody [...] působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.*“ Účelu je dosahováno izolací jedince a znemožněním jeho volného pohybu mezi lidmi. Svou úlohu zde hraje také odplata za újmu způsobenou společností protiprávním jednáním.¹⁹

Nepodmíněný trest odnětí svobody je trestem univerzálním, protože je možné jej uložit za jakýkoli trestný čin, je tedy obsažen v každé skutkové podstatě. V některých případech je dokonce jiným druhem trestu nezastupitelný.²⁰ Zde je ovšem potřeba zmínit, že § 55 odstavec 2 trestního zákoníku upravuje další podmínky pro ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let a specificky také za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 1 nebo 2 trestního zákoníku. Jeho uložení umožňuje např. je-li to potřeba s ohledem na osobu pachatele nebo vyžaduje-li to účinná ochrana společnosti. Nepodmíněný trest odnětí svobody je zároveň trestem nejprísnějším, a to z toho důvodu, že představuje zásah do nejširšího okruhu základních práv a svobod jednotlivce, což zahrnuje zbavení osobní svobody, podrobení se jistému režimu a omezení některých dalších práv, jako je nedotknutelnost soukromí, zachování listovního tajemství atd. Také z tohoto důvodu je uplatňována tzv. subsidiarita trestní represe, tedy uložení, pokud možno, mírnější trestní sankce vzhledem ke spáchanému činu.²¹ Dle § 38 odstavec 2 trestního zákoníku: „*Tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější.*“

18 KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 37–38.

19 MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 168.

20 KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 41–42.

21 *Ibid.*, s. 41–42.

Trestní zákoník stanovuje v § 39, že délka trestu se ukládá vzhledem povaze a závažnosti trestného činu s přihlédnutím k osobě pachatele a dalším souvisejícím okolnostem. Spodní hranice trestu není zákonem jednoznačně stanovena, trestní zákoník však v § 55 odstavec 1 určuje horní hranici nepodmíněného trestu odnětí svobody, která činí dvacet let. Horní hranici je možné zvýšit podle § 59 či § 108 trestního zákoníku až o jednu třetinu, přičemž trest nesmí převyšovat třicet let. Při splnění předepsaných podmínek nabízí § 58 trestního zákoníku také možnost mimořádného snížení trestu. Z výkonu trestu mohou být odsouzení podmíněně propuštěni za podmínek popsaných v § 88 trestního zákoníku. Pro jedince, který dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody a nebyl odsouzen za vyjmenovaný zvlášť závažný zločin, je nutnou podmínkou podmíněného propuštění vykonání alespoň jedné třetiny trestu. Nejméně polovinu trestu musí osoba vykonat, pokud nesplňuje podmínky odstavce 4, pro něž platí minimální vykonání dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody. Specifickým je pak výjimečný trest, kterým je podle § 54 trestního zákoníku trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let nebo trest odnětí svobody na doživotí. Dle § 88 odstavec 5 může být podmíněně propuštěna také osoba odsouzená na doživotí při vykonání alespoň dvaceti let trestu. Do roku 1990, kdy vešla v účinnost novela trestního zákona, byl v českém právu uplatňován také trest smrti.²² V některých státech je trest smrti jako nejvyšší forma trestu využíván dodnes, jedná se například o většinu států USA.²³

Ustanovení § 55 odstavec 3 trestního zákoníku stanoví, že výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody probíhá ve věznicích a řídí se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Ustanovení § 56 trestního zákoníku a § 8 zákona o výkonu trestu člení věznice do dvou typů – s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. O zařazení do typu věznice rozhoduje dle ustanovení § 9 zákona soud. Mimo to ustanovení § 12a zákona o výkonu trestu vnitřně člení věznice s ostrahou dle stupně zabezpečení na oddělení, a to na oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. O zařazení odsouzených osob do jednotlivých oddělení rozhoduje dle § 12b zákona primárně ředitel příslušné věznice.

²² KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 5.

²³ States With and Without the Death Penalty. *Death Penalty Information Center* [online]. 2023 [cit. 30.3.2023]. Dostupné z: <https://deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty>

Při umístování odsouzených dochází k jejich diferenciaci. Dle § 7 zákona o výkonu trestu se umísťují odděleně například muži od žen, mladiství od dospělých, recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé, trvale pracovně nezařaditelní či velmi nebezpeční pachatelé. O umístění odsouzeného se dle možností rozhoduje s přihlédnutím na místo pobytu blízkých osob tak, aby bylo co nejlépe zajištěno zachování sociálních a rodinných vazeb. Na druhou stranu se zohledňují také faktory ohrožující plnění účelu výkonu trestu, jedná se např. o snahu neumísťovat společníky z trestné činnosti pohromadě.²⁴

Problematikou výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody se zabývá penitenciaristika neboli vězeňství.²⁵ Zákon o výkonu trestu stanovuje v § 2 hlavní zásady výkonu trestu. Systém penitenciární péče je dle nich založen na humánnosti, což zahrnuje respektování důstojnosti osobnosti odsouzeného, omezování škodlivých účinků zbavení svobody a jednání zachovávající zdraví odsouzených. Vše s ohledem na dodržení ochrany společnosti. V § 35 Vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále „řád výkonu trestu“), jsou popsány podmínky ochrany odsouzených proti neoprávněnému násilí a ponižování lidské důstojnosti.

Mezi povinnosti odsouzených stanovených v díle 3 hlavy II části první zákona o výkonu trestu patří udržování pořádku a kázně, plnění pokynů a příkazů zaměstnanců Vězeňské služby, dodržování zásad slušného jednání a vnitřního řádu věznice. Každá věznice se řídí vlastním vnitřním řádem, který určuje denní rozvrh a veškerou činnost odsouzených. Ti jsou dále povinni podrobit se úkonům a opatřením nezbytným pro výkon trestu, pracovat a vzdělávat se, je-li jim to umožněno, hradit náklady výkonu trestu a dodržovat zákazy týkající se konzumace alkoholu a návykových látek, účastenství na hazardních hrách, tetování sebe nebo jiného či prodávání, směňování a darování věcí bez souhlasu Vězeňské služby. Při nesplnění některé povinnosti je možné uložit odsouzenému dle § 46 zákona o výkonu trestu kázeňský trest. Naopak dodržení stanovených pravidel a vzorné chování může být v různé míře dle § 45 zákona o výkonu trestu odměněno. Odměnou

²⁴ MOTEJL, O. a kol. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, s. 47.

²⁵ KRATOCHVÍL, V. Účel a význam vykonávacího řízení. In: MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva: Trestní právo procesní*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 1003.

může být pochvala, zvýšení doby trvání návštěv, povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby, dočasné zvýšení kapesného, věcná nebo peněžitá odměna do výše 1 000 Kč, dočasné rozšíření osobního volna, povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou či programem zacházení a přerušeni výkonu trestu až na 20 dnů v kalendářním roce. Kázeňským trestem je důtka, dočasné snížení kapesného, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, pokuta do výše 5 000 Kč, propadnutí či zabránění věci, umístění do uzavřeného oddílu až na 28 dnů s výjimkou doby plnění programu zacházení nebo až na 20 dnů celodenně, umístění do samovazby až na 20 dnů a odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny. Dle § 56 řádu výkonu trestu musí každé udělení odměny a uložení trestu posilovat výchovný účinek odnětí svobody, zejména musí být respektovány základní zásady, jako je důslednost, přiměřenost nebo spravedlivost.

Cílem práce s odsouzenými je obnovení sociálních dovedností tak, aby byli po propuštění z výkonu trestu schopni vést řádný život. Klíčovým pojmem v tomto procesu je **resocializace**.²⁶ Hendrych resocializaci definuje jako „*zbovování se zažitých návyků a vzorců chování, které se v kontextu nových a významných změn v životě člověka stávají nepotřebnými a do značné míry komplikujícími novou životní situací.*“ Dalším důležitým pojmem je **redukace**. Tou se rozumí „*převýchova nedostatečně či nesprávně vychovaného jedince za použití speciálních pedagogických prostředků*“. Oba tyto jevy by měly vést k úspěšné reintegraci jedince, tedy k jeho opětovnému začlenění zpět do většinové společnosti.²⁷ Pro účinnou resocializaci je v rámci výkonu trestu důležité dodržování kázně, výchova a rozvoj jedince ve společenské oblasti. K tomuto účelu slouží řada aktivit – pracovních, vzdělávacích, terapeutických i zájmových.²⁸ Činnosti jsou buďto dobrovolné nebo povinné a jsou určeny v tzv. programu zacházení, který je upraven § 41 zákona o výkonu trestu. Program zacházení je stanoven po nástupu do věznice pro každého odsouzeného zvlášť na základě komplexní zprávy o odsouzeném. Jeho cílem je působit na odsouzenou osobu

²⁶ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In: VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 257.

²⁷ HENDRYCH, I. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, 2010, s. 21–22.

²⁸ ČERNÍKOVÁ, V. Výchovná funkce trestu odnětí svobody. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 144–155.

tak, aby ji připravil na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu, jak vyžaduje účel výkonu trestu stanovený v § 1 odstavec 2 zákona o výkonu trestu.

Pro plnou efektivitu programu zacházení by po propuštění z výkonu trestu měla navázat postpenitenciární péče, což je dle Hendrycha „*zvláštní druh sociální péče o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody*“. Jejím úkolem je zabránění recidivy trestné činnosti a dosažení úplného bezproblémového zařazení zpět do života na svobodě. Tuto činnost zajišťují zejména sociální kurátoři, svou roli zde však hraje také Probační a mediační služba ČR. Hendrych zmiňuje některé nástroje postpenitenciární péče, jako je podpora při zprostředkování bydlení a hledání zaměstnání, základní finanční zabezpečení, pomoc při začleňování do společnosti zahrnující obnovu sociálních dovedností a poskytnutí potřebných informací formou sociálně-právního poradenství.²⁹ V české společnosti však nemá postpenitenciární péče ucelený systém a tím se úspěšnost vykonaného trestu odnětí svobody značně snižuje.³⁰

Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody je tedy zcela zásadním zásahem do života jednotlivce. Tím daný trest plnohodnotně splňuje odplatnou a odstrašující funkci. Omezením osobní svobody, ale i jiných svobod a práv, je zároveň splněn účel eliminační. Pro zajištění efektivity daného trestu z jeho dlouhodobého hlediska je ovšem nutné splnit také účel nápravný. Funkci eliminační plní trest odnětí svobody, alespoň ve většině případů, pouze dočasně. Je proto nutné, aby byla ochrana společnosti zajištěna i nadále, po propuštění odsouzené osoby. To může zaručit právě dostatečná resocializace pachatele trestného činu. Napravený jedinec, který je řádně reintegrovan do většinové společnosti a již se nedopouští páčání další trestné činnosti, by měl být ideálním výstupem každého realizovaného trestu, a to nikoli pouze trestu odnětí svobody. Především v rámci výkonu trestu odnětí svobody však není resocializace jedince vůbec jednoduchá. Dostupné nástroje nemusí být v každém jednotlivém případě dostačující a myslet je třeba také na samotnou osobu odsouzenou. Bez řádné motivace a vlastní vůle odsouzené osoby ochotně se zapojit do resocializačního programu, nebude nikdy

²⁹ HENDRYCH, I. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, 2010, s. 24–31.

³⁰ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 144.

efekt nápravy postačující. Pouhým donucením nelze dosáhnout takového výsledku, jako plným a dobrovolným úsilím jednotlivce.

Nelehký úkol účinné resocializace může být navíc výrazně ztížen jevy, které jsou s trestem odnětí svobody úzce spjaty a působí na jeho výkon negativním způsobem. Blíže jsou tyto jevy rozebrány dále v textu.

4 Negativní jevy spojené s uvězněním

Po spáchání trestného činu působí na pachatele značná zátěž spojená s trestním řízením i následnou realizací konkrétní trestní sankce. Reakcí na danou situaci je úzkost, nejistota a aktivace obranných mechanismů. Jedním z nich je racionalizace spáchaného činu, který jedinec ospravedlňuje a mnohdy je přesvědčen, že to, co udělal, je společensky přijatelné či přisuzuje vinu svému okolí.³¹ Racionalizační mechanismy zabraňují přijetí odpovědnosti za spáchaný čin, což se může promítnout i do výkonu trestu, který odsouzenému jedinci připadá nespravedlivý, příliš tvrdý. Jedinec pocítuje bezpráví a zároveň tím získává pocit oprávněnosti k agresí a nespolupráci.³² Výkon trestu odnětí svobody znamená pro odsouzenou osobu zcela odlišný svět od toho, na jaký byla zvyklá. Zejména pro osobu, která se ve výkonu trestu nachází poprvé, je to neznámé a nové prostředí, včetně naprosto rozdílné sociální skupiny. Postupem času si vězněná osoba na nové prostředí přivyká, přijímá nové zásady, hodnoty a vzorce chování. Změnou postojů svým způsobem přijme i novou roli.³³ Dojde tak k narušení zdravých sociálních návyků.³⁴ Obecně představuje uvěznění silnou stresovou situaci zahrnující mnoho negativních aspektů. Jedná se především o strádání v oblasti uspokojování psychických potřeb ztrátou svobody, postavení, majetku, důstojnosti,

31 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

32 ČERNÍKOVÁ, V. Alternativní tresty. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 183.

33 MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013, s. 149–151.

34 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 114–116.

nezávislosti, bezpečí, soukromí, sociálních vazeb či možnosti seberealizace. Dochází k materiální i psychické izolaci.³⁵

Problémy vznikají již v základu, tedy ve struktuře vězeňských zařízení. Věznicové bývají zpravidla přeplněné a odsouzení jsou zde ubytováni hromadně.³⁶ Z přeplněnosti věznic vyplývá množství negativních důsledků, což má vliv na kvalitu života odsouzených, která se tak značně snižuje. Mezi negativní jevy vyvolané přeplněností věznic patří zvyšování agresivity a násilí mezi odsouzenými, hostilita, nárůst stresu pracovníků věznic, jisté znemožnění individuálního přístupu vůči odsouzeným a omezená šance využívat některé prostory, zejména pro volný čas.³⁷ Omezené prostorové možnosti věznic znamenají omezení aktivit, které zde lze vykonávat. Dále musí být zajištěna dostatečná bezpečnost, což je provázáno úkony, které zvyšují napětí mezi věznicemi osobami a personálem. Mezi další faktory, které ovlivňují situaci ve věznicích, patří charakter věznic, aktuální situace a atmosféra v zařízení, přístup personálu k odsouzeným, možnosti zaměstnávání či materiální a technická vybavenost věznic.³⁸ Fischer a Škoda konstatují, že již vězeňská zařízení jako taková působí na jedince negativním způsobem. Prostředí je stereotypní, stimulace je značně omezena a citové potřeby nejsou dostatečně uspokojovány.³⁹ „*Dominantním pocitem bývá nuda.*“⁴⁰ Nedostatek stimulace zapříčiňuje poruchy myšlení, vůle i ztrátu pozitivních vzorců chování, od nichž je jedinec odloučen.⁴¹ Silná frustrace a touha po uznání se obvykle reflektuje v projevech násilí. Seberealizace je uspokojována pocitem moci a dokazováním vlastní síly. Malé procento odsouzených chybějící pocity kompenzují kreativitou a svou frustraci projektují nejčastěji do tzv. vězeňské poezie, která bývá realizována skrze korespondenci.

35 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

36 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 117.

37 MOTEJL, O. et al. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, s. 48–49.

38 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 117–119.

39 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

40 *Ibid.*, s. 189.

41 MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013, s. 149–151.

Narušeny jsou i některé fyziologické potřeby. Hromadným ubytováním vězněné osoby neuniknou zvýšenému hluku, který nijak nenahradí potřebu komunikace. Problémem bývá i nedostatečná intenzita osvětlení, což způsobuje pálení očí, bolesti hlavy či únavu. Důležitými faktory jsou také teplo, stravování a ovzduší, které ovlivňují zdraví odsouzených osob. Obvykle je znemožněno otevírání oken, čímž je cirkulace vzduchu značně snížena a intenzivní užívání tabákových výrobků situaci ještě zhoršuje.⁴²

Výrazný vliv na šíření negativních jevů má přeplněnost věznic.⁴³ Dlouhodobé společné ubytování odsouzených ve velkých skupinách posiluje jejich asociální chování a kriminální zaměření. Zlepšení v tomto smyslu nepřináší ani snaha omezit komunikaci a kontakt mezi odsouzenými.⁴⁴ K výraznému prohloubení kriminálních dovedností a praktik dochází vzájemným předáváním informací a zkušeností z vlastních kriminálních aktivit. Převážně se jedná o jedince nakládající s omamnými látkami, zloděje aut či kuplíře. Výjimkou není ani společné plánování další trestné činnosti.⁴⁵ Hrozbou je tedy vzájemné působení vězněných osob mezi sebou. Dochází zde především k oceňování asociálních forem chování. Prvopachatelé mohou být ovlivněni prostředím, které je založeno především na deviantně zkesleném pohledu na společnost a pravidla. Mohou být deformováni vlivem svých spoluvězňů a mohou tak přejímat chybné hodnoty.⁴⁶

V reakci na zátěžovou situaci vzniklou uvězněním jedince mohou také selhávat adaptační mechanismy a dojít k vývoji psychických poruch. Obvykle se jedná o neurotické problémy jako nespavost, bolesti hlavy, bušení srdce, obsese atd. K závažnějším projevům dochází zejména u toxikomanů, kteří ve vězení ztratí kontakt s drogou nebo u odsouzených trpících psychickým onemocněním. I u zdravého jedince však může propuknout nová porucha.⁴⁷

42 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

43 KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 144.

44 MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 168.

45 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

46 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 114–115.

47 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

Sochůrek vytyčuje ve stejné spojitosti tzv. specifické formy chování neboli anomální chování, které „*není duševní poruchou či nemocí, ale je odchylné od obecně uznávané normy, a to i ve vězeňské populaci*“. Jedná se o projevy hypochondrie, hysterie či deprese. Dále to může být strach z budoucna, zmatenost nebo lítostivost. Tyto reakce jsou obvykle úspěšně řešeny krizovou intervencí ze strany pracovníků věznice. Spadají sem však také závažnější odezvy např. sebepoškozování, sebevraždy, účelné odmítání stravy, agrese, trestné činy, nekázně či sexuální odchylky.⁴⁸ Některé z těchto jevů jsou detailněji rozebrány v následujícím textu.

Mezi další projevy typické pro výkon trestu patří ztráta sebekontroly a omezení rozhodování. Tím se zvyšuje obava z opětovného začlenění do společnosti.⁴⁹ Dochází také ke znehodnocování pohledu na svou osobu a vytváření tak komplexů méněcennosti.⁵⁰

V souvislosti s uvězněním často jedinec ztrácí dva základní pilíře potřebné k pozdějšímu bezproblémovému návratu do života na svobodě – vztahy s rodinou a zaměstnání. Udržení sociálních vztahů a pracovních návyků je klíčové pro úspěšnou resocializaci jedince. Nezaměstnanost bývá často příčinou delikventního jednání.⁵¹ Dojde-li ke ztrátě sociálních vztahů s rodinou a blízkými, hledá odsouzený náhradu těchto vazeb jinde a jediná možnost, která se mu v takovém případě naskytne, je obrátit se na známosti vězeňské. Tímto způsobem si tvoří zázemí v asociálním prostředí. Mnohdy také vlivem přílišné důvěřivosti prozrazují své osobní informace (např. adresu rodiny), čehož pak zkušenější pachatelé mohou využít a může být ohrožena i bezpečnost osob na svobodě.⁵² Ztrátou rodinného zázemí jsou jedinci po propuštění z výkonu trestu osamoceni a bez jakéhokoli příjmu či místa k bydlení se mohou stát bezdomovci. Zvláště po výkonu dlouhodobých trestů se ocitají ve světě, který prošel značným vývojem a je jim

⁴⁸ SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 116–117.

⁴⁹ MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013, s. 149–151.

⁵⁰ ČERNÍKOVÁ, V. Alternativní tresty. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 183.

⁵¹ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

⁵² SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 115–124.

zcela neznámý. Místa, která dříve navštěvovali, neexistují nebo jsou změněna a mnohdy jim chybí i zcela základní věci, jako jsou doklady nebo zdravotní pojištění.⁵³ Způsoby chování běžné pro život na svobodě, spojené například se zajišťováním základních životních potřeb, jsou ve vězeňském prostředí nepotřebné. Přijímáním nových vzorů chování je člověk postupně vytrácí.⁵⁴

Problémem je také automatické odsouzení jedince společností, čímž je značně omezena možnost jeho reintegrace.⁵⁵ Jedná se o negativní sociální stigma, které jedinec odsouzením získává. Veřejnost jej i po vykonání trestu vnímá jako hrozbu a může se jej stranit.⁵⁶ Tzv. nálepkou zločince a záznamem v Rejstříku trestů může být pro osoby propuštěné z vězení složitější najít si práci.⁵⁷ Neschopnost nalézt odpovídající zaměstnání pak znesnadňuje vypořádání dluhů, které obvykle odsouzeného jedince zatěžují a pobytem ve vězení se ještě více navyšují. Mnohdy mohou negativně dopadat i na rodinu odsouzeného.⁵⁸

Aby odsouzení jedinci byli schopni ve vězeňském prostředí existovat, je nutná určitá dávka přizpůsobivosti. Tato přizpůsobivost se projevuje tzv. **prizonizací**, což je dle Sochůrka: „*Adaptace na podmínky života ve vězení*“.⁵⁹ Adaptace je příčinnou, nikoli synonymem prizonizace. Tu lze definovat jako „*proces psychologické přeměny svobodného člověka ve vězně*“.⁶⁰ Tento jev způsobuje značné potíže při reintegraci jedince do původního života. Prvním problémem je zvykání si na pevně stanovený řád a systém, kterému je třeba se podřídít. Odsouzený tak jen pasivně přijímá to, co je mu předkládáno a není nucen vyvinout žádnou spontánní aktivitu. Čím lépe se vězněná

⁵³ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996.

⁵⁴ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

⁵⁵ ČERNÍKOVÁ, V. Alternativní tresty. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 183.

⁵⁶ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

⁵⁷ MAKOVCOVÁ, K. Když se otevře brána vězení. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2010 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/kdyz-se-otevře-brána-vezení.aspx>

⁵⁸ SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 115.

⁵⁹ *Sibid.*, s. 119.

⁶⁰ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006, s. 66.

osoba adaptuje, tím hůře se pak navrácí zpět do běžného života, kde si vše zajišťuje sama a vlastní aktivita je tedy klíčová pro přežití. Toto bývá častým problémem u recidivistů, kteří se mohou do vězeňského prostředí vracet, protože to vnímají jako přívětivější alternativu. Podmínky, ve kterých nemusí vyvinout větší aktivitu a kde mají vše zajištěno, pro ně mohou být jednodušší variantou. Chybí zde tedy dostatečná stimulace ke změně chování a přijetí odpovědnosti za svůj život. Další stránkou prizonizace je postupné přejímání hodnot, postojů a norem, které jsou pro vězeňské prostředí typické.⁶¹ Prizonizace tedy zahrnuje dva jevy, **institucionalizaci** a **ideologizaci**.⁶² Institucionalizace je „*adaptací na vysoce organizovaný způsob života ve vězení, prováděný ztrátou samostatnosti a iniciativy. Znamená změnu struktury postojů, vzorců chování a potřeb, osobnost jedince degraduje a ztrácí schopnost návratu do společnosti.*“⁶³ Součástí je i posilování tzv. pseudoadaptčních mechanismů, mezi něž patří lhostejnost, podlézavost nebo předstíraná poslušnost.⁶⁴ Ideologizace zahrnuje „*přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí. Ztotožnění se s nimi znamená pro vězně jedince podporu.*“⁶⁵ Může dojít i k přejímání forem chování, ke kterým by během života na svobodě nikdy nedospěli. Jedním z projevů ideologizace je např. přejímání vězeňského argotu. Špatná adaptace na vězeňské prostředí a odmítání institucionalizace naráží na protitlak ze strany personálu i ze strany spoluvězňů. Přestože hodnoty, kterými se daný jedinec řídí, jsou v souladu s podmínkami mimo věznic, mohou být v opozici s vězeňským prostředím, ve výsledku je tedy vězněný nucen se podrobit pravidlům platícím „za mřížemi“. V opačném případě je považován za tzv. problémového vězně a může čelit negativním projevům chování ze strany ostatních spoluvězňů.⁶⁶ Následkem prizonizace je obvykle chování odsouzených v souladu s požadavky Vězeňské služby i spoluvězňů. Právě úspěšná adaptace však

61 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 119–122.

62 SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie III. – Negativní jevy ve vězení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 8–23.

63 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 198.

64 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 115.

65 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 198.

66 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 119–122.

může způsobit také potlačení individuality a zdůraznění účelového chování, kterým se jedinec pokouší získat určité výhody či pozitivní hodnocení k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.⁶⁷

Kolektiv odsouzených je obvykle tvořen jedinci s nejrůznějšími sociálními rysy osobnosti. Mohou mít problémy psychického rázu, poruchy chování, problémovou socializaci a další problematické vlastnosti či psychopatie. Uvězněním se tyto rysy ještě zdůrazňují. Společenství vězňených osob s antisociálními tendencemi si pak tvoří vlastní normy. Vnitřní organizace odsouzených se řídí specifickými pravidly. Objevuje se zde určitá soudržnost a určování nepřitele mimo vlastní řady. Tento jev se nazývá **exteriorizace zla** a zahrnuje také zdůvodňování vlastního výkonu trestu nespravedlivým zásahem vnějšího prostředí.⁶⁸ Subkultura je hierarchicky rozdělena dle obecně uznávaných pravidel tohoto společenství a řídí se hodnotami, které jsou od hodnot běžné společnosti značně odlišné. Svůj určitý sociální status tak odsouzený získává na základě nejrůznějších parametrů, kterými jsou například závažnost spáchaného trestného činu nebo doba pobytu ve věznici. Obvykle získává větší autoritu pachatel závažnějšího trestného činu a odsouzený, který vykonává svůj trest již delší dobu, a tudíž je v místních podmínkách zběhlý a poměrně zkušený. I zde se však projevuje základní rys lidskosti a trestné činy spáchané např. na dětech nebo starých lidech jsou odsuzovány. Pachatel takového činu bývá považován za zbabělce. Výhodou může být také vnější vzhled vzbuzující respekt, zvláště disponuje-li jedinec vyvinutou svalovou stavbou. Dále je to schopnost vydobýt si tento respekt násilím. Naopak znevýhodňující tělesné dispozice nebo mentální oslabení mohou danému jedinci působit značné potíže v interakci s ostatními vězni. Kladně hodnocena je i možnost sehnat zakázané či nadstandardní vybavení a umění vyjednávat jak se spoluvězni, tak s pracovníky Vězeňské služby. Roli konkrétního jedince může zásadně ovlivnit také jeho pověst. Ta může být buďto pozitivním faktorem, například pověstný útekář, účastník vzpoury, nájemný vrah či mediálně známý vězeň nebo negativním, jako v případě zrádců,

⁶⁷ MEZNÍK, J. Druhý život odsouzených – podmínky jeho vzniku. In: MAREŠOVÁ, A. a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 152–159 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.øk.cz/iksp/docs/432.pdf>

⁶⁸ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

za které jsou považováni ti, kteří spolupracují s policií.⁶⁹ Vězeňská sociální hierarchie obvykle zahrnuje roli neformálního vůdce, kterému se ostatní spoluvězni podřizují. Dále je to tzv. dělesloužící, který disponuje určitými zkušenostmi, a proto je ostatními respektován. Většina odsouzených mívá roli řadového příslušníka s jasně vymezenými právy i povinnostmi. Slabší jedinci pak získávají roli tzv. outsidera a bývají terčem šikany či dalších negativních forem chování.⁷⁰ To, co bývá spoluvězni hodnoceno kladně, je obvykle dozorcí hodnoceno záporně a naopak. Mnoho odsouzených se tak může dostat do mezní situace, kdy musí volit mezi pravidly vězeňské subkultury a právními normami vyžadovanými personálem věznice. Působením tlaku ze strany spoluvězňů bývá odsouzený nucen přijmout podmínky prostředí, ve kterém se pohybuje. Obvykle to však nemusí být v přímém rozporu s předpisy, v opačném případě je řešením kázeňský trest. Vážný problém nastává v případě hromadné nekázně nebo dokonce vzpoury. Tento radikální projev nespokojenosti obvykle vyústí v násilí a ačkoli je vzpoura zpravidla úspěšně potlačena, mívá velmi vážné následky. Vedle újmy na zdraví a majetku mohou být také ztráty na životech odsouzených i příslušníků Vězeňské služby. Mimoto jsou takovéto mimořádné události ostře sledovány veřejností, což může mít negativní dopad na postoj společnosti. Zvláštním typem hromadné nekázně je účelné odmítání stravy, o níž je pojednáno dále v textu.⁷¹

Vznik vlastních hodnotových systémů a pravidel souvisí s dalším fenoménem, tzv. **druhým životem vězňů**. Je umožněn především hromadným ubytováním odsouzených, mezi nimiž tak probíhají vzájemné interakce. Jedná se převážně o nelegální aktivity, probíhající více či méně skrytě.⁷² Objevuje se zde násilí formou napadání, okrádání, vydírání či manipulace nebo

69 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 120–124.

70 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

71 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 120–142.

72 MEZNÍK, J. Druhý život odsouzených – podmínky jeho vzniku. In: MAREŠOVÁ, A. a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 152–159 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/432.pdf>

naopak vzájemné obchodování.⁷³ Příčinou vzniku druhého života ve vězení je snaha o určitou kompenzaci ztráty možnosti uspokojit některé materiální či psychologické potřeby.⁷⁴ To obvykle probíhá formou obchodu, který je pro druhý život velice významný a je hojně využíván pro získání nepovolených či nadstandardních věcí. Probíhá nejčastěji výměnou zboží za zboží nebo zboží za služby. Odsouzení disponující těmito nadstandardními věcmi toho zneužívají pro své obohacení a mívají mezi ostatními vysoké postavení. Nepovolenými věcmi mohou být léky, drogy, alkohol, nepovolené pochutiny, útočné předměty, zapalovače a jiné nadstandardní věci. Závažným problémem bývá pronikání mobilních telefonů. Kromě obchodování se ve značné míře provozují také hazardní hry. Nejsou-li dlužníci schopni zaplatit ihned, řeší tyto věci po propuštění nebo prostřednictvím rodiny, která je pak nucena dluh uhradit.⁷⁵ Často tímto způsobem hráči prohlubují své dluhy vzniklé již na svobodě. Druhý život je specifický především tím, že jeho projevy jsou prováděny tajně, „za zády“ Vězeňské služby. Ačkoli existují nejrůznější opatření, která se snaží vzniku druhého života a jeho projevům zabránit, je to jedna z věcí, kterou není možné zcela účinně eliminovat.⁷⁶

Podstatným nebezpečím, které při výkonu trestu odnětí svobody hrozí, je **agrese**.⁷⁷ Ve vězeňském prostředí se možnosti jejího ventilování značně zužují, a tudíž se projevuje mnohem otevřeněji. Hrozba tohoto jevu se ještě více prohlubuje faktem, že právě v kriminální subkultuře se zpravidla častěji objevují nebezpeční jedinci se sklony k deviantnímu chování.⁷⁸ Kriminální zaměření vězňených osob, které pak toto své chování zanášejí i do výkonu trestu, je jednou z příčin agrese ve vězeňském prostředí. Další příčinou je deprivace způsobena samotným pobytem ve vězení. S tím souvisí ztráta

⁷³ SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 125–132.

⁷⁴ MEZNIK, J. Druhý život odsouzených – podmínky jeho vzniku. In: MAREŠOVÁ, A. a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 152–159 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/432.pdf>

⁷⁵ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie III. – Negativní jevy ve vězení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 8–23.

⁷⁶ SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 125–132.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 127.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 127–132.

svobody, bezpečí nebo vztahů.⁷⁹ Obvykle se jedná o agresi vůči majetku nebo jiným osobám. Agrese vůči majetku se projevuje ničením cel a příslušenství. Závažnější jsou projevy agrese vůči jiným osobám. Může se jednat o agresi mezi odsouzenými – verbální i fyzická. V případě verbální agrese jsou to hádky, slovní napadání, křik, vyhrožování i posměšky. Fyzická agrese se projevuje vzájemným napadáním, které má nejrůznější příčiny. Obvykle se jedná o výsledek šikany páchané převážně na slabších či (dle vězeňské hierarchie) sociálně níže postavených jedincích. Projevy šikany jsou různé, od urážek a výhrůžek, přes nejrůznější majetkové napadání (krádeže věcí na celách, zabavování stravy atd.) až po násilné akty. **Šikana** bývá mnohdy pracovníkům Vězeňské služby skrytá, a je tedy velmi těžké ji odhalit, případně jí zabránit. Důvodem bývá přístup šikanovaných, kteří obvykle jen pasivně čekají, protože nechtějí být považováni za udavače, což by jejich situaci ještě zhoršilo. Ve velmi závažných případech může šikana vyústit v neúmyslné zabití či dokonce vraždu. Kromě agrese projevované mezi odsouzenými existuje také agrese odsouzených vůči personálu věznice. V tomto případě se jedná především o verbální agresi přímou i nepřímou. Objevují se urážky, vulgarismy a stížnosti, ale také intriky, vymyšlení nepravd a osočování. Pravděpodobnost, že by agrese orientovaná na personál vyústila až ve fyzické napadení je malá a takovýto útok je většinou účelný, spojený zpravidla s pokusem o útěk. Mimo výše zmíněné projevy se může objevit také forma agrese zaměstnance vůči odsouzeným osobám. Obvykle jsou však donucovací prostředky využívány jen v rámci předpisů ve vymezených situacích, které to vyžadují. Personál věznice by měl být dostatečně vyškolen pro zvládnutí náročných situací.⁸⁰ Velice významným se v tomto ohledu stal experiment psychologa Philipa Zimbarda, známý jako *Stanfordský experiment*, který simuloval prostředí věznice. Několik pečlivě vybraných dobrovolníků, kteří se na základě testů jeví jako psychicky nejodolnější, bylo náhodně rozděleno do rolí dozorců a vězňů. Prostedí a nastavené role působily na jedince tak silně, že se někteří v roli dozorců začali chovat nepřiměřeně

79 BLATNÍKOVÁ, Š. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. Praha, 2016 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/432.pdf>

80 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 127–132.

brutálně, a naopak jiní v roli vězňů projevovali až patologickou bezmoc. Z tohoto důvodu musel být pokus předčasně ukončen. Experiment ukázal, že patologické prostředí působí negativně na lidský charakter a může jej svým způsobem změnit. Vědomí moci, kterou dozorce nad vězni má, tak může lehce přerůst v násilí.⁸¹ Další agresí ve vězeňském prostředí jsou i projevy hromadných nekázní a vzpoury spadající do kolektivního násilí. Motivací pro agresivní chování bývá demonstrace vlastní síly a odstrašení spoluvězňů. Dále se může jednat o projevy nepřátelství, snahu získat určitou věc, udržet si jisté postavení, napodobit většinovou normu nebo může jít o pouhé potěšení z násilného jednání.⁸²

Jedním z projevů šikany je také sexuální napadání. Z důvodu omezené možnosti heterosexuálního kontaktu se odsouzení velmi často uchylují k nahrazování tohoto styku homosexuální aktivitou. Ne vždy jsou sexuální aktivity mezi vězňenými osobami výsledkem násilného přinucení. Častá je také výměna sexuálního vztahu za určité výhody, nejčastěji věcné. Nebezpečí tedy nehrozí jen z důvodu násilí, ale také kvůli riziku nakažení přenosnými chorobami jako jsou AIDS či různé typy žloutenek.⁸³ Řešením může být distribuce kondomů mezi vězně či častější využívání speciálních místností určených pro setkání manželských párů a zajištění tak bezpečných podmínek pro možný bližší vzájemný kontakt.⁸⁴ S touto variantou počítá § 19 odstavce 5 zákona o výkonu trestu, který stanovuje oprávnění ředitele věznice „povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v prostorách k tomu určených.“ V řadě věznic je tato možnost využívána. Záleží však čistě na rozhodnutí ředitele příslušné věznice, zda takovou návštěvu povolí. Z tohoto hlediska se tedy může jednat spíše o motivační aspekt pro odsouzené osoby.

⁸¹ MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 162–163.

⁸² BLATNÍKOVÁ, Š. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. Praha, 2016 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/432.pdf>

⁸³ SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 134–136.

⁸⁴ Evropské směrnice pro HIV/AIDS a hepatitidy ve věznicích. *Vězeňství* [online]. 2003, s. 43. Dostupné z: <http://drogy-info.cz>

Specifickou formou agrese je také agrese orientovaná vůči sobě neboli auto-agrese.⁸⁵ **Sebepoškozování** je poměrně častým jevem provádějícím odnětí svobody. Tímto způsobem se vězni obvykle snaží dosáhnout svých požadavků nátlakem na personál nebo probudit lítost u rodinných příslušníků. Dále to může být reakce na krizovou situaci, výčitky svědomí či jakási snaha o pomstu. Dochází k různým formám sebepoškozování, např. pořezání, polykání předmětů, chemická intoxikace a jiné.⁸⁶ Závažnější je autoagrese projevovaná suicidálním jednáním. Ani **sebevraždy** nejsou ve výkonu trestu zcela ojedinělé.⁸⁷ Určitou formou agrese orientované vůči sobě je také účelové odmítání stravy, tzv. hladovky. Ty jsou obvykle prováděny za účelem projevení otevřeného nesouhlasu či snahy upoutat pozornost veřejnosti.⁸⁸ V případě sebepoškozování však může jít o důsledek nezvládnutí psychického nátlaku okolností. Například samovazba neboli tzv. samotka velmi silně ovlivňuje osobnost jedince, může způsobit až chorobné stavy jako halucinace, silnou úzkost a depresi a narušit tak pud sebezáchovy.⁸⁹

Další záležitostí, která působí negativně jak ve věznicích, tak i mimo ni, je problematika **drog**. Drogy jsou nelegálně přístupné i za zdmi věznic. K jejich zneužívání může odsouzený sklouznout v důsledku psychického nezvládnutí okolností samotného uvěznění. Obvykle se však jedná o jedince, kteří inklinovali k užívání návykových látek ještě před nástupem do výkonu trestu. Často tedy s užíváním drog již mají zkušenosti.⁹⁰ Tím dochází také u ostatních odsouzených ke kontaktu s jedinci užívajícími drogy.⁹¹ Nejde však jen o zanášení tohoto trendu do vnitra věznic, ale také o šíření nemocí

85 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

86 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 132–134.

87 FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, s. 187–201.

88 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 134.

89 MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013, s. 149–151.

90 LINES, R. a kol. Prison Needle Exchange: Lessons from a Comprehensive Review of International Evidence and Experience. *Canadian HIV/AIDS Legal Network* [online]. 2. vyd. Toronto: 2006 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.aidslaw.ca/site/wp-content/uploads/2013/04/PNEP-ENG.pdf>

91 SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 136.

používáním společných injekčních stříkaček a vynášení těchto chorob opět na veřejnost, čímž se daný problém dále rozrůstá.⁹² Sochůrek konstatuje také zvýšení rizika recidivy v souvislosti s užíváním drog.⁹³ Snahou o eliminaci šíření drogových závislostí je zřizování tzv. bezdrogových zón uvnitř věznic. Zde jsou umístěováni jedinci drogovou závislostí nejvíce ohrožení a odsouzení, kteří se dobrovolně rozhodli abstinenční program podstoupit.⁹⁴ K tomu autorka považuje za důležité zmínit existenci specializovaného oddělení v prostorách Věznice a ÚPVZD Opava, původně zřízeného pro realizaci Souboru protidrogových opatření ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody na léta 1998–2000. V rámci tohoto specializovaného oddílu probíhá léčebně-výchovný program v jehož rámci jsou realizovány terapeutické, zájmové či vzdělávací aktivity, které mají za cíl vytvořit podmínky pro úspěšnou resocializaci a minimalizaci kriminální recidivy vězňených osob.⁹⁵

Problémem, který s trestem odnětí svobody souvisí nepřímou, je korupce. A to buď ze strany příslušníků Vězeňské služby nebo ze strany odsouzených či jejich příbuzných. Obvykle způsobuje nevyrovnané podmínky mezi odsouzenými a určitá zvýhodnění zainteresovaným osobám. Ty pak také toto zvýhodnění mohou zneužít vůči ostatním. Není možné se úplatkářství zcela účinně vyhnout.⁹⁶

Jedním z hlavních účelů trestu odnětí svobody je resocializace a reintegrace jedince, tedy schopnost zařadit se zpět do společnosti a žít plnohodnotný život v souladu se zákonem a společenskými normami bez hrozby opakovaného páchaní trestné činnosti. Negativní jevy vyskytující se při jeho výkonu tento proces značně ztěžují a narušují. Zmíněné jevy bezprostředně souvisí

⁹² LINES, R. a kol. Prison Needle Exchange: Lessons from a Comprehensive Review of International Evidence and Experience. *Canadian HIV/AIDS Legal Network* [online]. 2. vyd. Toronto: 2006 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.aidslaw.ca/site/wp-content/uploads/2013/04/PNEP-ENG.pdf>

⁹³ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie III. – Negativní jevy ve vězení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 43–46.

⁹⁴ MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011, s. 153–155.

⁹⁵ Specializované oddělení. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-a-upvzd-opava/sekce/specializovane-oddeleni>

⁹⁶ POKORNÝ, L. Korupce a úplatkářství aneb Nešvar doby. *České vězeňství*. 2006, roč. 14, č. 3, s. 18–19.

s pobytem odsouzeného ve vězení a jejich negativní působení může dokonce zhoršit stav jedince ve smyslu kriminálním, ekonomickém i psychosociálním. Negativní vlivy související s pobytem ve vězení působí záporně jak na jedince, tak výsledně i na společnost jako celek. Mnoho z nich sice očím veřejnosti zůstávají skryty, jejich existence se však při hlubším pozorování nedá zapřít. Veškeré působící vlivy jsou velmi provázané a rozsáhlé. Působení jednoho jevu ovlivňuje druhý a problémy, které se ve výkonu trestu objevují, jsou výsledkem mnoha aspektů. Je proto důležité na danou problematiku pohlížet celistvě a zároveň žádnou okolnost neopomenout. Negativní jevy působí kontraproduktivně při snaze integrovat jedince zpět do společnosti. Proto je třeba se zamyslet nad možnostmi řešení a případné eliminace těchto jevů, aby byly stále zachovány všechny funkce trestu. Klíčové je totiž nejen potrestání pachatele, ale i ochrana společnosti, ať už dočasnou či dlouhodobější eliminací pachatele nebo snahou o jeho nápravu a reintegraci.

Mnoho negativních jevů je spojeno se stereotypním vězeňským prostředím, hromadným ubytováváním a přeplněností věznic. S tímto hlediskem se pojí projevy agresivity a násilí, přejímání asociálních forem chování i znemožnění efektivní práce s jednotlivými odsouzenými. Vhodným řešením daných faktorů je častější využívání alternativních trestů k trestu odnětí svobody tam, kde to okolnosti případu umožňují. To by mělo vést ke zlepšení kapacitní situace i širším možnostem individualizovaného přístupu k jednotlivcům.

Ideologizaci ani institucionalizaci nelze dost dobře zcela eliminovat. Prizonizace bude vždy nutnou součástí výkonu trestu spojeného s odnětím svobody, a to tím více, čím déle bude odnětí svobody trvat. Pro zamezení tohoto aspektu je opět na místě důsledně zvážit možnost uložení trestu alternativního. Tam, kde to nelze, je třeba přijmou opatření založená na vědomosti o existenci pojednávaných jevů. Omezit vzájemné přejímání kriminálních postojů a vzorců chování je možné vhodně zvolenými aktivitami v rámci programu zacházení. Především by měla být podporována samostatnost a schopnost aktivně se podílet na obstarávání svých záležitostí. To může pomoci překonat i strach z budoucnosti. Odsouzení by také neměli pouze pasivně přijímat a být odkázáni na již vytvořený systém. Měli by mít možnost se aktivně zapojit do vytváření prostředí, ve kterém se nacházejí, samozřejmě v souladu, s již nastavenými pravidly. Účinnému potlačování

negativních jevů může pomoci, pokud se život ve věznici, v rámci možností a v souladu s účelem trestu, bude co nejvíce podobat životu na svobodě. Jistou inspirací může být pilotní projekt „Otevřené věznice“⁹⁷ v areálu Věznice Jiřice. Ani tato varianta ovšem není aplikovatelná na všechny případy a širší realizace uvedeného konceptu může být problematická.

Tzv. druhý život, včetně projevů násilí, lze potlačit vhodně zvolenými represivními a donucovacími prostředky. I ty se však mohou stát, přes určitou míru, kontraproduktivními. Stejně tak je třeba důsledně kontrolovat případný vznik šikany ze strany příslušníků Vězeňské služby či jiných zaměstnanců věznice. Tomuto jevu lze předejít pečlivým výběrem všech zaměstnanců a následnou realizací řádného výcviku, včetně případného tréninku v oblasti komunikace s vězňenými osobami. Jako vhodnější řešení tzv. druhého života se nabízí snižování deficitu pro uspokojování základních materiálních i sociálních potřeb. Materiální hledisko může být uspokojeno poskytnutím lepších možností pro získání potřebných předmětů. Samozřejmě nelze hovořit o předmětech, které by byly v rozporu s účelem trestu. Materiálně-psychologický aspekt mohou splnit například předměty využití volného času. Pozitivně pak může působit v rámci možností větší šíře sociálních aktivit a společenského vyžití. Může se jednat o společné aktivity organizované uvnitř věznice nebo projekty podporující kontakty s vnějším světem. Žádoucí mohou být také častěji realizované sportovní aktivity. K tomu je třeba doplnit, že věznice příležitostně pořádají jednorázové aktivity, besedy či sportovní události⁹⁸. Sociální aktivity mohou pozitivně ovlivnit vnitřní psychické vnímání jedince, vzájemné vztahy mezi odsouzenými i celkovou atmosféru v prostorách věznice. Odsouzené osoby se mohou cítit lépe zapojeni do běžného života nebo být naopak vytrženi z každodenního stereotypního prostředí, ve kterém převládá pocit nudy. Především sportovní aktivity pak mohou být dobrým způsobem, jak ventilovat případně nakumulovanou agresi.

⁹⁷ Otevřené věznice. *justice.cz* [online]. 2017 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

⁹⁸ Pravidelné zprávy z uskutečněných událostí lze nalézt na webových stránkách Vězeňské služby ČR: Aktuality. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/clanky>

Pro snížení projevů autoagrese je nutné přikládat velký důraz na psychologickou intervenci. Ta by měla být dostupná každému v dostatečné míře po celou dobu výkonu trestu. Především velkou psychickou zátěž zažívá osoba po nástupu do věznice. Psychologická pomoc a podpora může výrazně ovlivnit schopnost překonat počáteční velmi stresovou situaci. Před koncem výkonu trestu naopak jedinci zažívají obavy z toho, jak budou řešit nejrůznější záležitosti po propuštění z věznice. V tomto ohledu je velmi žádoucí sociální i psychologická podpora poskytovaná před propuštěním, ale také po určitou dobu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Klíčovými prvky kladně působícími v oblasti resocializace je zachování pozitivních, tedy tzv. nekriminálních, sociálních vztahů a pracovních návyků. Tyto je možné podporovat skrze odpovídající práci s odsouzenými v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Zachování vztahů s rodinou a blízkými je úkolem především sociálních pracovníků věznice, kteří mimo jiné působí jako prostředníci mezi odsouzenými a vnějším světem. Významné je v tomto ohledu zprostředkovávání kontaktu s rodinou a blízkými, vzdáleného i osobního. Důraz by měl být kladen především na četnost a intenzitu kontaktů. Je třeba mít na paměti, že pouhé telefonáty, korespondence a sporadická možnost osobních návštěv nemůže nikdy plnohodnotně nahradit mnohdy každodenní kontakt, běžný v průběhu života mimo věznici.

Pracovní návyky je pak možné posilovat vhodně zaměřenými resocializačními programy. Velmi podstatná je v tomto ohledu možnost pracovního zařazení odsouzených. V České republice činí zaměstnanost vězňených osob přes 50 %.⁹⁹ Zaměstnanost odsouzených osob navíc může výrazně zlepšit jejich platební schopnost a snížit tak případná negativní rizika výše zmíněného zadlužování.

V otázce návykových látek text pojednává o problému zanášení drog do vnitřní věznice. Projevit se však může i opačná tendence, tedy řízená detoxikace a schopnost jedince se svou závislostí ve výkonu trestu pracovat. K tomu dopomáhají především specializovaná oddělení, kde je program zacházení

⁹⁹ MÄSIAROVÁ, L. Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2022, s. 59 [cit. 27. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-vezenske-sluzby-ceske-republiky-za-rok-2022.pdf>

boji se závislostí uzpůsoben a možnost dostat se do kontaktu s drogou je mizivá. To ovšem zpravidla pozbude svůj účel ve chvíli, kdy se po propuštění z výkonu trestu osoba dostane zpět do původního nevhodného sociálního prostředí. Tím se problém dostává zpět do oblasti potřeby zajištění řádné postpenitenciární péče a podpory vhodného sociálně-rodinného zázemí.

5 Tresty alternativní jako možné řešení

Smyslem trestní justice je nalezení ideálního způsobu, jak reagovat na spáchání trestného činu, aby případná sankce byla efektivní a působila zároveň preventivně. Cílem je dosáhnout nápravy pachatele, aby již další trestnou činnost nepáchal. Konkrétně trest odnětí svobody jako stále základní, výchozí sankce, je jádrem především retributivní justice. Hovoří se o jeho nedostatečné preventivní a resocializační funkci. Účinek tohoto trestu primárně spočívá v izolaci pachatele od zbytku společnosti, čímž mu fakticky brání páchat trestnou činnost. To však nezabrání jejímu dalšímu páchání po propuštění odsouzeného. Ščerba jmenuje čtyři problematické body související s výkonem trestu odnětí svobody. Odsouzený je vytržen z přirozeného sociálního prostředí a izolován od společnosti. Tím se přetrhávají sociální vazby, a to jak ty negativní, tak ty pozitivní. Dále se při výkonu trestu nachází v prostředí ostatních kriminálně založených jedinců. Po propuštění je navíc stigmatizován, což mu ztěžuje plynulý návrat do společnosti. Nakonec zmiňuje, že s odnětím svobody se pojí řada dalších negativních faktorů působících v rámci jeho výkonu.¹⁰⁰ K tomu lze jen poukázat na výše provedené pojednání týkající se negativních jevů ve výkonu trestu odnětí svobody.

To vše vede k tomu hledat nejrůznější alternativy, které mají potenciál uvedená rizika eliminovat. Těmi mohou být alternativy k uvěznění neboli alternativní tresty, tedy tresty nezahrnující odnětí svobody. Alternativní tresty jsou, oproti trestu odnětí svobody, základním nástrojem restorativní justice.¹⁰¹

Restorativní neboli obnovující justice klade především velký důraz nejen na samotnou nápravu pachatele, ale také na jakési narovnání vztahu mezi

¹⁰⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 19–21.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 21.

pachatelem a obětí trestného činu, respektive na kompenzaci újmy, která byla oběti způsobena. Oproti tomu retributivní neboli trestající justice klade důraz především na potrestání pachatele. Restorativní justice dále směřuje ke snaze přivést pachatele k odpovědnosti za své jednání. Toho lze dosáhnout pochopením způsobeného činu a uznáním své vlastní viny. Restorativní justice tedy užívá převážně alternativní tresty a klade důraz na realizaci náhrady škody a aktivní zapojení pachatele do řešení následků trestného činu. Předpokládá aktivní roli pachatele i poškozeného, k tomu využívá především mediaci.¹⁰²

Jak bylo naznačeno výše, jednou z možností řešení negativních vlivů působících v rámci výkonu trestu odnětí svobody je ukládání alternativních trestů. Obecně se jedná o alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. V širším pojetí to tedy zahrnuje všechny tresty, které nejsou nepodmíněným trestem odnětí svobody. Užší přístup pak zahrnuje pouze ty tresty, které nelze uložit vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody.¹⁰³ Příspěvek se zabývá alternativními tresty v jejich širším pojetí.

Druhy trestů vyjmenovává § 52 trestního zákoníku. Mezi alternativní se řadí trest domácího vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku a propadnutí věci, peněžitý trest, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti nebo vyhoštění. Dále je to podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení s dohledem. Pro každý z trestů jsou zákonem stanovena speciální kritéria. Samostatné uložení některých alternativních trestů je umožněno pouze v případech méně závažných trestných činů. Kupříkladu trest obecně prospěšných prací nebo trest domácího vězení lze dle § 60 a § 62 trestního zákoníku uložit pouze za přečin. Jiné lze naopak uložit pouze v souvislosti se spáchanou konkrétní trestnou činností, typicky jde o zákaz činnosti dle § 73 trestního zákoníku. Zpravidla se pak alternativní tresty ukládají samostatně, pokud „*vzhledem ke povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba*,” viz např. samostatný trest propadnutí věci dle § 72 trestního zákoníku.

¹⁰² ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 23–26.

¹⁰³ *Ibid.* 4, s. 31.

V jistém smyslu by bylo možné za alternativu považovat i podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, které je upraveno § 88 an. trestního zákoníku. Jde o předčasné propuštění pachatele na svobodu při splnění zákonem stanovených podmínek. Právo na podání žádosti o podmíněné propuštění má každý odsouzený, liší se jen doba nutného vykonání trestu, může jít např. o polovinu výměry uloženého trestu.

Nakonec je třeba podotknout, že širší realizace alternativních trestů je pouze jedním z možných řešení, jak eliminovat riziko spojené s výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody. Tuto variantu však není možné využít vždy. Následkem některých trestných činů, i s ohledem na osobu pachatele, může být pouze nepodmíněný trest odnětí svobody. V takovém případě je na místě zamyslet se nad možnostmi, jak omezit rizika přímo v průběhu výkonu tohoto trestu. Důraz by měl být kladen především na zkvalitnění práce s odsouzenými a její případná vyšší individualizace. Toto je však značně omezeno personálními kapacitami a samotnou povahou výkonu trestu odnětí svobody, včetně prostorově-materiálního zabezpečení.

Jednou z oblastí, které je možné ovlivnit, je zvýšení možností sociálního kontaktu odsouzených s jejich blízkými, předně rodinnými příslušníky. Častější kontakt, realizovaný především osobně, by mohl výrazně dopomoci při resocializaci jedince a napomoci proti zjevným projevům prizonizace. Taková opatření by působila pozitivně nejen z hlediska sociálního, ale také ve vztahu k vnitřnímu psychickému rozpoložení odsouzené osoby.

Pomoci může také zkvalitnění postpenitenciární péče a kladení většího důrazu na práci s odsouzenými i po opuštění stěn věznice. To by eliminovalo riziko vzniku recidivy. Pozitivním příkladem může být projekt Probační a mediační služby v Písku, kterým byl zřízen první probační dům v Česku. Tento probační dům je určen vybraným osobám podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, kterým, za předem stanovených podmínek, poskytuje pobytový resocializační program v délce šesti měsíců.¹⁰⁴ Rozsáhlejší a komplexní postpenitenciární péče však v České republice zatím schází.

¹⁰⁴ BAČKOVSKÝ, M. *Probační a mediační služba zahájila provoz probačního domu v Písku* [online]. Probační a mediační služba, 2022 [cit. 27. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediazni-sluzba-zahajila-provoz-probacniho-domu-v-pisku/>

Svůj vliv by mohla mít také snaha o narovnání vztahu mezi pachatelem a poškozeným v souladu s principy restorativní justice. Pachatel by si především měl uvědomit následky svého jednání a dopad spáchaného činu na oběť i celou společnost a převzít za dané jednání odpovědnost. Projektem, který se na uvedené zaměřuje je např. Program VIT (Victim impact training) – Vnímám i Tebe¹⁰⁵. Podobné aktivity je vhodné realizovat nejen mimo nepodmíněný trest odnětí svobody, ale také v rámci jeho výkonu.

Výše uvedené návrhy ovšem není možné realizovat za všech okolností, je proto vhodné příslušná řešení zvažovat alespoň v rámci možností každého jednotlivého případu. Dosud je v našem právním systému stále kladen poměrně silný důraz na ochranu společnosti skrze izolaci pachatele.

6 Závěr

Způsob trestání ve společnosti je jedním z ukazatelů jejího vývoje a hodnotového nastavení. Tresty následují porušení jejích závazných norem. Smyslem trestání je kromě případné odplaty především ochrana společnosti, aby již k dalšímu páchání protiprávního jednání nedocházelo. A to buďto z krátkodobého hlediska možnou izolací pachatele nebo z hlediska dlouhodobého snahou o jeho nápravu. Pro zajištění plného účelu trestu je podstatná jeho povaha, podmínky a způsob, jakým na pachatele působí.

Retributivní justice do velké míry využívá nepodmíněný trest odnětí svobody, který je základním a univerzálním trestem. V rámci tohoto trestu je ovšem možné identifikovat řadu negativních jevů, které na trestanou osobu působí a mohou značně narušit především výchovný a nápravný účel trestu. Jedinec tak nemusí být schopen se plně zapojit do společnosti a žít v souladu se zákonem.

Příkladem negativních jevů, které výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody znesnadňují je adaptace na prostředí věznice, čímž dochází ke ztrátě návyků potřebných pro řádné a samostatné fungování ve společnosti. Psychická zátěž promítající se i v projevy sebepoškozování či dokonce sebevražedného jednání. Agresivita násobená izolovaným prostředím, zvýšeným

¹⁰⁵ Program VIT (Victim impact training) – Vnímám i Tebe. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/program-vit-victim-impact-training-vnimam-i-tebe>

stresem a frustrací. Ta se může projevit násilím, včetně šikany. Vzájemná komunikace kriminálně založených jedinců podporuje nežádoucí sociální vazby. A naopak dochází ke ztrátě vazeb žádoucích, jako jsou ty rodinné či pracovní. Podstatný vliv má také stigmatizace jedince po propuštění z výkonu trestu.

Uvedené vlivy lze výrazně eliminovat realizací odlišného přístupu k trestání. Stále více je tendencí tradiční retributivní justici doplňovat justici restorativní. Velký důraz by měl být kladen především na zvažování alternativních trestů v rámci reakce na protiprávní činy konkrétních pachatelů či na zkvalitnění práce s odsouzenými, a to v rámci výkonu trestu odnětí svobody i po jeho skončení.

References

- Aktuality. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/clanky>
- BAČKOVSKÝ, M. Probační a mediační služba zahájila provoz probačního dmu v Písku. *Probační a mediační služba* [online]. 2022 [cit. 27. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediacni-sluzba-zahajila-provoz-probacniho-domu-v-pisku/>
- BLATNÍKOVÁ, Š. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* [online]. Praha: 2016 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/433.pdf>
- CIBULKA, K., CIBULKOVÁ, V. *Trestní právo*. Brno: Institut vzdělávání SOKRATES, 2005. ISBN 80-86572-21-8.
- ČERNÍKOVÁ, V. Alternativní tresty. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.
- ČERNÍKOVÁ, V. Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In: VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.
- ČERNÍKOVÁ, V. Výchovná funkce trestu odnětí svobody. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.

- FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006, 184 s. ISBN 80-7044-722-9.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.
- HENDRYCH, I. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, 2010. ISBN 978-80-7248-574-1.
- HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7.
- KRATOCHVÍL, V. Účel a význam vykonávacího řízení. In: MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva: Trestní právo procesní*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-572-8.
- LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.
- LINES, R. a kol. Prison Needle Exchange: Lessons from a Comprehensive Review of International Evidence and Experience. *Canadian HIV/AIDS Legal Network* [online]. 2. vyd. Toronto, 2006 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.aidslaw.ca/site/wp-content/uploads/2013/04/PNEP-ENG.pdf>
- MAKOVCOVÁ, K. Když se otevře brána vězení. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2010 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/kdyz-se-otevire-brana-vezeni.aspx>
- MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-89-9.
- MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.
- MATOUŠKOVÁ, I. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.

- MÄSIAROVÁ, L. Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2022 [cit. 27. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-vezenske-sluzby-ceske-republiky-za-rok-2022.pdf>
- MEZNÍK, J. Druhý život odsouzených – podmínky jeho vzniku. In: MAREŠOVÁ, A. a kol. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci*, [online]. 2016 [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/432.pdf>
- MOTEJL, O. et al. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010. ISBN 978-80-7357-606-6.
- NAVRÁTILOVÁ, J. Pojem a účel trestu, systém trestů. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-576-0.
- NAVRÁTILOVÁ, J. Sankční politika a penologie. In: GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.
- Otevřené věznice. *justice.cz* [online]. 2017 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>
- POKORNÝ, L. Korupce a úplatkářství aneb Nešvar doby. *České vězeňství*. 2006, roč. 14, č. 3, s. 18–19. ISSN 1213-9297.
- Program VIT (Victim impact training) – Vnímám i Tebe. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/program-vit-victim-impact-training-vnimam-i-tebe>
- SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie III. – Negativní jevy ve vězení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-205-0.
- SOCHŮREK, J. Negativní jevy ve vězení. In: ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.
- Specializované oddělení. *Vězeňská služba České republiky* [online]. 2023 [cit. 28. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-a-upvzd-opava/sekce/specializovane-oddeleni>

States With and Without the Death Penalty. *Death Penalty Information Center* [online]. 2023 [cit. 30.3.2023]. Dostupné z: <https://deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty>

ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Contact – e-mail

480299@muni.cz

TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANA ŘÁDNÉHO PRŮBĚHU SOUDNÍHO JEDNÁNÍ A DŮSTOJNOSTI SOUDU

Alžběta Jakoubková

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Príspevek sa zaoberá zvýšenou ochranou súdneho řízení a důstojnosti soudu, kterou poskytuje § 336 trestního zákoníku, významem této ochrany v současné době a aplikačním problémům uvedeného ustanovení, a to včetně aplikace zásady subsidiarity trestní represe. Pozornost bude rovněž věnována situacím, kdy je řízení v rukou jiného subjektu – insolvenčního správce, v této souvislosti především vztahu ustanovení § 336 trestního zákoníku k trestnému činu porušení povinnosti v insolvenčním řízení podle § 225 trestního zákoníku.

Keywords in original language

Soud; řádný průběh řízení, autorita soudu, insolvenční řízení.

Abstract

Courts have a privileged position in a society even today in the postmodern era. This increased protection colliding with the freedom of speech manifests itself also in the Criminal code, especially in the existence of the crime of Contempt of court stated in sec. 336 of the Criminal Code that deals with actions that threaten a proper course of the judicial procedure and the dignity of the court. This article deals with application problems of this legal provision, considers the question whether the criminalization of this behavior is in line with the principle of ultima ratio, it tackles the importance of the criminal law's protection, taking into account the case law of the European court of human rights and the Constitutional court as well as historical aspects. Attention will be given to situations when proceedings are in hands of another subject than a court – public prosecutor, enforcement agent, bankruptcy trustee etc., in this context primarily to the relationship of a crime under sec. 336 of the Criminal code and a crime of breach of duty in bankruptcy procedure under sec. 225 of the Criminal code.

Keywords

Court; Due Procedure; Authority of the Court; Bancruptcy Procedure

1 Úvod

I v dnešní postmoderní době je soudům ve společnosti přiznáváno privilegiované postavení. Tato zvýšená ochrana střetávající se se svobodou projevu se projevuje i v trestním právu, a to především existencí trestného činu pohrdání soudem podle § 336 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále „tr. zákoník“), který postihuje jednání ohrožující řádný průběh soudního jednání a důstojnost soudu. Lze si položit otázku, zda je v dnešní společnosti, v níž dochází k relativizaci hodnot, taková zvýšená ochrana soudu a soudců stále aktuální a potřebná, a zda postavení soudu a soudců kriminalizaci takového jednání odůvodňuje a ospravedlňuje. Předkládaný příspěvek si klade za cíl na tuto otázku nalézt odpověď, a to i s přihlédnutím k hodnotovým východiskům ochrany soudu. Dále se bude věnovat aplikačním problémům uvedeného ustanovení, aplikaci zásady subsidiarity trestní represe a určení dolní hranice trestnosti při posouzení chování pachatele. Poslední kapitola bude věnována srovnání trestného činu pohrdání soudem a trestného činu porušení povinnosti v insolvenčním řízení.

2 K trestnému činu pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku

Trestný čin pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku postihuje dvě kategorie jednání, a to jednak pod písm. a) a c) chování, které ohrožuje řádný průběh soudního jednání, jednak pod písm. b) chování, které závažně narušuje autoritu soudu v průběhu tohoto jednání.¹ Dopustí se jej ten, kdo opakovaně:

- a) závažným způsobem ruší jednání soudu,
- b) při takovém jednání se k soudu chová urážlivě nebo soud znevažuje, nebo
- c) bez dostatečné omluvy neuposlechne příkaz nebo výzvu soudu anebo jednání soudu zmaří.

¹ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 2666 a 2667.

Soud přitom takové ochrany požívá jako jediný, v trestním zákoníku nena-
lezneme obdobnou ochranu správního orgánu či policejního orgánu nebo
státního zástupce v přípravném řízení v rámci trestního řízení, rovněž žádná
jiná úřední osoba kromě soudce není chráněna před urážlivým nebo zneva-
žujícím chováním. Přitom ochrana důstojnosti a cti trestním právem v prů-
běhu času velmi výrazně klesá. Jen při letném historickém exkurzu (v němž
si nekladu za cíl provést podrobný výklad vývoje právní úpravy na našem
území, ale pouze demonstrovat na vybraných příkladech, jak se v průběhu
času měnila ochrana cti v trestním právu) lze zmínit zákon č. 117/1852 ř. z.,
o zločinech, přečinech a přestupcích, v němž nalezneme v ustanovení § 489
trestný čin uveřejnění jiných na cti důtklivých skutků ze života soukromého
nebo rodinného, třeba pravdivých, jímž bylo postihováno jednání, které
mělo za následek zásah do cti poškozeného, ačkoliv pachatel pouze uveřejnil
pravdivé informace.² Podle § 312 tohoto zákona byla rovněž přestupkem³
urážka veřejných úředníků, sluhů, strážů, zřízenců železničních atd. V roce
1933 došlo k přijetí zákona č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti (dále „zákon
o ochraně cti“), jímž byly sjednoceny veškeré zákony na ochranu cti platné
na území Československa.⁴ Tento zákon mimo jiné v ustanovení § 1 zakotvil
přečin urážky, jehož se dopustil ten, kdo někomu nadávkou, zlým nakládá-
ním, výhrůžkou zlého nakládání, vydáváním v posměch nebo jinak na cti
ublížil, přičemž uvedené nemuselo být vyřčeno před třetí osobou, neboť toto
ustanovení chránilo i subjektivní čest poškozené osoby.⁵ Později ochrana cti
trestním právem začínala klesat, již zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, chrá-
nil čest v menším rozsahu než zákon o ochraně cti.⁶ Zákon č. 140/1961 Sb.,
trestní zákon, pak do novely č. 253/1997 Sb. postihoval urážku či pomluvu
veřejného činitele při výkonu jeho pravomoci nebo pro tento výkon.⁷ V sou-
časné době je však znevažování postavení úřední osoby při výkonu její pravomoci

2 ČEP, D., KANDOVÁ, K., VESELÝ, T. Trestný čin pomluvy: k jeho místu v trestním právu, subsidiaritě trestní represe a sankční náhradě újmy – 1. část. *Právní rozhledy*. 2021, č. 15–16, s. 532. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>

3 Za který však pachateli hrozilo i vězení.

4 ČEP, KANDOVÁ, VESELÝ, op. cit., s. 532.

5 Ibid.

6 Ibid.

7 ŠČERBA, F. Extenze kriminalizace ve vztahu k možnostem trestní justice. *Právník*. 2016, č. 2, s. 141. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2016/2/2.%C5%A0%C4%8Derba_2_2016.pdf

toliko přestupkem podle § 5 odst. 1 písm. b) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích. Tento vývoj je v souladu s již zmíněnou obecnou tendencí snižující se ochrany nejenom institucí, ale cti a důstojnosti obecně. V posledních letech zaznávají kupříkladu i úvahy o dekriminalizaci pomluvy ve prospěch svobody projevu, které se promítají i do rozhodovací praxe Ústavního soudu.⁸

Ostatně i v rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva lze nalézt klesající tendenci i v samotné ochraně soudů a soudců před kritikou, ačkoliv stále patří mezi subjekty, jimž je poskytována zvýšená ochrana.⁹ Ta vychází z důležitosti důvěry veřejnosti v justici a potřebu její ochrany před nedůvodnými útoky.¹⁰ Jako důvody zvýšené ochrany soudu bývají uváděny: nutnost zajistit respekt autority soudu, nutnost udržet (získat) důvěru v soudnictví, nutnost zajistit řádný výkon soudnictví a nutnost zachovat důstojnost soudního řízení.¹¹

I s vědomím těchto východisek se domnívám, že trestný čin pohrdání soudem není ani v dnešní době přežitkem, neboť chrání jeden ze základních prvků demokratického právního státu. Rovněž i v době, kdy se obecně od hierarchií upouští a tradiční hodnoty se relativizují, neboť hlavním znakem postmoderní společnosti je zpochybnění jakékoliv objektivní reality,¹² soudy stále plní roli subjektu autoritativně rozhodujícího o právech a povinnostech účastníků řízení, či o vině a trestu obžalovaného. Vzhledem k relativizaci hodnot a „pravdy“, kterou postmodernismus přináší, je podle mého názoru o to více potřeba role soudu jakožto pevného bodu, který autoritativně rozhodne, jak má být ta která otázka rozhodnuta. Pro řádné fungování společnosti je pak třeba, aby se soud těšil v očích veřejnosti respektu a důvěře a tato jeho autoritativní rozhodnutí byla respektována a jejich dodržování vyžadováno a vynucováno. Na dalších řádcích se budu věnovat otázce rozsahu této ochrany a zda je v trestním zákoníku nastavena

⁸ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 5. 11. 2019, sp.zn. II. ÚS 474/19, podle něhož je k trestnému činu pomluvy třeba přistupovat ve světle tendencí k její dekriminalizaci.

⁹ KOSAŘ, D. Kritika soudců (a dalších představitelů soudní moci) v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. *Soudní rozhledy*. 2010, č. 8, s. 289. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>

¹⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 31. 5. 2011, *Zugic proti Chorvatsku*, č. 3699/08.

¹¹ KOSAŘ, D. Kritika soudců v České republice. *Soudní rozhledy*. 2011, č. 4, s. 113. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>

¹² PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 259.

odpovídajícím způsobem. Nejprve se zaměřím na aplikační a interpretační problémy ustanovení § 336 tr. zákoníku, především s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe.

3 Trestný čin pohrdání soudem v aplikační praxi

Podle statistiky Ministerstva spravedlnosti bylo za trestný čin pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku v roce 2019 odsouzeno 21 osob, v roce 2018 taktéž a v roce 2017 šlo o 23 osob.¹³ Důvody těchto velmi nízkých čísel mohou být dva. Prvním je, že se osoby účastníci jednání soudu chovají vzorně a tento trestný čin skutečně není páčán, nebo tyto skutky nejsou stíhány. Jelikož ze statistik se odpověď nedozvíme, oslovila jsem několik dlouholetých soudců a z rozhovorů s nimi jsem se dozvěděla, že se soudci setkávají poměrně často s jednáním, které by bylo způsobilé naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku, ale zpravidla mu nepřikládají velkou váhu, neboť s takovým jednáním počítají a mají do jisté míry i pochopení pro „pachatele“, který je při jednání soudu pod velkým psychickým tlakem, zvláště jde-li o obžalovaného v hlavním líčení v rámci trestního řízení. Takto jednající osobu tedy pouze napomenou a tím její „postih“ za toto chování končí.

Z tohoto důvodu se jeví jako problematická aplikace zásady subsidiarity trestní represe ve smyslu stanoviska Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012, publikovaného pod č. 26/2013 Sb. rozh. tr., podle něhož se úvaha o tom, zda jde o čin, který s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe není trestným činem z důvodu nedostatečné společenské škodlivosti případu, uplatní za předpokladu, že posuzovaný skutek z hlediska spodní hranice trestnosti neodpovídá běžně se vyskytujícím trestným činům dané skutkové podstaty.¹⁴

Z výše uvedeného je zřejmé, že běžně se vyskytující trestné činy dané skutkové podstaty, které jsou skutečně stíhány, jejich pachatelé uznáni vinnými a odsouzeni, jsou pouhou výšečí jednání, která naplňují znaky skutkové podstaty, neboť většina jednání, která naplňují znaky skutkové podstaty trestného

¹³ Statistické ročenky. *justice.cz* [online]. Infodata, Statistika a výkaznictví. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

¹⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012.

činu pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku, není stíhána a odsouzena. Množina jednání, která naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku, je tak výrazně větší, než množina jednání, která je skutečně jako tento trestný čin stíhána a odsouzena, což je v rozporu s § 13 tr. zákoníku, podle něhož je trestným činem takový protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v tomto zákoně, přičemž tento závěr je rovněž v souladu s výše uvedeným stanoviskem Nejvyššího soudu korigován použitím zásady subsidiarity trestní represe podle § 12 odst. 2 tr. zákoníku.

Tyto závěry však nejsou důvodem pro zpochybnění legitimacy trestného činu pohrdání soudem, spíše uvedeného stanoviska Nejvyššího soudu, k němuž se kriticky vyjadřuje i část odborné literatury. Upozorňuje na problematičnost podmínky, že skutek neodpovídá trestným činům běžně se vyskytujícím v dané skutkové podstatě z hlediska spodní hranice trestnosti. Tato podmínka má charakter obyčeje, který nemůže být pramenem trestního práva. Běžný výskyt trestného činu je znakem statistickým, nikoliv normativním, a podmínka trestnosti je závislá na tom, jaké skutky se běžně vyskytují na spodní hranici trestnosti, což může být v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege scripta*.¹⁵

Domnívám se, že by však tento stav mohl být inspirací pro případnou změnu právní úpravy. Ačkoliv jistě nemůže být jediným kritériem pro kriminalizaci určitého jednání, zda je v praxi skutečně stíháno, může být zcela jistě skutečnost, že samy soudy nepovažují určité chování za společensky škodlivé, indikátorem příliš přísné právní úpravy. Argumentem pro její zmírnění rovněž může být již zmíněná tendence v dekriminalizaci obdobného jednání vůči jiným veřejným činitelům, státním orgánům či v otázce ochrany důstojnosti obecně.

Podle citovaného stanoviska Nejvyššího soudu má zásada subsidiarity trestní represe rovněž interpretační význam, neboť znaky trestného činu je třeba vykládat tak, aby byl za trestný čin považován skutek společensky škodlivý. Tuto interpretační rovnu je možné uplatnit v případech, kdy skutková podstata trestného činu obsahuje pojmy, které umožňují interpretaci.¹⁶ Jelikož

¹⁵ ŠČERBA, op. cit., s. 161.

¹⁶ ŠČERBA, op. cit., s. 159.

skutková podstata trestného činu pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku v každé variantě pod písm. a) až c) obsahuje alespoň jeden pojem, jehož výklad nemusí být zcela jednoznačný, bylo by možné uvedený problém překonat i interpretačním rozměrem subsidiarity trestní represe. Může tak být předmětem diskuse, kdy je jednání soudu rušeno „závažným způsobem“, neboť závažné narušování jednání soudu může být každým soudcem vnímáno odlišně. Rovněž si lze představit zcela odlišný výklad toho, co je „urážlivé či znevažující“ chování vůči soudu, neboť pod tento pojem lze podřadit celou škálu jednání od drzých odpovědí na otázky soudce až po vulgární nadávky a zesměšňující urážky. Stejně tak může být předmětem diskuse, zda by mělo být trestněprávně postihováno neuposlechnutí jakéhokoliv „příkazu nebo výzvy“ soudu, nebo pouze těch příkazů a výzev, jejichž neuposlechnutí brání řádnému průběhu řízení.

S ohledem na interpretační rozměr zásady subsidiarity trestní represe lze dospět k závěru, že by měly být postihovány pouze ty nejzávažnější varianty chování, které lze pod daný pojem podřadit. Nicméně takový závěr je podle mého názoru příliš obecný a neposkytuje jasné vodítko, jaké jednání by tedy mělo být trestněprávně postihováno. Domnívám se, že takovým vodítkem pro interpretaci by mohl v případě situací pod písm. a) a c) být účel řízení. I při interpretaci „závažného způsobu rušení“ či „neuposlechnutí výzvy či příkazu soudu“ by hrálo roli, zda je takové rušení jednání soudu či neuposlechnutí výzvy či příkazu schopné ohrozit účel řízení. To však nelze uplatnit v případě urážlivého či znevažujícího chování vůči soudu, tedy v případě varianty pod písm. b), neboť samotné urážky zpravidla nebudou způsobit ohrozit účel řízení, pokud by jejich intenzita nebyla na takové úrovni, že by již závažným způsobem rušila jednání soudu, a tedy naplnila variantu pod písm. a).

4 Ochrana autority a vážnosti soudu

Varianta pod písm. b) postihuje chování, které závažně podkopává autoritu soudu¹⁷, jejím účelem je tedy chránit i autoritu a vážnost soudnictví. Dochází zde však k určité nekonzistentnosti, neboť autorita a vážnost soudu

¹⁷ ŠČERBA, op. cit., s. 2666.

je chráněna toliko při jednání, avšak důstojnost justice jako celku chráněna není, ačkoliv autoritu justice jako takovou může více narušovat jednání mimo soudní síň. Naopak právě v průběhu jednání má soud další možnosti, jak si udržet autoritu, například uložením pořádkové pokuty, a také právě v rámci tohoto jednání svou autoritu projeví vydáním autoritativního rozhodnutí. Právě v něm se ztělesňuje autorita soudu, který s konečnou platností rozhodne o řešení sporu, o vině a trestu atd., v závislosti na druhu řízení. Urážlivé vyjádření či znevažování tohoto autoritativního výstupu soudu však již trestněprávně postižitelné není, ačkoliv si lze představit, že právě urážlivé, znevažující či vulgární výroky, ať již vůči soudu, soudci či vůči soudnímu rozhodnutí budou mnohem více znevažovat autoritu a vážnost soudu v očích veřejnosti, zvláště budou-li učiněny na sociálních sítích či na tiskové konferenci před budovou soudu, než několik vulgárních slov adresovaných soudci pronesených při jednání soudu. Pro srovnání lze uvést například situaci, kdy by například obžalovaný před soudem použil v průběhu jednání několik vulgarismů na adresu soudce, zpochybnil jeho svéprávnost a duševní zdraví, ale jinak by hlavní líčení probíhalo poklidně a bylo dosaženo jeho účelu. Takové jednání by však již naplnilo znaky skutkové podstaty trestného činu pohrdání soudem podle § 336 písm. b) tr. zákoníku, zatímco pokud by tento obviněný v soudní síni zachoval klid, ale poté hrubě urážel soudce na veřejnosti, na sociálních sítích a znevažoval jeho rozhodnutí, podal návrh na omezení jeho svéprávnosti apod., již by jeho chování trestněprávně postižitelné nebylo, pokud by se při těchto výrocích nedopustil trestného činu pomluvy podle § 184 tr. zákoníku. I v tomto lze spatřovat, že účelem ustanovení § 336 písm. b) tr. zákoníku není ochrana autority soudní moci ve společnosti jako taková, ale spíše zajištění řádného průběhu řízení.

Nabízejí se dvě odlišná řešení této diskontinuity. První z nich by ochranu důstojnosti soudu zvýšilo, a došlo by tedy ke kriminalizaci veškerých urážek a hrubě znevažujícího opakovaného chování vůči soudu bez ohledu na to, zda se odehrává při soudním jednání, či nikoliv. V takovém případě by však podle mého názoru bylo nepřiměřeně zasaženo do svobody projevu, zvláště s přihlédnutím k tomu, že obecně ochrana cti a důstojnosti prostředky trestního práva slábnou. Druhou možností by bylo zcela dekriminlizovat toto

jednání, tedy odstranit trestněprávní postih urážlivého jednání vůči soudu i v rámci soudního jednání a § 336 písm. b) z trestního zákoníku vypustit.

Domnívám se, že by vhodnějším řešením bylo určité zmírnění tohoto postihu, a to i ve světle toho, že soudy zpravidla takovému urážlivému jednání nepřikládají příliš váhu a pro emoční rozrušenost osoby takto jednající mají pochopení. Možným řešením se jeví podmínit kriminalizaci takového jednání opakovaným uložením pořádkové pokuty,¹⁸ neboť toto v současné době vyžadováno není, ba dokonce nemusí být pachateli uložena pořádková pokuta žádná,¹⁹ případně trestněprávně postihovat pouze takové urážlivé jednání, které je současně způsobilé naplnit variantu podle § 336 písm. a) tr. zákoníku, tedy které závažným způsobem ruší jednání soudu. Tímto by se i více přiblížila skutková podstata tohoto trestného činu tomu, co je v současné době trestněprávně postihováno.

5 Pohrdání soudem vs. porušení povinnosti v insolvenčním řízení

Mezi všemi ostatními soudními řízeními má v rámci trestněprávní ochrany jisté výsadní postavení řízení insolvenční, jehož účel chrání ustanovení § 225 tr. zákoníku zakotvující trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení, jehož se dopustí ten, kdo v insolvenčním řízení maří nebo hrubě ztěžuje výkon funkce insolvenčního správce, a tím ohroží účel insolvenčního řízení. Připomeňme, že skutkovou podstatu podle § 336 písm. c) tr. zákoníku naplní ten, kdo opakovaně bez dostatečné omluvy neuposlechne příkaz nebo výzvu soudu anebo jednání soudu zmaří.

Kromě soudu se trestněprávní ochrana neposkytuje žádnému jinému subjektu vystupujícímu v průběhu jakéhokoliv řízení, ne exekutorovi, ne státnímu zástupci, ne policejnímu orgánu, pouze insolvenčnímu správci a hrubému ztěžování či maření výkonu jeho funkce. V následujícím textu se zaměřím na podobnosti a rozdíly mezi § 225 a § 336 písm. c) tr. zákoníku, jejich koncepční zařazení a budu hledat odpověď na otázku, který trestný čin je přísnější.

¹⁸ Obdobně jako § 337 odst. 4 vyžaduje bezvýsledné použití opatření v občanském soudním řízení.

¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. 6 Tdo 18/2005.

Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma trestnými činy vyplývá již z jejich systematického zařazení. Zatímco trestný čin pohrdání soudem je součástí hlavy X zvláštní části trestního zákoníku a řadí se mezi činy proti pořádku ve věcech veřejných, trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení nalezneme v hlavě V, která obsahuje trestné činy proti majetku.

Podle komentářové literatury je objektem tohoto trestného činu především zájem na řádném výkonu funkce insolvenčního správce, tím také dlužníka a nepřímou jsou chráněna i majetková práva věřitelů tohoto dlužníka.²⁰ Domnívám se však, že i vzhledem k systematickému zařazení však daný trestný čin chrání především majetek věřitelů a dlužníka, a to prostřednictvím ochrany funkce insolvenčního správce. Uvedený závěr je podle mého názoru podporován i judikaturou k tomuto ustanovení, která připouští určité obstrukční jednání vůči insolvenčnímu správci, pokud neohrožuje právě účel insolvenčního řízení,²¹ který vyplývá z ustanovení § 1 zákona č. 182/2006 Sb., zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), a jímž je řešení úpadku a hrozícího úpadku dlužníka tak, aby došlo k uspořádání majetkových vztahů k osobám dotčeným dlužníkovým úpadkem nebo hrozícím úpadkem, a k co nejvyššímu a zásadně poměrnému uspokojení dlužníkových věřitelů.

Pohrdání soudem se uplatní v každém řízení před soudem, tedy i v rámci jednání v insolvenčním řízení, ostatně jednočinný souběh těchto dvou trestných činů je možný.²² K takové situaci by došlo v případě, kdy by povinnost součinnosti s insolvenčním správcem dlužníkovi byla uložena rozhodnutím insolvenčního soudu a dlužník současně nesplnil výzvu či příkaz soudu a současně by tímto jednáním hrubě ztěžoval či mařil výkon funkce insolvenčního správce.²³

Trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení se vztahuje k celkovému výsledku a účelu insolvenčního řízení, naproti tomu pohrdání soudem k jednotlivým jednáním soudu, případně k jeho příkazům a výzvám. Pro naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu pohrdání soudem

²⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2256.

²¹ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. 5 Tdo 810/2015.

²² ŠČERBA, op. cit., s. 2679.

²³ V praxi však takové jednání bývá kvalifikováno pouze jako trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení.

podle § 336 písm. c) tr. zákoníku musí dojít ke zmaření jednání soudu, případně postačí neuposlechnutí příkazu či výzvy soudu, jde tedy o trestný čin poruchový, zatímco porušení povinnosti v insolvenčním řízení je ohrožovacím deliktem, kdy k porušení účelu insolvenčního řízení nemusí ani dojít, neboť mu může předejít insolvenční správce vynaložením zvýšeného úsilí.

Jednání postižitelné podle § 336 písm. c) tr. zákoníku musí být provedeno opakovaně, tedy alespoň dvakrát,²⁴ u porušení povinnosti v insolvenčním řízení není opakovanost vyžadována a skutková podstata trestného činu může být naplněna pouhým jediným úkonem (např. zničení účetnictví, zapálení nemovitosti, která má být zpeněžena), ačkoliv zpravidla půjde také o opakované jednání pachatele, který nebude dlouhodobě s insolvenčním správcem spolupracovat, poskytovat mu potřebné podklady, případně umožňovat zájemcům o koupi nemovitosti její prohlídku. Tomu odpovídá i požadovaná intenzita zásahu, kdy trestný čin pohrdání soudem nevyžaduje žádnou konkrétní intenzitu jednání, klíčovým faktorem je pouze opakovanost. Naproti tomu hrubé ztěžování funkce insolvenčního správce podle § 225 tr. zákoníku nemůže mít pouze charakter „běžného obstrukčního jednání“, s nímž je možné se v rámci insolvenčního řízení setkat.²⁵

Na straně jedné je tedy u § 336 tr. zákoníku vyžadována opakovanost, i když ve vztahu k dílčím otázkám, ačkoliv samotný účel řízení ohrožen není. Na straně druhé stačí pro naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu podle § 225 tr. zákoníku jediné jednání, které ohrožuje účel insolvenčního řízení. Na základě toho nelze určit, který trestný čin postihuje nespolečensky osoby, která je k tomu povinna, přísněji, neboť právě toto rozdělení reflektuje odlišné zájmy, které chrání. Zatímco trestný čin pohrdání soudem chrání řádný průběh řízení před soudem, který je narušen právě opakovanými zásahy do tohoto průběhu, trestný čin porušení povinnosti v insolvenčním řízení chrání zájem na naplnění účelu insolvenčního řízení, tedy na včasném uspokojení věřitele, přičemž v tomto případě je stěžejní především intenzita zásahu, nikoliv opakování relativně „neškodného“ chování.

Domnívám se, že by však i nastavení trestného činu porušení povinnosti v insolvenčním řízení mohlo být určitým vodítkem pro otázku, jak závažné narušení soudního jednání kriminalizovat tak, aby postihované jednání

²⁴ ŠČERBA, op. cit., s. 2667.

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. 5 Tdo 810/2015.

skutečně bylo dostatečně společensky škodlivé a odůvodňovalo jeho trestně-právní postih, a to právě přidáním podmínky ohrožení účelu řízení, a to pro jednání podřaditelné pod písm. a) a c) daného ustanovení (§ 336 tr. zákoníku).

6 Úvahy de lege ferenda

V předchozích kapitolách jsem nastínila několik problémů vyskytujících se u trestného činu pohrdání soudem v aplikační praxi. Ze statistik Ministerstva spravedlnosti vyplývá, že je každoročně za tento trestný čin odsouzeno minimum pachatelů, ačkoliv se účastníci soudních jednání podle zkušeností dlouholetých soudců dopouštějí jednání podřaditelného pod uvedený trestný čin poměrně často. Je tedy patrné, že existuje propastný rozdíl mezi skutky, které naplňují znaky trestného činu podle § 336 tr. zákoníku, a skutky, které jsou skutečně stíhány a odsouzeny. Na základě toho jsem navrhovala určitou změnu právní úpravy, která by reflektovala, jaká je skutečně vůle určité chování postihovat a co je samotnými soudci, příp. státními zástupci, považováno za společensky škodlivé.

Domnívám se, že změnou právní úpravy, kterou jsem navrhovala v této souvislosti, by mohla být výše zmíněná inspirace trestným činem porušení povinnosti v insolvenčním řízení podle § 225 tr. zákoníku a podmínění trestnosti tím, že uvedeným chováním musí být ohrožen účel řízení. Rovněž není bez zajímavosti srovnání trestného činu pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku a následujícího trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 tr. zákoníku, jehož se dopustí ten, kdo maří nebo podstatně ztěžuje výkon rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu veřejné moci jednáním uvedeným v jedné z alternativ, které jsou v zákoně dále uvedeny. Nestačí se tedy dopustit jednání uvedeného pod určitou alternativou, ale je nutné, aby takové jednání mařilo, nebo podstatně ztěžovalo výkon rozhodnutí. Zatímco trestný čin podle § 337 tr. zákoníku sankcionuje chování, které ohrožuje řádný výkon rozhodnutí jakožto výsledku řízení, trestný čin pohrdání soudem podle § 336 tr. zákoníku postihuje takové chování, které určitým způsobem narušuje řádný průběh řízení směřujícího k vydání tohoto rozhodnutí. Avšak trestný čin pohrdání soudem je v určitém ohledu přísnější, neboť chování, které postihuje, nemusí podle současné právní úpravy vést ke zmaření nebo hrubému ztížení soudního jednání, postačí, pokud

se takto pachatel chová opakovaně. I na základě toho mám za to, že by zde mohl být prostor i pro případnou změnu právní úpravy, který by přinesla obdobnou konstrukci trestného činu a zakotvila podmínku ohrožení účelu řízení jako společnou podmínku pro chování pod variantami a) i c) § 336 tr. zákoníku.

Zůstává otázkou, jak naložit s variantou pod bodem b) § 336 tr. zákoníku, tedy urážlivým či znevažujícím chováním. Jak jsem již výše uvedla, mám za to, že pokud sami soudci uvádějí, že se k nadávkám a urážkám staví benevolentně, mohla by být i tato varianta zastřešena účelem řízení a trestněprávní postih by se vztahoval pouze na takové urážlivé jednání, které současně naplňuje jednu z variant a) nebo c) a narušuje tím průběh jednání a řádný průběh celého řízení. Méně závažné jednání by pak mohlo být postihováno pouze mimotrestními prostředky.

7 Závěr

Príspevek se zabýval ochranou řádného průběhu soudního řízení a ochranou vážnosti a autority soudu v českém trestním právu, kterou poskytuje ustanovení § 336 tr. zákoníku. V příspěvku byla rozebrána teoretická východiska této zvýšené ochrany a její důležitost a opodstatněnost v současné době. Dále byly nastíněny aplikační problémy daného ustanovení, především v otázce aplikace zásady subsidiarity trestní represe ve smyslu stanoviska Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012, a určení spodní hranice trestnosti. Závěrem byl trestný čin pohrdání soudem srovnán s trestným činem porušení povinnosti v insolvenčním řízení podle § 225 tr. zákoníku. Na základě dílčích problémů byly v jednotlivých kapitolách předloženy návrhy de lege ferenda, které byly následně shrnuty v závěrečné kapitole.

References

ČEP, D., KANDOVÁ, K., VESELÝ, T. Trestný čin pomluvy: k jeho místu v trestním právu, subsidiaritě trestní represe a sankční náhradě újmy – 1. část. *Právní rozhledy*. 2021, č. 15–16, s. 531–543. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>

- KOSAŘ, D. Kritika soudců (a dalších představitelů soudní moci) v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. *Soudní rozhledy*. 2010, č. 8. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>
- KOSAŘ, D. Kritika soudců v České republice. *Soudní rozhledy*. 2011, č. 4, s. 113. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>
- PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada, 2006, 328 s. ISBN 80-247-0871-X.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 3632 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020, 3376 s. ISBN 978-80-7400-807-8.
- ŠČERBA, F. Extenze kriminalizace ve vztahu k možnostem trestní justice. *Právník*. 2016, č. 2. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2016/2/2.%C5%A0%C4%8Derba_2_2016.pdf
- Nález Ústavního soudu ze dne 5. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 474/19.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 31. 5. 2011, *Zugic proti Chorvatsku*, č. 3699/08.
- Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. Zn. Tpjn 301/2012, publikováno pod č. 26/2013 Sb.
- Statistické ročenky. *justice.cz* [online]. Infodata, Statistika a výkaznictví. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. 6 Tdo 18/2005.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. 5 Tdo 810/2015.
- Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.
- Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti.
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Contact – e-mail

455577@mail.muni.cz

PODMÍNĚNÉ PROPUŠTĚNÍ „Z VOLNÉ NOHY“ – VÍTĚZSTVÍ OCHRANY HODNOT NAD TEXTEM ZÁKONA?

Ondřej Klabačka

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá problematikou podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených, kteří splnili formální podmínku výkonu požadované části trestu, přičemž v době návrhu na podmíněné propuštění se nacházejí na svobodě. Vzhledem k současnému znění ustanovení o podmíněném propuštění je otázkou, zda lze tento institut aplikovat i u osob, které zmíněnou podmínku splní pouze započítáním doby strávené ve vazbě. Soud v takové situaci nedisponuje hodnocením o jejich chování ve výkonu trestu odnětí svobody. V České republice tak existuje odborná diskuse, zda může soud využít skutečnosti předcházející právní moci odsouzení k hodnocení pachatelova polepšení.

Keywords in original language

Podmíněné propuštění; parole; výkon trestu odnětí svobody; podmíněné propuštění z volné nohy; polepšení se; zápočet vazby, vazba.

Abstract

Prisoners applying for conditional release have to fulfil several basic conditions. One of them is to serve the appropriate part of their prison sentence. Sometimes prisoners meet this condition by their previous detention in custody. From a Czech law perspective, the length of time in custody is usually counted as a part of the prison sentence. Hence, these convicted persons can submit an application for conditional release before they being placed in prison to serve their punishment. Due to the wording of the Czech Criminal Code, a problem may arise for these convicts. The article explains whether this practice is in accordance with the Czech law.

Keywords

Conditional Release; Parole; Imprisonment; Custody; Early Release.

1 Úvod

Príspevek se zabývá problematikou podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody¹ u odsouzených, kteří splnili podmínku výkonu požadované části trestu, přičemž v době podání návrhu na PP se nenacházejí ve věznici. Jedná se o „raritní“ typ tohoto institutu, někdy také nazývaný jako podmíněné propuštění „z volné nohy“. To z důvodu zmíněné skutečnosti, že **návrh činí** odsouzený, který tzv. časovou podmínku splnil ještě před nástupem do aktuálního výkonu trestu odnětí svobody². Soud by tedy **měl zjišťovat, zda takový odsouzený naplnil i další podmínky pro aplikaci předmětného institutu** (zejm. polepšení se, prognóza vedení řádného života). Zmíněná praxe se přitom aplikuje do současnosti. Zákodárce nicméně do právní úpravy **výslovně v § 88 odst. 1 tr. zákoníku³** zakotvil, že skutečnost, zda došlo u odsouzeného k polepšení, má soud zjišťovat po právní moci odsuzujícího rozsudku, zejména z chování a plnění povinností ve výkonu trestu odnětí svobody.

Je tedy otázkou, zda lze **zákonodárcem** formulovanou podmínku aplikovat i na odsouzené, kteří požadovanou část výkonu trestu splnili pouze zápočtem doby strávené ve vazbě – tedy před právní mocí odsuzujícího rozsudku. Text má přinést odpověď na to, zda je taková praxe v rozporu se zněním zákona. Pokud ano, tak **dále zodpovědět**, jestli je zmíněný postup soudů ospravedlnitelný, a tedy zda praxe ne/oprávněně překročila znění zmíněného ustanovení.

1 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (dále „podmíněné propuštění“ či „PP“).

2 Výkon trestu odnětí svobody (dále „VTOS“).

3 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále „tr. zákoník“).

2 Obecně k podmíněnému propuštění

Podmíněné propuštění⁴ z výkonu trestu odnětí svobody je upraveno zejména v § 88 a násl. tr. zákoníku, § 331 a násl. tr. ř.,⁵ a od 1. 1. 2022 také v § 73 ZVTOS.^{6,7} Tento trestněprávní nástroj umožňuje podmíněně propustit odsouzeného z věznice ještě před úplným vykonáním nepodmíněného trestu odnětí svobody. To v případě, jestliže u odsouzeného na základě určitých indicií převáží pravděpodobnost, že došlo, byť jen částí výkonu trestu, k naplnění jeho účelu dříve, než soud v rozsudku předpokládal.⁸ Vytrácí se tak důvod prodlužovat stav, který citelně zasahuje do základních práv jednotlivce a soud umožní odsouzenému opustit věznici pod podmínkou vedení řádného života a příp. mu uloží další přiměřená omezení a povinnosti. Takové „propuštění“ lze vnímat jako prostup odsouzeného do „mírnější fáze“ uloženého trestu odnětí svobody, která je ohraničena zkušební dobou. V té má odsouzený vedením řádného života a plněním uložených omezení a povinností prokázat, že k naplnění účelu trestu skutečně došlo. V opačném případě soud rozhodne, že zbytek trestu „propuštěný“ vykoná, jelikož je nezbytné pokračovat v nápravných účincích VTOS na jeho osobu. Soud při rozhodování o podmíněném propuštění hodnotí zejména tři základní podmínky:

1. zda odsouzený vykonal určitou část uloženého trestu – tzv. „formální podmínka“, někdy také jako tzv. „časová podmínka“,
2. zda odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení – tzv. „podmínka polepšení se“,
3. zda lze od odsouzeného očekávat, že v budoucnu povede řádný život – tzv. „prognóza vedení řádného života“.

⁴ Nikoli „podmínečné“ propuštění, jak je institut také často nazýván. Blíže viz KLABAČKA, O. Podmíněné, nebo podmínečné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody? Aneb terminologické nuance institutu. *Státní zastupitelství*. Praha: Wolters Kluwer, 2023, č. 2, s. 28–33.

⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) (dále „tr. ř.“).

⁶ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (dále „ZVTOS“).

⁷ Podmíněné propuštění mladistvého je pak upraveno v § 78 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

⁸ Příh. § 88 In: ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vyd. (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

Po novele účinné od 1. 1. 2022⁹ je standardní proces následující.¹⁰ Odsouzený, např. po výkonu ½ uloženého trestu¹¹, podá návrh na podmíněné propuštění skrze věznicí, ve které vykonává trest odnětí svobody. Pokud návrh splňuje formální podmínku, věznice vytvoří pro účely PP hodnocení odsouzeného. To je pro soud důležité zejména ohledně podmínky „polepšení se“, jelikož obsahuje údaje o chování odsouzeného v samotném výkonu trestu.¹²

Následně věznice takový návrh, společně s hodnocením a dalšími příslušnými podklady, zašle soudu. Ten má rozhodnout do 30 dnů.¹³ Soud může k osobě navrhovatele např. vyslechnout i vychovatele příslušné věznice či jiné osoby, příp. si vyžádat další relevantní podklady. O podmíněném propuštění rozhoduje vždy okresní soud a podle § 320 odst. 2 tr. ř. se standardně jedná o soud v jehož obvodu se trest odnětí svobody vykonává.

⁹ Novela provedená zákonem č. 220/2021 Sb. Viz také KLABAČKA, O. *Změny právní úpravy podmíněného propuštění od 1. 1. 2022*. Právní rozhledy, 2022, č. 10, s. 370–374. K předmětné novele také viz KALVODOVÁ, V. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (nejen) optikou judikatury Ústavního soudu České republiky. In: BENÁK, J., FILIP, J. a ŠÍMÍČEK, V. (eds.). *Pocta Janu Svatoňovi k 70. narozeninám*. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 511. Dostupné z: <https://science.law.muni.cz/knihy/monografie/pocta-svatonovi.pdf>

¹⁰ Nový postup podávání návrhů na podmíněné propuštění skrze věznicí popisuje § 73 ZVTOS. K tomu připravila Vězeňská služba ČR leták, který je dostupný např. online na webových stránkách spolku LIGHTHOUSE. Dostupné z: http://www.podminenepropusteni.cz/wp-content/uploads/2022/01/PP_Let%C3%A1k-dov%C4%9Bznic_20.12.2021-fin.jpg

¹¹ Viz § 88 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku.

¹² Příslušníci a zaměstnanci Vězeňské služby ČR jsou s odsouzeným v každodenním kontaktu. Veřejné zasedání v rámci řízení o podmíněném propuštění zpravidla trvá jen několik málo minut. Soud tak může skrze hodnocení věznice poznat lépe osobnost odsouzeného a průběh jeho výkonu trestu. Hodnocení je zpravidla doprovázeno informací o případných kázeňských odměnách, trestech, negativních či pozitivních poznatcích. Obsahuje také informace, jakým způsobem odsouzený plnil program zacházení, v jakém stupni vnitřní diferenciací je zařazen, jeho pracovní zařazení, účast na extramurálních aktivitách atd. Standardně by mělo také obsahovat stanovisko věznice (ředitel věznice) k případnému podmíněnému propuštění. Jak takové hodnocení vypadá – viz příloha č. 1. In: KLABAČKA, O. *Rozdílný přístup soudů při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a jeho ústavněprávní souvislosti*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lsav9/>

¹³ Viz § 333 odst. 1 tr. ř.

3 Obecně k podmíněnému propuštění „z volné nohy“

V praxi však může nastat i situace, kdy odsouzený splní požadovanou část výkonu trestu (např. $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$ aj.), a to ještě před jeho samotným výkonem či v době, kdy o podmíněné propuštění žádá, se nachází již mimo brány věznice, přitom taktéž tuto formální podmínku naplnil. Bohužel, odborná literatura se tomuto speciálnímu druhu podmíněného propuštění povětšinou více nevěnuje (zejména jeho reálným problémům v praxi),¹⁴ byť taková aplikace institutu je u odborné veřejnosti obecně známa.¹⁵

To lze patrně přičíst na vrub té skutečnosti, že se jedná o rozhodnutí doslova raritní a obtížně dohledatelné. Současně se v takovém řízení využívá často zjednodušených usnesení podle § 136 odst. 3 tr. ř., ve kterých absentují bližší úvahy soudu.

Informací o tomto institutu je tak poskrovnu. Ve větším odstavci se této problematice věnuje nový komentář (2020) k tr. zákoníku. Ten předně popisuje případy, kdy je daná situace vytvořena zápočtem vazby.¹⁶ Více pak můžeme nalézt v rigorózní práci Vicherka, který zde zkoumá i procesní souvislosti takové aplikace¹⁷ a zmiňuje dále případy, kdy k dané situaci dochází skrze ukládání souhrnného trestu, či přerušení výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁴ Viz poznámka č. 400 – § 88 In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1075 a násl. Také viz § 88 In: ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vyd. (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. 17. Ohledně problematiky místní a věcné příslušnosti v souvislosti s tímto typem PP viz VICHEREK, R. Příslušnost soudu k podmíněnému propuštění. *Trestněprávní revue*. 2013, č. 10, s. 234–237.

¹⁵ Lze zmínit, že například mj. bývalý místopředseda Nejvyššího soudu Pavel Kučera ve svých pamětech tuto aplikaci institutu zmiňuje, bez nějakého většího odborného výkladu: „[d]ostal osm let, což bylo v zákonné sazbě, ale protože měl za sebou už čtyři roky vazby, dřív, než trest nastoupil, byl podmíněně propuštěn.“ Viz KUČERA, P., ŠVEHLA, M. *V taláru napříč dobou: 13. komnata české justice*. Praha: Česká citadela, 2021, s. 74. Také je o tomto institutu možno najít informace in VICHEREK, R. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2012, s. 40, 47, 108. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/gl4u2/>

¹⁶ Viz § 88 In: ŠČERBA a kol., op. cit., marg. 17.

¹⁷ VICHEREK, 2012, op. cit.

Možností, jak může docházet k podmíněnému propuštění „z volné nohy“ je však celá řada. Pro účely tohoto příspěvku ale postačí uvést tři základní (již výše uvedené) typové situace:

- a) odsouzený je propuštěn z vazby na svobodu, přitom započítanou délkou výkonu vazby¹⁸ je naplněna i požadovaná část pro podmíněné propuštění z následně uloženého trestu odnětí svobody¹⁹,
- b) je ukládán trest odnětí svobody v režimu souhrnného trestu, přičemž novým rozhodnutím rušený trest odnětí svobody byl vykonán zcela nebo zčásti, kdy tímto byla splněna formální podmínka PP a žadatel se aktuálně nenachází ve výkonu trestu odnětí svobody²⁰,
- c) osoba není ve výkonu trestu z důvodu jeho přerušení podle § 325 tr. ř., přičemž ke konci takového přerušení požádá o PP, a část již vykonaného trestu naplňuje „časovou podmínku“ k aplikaci tohoto institutu^{21, 22}.

V takovém případě nastává několik problematických míst aplikace ustanovení upravujících rozhodování o podmíněném propuštění. V tomto textu se budu věnovat pouze problému s naplněním podmínky „polepšení se“, a to zejména v situaci popsané pod písmenem a) – tedy splněním celé požadované části výkonu trestu započtením vazby.

4 Naplnění podmínky „polepšení se“

Jak bylo výše zmíněno, soud hodnotí v rámci podmíněného propuštění také to, zda se odsouzený polepšil po právní moci odsouzení. Tato situace zpravidla nebude činit obtíže u výše popsaných situací b) a c), jelikož odsouzený

¹⁸ Započítání délky vazby viz § 334 tr. ř. a § 92 tr. zákoníku.

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 6. 5. 1983, sp. zn. 1 To 18/83 (dále „R 2/1984“).

²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2011, sp. zn. 11 Td 44/2011. Obdobně také u zrušení původního rozhodnutí Nejvyšším soudem na základě stížnosti pro porušení zákona – viz rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 2. 10. 1987, sp. zn. 6 Tz 53/87.

²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2015, sp. zn. 8 Tdo 841/2015.

²² Srov. přím. rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 2. 3. 2022, sp. zn. 1 To 15/2022.

se již jistou dobu po právní moci²³ rozhodnutí fakticky nacházel ve výkonu trestu odnětí svobody a věznice na něj může hodnocení vytvořit.

Určitý problém však nastává v situaci pod písmenem a). Tedy v případě, že si požadovanou část trestu odsouzený vykoná pouze pobytem ve vazbě. Jinak řečeno v době před právní mocí odsuzujícího rozsudku. Je třeba připomenout, že u takového typu je podmíněné propuštění opřeno zejména o zmíněné rozhodnutí R 2/1984. To však bylo přijato za úpravy,²⁴ která (pro tento text) v relevantní části zněla: „*jestliže odsouzený ve výkonu trestu svým vzorným chováním a poctivým poměrem ke práci prokázal polepšení...*“ Ze samotné textace zákona a z důvodové zprávy²⁵ vyplývá, že tato primárně cílila na chování odsouzeného ve věznici. Lze se tak domnívat, že tehdejší zákonodárce předpokládal, že k procesu „transformace“²⁶ pachatelovi osobnosti dojde až skrze „léčivé“ účinky ústavu. Což vyplývá také z předchozí trestní úpravy 50. let²⁷ „... může být vězeň podmíněně propuštěn, prokázal-li za výkonu trestu svou práci a svým chováním polepšení...“²⁸, ale i z tehdejší související komentářové literatury.²⁹

Již v počátku 80. let minulého století se začala v komentářích objevovat informace, že vzhledem k podstatě institutu PP a k jeho účelu není vyloučeno, aby soud o podmíněném propuštění rozhodoval v době, kdy na odsouzeném není trest právě vykonáván, např. proto, že výkon trestu byl přerušen

²³ Byť lze přiznat, že u situace b) dojde k zrušení původního výroku o trestu, avšak hodnocení, které věznice, třebaže následně na období původního výkonu trestu odnětí svobody vytvoří, bude pořád hodnocením chování za dobu, kdy se odsouzený nacházel ve věznici po právní moci (původního) odsuzujícího rozsudku. Větší interpretační problém v takovém případě nevidí ani VICHÉREK, op. cit., s. 48.

²⁴ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále „trestní zákon“).

²⁵ Viz důvodová zpráva k § 23–64 trestního zákona: „[j]estliže chování odsouzeného ve výkonu trestu nasvědčuje jeho polepšení...“

²⁶ K tomu viz „[p]olepšení je vývojový proces vnitřní proměny pachatelovy osobnosti, jež se ovšem navenek projevuje pouze v jeho chování. Při rozhodování o PP jde právě o to rozlišit, kdy vzorné chování odsouzeného a jeho poctivý poměr ke práci za výkonu trestu jsou projevem pouze vnější adaptace odsouzeného v prostředí ústavu a kdy jde o známky skutečných změn osobnosti odsouzeného opravňující naději, že i v budoucnu povede řádný život pracujícího člověka.“ MATYS, K. *Trestní zákon: komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 298, bod 12.

²⁷ Viz důvodová zpráva k § 30–36 zákona č. 86/1950 Sb.: „[j]e-li za výkonu trestu z chování odsouzeného a z jeho postoje ke práci patrné, že se polepšil, může být podmíněně propuštěn...“

²⁸ Viz § 33 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

²⁹ K tomu viz „... uváží především práci a chování odsouzeného po dobu trestu a přibližně zjměná též k výsledku jeho politické výchovy v trestu a k okolnosti, zda z jeho celkového postoje lze soudit, že se zařadí mezi osoby účastníci se budovatelské práce.“ FILIPOVSKÝ, J., DOLENSKÝ, A., TOLAR, J. *O obecné části trestního zákona*. Praha: Orbis, 1951, s. 130.

nebo, že pachatel byl odsouzen k souhrnnému trestu poté, kdy původně uložený trest již zcela odpykal.³⁰ Předmětný judikát R 2/1984 je tak očividně reakcí na tyto situace, které mohly zapříčinit různé aplikační problémy.³¹ Zde tehdejší Nejvyšší soud České socialistické republiky výčet případů doplnil o zápočet výkonu vazby. Takovou aplikaci institutu odůvodnil tím, že pokud lze na základě zpráv o chování odsouzeného ve vazbě, následných zpráv z místa bydliště či pracoviště, předpokládat, že odsouzený povede řádný život pracujícího člověka, nebylo by na místě odepírat mu podmíněné propuštění jen proto, že požadovaná část trestu byla vykonána započítáním vazby. Jinak řečeno, z rozhodnutí implicitně plyne, že pokud účelu trestu bylo pravděpodobně dosaženo³² na základě informací před samotným nástupem do VTOS, pak není důvod pro neaplikování takového institutu, jestliže (jak píše tehdejší důvodová zpráva) se *další trvání trestu nejeví potřebným*. Již zde lze vysledovat, že byť tehdejší právní úprava výslovně vztahovala posouzení podmínky „polepšení se“ na období pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, tak výklad překonal samotnou textaci zákona, a to právě s ohledem na účel trestu, resp. i účel institutu podmíněného propuštění jako takového. Je však otázkou, zda daný judikát lze stále aplikovat i za současného znění tr. zákoníku, který výslovně stanoví, že podmíněné propuštění se aplikuje na odsouzeného, který „... *po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení...*“ (viz § 88 odst. 1 tr. zákoníku). Do nové úpravy tak byla dodána zmíněná formulace, a to bez nějakého bližšího vysvětlení v důvodové zprávě, přičemž slovní spojení nalezneme již ve vládním návrhu zákona z února 2008.

Domnívám se, že se nejedná o nějaké zdůraznění normotvůrce, že taková změna osobnosti pachatele musí nastat po právní moci rozsudku. S ohledem na úpravu v předešlých trestních zákonech nebyl v odborné literatuře

³⁰ Viz MATYS, K. *Trestní zákon: komentář. I., Část obecná. 2.* přeprac. a dopl. vyd. Praha: Panorama, 1980, s. 292.

³¹ V předmětném judikátu byl řešen zejména problém s věcnou příslušností soudu při rozhodování o takovém PP.

³² Tím, že osoba vykonala určitou požadovanou část výkonu trestu započtením vazby a z jejího chování, byť před nástupem do výkonu trestu, bylo pravděpodobné, že bude žít řádný život pracujícího člověka, bylo možno uvažovat o naplnění účelu trestu, který byl tehdy definován v § 23 trestního zákona – „*[ú]čelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“

či judikatuře zaznamenán v této souvislosti problém a z pohledu účelu podmíněného propuštění je i logické, že soudy budou hodnotit to, zda je odsouzený polepšen, v době rozhodování o návrhu, a to i bez takového slovního zakotvení.³³

Pravděpodobně se však jedná o reakci na situaci z přelomu let 2007/2008, kdy se začala prosazovat snaha potírat mj. případy odsouzených, kteří dobrovolně nenastoupili do VTOS. Z tohoto důvodu byl tehdejší trestní zákon novelizován zákonem č. 129/2008 Sb., z března 2008, který do skutkové podstaty trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 171 trestního zákona zakotvil nově i písmeno g). To cílilo právě na situaci, kdy odsouzený bez závažného důvodu nenastoupí na výzvu soudu trest odnětí svobody. Změna se odrazila i do úpravy ustanovení o podmíněném propuštění.³⁴ Novela totiž stanovila mj., že soud má při rozhodování o PP přihlídnout také k tomu, zda odsouzený nastoupil včas do VTOS.

Zákonodárce chtěl doplněnou formulací v „novém“ trestním zákoníku patrně reagovat na jednu z posledních úprav starého trestního zákona a do úpravy podmínky „polepšení se“ výslovně zakomponovat i to, zda odsouzený bude odsuzující rozsudek dobrovolně respektovat, což by inklinovalo k požadované transformaci jeho osobnosti – tedy, že se polepšil. Tomu také odpovídá současný § 88 odst. 3 tr. zákoníku, jehož obdoba se před novelou provedenou zákonem č. 129/2008 Sb. v předchozích úpravách podmíněného propuštění na českém území nevyskytovala. Úmyslem zákonodárce při stanovení takové formulace tak zřejmě bylo vtahovat do hodnocení „polepšení se“ i chování odsouzeného v období mezi právní mocí odsuzujícího rozsudku a nástupem odsouzeného do věznice. Čímž (zjevně nechtěně) explicitně ohraničil období, ve kterém se má chování odsouzeného u podmínky „polepšení se“ hodnotit.

³³ Přím. k hodnocení „polepšení se“ viz body 33 a 34 nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. II. ÚS 482/18.

³⁴ Viz důvodová zpráva k novele trestního zákona, provedené zákonem č. 129/2008 Sb. – část k ustanovení o podmíněném propuštění „[ú]pravou tohoto ustanovení se sleduje posílení motivace odsouzeného k dobrovolnému a včasnému nástupu výkonu trestu odnětí svobody. Ustanovení je prováděno s § 171 odst. 1 písm. d) [násl. písm. g)] obsahujícím naopak možnost trestního postihu za vyhýbání se nástupu výkonu trestu odnětí svobody.“

Skutečnost, že se při formulaci ustanovení patrně pozapomnělo na specifické případy podmíněného propuštění „z volné nohy“ – tedy situace, kdy bude odsouzený navrhopvat podmíněné propuštění v krátké době po nabytí právní moci rozhodnutí, odpovídá také tomu, že jak v tr. zákoníku, tak i v mnohokrát novelizovaném trestním řádu, nenalezneme náznaky opaku. Zmíněná specifická aplikace institutu, byť řadu let známá, je totiž upravena předně judikaturou a výkladem v odborných textech.

Zákonodárce navíc zmíněnou formulaci *po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu* vztahuje pouze k podmínce polepšení se, byť to ze současného textu zákona není na první pohled zřetelné. Původně ustanovení totiž znělo:

„Po výkonu poloviny uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody může soud odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a

a) může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život, nebo

b) soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného.“³⁵

Zprvu tak byla podmínka „polepšení se“ vizuálně v textu oddělena od další podmínky – prognózy vedení řádného života. Ta navazuje, resp. vyplývá z pachatelova „polepšení se“, a ke slučovacímu výkladu také svádí spojka „a“, nicméně hodnocení prognózy není striktně vázáno na skutečnosti po právní moci rozhodnutí (byť soud při jejím hodnocení nemůže vycházet pouze z minulosti)³⁶. Obdobně bylo formulováno ustanovení v předchozím trestním zákoně, a i tehdejší odborná veřejnost podmínku „polepšení se“ a „prognózu vedení řádného života“ od sebe oddělovala. Přičemž zákonodárce na předchozí právní úpravu navázal bez nějakého zjevného signálu, že by se chtěl od takového výkladu odchýlit. To podporuje i skutečnost, že zmíněná „vylučovací“ čárka před *nebo*, se vztahuje k nahrazení příznivé, byť nedokonalé, prognózy uvedenou zárukou zájmového sdružení občanů,

³⁵ Viz sněmovní tisk č. 410/0 ze dne 25. 2. 2008, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=410>. Viz také ustanovení § 88 odst. 1 před novelou provedenou zákonem č. 390/2012 Sb.

³⁶ Příím. k hodnocení prognózy viz body 41 a násl. nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. II. ÚS 482/18.

kteřá se jak z pohledu historické,³⁷ tak i současné odborné literatury,³⁸ k podmínce „polepšení“ nepojí. K tomu např. komentářová literatura uvádí „[p]říjetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného je koncipováno jako alternativa k příznivé prognóze budoucího vedení řádného života.“³⁹

Pojetí, že zákonodárce ohraničil dobu, ze které mají vyplývat skutečnosti svědčící o pachatelově polepšení, odpovídá i výklad v odborné literatuře. Názory na aplikaci institutu v případě splnění formální podmínky pouze započtením doby strávené ve vazbě, se však liší.

R. Vicherek ve své rigorózní práci (2011) využití hodnocení z vazby v rámci řízení o podmíněném propuštění označuje za častý nešvar, či dokonce chybný postup. Je toho názoru, že „[z]ákon v tomto směru hovoří, že soud má zhodnotit chování a plnění povinností odsouzeného po nabytí právní moci rozsudku...“ A dodává „[h]odnocení výkonu vazby, z které byl propuštěn odsouzený před rozhodnutím soudu a před nabytím právní moci tohoto rozhodnutí není tedy možné použít...“⁴⁰

F. Púry (komentář 2012) uvádí, že je sporné, zda a jak lze použít citovanou judikaturu R 2/1984 vzhledem k tomu, že podle současné právní úpravy se vyžaduje, aby odsouzený „prokázal polepšení svým chováním a plněním svých povinností až po právní moci odsuzujícího rozsudku, zejména ve výkonu trestu“. Je toho názoru, že předmětná formulace do značné míry omezuje možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jen na základě chování pachatele (obviněného) ve vazbě ještě před pravomocným odsouzením.⁴¹

³⁷ Viz „[p]říznivá prognóza o budoucím pachatelově chování musí tu být i v případě, že soud přijal záruku nabídnutou společenskou organizací za dovršení nápravy odsouzeného. Rozdíl mezi podmínkami PP podle písm. a) a podle písm. b) spočívá v tom, že závěř, že odsouzený povede v budoucnosti řádný život pracujícího člověka, při eventualitě písm. b), teprve vyplyne po přistoupení té okolnosti, že odsouzený nebude odkázán sám na sebe, ale že výchovně spolupůsobení a pomoc společenské organizace, která převzala záruku, pomůže zajistit jeho nápravu“. MATYS, op. cit., s. 299.

³⁸ Viz část komentáře vycházející ze směrnice pléna Nejvyššího soudu k uplatnění ustanovení § 4–6 trestního řádu o zárukách a účasti zástupců společenských organizací v trestním řízení a k dalším zákonným ustanovením s tím související, R I/1964: „[n]abídnutí záruky za dovršení nápravy odsouzeného, který má být podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, nezpráší současně povinnosti, aby samostatně zkonal, zda odsouzený (pachatel) ve výkonu trestu odnětí svobody svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení.“ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1085–1086, marg. 5. Také VICHEREK, R. Vedení řádného života jako předpoklad podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Státní zastupitelství*. Wolters Kluwer, 2019.

³⁹ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vyd. (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. 33–34.

⁴⁰ VICHEREK, op. cit., s. 48.

⁴¹ ŠÁMAL a kol., 2012, op. cit., s. 1082.

A. Draštík (komentář 2015) se následně vyjadřuje, že pokud zákon váže splnění podmínky „polepšení se“ na chování odsouzeného a plnění jeho povinností v době po právní moci rozsudku, vyvstává otázka, zda a jaký význam lze přičítat jeho chování v době výkonu vazby, při podmíněném propuštění „z volné nohy“. Je toho názoru, že pokud vazbou dotyčný odpýkal požadovanou část trestu a k jeho chování ve výkonu vazby nebylo zjištěno negativních poznatků, pak není vyloučeno, z hlediska naplnění věcných předpokladů podmíněného propuštění, přihlídnout i k této započtené době, a za splnění dalších zákonných předpokladů rozhodnout o podmíněném propuštění. Dodává, že i přes změnu právní úpravy zřejmě nebude věcných důvodů odchýlit se od právního názoru vyjádřeného v rozhodnutí R 2/1984, zvláště jde-li o výklad ve prospěch pachatele.⁴²

V. Kalvodová (komentář 2020) dodává, že podle současné právní úpravy je pro „polepšení se“ významné pouze chování odsouzeného po právní moci rozsudku, nikoli tedy například chování v průběhu trestního stíhání, či dokonce před spácháním trestného činu. Výjimku podle ní představuje situace, kdy požadovaná část trestu bude vykonána započtením vazby. Argumentuje, že předchozí právní úprava sice výslovně nehovořila o chování odsouzeného po právní moci rozsudku, nicméně požadavek určitého chování ve výkonu trestu předpokládal, že rozsudek, kterým byl tento trest uložen, nabyl právní moci. Je toho názoru, že současná právní úprava rozšiřuje období, v němž má odsouzený svým chováním a plněním povinností prokázat polepšení, i na dobu před nástupem výkonu trestu. Má tak za to, že zmiňovanou judikaturu lze použít i za současné právní úpravy, a to na základě analogie ku prospěchu pachatele, přičemž odkazuje na komentář z roku 2015.⁴³

Byť ze současné právní úpravy zřetelně vyplývá, že zákonodárce okolností, ze kterých lze podmínku polepšení pachatele dovodit, omezuje na určité období, je možné s uvedenou analogií v posledních dvou komentářích v základu souhlasit. Je třeba však doplnit následující.

⁴² Viz § 88 In: DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník, komentář*. Wolters Kluwer, 2015.

⁴³ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. 17.

Předmětný judikát R 2/1984 byl přijat za úpravy, která s podmíněným propuštěním „z volné nohy“ původně vůbec nepočítala, a jednalo se tak patrně o reakci na ojedinělé případy, na které již v roce 1980 reagovala komentářová literatura. Současná právní úprava však byla přijata v době, kdy o takové aplikaci měl být zákonodárce srozuměn. Komentáře se k nové právní úpravě shodují, že „hodnotící období“ chování odsouzeného nastává po právní moci odsuzujícího rozsudku. Z výše uvedeného výkladu je zřejmé, že současná úprava cílí pouze na standardní situace návrhů na podmíněné propuštění. Ve smyslu podmíněného propuštění „z volné nohy“ by se tak dalo hovořit o nezamýšlené mezeře v právní úpravě k jejímuž překlenutí je analogie obecně přípustná – v trestním právu hmotném pouze ve prospěch pachatele. Jiná situace by nastala, pokud by zákonodárce zjevně chtěl takovou aplikaci z praxe vymýtit, což však výkladem potvrzeno nebylo.

K analogické aplikaci tohoto ustanovení je podle mého názoru nezbytné dále akcentovat, že takový postup umožňuje zejména rozpor s účelem institutu a právním řádem, který by nastal v případě striktního dodržení výkladu zamýšlený normotvůrcem.

Již z komentáře z roku 1980⁴⁴ a rozhodnutí R 2/1984 vyplývá, že právní obec nepovažuje za až tak neuvěřitelné, že by vazební pobyt (případně včetně následné doby po propuštění z vazby) mohl odsouzeného polepšit – zejm. u osoby prvotrestané – tzv. „lčba šokem“. A tedy, při zohlednění dalších podmínek, že může dojít k naplnění účelu trestu ještě před nástupem do samotného výkonu trestu odnětí svobody. Zde je vhodné upozornit na všeobecně známou skutečnost, že výkon vazby je v mnoha ohledech přísnější než samotný výkon trestu odnětí svobody, byť by tomu mělo být naopak ze samotné podstaty tohoto zajišťovacího institutu. Předně je obviněný uzavřen více hodin na cele (pokud není umístěn v tzv. „vazbu se zmírněným režimem“), má menší možnost různých aktivit, nelze mu udělovat kázeňské odměny např. ve formě různých benevolencí, nemá možnost pracovat, a tedy si i vydělat na zakoupení věcí mimo nutné minimum obdržené ze strany věznic atd.⁴⁵

⁴⁴ Viz MATYS, op. cit.

⁴⁵ Více viz *Zpráva z návštěv zařízení 2022 – Vazební věznic. Veřejný ochránce práv* [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Brozura%20vazebni%20veznic%2010-22%20online.pdf>

Jen pro dokreslení čtenáři mohu uvést případ, kdy jsem se ještě jako člen národního preventivního mechanismu⁴⁶ setkal v rámci systematické návštěvy vazební věznice s obviněným v temné vazební cele,⁴⁷ který po podlaže chodil bos, jelikož jediný pár ponožek, který mu věznice poskytl,⁴⁸ si přepral v umyvadle a čekal než uschnou.⁴⁹ Případně lze předestřít ubytování více obviněných na cele, kdy např. zástěna toalety byla lehce nad výší pasu, přičemž v místnosti byly umístěny palandy a okno bylo zajištěno tak, aby jej bylo možno otevřít jen velice omezeně z důvodu tzv. „koňování“^{50 51}. Vzhledem k režimovým podmínkám ve vazbě nebylo ani mimořádné, když obvinění (na základě svých předchozích zkušeností) vyjadřovali přání, aby již byli umístěni ve výkonu trestu odnětí svobody, ve kterém pobyt považovali celkově za lepší. S jistou nadsázkou je možno odkázat na konstataci v pamětech Kučery „*[p]okud dnes vazebně stíbaný poslanec David Rath uvádí, že je vyšetřovací vazba pro netrestaného novodobou torturou, neobjevil Ameriku*“.⁵²

Lze si tak např. představit situaci, kdy osoba strávila ve vazbě rok, přičemž následně jí je uložen soudem nepodmíněný trest odnětí svobody ve výměře dvou let. Nehledě na to, že je určitým způsobem takový odsouzený logicky již „sankcionovaný“ tím, že nemohl případně uplatnit návrh na podmíněně propuštění po 1/3 vykonaného trestu,⁵³ ale zejména, nezohlednění jeho chování v době před právní mocí rozsudku mi přijde v rozporu se samotnou smíšenou koncepcí účelu trestu,⁵⁴ ale i účelem institutu podmíněného

⁴⁶ K národnímu preventivnímu mechanismu viz DOUBEK, P. Prevence mučení a národní preventivní mechanismus. *Právo21* [online], 2019. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/prevence-muceni-a-narodni-preventivni-mechanismus>

⁴⁷ Viz foto č. 4 in ŠIMŮNKOVÁ, M. Zpráva z návštěvy zařízení Vazební věznice Praha-Pankrác. *Věřejný ochránce práv* [online]. 2021, s. 11. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/7-2020-NZ-zpr%C3%A1va%20anon%20final.pdf>

⁴⁸ *Ibid*, s. 25.

⁴⁹ K tomu srov. § 2 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, „*[d]okud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl vzat do vazby, hledět, jako by byl vinen. [...] Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.*“

⁵⁰ Jedná se o nepovolené předávání předmětů standardně zvenku mezi celami skrze okna.

⁵¹ Viz např. foto č. 5 (s. 15) a foto č. 14 (s. 19) in ŠABATOVÁ, A. Zpráva z návštěvy zařízení Vazební věznice České Budějovice. *Věřejný ochránce práv* [online]. 2020. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/NZ_65-2019-zprava.pdf

⁵² VICHEREK, op. cit., s. 69.

⁵³ Viz § 88 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku.

⁵⁴ K smíšeným (slučovacím) teoriím účelu trestu viz KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 403.

popuštění. Pokud odsouzený po splnění retributivní složky (vykonání zejména určité části trestu),⁵⁵ splní i nápravnou složku – tedy fakticky vykazuje polepšení již v období před právní mocí odsuzujícího rozsudku a je u něj spatřována i prognóza vedení řádného života, pak nevidím legitimní důvod (cíl) v jeho dalším uvěznění, resp. omezování na základních právech. A to pouze pro „formální nedostatek“, že polepšení nebylo vykázáno chováním po nabytí právní moci rozsudku. Osobně bych takový postup vnímal jako přeshraničný formalismus.

Vyřazení takového odsouzeného z možnosti podmíněného propuštění by bylo také v rozporu s ústavním pořádkem. Konkrétně s požadavkem minimalizace zásahu do základních práv a svobod jednotlivce vycházejícího z čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.⁵⁶ Listina stanoví, že limit pro omezení základních práv a svobod se s ohledem na výše uvedený článek uplatní nejen v rámci tvorby práva, ale také při jeho aplikaci ze strany soudů a dalších orgánů veřejné moci, a to v případě vzájemné kolize základních práv a svobod nebo jejich kolize s veřejným statkem (v tomto případě zájem společnosti na spravedlivém potrestání pachatelů trestné činnosti, resp. účelem trestu). Totiž i zákonem předvídané omezení základních práv je třeba interpretovat ústavně konformním způsobem. Ze zmíněného požadavku také plyne, že je-li k dispozici více výkladů veřejnoprávní normy, je třeba volit ten, který vůbec, resp. co nejméně, zasahuje do toho kterého základního práva či svobody, tedy v případě pochybnosti postupovat mírněji (*in dubio mitius*)⁵⁷.⁵⁸ Teoreticky by bylo možné uvažovat i nad tím, že u původně uloženého přiměřeného a spravedlivého trestu by se z důvodu odepření možnosti podmíněného propuštění pro „pouhý“ formální nedostatek (byť by osoba reálně indikovala naplnění účelu trestu) došlo k tomu, že by se výkon takového trestu stal nepřiměřeným.⁵⁹

⁵⁵ Přím. viz bod 32 nálezu Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 2204/17, a dále bod 80 rozsudku velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 5. 2002, ve věci *Stafford proti Spojenému království*, stížnost č. 46295/99. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60486>

⁵⁶ Viz „[p]ři používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána ke jiným účelům, než pro které byla stanovena.“

⁵⁷ Viz např. nálezu Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2007, sp. zn. III. ÚS 783/06.

⁵⁸ HUSSEINI, F. a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021, marg. 24–27.

⁵⁹ Přím. nálezu Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 554/04.

Zmíněný formalistický postup by přitom byl v rozporu nejen s uvedeným požadavkem, ale dále i (v jistém slova smyslu) se zásadou subsidiarity přísnější trestní sankce⁶⁰, nehledě na zásadu účelnosti trestu, ekonomii trestní represe,⁶¹ ale přiměřeně také se závěry Evropského soudu pro lidská práva. Ten (sice u doživotně odsouzených) stanovil, že nelze pokračovat v jejich věznění, pokud ze změny v jejich osobě a pokrok, který učinily k nápravě, jsou natolik významné, že již pokračování v omezení jejich osobní svobody nelze ospravedlnit legitimními penologickými důvody.⁶² Pokud v České republice nepřevládne čistě represivní model trestání, jsem přesvědčen o tom, že daný závěr můžeme přiměřeně vztáhnout i na „klasické“ odsouzené. Tedy, bude-li pravděpodobně naplněn účel trestu, resp. zaniknou-li penologické důvody⁶³ uvěznění, pak další věznění nelze vnímat jako ospravedlnitelné.⁶⁴

Jiný závěr, než že soudy musí umožnit i osobám, u kterých je jejich polepšení založeno na vazebních podkladech před právní mocí odsouzení, nelze z pohledu požadavku na ústavně konformní výklad ustanovení § 88 odst. 1 tr. zákoníku přijmout. Striktní sledování textu zákona by představovalo rozpor s demokratickým právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 odst. 1 Ústavy), a to zejména pro neodůvodněné pokračování v citelném zásahu do základních práv a svobod jedince.

Pro určitou podporu daného závěru lze také poukázat na již zmíněné pravidlo *in dubio mitius* resp. pravidlo *in dubio pro libertate*. Tedy, jsou-li v případě určitého právního předpisu relevantní pochybnosti (viz diskuse v odborné

⁶⁰ Viz § 38 odst. 2 tr. zákoníku.

⁶¹ Srov. § 88 In: ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vyd. (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

⁶² Viz např. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vinter a další proti Spojenému království*, stížnost č. 66069/09, 130/10 a 3896/10, § 119. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>

⁶³ Podle Evropského soudu pro lidská práva jsou těmito důvody „*punishment, deterrence, public protection and rehabilitation*“ – viz např. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 1. 2017, ve věci *Hutchinson proti Spojenému království*, stížnost č. 57592/08, bod 42. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170347>

⁶⁴ Přiměřeně lze odkázat také na mezinárodní *soft-law* – viz např. pravidlo 4 bod 1 pravidel OSN o minimálních standardech zacházení s vězňenými osobami (Pravidla Nelsona Mandely). Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Pravidla-Nelsona-Mandely.pdf, či také body 16 a násl. u diskrečního systému podmíněného propuštění v doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec(2003)22 týkající se podmíněného propuštění. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809102ac

literatuře) o jeho možném významu, měl by dát interpret přednost takovému výkladu, který do právní sféry osob zasahuje pokud možno co nejméně.⁶⁵

Je tak na zvážení, zda z daného ustanovení slovní spojení *po právní moci rozsudku* nevypustit.⁶⁶ Tím by došlo ke vhodnější formulaci pro adresáta právních norem a právně „čistější“ aplikaci podmíněného propuštění „z volné nohy“. Vytvořil by se také větší „manévrovací prostor“ soudu při hodnocení této podmínky. Pomyslné hranice hodnotícího období pro podmínku „polepšení se“ by se rozšířily i před právní moc odsuzujícího rozsudku pro všechny typy podmíněného propuštění. Přičemž je logické, že v případě návrhů ne až tak časově vzdálených od právní moci odsouzení, by soud vzal v potaz i skutečnosti předcházející takovému rozhodnutí – třeba i již zmíněné chování odsouzeného v rámci trestního řízení. Bylo by totiž v kolizi se samotnou podstatou polepšení, aby soud nemohl u návrhů krátce po právní moci odsuzujícího rozsudku hodnotit i to, že (již) odsouzený v trestním řízení popíral svou vinu, činil obstrukce s úmyslem záměrně prodlužovat řízení aj. Případně naopak, že by soud ignoroval skutečnost, že odsouzený se již v rámci trestního řízení omluvil poškozeným, prohlásil vinu, z jeho chování je zřetelný náhled na spáchanou trestnou činnost aj. Přitom ve standardních případech, kdy si odsouzený pobyl ve VTOS delší dobu, by soud logicky hodnotil komplexní proces změny pachatelovi osobnosti v závislosti na jeho zapojení do výkonu trestu odnětí svobody. Tedy využití takových skutečností z doby před právní mocí rozsudku by se úměrně zeslabovalo s ohledem na dobu strávenou ve VTOS.

Během konferenčního výstupu se objevil názor,⁶⁷ že k takové interpretaci může dojít i bez legislativního zásahu. Podle toho je možné současnou

⁶⁵ KÚHN, Z. a kol. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 101–102, 1582 a násl. Také viz nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2003, sp. zn. IV. ÚS 666/02.

⁶⁶ Ustanovení by tak nově znělo „[s]oud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený, zejména ve výkonu trestu, svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a...“

⁶⁷ Tento přednesl J. Provazník a snad jsem jej zde správně interpretoval. V rámci zpětné vazby dodal i další připomínky, které se však vztahovaly k jiným částem příspěvku – problematika samotného posuzování podmínky „polepšení se“ u osob, na kterých byla vykonána vazba. Z důvodu rozsahu se však tato část do písemně zpracovaného příspěvku nevešla, stejně tak jako část o problematice místní příslušnosti u tohoto typu PP. Předně pro detailnější rozpracování první části příspěvku dotýkající se aplikovatelnosti rozhodnutí R 2/1984, k čemuž byla poměrně živá diskuse.

formulaci podmínky „polepšení se“ chápat i tím způsobem, že soud ohledně tohoto požadavku zajímá pouze to, zda k dané transformaci osobnosti pachatele došlo po právní moci odsuzujícího rozsudku, případně zda k ní došlo dříve, ale stále trvá, přičemž není rozhodující, zda skutečnosti, které toto indikují, pocházejí z doby před právní mocí odsouzení. Jinak řečeno, znění *„odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení“* lze vykládat i způsobem, že není s touto formulací v rozporu, pokud např. odsouzený podá návrh na PP ihned druhý den po právní moci odsuzujícího rozsudku a prohlásí, že se polepšil, přitom odkáže na skutečnosti předcházející takovému odsouzení. Resp. soud bude po právní moci zajímat pouze výsledek „ne/polepšení se“.

Jedná se o zajímavou interpretační alternativu. Jako taková je v rozporu s „tradičním“ přístupem k naplnění této podmínky, a i se záměrem zákonodárce při její formulaci. Nicméně lze souhlasit, že takovým výkladem by došlo ke stejnému efektu, jako při výše uvedeném legislativním zásahu. Již bylo zmíněno, že právní úprava primárně tíhne k tomu, že polepšení vtahuje k účinkům uloženého trestu odnětí svobody, avšak reálný život přináší i situace, kdy k němu dochází již samotným trestním řízením, případně vazbou. Byť při speciální aplikaci tohoto institutu je překračováno znění předmětného ustanovení, tak přistoupení k takové interpretaci bych považoval za skok s otočkou o 180°. Jednalo by se o náhlou a zásadní změnu předmětné podmínky, což nepovažuji za ideální vzhledem k požadavku právní jistoty.

Bude však zajímavé sledovat, jak se aplikační praxe či odborná literatura k takovému „extenzivnějšímu“ výkladu postaví. Případně, zda nedojde k legislativní úpravě této podmínky v zákoně pro lepší přehlednost směrem k adresátům takové normy.

5 Závěr

Novou formulací ustanovení upravujícího podmíněného propuštění v tr. zákoníku zakotvil zákonodárce k podmínce „polepšení se“ požadavek, že takovou změnu má odsouzený prokázat svým chováním po právní moci odsuzujícího rozsudku. V této souvislosti se jevílo jako diskutabilní, zda lze přes uvedené aplikovat i tzv. podmíněné propuštění „z volné nohy“ u osob,

kteří naplnily formální podmínku výkonu požadované části trestu pouze započtenou vazbou. Přitom k takovému návrhu na podmíněné propuštění může například dojít již následující den po právní moci rozhodnutí, teoreticky i krátce před ní.

Z textového znění zákona se sice může zdát, že zákonodárce jednoznačně vymezil prostor, v rámci kterého má soud posuzovat chování odsouzeného. V příspěvku však bylo předestřeno, že by se jednalo o neudržitelný přístup, který by byl v rozporu nejen se samotným účelem trestu, ale i s řadou zásad aktuálního právního řádu. Zejména lze zmínit požadavek na minimalizaci zásahu do základních práv a svobod jedince – mj. konkrétně do práva na osobní svobodu, jež představuje v demokratickém a právní státě jednu z nejdůležitějších hodnot. Byť tedy lze uznat jistou prvotní interpretační spornost, tak není možné danou podmínku vykládat jiným způsobem než tak, že se zmíněné ohraničení neuplatní na předmětnou raritní aplikaci institutu, ke které dojde zápočtem vazby.

Zajímavý (avšak z mého pohledu extenzivní) interpretační pohled vyplynul z diskuse v rámci zmíněné konference. Podle toho by se zákonodárcem vymezený prostor pro hodnocení podmínky „polepšení se“ vztahoval pouze na výsledek dané transformace osobnosti pachatele, ale již ne na okolnosti, ze kterých by se na tento závěr dalo usuzovat.

References

Monografie

- BENÁK, J., FILIP, J., ŠÍMÍČEK, V. (eds.). *Pocta Janu Svatoňovi ke 70. narozeninám*. Brno: Masarykova univerzita, 2022. ISBN 978-80-280-0190-2. Dostupné z: <https://science.law.muni.cz/knihy/monografie/pocta-svatonovi.pdf>
- DRAŠTÍK, A., a kol. *Trestní zákoník, komentář*. Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-791-1.
- FILIPOVSKÝ, J., DOLENSKÝ, A., TOLAR, J. *O obecné části trestního zákona*. Praha: Orbis, 1951.
- HUSSEINI, F. a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vyd. (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021.

- KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KUČERA, P., ŠVEHLA, M. *V taláru napříč dobou: 13. komnata české justice*. Praha: Česká citadela, 2021. ISBN 978-80-88382-18-8.
- KÜHN, Z. a kol. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-609-5.
- MATYS, K. *Trestní zákon: komentář*. Praha: Orbis, 1975.
- MATYS, K. *Trestní zákon: komentář. I., Část obecná. 2. přeprac. a dopl. vyd.* Praha: Panorama, 1980.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-807-8.
- ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. 1. vyd. (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

Články

- DOUBEK, P. Prevence mučení a národní preventivní mechanismus. *Právo21* [online], 2019. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/prevence-muceni-a-narodni-preventivni-mechanismus>
- KLABAČKA, O. Podmíněné, nebo podmínečné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody? Aneb terminologické nuance institutu. *Státní zastupitelství*. Praha: Wolters Kluwer, 2023, č. 2, s. 28–33.
- KLABAČKA, O. Změny právní úpravy podmíněného propuštění od 1. 1. 2022. *Právní rozhledy*. 2022, č. 10, s. 370–374.
- VICHEREK, R. Vedení řádného života jako předpoklad podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Státní zastupitelství*. Wolters Kluwer, 2019.
- VICHEREK, R. Příslušnost soudu k podmíněnému propuštění. *Trestněprávní revue*. 2013, č. 10, s. 234–237.

Ostatní

KLABAČKA, O. *Rozdílný přístup soudů při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a jeho ústavněprávní souvislosti*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lav9/>

Organizace spojených národů. Pravidla OSN o minimálních standardech zacházení s vězňenými osobami (Pravidla Nelsona Mandely). *Věřejný ochránce práv* [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Pravidla-Nelsona-Mandely.pdf

Znění sněmovního tisku č. 410/0 ze dne 25. 2. 2008. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=410>

ŠABATOVÁ, A. Zpráva z návštěvy zařízení Vazební věznice České Budějovice. *Věřejný ochránce práv* [online]. 2020. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/NZ_65-2019-zprava.pdf

ŠIMŮNKOVÁ, M. Zpráva z návštěvy zařízení Vazební věznice Praha-Pankrác. *Věřejný ochránce práv* [online]. 2021. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/7-2020-NZ-zpr%C3%A1va%20anon%20final.pdf>

ŠIMŮNKOVÁ, M. Zpráva z návštěv zařízení 2022 – Vazební věznice. *Věřejný ochránce práv* [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Brozura%20vazebni%20veznice%2010-22%20online.pdf>

RADA EVROPY. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec(2003)22 týkající se podmíněného propuštění. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809102ae

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, informační leták k novele podmíněného propuštění od 1. 1. 2022. *LIGHTHOUSE* [online]. Dostupné z: http://www.podminenepropusteni.cz/wp-content/uploads/2022/01/PP_Let%C3%A1k-do-v%C4%9Bznic_20.12.2021-fin.jpg

VICHEREK, R. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2012. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/gl4u2/> [cit. 2. 6. 2023].

Judikatura

Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 5. 2002, ve věci *Stafford proti Spojenému království*, stížnost č. 46295/99. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60486>

Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva, ve věci *Vinter a další proti Spojenému království*, stížnost č. 66069/09, 130/10 a 3896/10. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. ledna 2017, ve věci *Hutchinson proti Spojenému království*, stížnost č. 57592/08. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170347>

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2003, sp. zn. IV. ÚS 666/02.

Nález Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2007, sp. zn. III. ÚS 783/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. II. ÚS 482/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 2204/17.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 6. 5. 1983, sp. zn. 1 To 18/83.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 2. 10. 1987, sp. zn. 6 Tz 53/87.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2011, sp. zn. 11 Td 44/2011.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2015, sp. zn. 8 Tdo 841/2015.

Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 2. 3. 2022, sp. zn. 1 To 15/2022.

Contact – e-mail

421766@mail.muni.cz

ŘÍZENÍ VOZIDLA BEZ ŘIDIČSKÉHO OPRÁVNĚNÍ NA POMEZÍ SPRÁVNĚ PRÁVNÍ A TRESTNĚ PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

Michal Márton

Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Slezská univerzita v Opavě, Česká republika

Abstract in original language

O řidičské oprávnění může řidič přijít různými způsoby. Přitom způsob, kterým řidič o toto oprávnění přišel, je následně rozhodující pro vymezení odpovědnosti za přešupek či trestný čin v situaci, kdy usedne bez řidičského oprávnění za volant. Cílem příspěvku je analyzovat tuto problematiku v současné právní úpravě a právní praxi spolu s přihlédnutím k vývoji právní úpravy od počátku regulace provozu vozidel do současnosti se zhodnocením dopadů na různé skupiny řidičů, kteří o řidičské oprávnění přišli.

Keywords in original language

Přešupek; dopravní přešupek; trestný čin; řidič; řidičské oprávnění.

Abstract

According to the law of the Czech republic the driver can lose the driving licence in many ways. The way he lost the driving licence is important for decision, about administrative or criminal responsibility of this driver in situation, when he is driving vehicle without permission. The aim of the paper is to analyse this topic in regards to the current legal rules and legal practice with focus on the history of legal regulation since the beginning of traffic regulation till nowadays in the scope of different groups of drivers who lost their driving licence.

Keywords

Offence; Traffic Offence; Crime; Driver; Driving Licence.

1 Úvod

Právní regulace v souvislosti s oprávněním k řízení motorového vozidla je fenomén, který se v právním řádu objevuje a rozvíjí ruku v ruce s rozvojem automobilismu. Práce sleduje správně právní a trestně právní odpovědnost řidičů motorových vozidel, kteří řídí vozilo, aniž jsou držitelé příslušného řidičského oprávnění. Práce je strukturována do tří stěžejních na sebe navazujících kapitol. První celek se zabývá aktuální právní úpravou pozbytí řidičského oprávnění, a na to navazuje kapitola vymezující správně právní či trestně právní odpovědnosti řidiče podle způsobu, jakým přestal být držitelem řidičského oprávnění. Třetí část představuje ohlédnutí za historickým vývojem právní úpravy od roku 1918 do současnosti, jehož účelem je posouzení, zda lze nalézt inspiraci v historické právní úpravě. V návaznosti na to jsou vyvozovány závěry a návrhy de lege ferenda.

2 Jak řidič přichází o řidičské oprávnění

V úvodu je nutné si vymezit několik pojmů, které je potřeba vzít do úvahy. Řídit motorové vozidlo smí pouze osoba, která je držitelem řidičského oprávnění pro příslušnou skupinu motorových vozidel, žadatel o řidičské oprávnění pod dohledem učitele autoškoly a osoba připravující se pod dohledem učitele autoškoly na přezkoušení odborné způsobilosti.¹ Tedy, hovoříme-li o běžném řidiči samostatně řídícím motorové vozidlo, musí být držitelem řidičského oprávnění, které získává absolvováním výcviku a přezkoušením z odborné způsobilosti.² Lapidárně řečeno, v dalším výkladu bude hovořeno o řidiči běžného osobního automobilu skupiny „B“. Má-li řidič řidičské oprávnění, splňuje podmínku pro účast v silničním provozu jako řidič motorového vozidla. Zákon o silničním provozu předvídá situace, kdy řidič v obecné terminologické rovině přestává „být držitelem řidičského oprávnění“. Z tohoto důvodu je vybrán i název kapitoly, který v nejširším smyslu pokrývá situace, kdy řidič byl a již není držitelem řidičského oprávnění, o které může přijít následujícími způsoby podle zákona o silničním provozu.

¹ § 3 odst. 3 zákona o silničním provozu, skupiny řidičských oprávnění § 80a zákona o silničním provozu.

² Podrobněji též KUČEROVÁ, H. *Zákon o silničním provozu s komentářem a judikaturou*. Praha: Leges, 2018, s. 852–864.

Odnětí řídičského oprávnění nastane v situaci, kdy řidič pozbyl zcela zdravotní způsobilost, pozbyl zcela odbornou způsobilost, nebo v době získání řídičského oprávnění nesplňoval zákonné podmínky pro udělení řídičského oprávnění. O odnětí řídičského oprávnění vydává příslušný správní orgán rozhodnutí, přičemž odnětí řídičského oprávnění není vázáno na protiprávní jednání v silničním provozu. Dnem právní moci tohoto rozhodnutí řidič pozbývá řídičské oprávnění.³

Vzdání se řídičského oprávnění se děje jednostranným projevem vůle řidiče vůči správnímu orgánu, jímž se řídičského oprávnění vzdává; správní orgán vezme vzdání se na vědomí a řidiče o této skutečnosti vyrozumí. Dnem doručení oznámení řidiče o tom, že se vzdává řídičského oprávnění, pozbývá řidič řídičské oprávnění. Nevydává se autoritativní rozhodnutí správního orgánu.⁴ Typicky půjde o situace, kdy řidič se již necítí, aby řídil motorové vozidlo, např. z důvodu věku, traumatizujícího zážitku po dopravní nehodě nebo shledal řídičské oprávnění pro svou osobu nepotřebným v důsledku pozbytí vlastního vozidla.

Pozbytí řídičského oprávnění nastává v situaci, kdy je řidiči uložen soudem nebo správním orgánem trest zákazů činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel; je mu v soudním řízení uloženo přiměřené omezení spočívající ve zdržení se řízení motorových vozidel; je rozhodnuto o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání nebo podmíněném zastavení trestního stíhání, pro jehož účely se držitel řídičského oprávnění zavázal zdržet se řízení motorových vozidel. Dnem právní moci rozhodnutí řidič pozbývá řídičské oprávnění, rozhodnutí je vázáno na protiprávní jednání v silničním provozu.⁵ Řidič dále pozbývá řídičské oprávnění dosažením 12 bodů v bodovém hodnocení řidiče, a to do 5 pracovních dnů od doručení oznámení nebo, podá-li v této lhůtě námitky proti záznamům bodů, okamžikem uplynutí zbytku této lhůty od doby oznámení pravomocného rozhodnutí o námitkách proti bodovým záznamům.⁶

³ § 94 zákona o silničním provozu.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid., § 94a.

⁶ Ibid., § 123c; BEZDĚKOVSKÝ, K., NOVOPACKÝ, D., VETEŠNÍK, P. *Zákon o silničním provozu. Komentář*. Praha: Walter Kluwers, 2022, s. 846–874.

Pozastavení řídičského oprávnění zahrnuje podle zákona o silničním provozu situaci, kdy správní orgán vede řízení o odnětí řídičského oprávnění a rozhodnutím vysloví pozastavení řídičského oprávnění do doby pravomocného rozhodnutí o odnětí řídičského oprávnění. Jedná se o předběžné opatření podle § 61 správního řádu,⁷ jehož účelem je okamžité zabránění řidiči v účasti na silničním provozu,⁸ které má své opodstatnění. Typicky si lze představit situaci, kdy lékař podá příslušnému správnímu orgánu podnět k odnětí řídičského oprávnění pro ztrátu zdravotní způsobilosti, přičemž zdravotní stav řidiče vyžaduje jeho okamžité vyloučení z provozu na pozemních komunikacích.

Obdobné kategorie jako pozastavení řídičského oprávnění rozeznává platná legislativa další dvě. První z nich je rozhodnutí o zadržení řídičského průkazu na místě, které učiní na místě orgán policie České republiky při zjištění závažných protiprávních jednání v dopravě, a následně o zadržení řídičského průkazu příslušný správní orgán vydá rozhodnutí.⁹ Po dobu zadržení řídičského průkazu řidič nesmí řídit motorová vozidla, doba zadržení řídičského průkazu se započítává do doby výkonu trestu zákazu činnosti, bude-li v následném správním či trestním řízení uložen.¹⁰ Druhou situací je pozastavení řídičského oprávnění rozhodnutím soudního exekutora v rámci vymáhání výživného, dnem právní moci rozhodnutí řidiče je řidiči pozastaveno řídičské oprávnění, a tímto okamžikem řidič ztrácí možnost řídit motorová vozidla.¹¹

Samostatnou skupinou jsou řidiči motorových vozidel, kteří nikdy nebyli držiteli řídičského oprávnění, případně jimi byli, ale nepožádali o jeho vrácení. Nutno v tomto bodě podotknout, že jde o konformní zákonnou terminologii, neboť zákon o silničním provozu definuje řidiče jako účastníka provozu na pozemních komunikacích, který řídí motorové nebo nemotorové vozidlo anebo tramvaj; řidičem je i jezdec na zvířeti.

V rámci úplnosti je ještě potřebné dodat, že je nutno důsledně rozlišit řídičské oprávnění, které opravňuje řidiče řídit motorové vozidlo a řídičský

⁷ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád ve znění pozdějších předpisů.

⁸ KOVALČÍKOVÁ, D., ŠTANDERA, J. *Zákon o provozu na pozemních komunikacích. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 202.

⁹ ZÚBEK, J. Zadržení řídičského průkazu. *Právní rozhledy*. 2007, roč. 15, č. 18, s. 674.

¹⁰ § 118b–118c zákona o silničním provozu.

¹¹ § 71a zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech, ve znění pozdějších předpisů.

průkaz, který je listinou osvědčující existenci řidičského oprávnění. Přijde-li řidič o řidičský průkaz, např. ztrátou, odcizením, zničením, nepozbývá řidičské oprávnění, a je povinen si vyřídit nový doklad. Do té doby smí řídit motorové vozidlo na základě potvrzení platného po dobu 30 dnů od nahlášení ztráty, odcizení nebo zničení řidičského průkazu.¹² V situaci, kdy řídí motorové vozidlo, a nemá u sebe řidičský průkaz či potvrzení, poruší toliko povinnost uvedenou v § 6 odst. 8 písm. a) zákona o silničním provozu – mít při řízení vozidla u sebe řidičský průkaz a bude odpovědný toliko za bagatelní přestupek podle § 125c odst. 1 písm. k) zákona o silničním provozu (jiné porušení zákona o silničním provozu) se sazbou správního peněžitého trestu od 1 500 Kč do 2 500 Kč.¹³

3 Trestně právní a správně právní odpovědnost řidiče

Na základě výše uvedené kategorizace jednotlivých řidičů, kteří se nemohou účastnit silničního provozu jako řidiči motorových vozidel, lze tyto skupiny podrobit testu v souvislosti s jejich potenciální trestní odpovědností. V tomto případě bude pominuta skutečnost o jejich možné trestní odpovědnosti za trestné činy, které jsou dalším výstupem jejich protiprávního jednání, např. odpovědnost za trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále „trestní zákoník“), obecného ohrožení podle § 282 a § 283 trestního zákoníku či trestné činy, jejichž účinkem je ublížení na zdraví.

Jediným východiskem pro vyslovení trestní odpovědnosti řidičů, kteří nejsou držitelé řidičského oprávnění, je skutková podstata trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání, kterou naplní podle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku ten, kdo „maří nebo podstatně ztěžuje výkon rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu veřejné moci tím, že vykonává činnost, která mu byla takovým rozhodnutím zakázána, nebo pro kterou mu bylo podle zvláštního předpisu odňato příslušné oprávnění nebo pro kterou takové oprávnění pozbyl.“ Zde je nutno vyzdvihnout dvě skutečnosti – nutnost existence rozhodnutí, a v rámci tohoto rozhodnutí autoritativního výroku o tom, že se řidiči vyslovuje trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel (pozbývá

¹² § 115 odst. 5 zákona o silničním provozu.

¹³ § 152c odst. 5 písm. g) zákona o silničním provozu.

řidičské oprávnění), nebo autoritativním výroku o tom, že je mu řidičské oprávnění odňato. Z logiky věci bude vyvozena trestně právní odpovědnost řidiče, kterému bylo řidičské oprávnění odňato,¹⁴ a který řidičské oprávnění pozbyl. Tím je ostatně naplněn primární objekt trestného činu, totiž zájem společnosti na řádném výkonu vybraných úředních rozhodnutí.¹⁵

Specifickou kategorií je pozbytí řidičského oprávnění v důsledku dosažení 12 bodů v bodovém hodnocení řidiče, neboť se o této skutečnosti správní rozhodnutí nevydává, tato skutečnost se řidiči oznamuje. Řidič pozbývá řidičské oprávnění uplynutím 5 pracovních dnů ode dne doručení tohoto oznámení. Podá-li řidič na základě oznámení o dosažení 12 bodů námítky proti záznamům bodů, provede správní orgán buď opravu, nebo vydá rozhodnutí o zamítnutí námitek. Podáním námitek se přerušuje lhůta 5 dnů vedoucí k pozbytí řidičského oprávnění, a opětovně běží po nabytí právní moci rozhodnutí, jímž byly námítky zamítnuty. Předmětem řízení o námitkách však není vyslovení zákazu řízení či odnětí řidičského oprávnění, ale rozhodnutí o důvodnosti podaných námitek, tedy předmětu odlišném. Ve vztahu k vybodovaným řidičům judikatura rozšířila použitelnost skutkové podstaty trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázaní i na ně, a to s ohledem na sankční charakter bodového hodnocení řidičů. Dosažením 12 bodů řidič pozbývá řidičské oprávnění, což není nic jiného než nevratný a ničím neodvratitelný zákaz řídit motorové vozidlo po dobu jednoho roku.¹⁶

Dlužno však dodat, že na tuto skutečnost reagoval v průběhu účinnosti trestního zákoníku rovněž zákonodárce, a cesta k vyvození trestní odpovědnosti řidiče, který dosáhl 12 bodů, nebyla přímočará. Původní znění skutkové podstaty trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí dle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku vyvozovalo odpovědnost nejen řidiče za výkon činnosti, která mu byla rozhodnutím zakázána nebo pro kterou

14 Shodně též KNĚŽÍNEK, J. K maření výkonu úředního rozhodnutí řízením bez řidičského oprávnění podle nového trestního zákoníku. *Trestně právní revue*. 2009, roč. 8, č. 7, s. 197.

15 ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vyd. Praha, C. H. Beck, 2020, s. 2683, shodně též ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3184.

16 Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 15 Tdo 876/2013. Shodně též MATES, P., ŠÍMÍK, K. Povaha bodového hodnocení ve světle aktuální judikatury. In: *Buletín advokacie*. 2016, č. 1–2, s. 25.

mu bylo odňato příslušné oprávnění podle zvláštních právních předpisů.¹⁷ V tomto znění byl výklad nejproblematictější, když zákonodárce počítal pouze s vysloveným zákazem činnosti nebo odnětím příslušného oprávnění, kam tzv. „vybodování řidiče“ nezapadalo. Novela trestního zákoníku v roce 2011¹⁸ však otevřela možnost vyvození trestně právní odpovědnosti vybodovaného řidiče, když aktuální znění skutkové podstaty počítá i s pozbytím řidičského oprávnění, mezi něž lze zahrnout i dosažení 12 bodů. Podle důvodové zprávy k novele na základě požadavků praxe dochází k doplnění § 337 odst. 1 (maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání) a jednoznačně se stanoví, že tohoto trestného činu se dopustí také pachatel, který vykonává činnost, pro kterou příslušné oprávnění pozbyl. Navrhovaná změna směřuje především k odstranění pochybností o trestním postihu tzv. vybodovaných řidičů ve smyslu § 123c odst. 3, 5 zák. č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů.¹⁹ Přesto diskuze neustala ani po této novele. Zůstává zde nicméně pojem rozhodnutí, které se však o dosažení 12 bodů nevydává. V tomto směru byla vedena i názorová polemika mezi prof. Pavlem Šámalem, tehdejším soudcem Nejvyššího soudu, a JUDr. Pravoslavem Polákem, tehdejším předsedou odvolacího senátu Krajského soudu v Plzni, přičemž odpůrce trestní odpovědnosti vybodovaných řidičů argumentoval právě absencí rozhodnutí.²⁰ Argumentace pro trestně právní odpovědnost řidičů byla dále opírána o materiální náhled na rozhodnutí a nerovnost mezi řidičem, který podal námitky (bylo vydáno autoritativní rozhodnutí o zamítnutí námitek) a řidičem, který námitky nepodal, čímž by řidič, který nepodal námitky, a nebylo tak o něm rozhodnuto, byl zvýhodněn proti řidiči, který námitky podal.²¹ Tuto argumentaci však

¹⁷ Znění § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku účinné do 30. 11. 2011.

¹⁸ Zákon č. 330/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 330/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ POLÁK, P. Heretikem proti své vůli aneb ještě jednou o tzv. vybodování a § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 10, č. 12, s. 350.

ŠÁMAL, P. Kdo je heretikem proti své vůli a kdo v souladu se svou vůlí. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 2, s. 30.

²¹ ČERNÝ, P. K trestnosti vybodovaných řidičů po 1. 1. 2010. *Trestně právní revue*. 2010, roč. 9, č. 3, s. 89.

nelze shledat jako případnou, neboť předmětem řízení o námitkách je toliko administrativní přezkum správnosti námitek a ne rozhodnutí, které zakládá pozbytí řídičského oprávnění, když tuto skutečnost předvidá zákon. Otázku trestní odpovědnosti vybodovaných řidičů tak s konečnou platností vyřešilo výše citované usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 15 Tdo 876/2013.

U řidičů, kteří se řídičského oprávnění vzdali, nebyl v trestní praxi zaznamenán případ, který by byl judikatorně řešen. Jak již bylo nastíněno výše, typicky půjde o osoby, které se řídičského oprávnění vzdaly např. v důsledku věku, zdravotního stavu, absence vozidla k užívání, a tyto z logiky věci nebudou následně inklinovat k řízení motorového vozidla. I když i v tomto případě se nevydává autoritativní rozhodnutí, lze spolehlivě vyvodit závěr, že tyto osoby budou v případě řízení motorového vozidla odpovědné za přestupek, neboť zde evidentně nelze dohledat relevantní objekt – totiž veřejný zájem na tom, aby bylo autoritativně rozhodnuto o jejich vyloučení ze silničního provozu jako řidičů motorových vozidel jako v ostatních případech – nezpůsobilost k řízení motorového vozidla nebo vyslovení autoritativní sankce mající za následek eliminaci neukázněného řidiče z provozu. Takový řidič se dopustí přestupku podle § 125c odst. 1 písm. e) bod 1 zákona o silničním provozu spočívajícího v tom, že řídí motorové vozidlo, aniž by byl držitelem příslušného řídičského oprávnění, který je ohodnocen správním trestem pokuty od 25 000 Kč do 50 000 Kč a zákazem činnosti spočívajícím v zákazu řízení motorových vozidel od 1 roku do 2 let.

Jde-li o řidiče, kterým bylo řídičské oprávnění pozastaveno, již z významu slova „pozastavení“ lze dovodit, že řidič nepozbyl řídičské oprávnění ani mu nebylo odňato, tento je nadále jeho držitelem, ale je omezen v oprávnění řídit motorová vozidla. K sémantickému výkladu přistupuje existence speciální skutkové podstaty přestupku podle § 125c odst. 1 písm. e) bod 6 zákona o silničním provozu, kterou naplní ten, kdo řídí motorové vozidlo, ač mu bylo pozastaveno řídičské oprávnění způsobem podle § 95 nebo exekučním příkazem podle exekučního řádu.²² Konstrukcí skutkové pod-

²² Přestupky podle § 125c odst. 1 písm. e) bod 2, bod 6 zákona o silničním provozu. Shodně též usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 28. 5. 2015, sp. zn. 2 T 6/2015, a usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 17. 10. 2019, sp. zn. 11 T 310/2019.

staty přestupku je vytvořena spojitá nádoba mezi pozastavením řidičského oprávnění rozhodnutím správního orgánu způsobem podle § 95 zákona o silničním provozu a exekučním příkazem podle § 71a exekučního řádu. Pozastavením řidič řidičské oprávnění nepozbývá, může dosáhnout jeho obnovení tím, že v prvním případě mu není rozhodnutím řidičské oprávnění odňato, ve druhém případě zaplacením dlužného výživného. I když je v této věci orgánem státní moci – ať už správním orgánem či exekutorem rozhodováno, obsahem tohoto rozhodnutí není bezpodmínečná eliminace řidiče z účasti v silničním provozu. Související kategorií je řidič, kterému byl zadržen řidičský průkaz. Na tyto řidiče je v zákoně o silničním provozu rovněž pamatováno speciální skutkovou podstatou přestupku podle § 125c odst. 1 písm. e) bod 2. Za přestupek odpovídá osoba, která řídí motorové vozidlo, a byl jí zadržen řidičský průkaz podle § 118b odst. 1 zákona o silničním provozu. Oba přestupky jsou postižitelné správním trestem pokuty od 5 000 Kč do 10 000 Kč a zákazem činnosti spočívajícím v zákazu řízení motorových vozidel od 6 měsíců do 1 roku.

Zbývá kategorie řidičů, kteří nikdy nebyli držiteli řidičského oprávnění, případně byli držiteli řidičského oprávnění, ale toto nenabyli zpět. Eliminací skutkové podstaty řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění z trestně právní úpravy²³ nastala situace, že řidič, který nebyl nikdy držitelem řidičského oprávnění, a řídí motorové vozidlo, je odpovědný za přestupek.²⁴ Neexistuje tedy trestný čin, jehož primárním objektem je veřejný zájem na neúčasti osob bez příslušných kompetencí jako řidičů v silničním provozu. Řidiči, kteří pozbyli řidičské oprávnění v důsledku nezpůsobilosti k řízení vozidla či uložení trestu zákazu činnosti jsou trestně odpovědní za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. a) zákona o silničním provozu; tato odpovědnost může být vůči řidiči, který v minulosti nedisponoval řidičským oprávněním, vyvozena až za předpokladu, že je mu předtím uložen ve správním řízení správní trest zákazu činnosti, a následně maří jeho výkon, tedy dopustí se v silničním provozu recidivy, což je postavení shodné s řidičem, který byl dříve držitelem řidičského oprávnění, a toto následně pozbyl v důsledku hrubé

²³ § 180d trestního zákoníku č. 140/1961 Sb., účinného do 31. 12. 2009. Podrobněji v následující kapitole.

²⁴ § 125c odst. 1 písm. e) bod 1 zákona o silničním provozu.

nekázně v silničním provozu, což vyvolává otázku, zda je spravedlivé, aby řidič, kterému bylo řídičské oprávnění odňato, např. ze zdravotních důvodů, byl trestně odpovědný již pro první jednání, což lze demonstrovat v následující tabulce.

Řidič 1 Není držitelem ŘO	Skutek 1 – řídí Přestupek dle § 125c odst. 1 písm. e) bod 1 ZSP nebo trestný čin mimo maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání – zákaz činnosti uložený správním orgánem/soudem	Skutek 2 – řídí po nabytí právní moci Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání
Řidič 2 Je držitelem ŘO	Skutek 1 – řídí Přestupek/trestný čin – zákaz činnosti uložený správním orgánem/soudem	Skutek 2 – řídí po nabytí právní moci Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání
Řidič 3 Je držitelem ŘO	Neřídí; o ŘO přichází administrativním rozhodnutím	Skutek 1 – řídí po nabytí právní moci Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání

V rámci aplikační praxe proto autor považuje za vhodné v případě řidiče pod bodem 3) věnovat zvýšenou pozornost otázce subsidiarity trestní represe a možné odpovědnosti takového řidiče za přestupek. Lze shrnout, že vyjma složitějšího hledání případného výkladu ve vztahu k trestní odpovědnosti vybodovaných řidičů nepřináší aplikační praxe podle stávající právní úpravy znatelné problémy. Autor v rámci analýzy právní úpravy generuje problém související s otázkou nerovnosti mezi řidiči, kteří byli držiteli řídičského oprávnění a pozbyli jej na základě správním orgánem či soudem vysloveného zákazu činnosti spočívajícího v zákazu řízení motorových vozidel nebo kterým bylo odňato a řidiči, kteří nikdy nebyli držiteli řídičského oprávnění.

Ještě je nutno se pozastavit u skupiny řidičů, kteří byli v minulosti držiteli řídičského oprávnění, ale nepožádali o jeho vrácení, resp. nedisponují administrativním rozhodnutím o vrácení řídičského oprávnění. Lapidárně řečeno, přestal-li řidič být držitelem řídičského oprávnění, může požádat o jeho

vrácení např. v důsledku uplynutí zákazu činnosti či zlepšení zdravotního stavu. Pokud tato okolnost nastane do 1 roku od pozbytí či odnětí řídičského oprávnění, zpravidla bude autoritativním rozhodnutím bez dalšího vráceno, po uplynutí 1 roku musí řidič absolvovat znovu proceduru nezbytnou k získání řídičského oprávnění (podrobit se odbornému přezkoušení a přezkoumání zdravotní způsobilosti). Tito řidiči byli v minulosti držitelé řídičského oprávnění, ale nyní jím nedisponují. I tato skupina bude odpovědná za přešůpek podle § 125c odst. 1 písm. e) bod 1 zákona o silničním provozu.²⁵

Nelze rovněž opomenout skutečnost, že trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání je trestným činem úmyslným, který za všech okolností vyžaduje složku jak volní, tak především vědomostní. Pro vyvození odpovědnosti je tedy nutné zavinění minimálně ve formě úmyslu nepřímého, v důsledku čehož musí mít pachatel vědomí o existenci rozhodnutí, jímž mu bylo řídičské oprávnění odňato nebo je pozbyl, např. řádným doručením do vlastních rukou, což nebude problémem u soudních rozhodnutí, avšak v případě správních rozhodnutí lze uplatnit tzv. fikci doručení. Pokud prokazatelně pachatel o rozhodnutí nevěděl, nelze vyvodit trestně právní odpovědnost, ale lze ji vyvodit za přešůpek, který může být spáchán i v nedbalosti nevědomé.²⁶

V rámci komplexního náhledu na problematiku považuje autor za vhodné se ohlédnout do historické právní úpravy, zda právě ona nemůže být inspirací při náhledu na generovaný problémm týkající se absence trestní odpovědnosti řidičů, kteří nemají vysloven zákaz činnosti nebo odňato řídičské oprávnění, ale přesto nejsou jeho držitelé.

4 Trestně právní a správně právní odpovědnost řidiče v minulosti

4.1 Od roku 1918 do roku 1950

V souvislosti s rozvojem automobilismu od konce devatenáctého století vznikla potřeba regulovat provoz na silnicích. V českých zemích komplexnější

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp.zn. 8 Tdo 951/2012, následně též Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 15 Tdo 876/2013.

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2011, sp. zn. 8 Tdo 146/2011.

právní úpravu přineslo nařízení ministerstva vnitra v dohodě s ministerstvem obchodu ze dne 28. dubna 1910 č. 81/1910 ř. z., jímž se vykonávají bezpečnostní ustanovení policejní pro jízdu silostrojů (automobilů, motorových vlaků, motorových kol). Jednalo se o stroje, které nejezdily na kolejích²⁷ – drážní provoz podléhal samostatné právní úpravě. Součástí nařízení je odkazující ustanovení § 55, podle něhož se přestupky proti tomuto nařízení, pokud nenáleží pod všeobecný zákon trestní,²⁸ trestají podle ministerského nařízení č. 198/1857 ř. z. ze dne 30. září 1857. Nařízení z roku 1910 neobsahovalo skutkové podstaty přestupků, byla-li jeho ustanovení porušena, přicházela odpovědnost za přestupek, případně trestný čin.

Stávající právní úpravu převzala nově vzniklá republika Československá v českých zemích, a to tzv. recepční normou – zákonem č. 11/1918 Sb. ze dne 28. října 1918, o zřízení státu Československého, kdy podle článku 2 předmětného zákona zůstávají veškeré zemské i říšské zákony prozatím v platnosti. V Českých zemích a na Moravě tak byla recipována právní úprava rakouské části monarchie, na Slovensku uherské části.²⁹ Pokud jde o odpovědnost za protiprávní jednání v dopravě, je nutno poukázat na tripartici trestních jednání na zločiny, přečiny a přestupky. Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 ř. z. (dále „trestní zákoník z roku 1851“) definoval zločin jako výhradně úmyslný trestný čin, pro který se odsuzuje k trestu smrti nebo do žaláře případně, těžkého žaláře.³⁰ Mezi typické skutkové podstaty zločinů patřily trestné činy proti státu, závažné trestné činy proti cti a proti životu a zdraví.³¹ Přečiny a přestupky je možno následně definovat jako jednání popsaná v příslušné části trestního zákoníku, která byla spáchána minimálně nedbalostí nevědomou. O nižší formě závažnosti

²⁷ Ustanovení § 1 nařízení: „Co v tomto nařízení jest ustanoveno, vztahuje se k takovým jízdným silostrojům po veřejných dopravních cestách jezdícím, které se nepohybují na kolejnicích (automobily, motorové vlaky a motorová kola). Z těchto ustanovení vyňaty jsou basičské automobily, jakož i takové jízdné silostroje, které nejsou ustanoveny ani k dopravě osob ani k dopravě břemen, jako parní válce silničné apod.“

²⁸ Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

²⁹ Zejména pak nařízení uherského ministra vnitra č. 160.000/1910 B.M. o provozu tuzemských a cizozemských vozidel a o užívání nařízení, nařízení č. 57.000/1900 B.M. o jízdě motorových vozidel na veřejných cestách, nařízení č. 73.000/1910 B.M. vztahující se na provoz s mezinárodními cestovními dokumenty anebo bez těchto opatřených motorových vozidel.

³⁰ § 1, 12–16 trestního zákoníku z roku 1851.

³¹ Ibid., § 56–232.

těchto jednání svědčí škála trestů, kterou bylo za ně možné uložit – peníze (dnes peněžitý trest), propadnutí zboží, prodejných věcí nebo náradí (dnes propadnutí věci), ztráta práv a daných povolení (dnes trest zákazu činnosti), vězení, vyhoštěním z některého místa, některé země (dnes zákaz pobytu), ze všech zemí Československé republiky (dnes vyhoštění).³² Bylo však nutno rozlišovat, zda jde o přestupek řešitelný soudně (přestupek dle absolutních předpisů) a přestupek řešitelný administrativně (přestupek dle relativních předpisů). Typickými přestupky soudně postížitelnými byly např. přestupek proti nejvyšší dovolené rychlosti v obci, za ostatní stanovilo tresty minister-
ské nařízení č. 198/1857 Sb.³³

Tento právní stav trval prakticky do roku 1931, kdy se Československo stalo signatářem Pařížské úmluvy ze dne 26. dubna 1926³⁴ o jízdě motorovými vozidly, a která byla do sbírky zákonů a nařízení publikována pod č. 9/1931. K jejímu provedení byl následně s platností pro území celé Československé republiky přijat zákon č. 124/1931 Sb., kterým se provádí Mezinárodní úmluva o jízdě motorovými vozidly ze dne 24. dubna 1926 a vydávají se některé zatímní předpisy o jízdě motorovými vozidly, na jehož základě bylo následně vydáno vládní nařízení č. 107/1932 Sb., kterým se provádí Mezinárodní úmluva o jízdě motorovými vozidly ze dne 24. dubna 1926 a vydávají se některé zatímní předpisy o jízdě motorovými vozidly. Obsahem zákona, jakož i předmětného vládního nařízení, jsou změny reflektující technický rozvoj silniční dopravy, dochází k rozšíření kategorií silničních vozidel, a také precizaci pravidel silničního provozu. Šlo o úpravu prozatímní a dílčí. Zákon č. 81/1935 Sb., o jízdě motorovými vozidly, pak nahradil proza-
tímní právní úpravu představovanou zákonem č. 124/1931 Sb. Tento poslední „předválečný zákon“ stanovil speciální úpravu výše pokuty ve vztahu k doposud platnému nařízení ministra vnitra ze dne 30. září 1857 a trestnímu zákonu z roku 1852, a to tak, že bylo možné uložit pokutu do 5 000 Kč či trest vězení nejdéle na dobu 14 dnů.

Okupace českých zemí dne 14. března 1939 a následné vydání výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava znamenalo zásah

³² Ibid., § 233–268.

³³ ROSENBAACH, F. *Automobilista před zákonem*. Praha: SPN, s. 202.

³⁴ Nahradila Mezinárodní Pařížskou úmluvu ze dne 11. října 1909.

do klasické normotvorné činnosti dosavadních zákonodárných sborů a přenesení normotvorné činnosti na Říšského protektora v Čechách a na Moravě a na vládu Protektorátu Čechy a Morava.³⁵ Za této legislativní situace byla přijata 3 vládní nařízení, jmenovitě nařízení č. 241/1939 Sb., o jízdě motorovými vozidly (technické podmínky provozu vozidel), nařízení č. 242/1939 Sb., o chování v silniční dopravě (pravidla chování v silničním provozu, a to nejen řidičů, ale i ostatních účastníků, např. chodců), nařízení č. 243/1939 Sb., o připuštění osob a vozidel k dopravě na silnicích (podmínky pro získání vůdčího listu).

Pokud jde o přestupky, pak tyto byly postižitelné obecně podle ustanovení § 49 nařízení č. 241/1939 Sb., a to pokutou až do výše 5 000 K a trestem vězení do 14 dnů, případně náhradním trestem vězení, není-li přestupce schopen pokutu zaplatit, anebo byla založena odpovědnost za soudně postižitelný přestupek podle trestního zákona. Lze tedy shrnout, že pokud řidič v tomto období řídil vozidlo bez řidičského oprávnění, resp. vůdčího listu, který by jej k řízení vozidla opravňoval, byl odpovědný v zásadě za administrativně postižitelný přestupek, nebylo-li jeho jednání natolik závažné, že by naplnilo skutkovou podstatu některého ze soudně postižitelných přestupků či trestných činů.

4.2 Léta 1950–1962

Následující časové období není vymezeno dějinnými či politickými událostmi, ale érou rekodifikace trestního práva, jakož i účinností nového zákona o silničním provozu, jmenovitě zákona č. 56/1950 Sb., o provozu na veřejných silnicích. V zásadě se jednalo o právní úpravu podmínek provozu na pozemních komunikacích, jak ji známe dnes, přičemž následná zákonná úprava

³⁵ V Protektorátu Čechy a Morava se nedá hovořit o zákonodárné činnosti v pravém slova smyslu, po celou dobu jeho existence nezasedal zákonodárný sbor. Po ustanovení protektorátu byly ponechány v zásadě v platnosti předpisy stávajícího práva, neodporovaly-li právu německému. Zákonodárnou pravomocí byla nadána pouze protektorátní vláda, která vydávala nařízení, a ministerstva vydávající vyhlášky. Dominující úlohu však sehrával úřad tzv. říšského protektora, který mohl kdykoli zasahovat do stávajících i vznikajících norem protektorátu s pravomocí jejich okamžitého zrušení. K normotvorné činnosti v protektorátu dále viz Nařízení říšského protektora č. 12/39 ze dne 7. 6. 1939 – ustanovení § 1, čl. X–XII. Výnosu říšského kancléře ze dne 16. 3. 1939 o Protektorátu Čechy a Morava. Též PUŽMAN, J. Právní řád v Čechách a na Moravě. In: *Právní praxe*. roč. III, č. 7–8, s. 177 a násl.

již reflektovala 3 okruhy norem souvisejících s právní úpravou silničního provozu: právní normy související s úpravou provozu na silnicích a podmínkami pro získání řidičského oprávnění, právní normy související s pojištěním odpovědnosti z provozu vozidla a právní normy upravující technické požadavky na provoz vozidel a k tomu příslušející sankční normy. Jde-li o přestupky související s porušením povinností ukládaných předmětnými normami, pak je nutné vrátit se k ustanovení § 19 zákona č. 56/1950 Sb., které neupravovalo konkrétní protiprávní jednání a bylo formulováno v prvním odstavci jako tzv. obecná skutková podstata, podle níž porušení zákona bylo trestáno pokutou do 25 000 Kč nebo vězením do 1 měsíce, nešlo-li o čin soudně trestný.

Pro zkoumání trestní odpovědnosti řidiče motorového vozidla, který jej řídí bez řidičského oprávnění je proto nutno nahlédnout do trestního zákoníku. Výhodou v daném případě je, že na trestní zákoník poplatný ideově době, lze s ohledem na objekt, který zkoumaná ustanovení chrání – řádný výkon úředních rozhodnutí, nahlížet zcela objektivně a neutrálně.

V dané chvíli je nutno si uvědomit následující. Úprava hmotného práva stanoví obecně podmínku, že motorové vozidlo je oprávněna řídit jen osoba, která k tomu obdržela povolení. Toto povolení obdrží jen ten, kdo je spolehlivý, prokáže odbornou způsobilost a je schopen řízení vozidla příslušného druhu.³⁶ Tato vágní formulace není nikterak precizována v prováděcích předpisech. Porušení tohoto ustanovení založí odpovědnost za přestupek, za který se však neukládá správní sankce zákazu činnosti. Tento by bylo možno uložit podle trestního práva, avšak samotné řízení vozidla bez řidičského oprávnění není trestným činem. Lze si pochopitelně představit naplnění skutkové podstaty trestného činu jiného, např. obecného ohrožení podle § 190 trestního zákoníku z roku 1950,³⁷ kde bude následně vysloven trest zákazu činnosti podle § 51 odst. 2 písm. a) téhož zákona jako jediného možného; *pachatel spáchal trestný čin (obecné ohrožení) v souvislosti s touto činností* (řízením vozidla, k němuž je nutno splnit zákonné podmínky). Bude-li

³⁶ § 12 zákona č. 56/1950 Sb.

³⁷ Dle recentní judikatury je obecným ohrožením např. řízení jízdní soupravy řidičem s více než 2 promile alkoholu v krvi, který není s to řízené vozidlo udržet v jízdním pruhu. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1321/2008.

však porušen uložený zákaz činnosti, nepočítá trestní zákoník s vyvozením trestní odpovědnosti.³⁸

Pro tuto chvíli lze vyvodit závěr, že zjevně nebyla společenská poptávka po vyvozování trestní odpovědnosti osob, které řídí motorové vozidlo, aniž by byly držiteli řídičského oprávnění. S jistou dávkou spekulace je možno důvod hledat ve skutečnosti, že automobilismus doposud není rozšířenou záležitostí, navíc je zde přítomen stát s rozsáhlým represivním aparátem, takže již pouhá hrozba porušení zákona je sama o sobě odrazujícím nástrojem.

4.3 Od roku 1962 ke stávající právní úpravě

Až do roku 1990 dochází pozvolně ke změnám směřujícím k současným trendům. Je sice skutečností, že bylo experimentováno s tzv. řídičskými průkazy s kupony, které byly odebírány do celkové ztráty řídičského oprávnění, v důsledku čehož lze hovořit o historickém předchůdci bodového hodnocení řídičů, problematická však byla otázka trestu zákazu činnosti.³⁹ Tento totiž předpisy správního práva až do účinnosti zákona o přestupcích č. 200/1990 Sb., účinného do 30. 6. 2016 (dále „ZPŘ“) pro řídiče motorových vozidel neupravovaly. Podle předpisů přestupkového práva bylo možno uložit za dopravní přestupek správní sankci napomenutí, veřejnou důtku⁴⁰ a pokutu do 500 Kčs.⁴¹ Tedy, nebyla-li založena trestněprávní odpovědnost za trestný čin, za přestupek se neukládal správní trest zákazu činnosti. V rámci trestního práva bylo možné uložit trest zákazu činnosti,

³⁸ Srov. znění skutkové podstaty přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 trestního zákoníku z roku 1950.

³⁹ Řídičský průkaz byl vybaven vložkou s deseti útržky, přičemž za každý přestupek byl odňat jeden útržek. Odnětím všech deseti útržků řídič pozbyl řídičského průkazu. § 67 a 97 vyhlášky č. 328/1951 Ú.l. o způsobilosti vozidel k provozu na veřejných silnicích, o způsobilosti k jejich řízení a péči o rozvoj motorismu, účinné od 1. 11. 1951 do 30. 6. 1953, § 67, 97, 99, 101 vyhlášky č. 196/1953 Ú.l., účinné od 1. 7. 1953 do 31. 8. 1956.

⁴⁰ Veřejná důtku není v zákoně jako sankce definována, proto je vhodné využít definici dostupnou v zákoně o kárném (disciplinárním) stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví z roku 1957, kde je upraven výkon veřejné důtky, který se provede tak, že se rozhodnutí, kterým byla uložena, vyvěsí nebo jinak vyhlásí na pracovišti.

⁴¹ § 26 zákona č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, účinný do 30. 6. 1990.

např. za trestný čin obecného ohrožení popsany výše, ale nejtypičtěji za trestný čin opilství podle § 201 trestního zákoníku č. 140/1961 Sb., účinného do 31. 12. 2009, jehož skutková podstata de facto naplňuje obsah současného trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky.⁴² Pokud by byl trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel za tyto trestné činy uložen, bylo by možno nyní vyvodit trestně právní odpovědnost za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku z roku 1961.

Rekapitulací stavu do roku 1989, resp. do doby účinnosti ZPR a novely trestního zákoníku v roce 1990 lze vyslovit závěr, že teprve spácháním relevantního trestného činu v souvislosti s řízením motorového vozidla mohl být uložen trest zákazu činnosti (*at' řidič je či není držitelem řidičského oprávnění*), a jeho následným porušením mohla být vyvozena odpovědnost za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázaní podle § 171 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku z roku 1961, ve znění účinném do 30. 6. 1990. Náhled na literu skutkové podstaty trestného činu však vypoví o její omezené aplikaci, když se trestného činu dopouští ten, kdo podstatně zmaří nebo ztíží výkon rozhodnutí at' soudu nebo správního orgánu tím, že se dopustí *závažného jednání*, aby zmařil výkon vazby či trestu, což potvrdily i soudy rozhodující v trestním soudnictví. Je sice připuštěna aplikace skutkové podstaty na řízení motorového vozidla v době výkonu trestu zákazu činnosti, musí však být naplněna závažnost jednání pachatele, což nutně nemusí být jednorázová jízda.⁴³ Zároveň judikatura stanovuje závěry, které jsou obecně platné do současnosti jak v aplikační praxi, tak i v aktuální zákonné úpravě, zejména skutečnost, že odpovědnost za trestný čin lze vyvodit toliko v případě rozhodnutí, které řídit motorové vozidlo zakazují, jsou pravomocná a vykonatelná, čímž jsou vyloučena jiná rozhodnutí omezující oprávnění řídit motorové vozidlo.⁴⁴

Účinností přestupkového zákona č. 200/1990 Sb., jakož i novely trestního zákoníku č. 175/1990 Sb. dochází k přiblížení stavu právní úpravě, jak

⁴² Srov. ustanovení § 274 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění a skutkovou podstatu trestného činu opilství podle § 201 trestního zákoníku z roku 1961.

⁴³ Rozsudek Okresního soudu v Českém Krumlově ze dne 1. 10. 1965, sp. zn. T 282/65.

⁴⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. 1. 1981, sp. zn. 11 Tz 70/80.

je seznatelná dnes. Předně, správní trest zákazu činnosti akceptuje již samotný přestupkový zákon, podle jeho obecné úpravy jej lze uložit až na 2 roky, přičemž ve speciálním ustanovení § 22 ZPR, které bylo v průběhu účinnosti přestupkového zákona nesčetněkrát novelizováno, jej bylo možno uložit za řízení vozidla bez příslušné skupiny řidičského oprávnění až na 2 roky, a to s účinností od 1. 7. 2006,⁴⁵ tedy ještě poměrně dlouhou dobu byl zachovávan stav, kdy řidič, který nebyl držitelem příslušného řidičského oprávnění z jiného důvodu než vysloveného trestu či správní sankce zákazu činnosti, nebyl trestně postižitelný. Skutková podstata přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání byla novelizována tak, že trestným se stalo také jednání spočívající v tom, že osoba vykonává činnost, která mu byla *soudním či správním rozhodnutím zakázána*.⁴⁶ Díky této změně tak mohla být trestní odpovědnost vyvozena za jakékoli jednání narušující výkon trestu zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel, tedy i jednotlivou jízdu.⁴⁷

Nelze nezmínit skutkovou podstatu trestného činu, která však neměla v právním řádu dlouhého trvání, a je představována ustanovením § 180d trestního zákoníku z roku 1961. Trestného činu řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění se dopustil ten, kdo ačkoli není držitelem příslušného řidičského oprávnění podle zvláštního zákona, řídí motorové vozidlo. Jednalo se o duplicitu skutkové podstaty jak v právu přestupkovém, tak trestním. Lakonicky řečeno, až do velké novely zákona o silničním provozu č. 411/2005 Sb., která se dotkla také úpravy přestupků a trestných činů, nebylo řízení motorového vozidla bez příslušné skupiny řidičského oprávnění trestným činem, ale ani přestupkem, za který lze uložit správní sankci zákazu činnosti. Po novele bylo možno vyvodit odpovědnost jak za přešupek, za který se ukládá správní sankce zákazu činnosti, tak i trestný čin. Aplikacně byla existence této skutkové podstaty řešena stanoviskem trestního kolegia Nejvyššího soudu způsobem, že vedle odpovědnosti za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 171 trestního zákoníku je souběžně vyvozována odpovědnost pro trestný čin řízení motorového vozila bez příslušné skupiny řidičského oprávnění za předpokladu,

⁴⁵ § 22 odst. 1 písm. e) bod 1 ZPR účinné do 30. 6. 2017.

⁴⁶ § 171 trestního zákoníku ve znění účinném od 30. 6. 1990 do 31. 12. 2009.

⁴⁷ Shodně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 8 Tdo 950/2011.

že toto řidič pozbyl v důsledku uloženého trestu či správní sankce zákazu činnosti.⁴⁸ Je zde nutno si položit otázku, zda bylo jediným smyslem tohoto ustanovení přičíst pachateli, který má vysloven trest zákazu činnosti, další trestný čin spáchaný s ním v jednočinném souběhu. Právě toto ustanovení mělo dopadnout také na řidiče, kteří nikdy nebyli držiteli řidičského oprávnění, tedy jej ani nepozbyli, např. vyslovením trestu či sankce zákazu činnosti.⁴⁹ Lze tomuto názoru nepochybně přisvědčit, kdy nebezpečnost jednání osoby v silničním provozu, která nikdy nebyla odborně ani zdravotně prověřena, je srovnatelná, ne-li vyšší než osoby, která se provozu jako řidič po splnění zákonných požadavků účastnila, a toto právo ztratila v důsledku svého protiprávního jednání. Aktuální trestní zákoník tuto právní úpravu nepřijal, zůstává tak otázkou, zda by generovaný problém řidičů, kteří nejsou držiteli řidičského oprávnění z jiných důvodů než jeho odnětí či pozbytí, neřešila otázka existence právě této skutkové podstaty.

Zhodnocením historické právní úpravy lze vyslovit závěr, že tato se k otázce řidičů, kteří nejsou držiteli řidičského oprávnění a řídili motorové vozidlo, stavěla „kavalírsky“, a to až do účinnosti zákona o přestupcích č. 200/1990 Sb., resp. velké novely zákona o silničním provozu a o přestupcích č. 411/2006 Sb. Inspirativní je v tomto ohledu pouze existence skutkové podstaty trestného činu podle § 180d trestního zákoníku č. 140/1961 Sb., účinného do 31. 12. 2009, přičemž lze předpokládat, že jeho existence by měla potenciál narovnat disproporci mezi řidiči, kteří nejsou držiteli řidičského oprávnění a jsou odpovědní za přestupek, oproti řidičům, kterým bylo řidičské oprávnění rozhodnutím odňato či jej pozbyli, kteří budou odpovědní za trestný čin.

5 Závěr

České trestní právo vyjma krátkého časového úseku v letech 2006–2009 definuje absence skutkové podstaty trestného činu, jehož objektem by byla ochrana společnosti před řidiči, kteří nejsou držiteli řidičského oprávnění;

⁴⁸ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2007, sp.zn. Tjpn 301/2007.

⁴⁹ K tomu shodně ŘÍHA, J. Trestný čin podle § 180d trestního zákoníku. *Buletin advokacie*. 2007, č. 1, s. 24–26.

po celé sledované období od vzniku předpisů regulujících provoz vozidel a odpovědnost za protiprávní jednání v silničním provozu je tendence uplatňovat primárně odpovědnost za přestupek v silničním provozu, což zřejmě definovalo období až do velké novely zákona o silničním provozu, přestupkového zákona a trestního zákoníku č. 411/2005 Sb. s účinností od 1. 7. 2006, v rámci níž byla do trestního zákoníku vtělena skutková podstata trestného činu řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění, avšak následně od tohoto konceptu bylo upuštěno, byť by stálo minimálně za zamýšlení, zda tuto skutkovou podstatu nezavést i do stávající právní úpravy s tím, že tato bude dopadat pouze na řidiče, kteří nebyli nikdy v minulosti držiteli řidičského oprávnění. Řízení motorového vozidla těmito řidiči vykazuje nepochybně stejnou, ba i vyšší škodlivost než řízení vozidla řidičem, který byl dříve držitelem řidičského oprávnění a toto následně pozbyl nebo mu bylo odňato.

Nelze opomenout ani existenci jisté nerovnosti v trestní odpovědnosti řidičů, kteří byli držiteli řidičského oprávnění, a toto jim bylo na jedné straně autoritativním rozhodnutím správního orgánu odňato, aniž by se předtím dopustili protiprávního jednání v silničním provozu, a na druhé straně řidiči, kteří jej pozbyli v důsledku předchozích protiprávních jednání v silničním provozu. Vzhledem k absenci relevantní judikatury tak může být vyvozeno obecné doporučení věnovat těmto případům pozornost a intenzivněji vážit princip subsidiarity trestní represe.

References

Monografie

BEZDĚKOVSKÝ, K., NOVOPACKÝ, D., VETEŠNÍK, P. *Zákon o silničním provozu. Komentář*. Praha: Walter Kluwers, 2022, 901 s. ISBN 978-80-7676-494-1.

KOVALČÍKOVÁ, D., ŠTANDERA, J. *Zákon o provozu na pozemních komunikacích. Komentář*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-418-6.

KUČEROVÁ, H. *Zákon o silničním provozu s komentářem a judikaturou*. Praha: Leges, 2018, 848 s. ISBN 978-80-7502-292-9.

- ROSENBACH, F. *Automobilista před zákonem*. Praha: Státní nakladatelství, 1930, 208 s.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 3614 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vyd. Praha, C. H. Beck, 2020, 3331 s. ISBN 978-80-7400-807-8.

Články v periodících

- ČERNÝ, P. K trestnosti vybodovaných řidičů po 1. 1. 2010. *Trestně právní revue*. 2010, roč. 9, č. 3.
- KNĚŽÍNEK, J. K maření výkonu úředního rozhodnutí řízením bez řidičského oprávnění podle nového trestního zákoníku. *Trestně právní revue*. 2009, roč. 8, č. 7.
- MATES, P., ŠIMÍK, K. Povaha bodového hodnocení ve světle aktuální judikatury. *Buletin advokacie*. 2016, roč. 60, č. 1–2.
- POLÁK, P. Heretikem proti své vůli aneb ještě jednou o tzv. vybodování a § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 10, č. 12.
- PUŽMAN, J. Právní řád v Čechách a na Moravě. *Právní praxe*. Roč. III., č. 7–8.
- ŘÍHA, J. Trestný čin podle § 180d trestního zákoníku. *Buletin advokacie*. 2007, roč. 48, č. 1.
- ŠÁMAL, P. Kdo je heretikem proti své vůli a kdo v souladu se svou vůlí. *Trestněprávní revue*. 2012, roč. 11, č. 2.
- ZÚBEK, J. Zadržení řidičského průkazu. *Právní rozhledy*. 2007, roč. 15, č. 18.

Právní předpisy

- Důvodová zpráva k zákonu č. 330/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Mezinárodní Pařížská úmluva ze dne 11. 10. 1909 o jízdě motorovými vozidly.

Nariadení č. 11/1951 Sb., jímž se provádí zákon o provozu na veřejných silnicích.

Nariadení ministra vnútra č. 198/1857 ř.z. o postihování některých protiprávních jednání.

Nariadení říšského protektora č. 12/39 ze dne 7. června 1939 k provedení čl. X – XII výnosu říšského kancléře ze dne 16. 3. 1939 o Protektorátu Čechy a Morava.

Nariadení uherského ministra vnútra č. 57.000/1900 B.M. o jízdě motorových vozidel na veřejných cestách.

Vládní nariadení č. 203/1935 Sb., kterým se provádí zákon č. 81/1935 Sb., o jízdě motorovými vozidly.

Vládní nariadení č. 241/1939 Sb., o jízdě motorovými vozidly.

Vládní nariadení č. 242/1939 Sb., o chování v silniční dopravě (dopravní řád silniční – d. ř. s.).

Vládní nariadení č. 243/1939 Sb., o připuštění osob a vozidel k dopravě na silnicích (řád o připuštění k silniční dopravě – ř. p. s. d.).

Vládní nariadení č. 54/1953 Sb., o provozu na silnicích.

Vyhláška č. 196/1953 Ú. l., o provozu na silnicích.

Vyhláška č. 328/1951 Ú. l., o způsobilosti vozidel k provozu na veřejných silnicích, o způsobilosti k jejich řízení a o péči o rozvoj motorismu.

Vyhláška č. 80/1966 Sb., o pravidlech silničního provozu.

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení státu československého.

Zákon č. 9/1931 Sb., kterým se vyhláší Mezinárodní úmluva o jízdě motorovými vozidly ze dne 24. dubna 1926.

Zákon č. 124/1931 Sb., kterým se provádí Mezinárodní úmluva o jízdě motorovými vozidly ze dne 24. dubna 1926 a vydávají se některé zatímné předpisy o jízdě motorovými vozidly.

Zákon č. 81/1935 Sb., o jízdě motorovými vozidly.

Zákon č. 56/1950 Sb., o provozu na veřejných silnicích.

Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní.

Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Soudní rozhodnutí a stanoviska

Rozsudek Okresního soudu v Českém Krumlově ze dne 1. 10. 1965, sp. zn. T 282/65.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. 1. 1981, sp. zn. 11 Tz 70/80.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2007, sp. zn. Tpjn 301/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1321/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2011, sp. zn. 8 Tdo 146/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 8 Tdo 951/2012.

Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 15 Tdo 876/2013.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 28. 5. 2015, sp. zn. 2 T 6/2015.

Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 17. 10. 2019, sp. zn. 11 To 310/2019.

Contact – e-mail

marton@opf.slu.cz

TRESTNÝ ČIN TÝRÁNÍ ZVÍŘAT DLE § 302 TRESTNÍHO ZÁKONÍKU

Soňa Pospíšilová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Príspevok pojednáva o trestnom čine týraní zvierat dle § 302 trestného zákona, na ktorý bude v príspevku nahlíženo mimo jiné z hlediska jeho posledního vývoje a zejména pak z hlediska trestů za něj ukládaných. Součástí príspevku je také zamyšlení nad tím, zda jsou tresty ukládané za uvedený trestný čin dostatečné. Ačkoliv zvířata s lidmi žijí od nepaměti, byla jejich ochrana před týráním v minulosti relativně opomíjeným tématem. Mám však za to, že rozvoj společnosti a s tím spojené změny v postoji lidí k nejrozličnějším aspektům každodenního života s sebou přináší také změny v přístupu ke zvieratům. To se odráží mimo jiné ve stále rozšiřujícím se vegetariánství nebo také v kladení přísnějších podmínek pro chov zvierat ze strany státu a Evropské unie. Ve světle současné podoby společnosti je tak právě i ochrana zvierat před jejich týráním hodnotou, která získává na důležitosti a je stále častěji předmětem společenské diskuse.

Keywords in original language

Trestní právo; trestný čin; týraní zvierat; ochrana zvierat; trestání.

Abstract

The paper deals with the crime of animal cruelty under Section 302 of the Criminal Code, which will be looked at in the paper, among other things, in terms of its recent development and especially in terms of the penalties imposed for it. The paper also reflects on whether the penalties imposed for this offence are sufficient. Although animals have lived with humans since time immemorial, their protection from cruelty has been a relatively neglected topic in the past. I believe, however, that the development of society and the associated changes in people's attitudes to various aspects

of everyday life also bring with them changes in attitudes towards animals. This is reflected, among other things, in the ever-increasing vegetarianism or in the imposition of stricter conditions for animal husbandry by the state and the European Union. In the light of the current state of society, the protection of animals from animal cruelty is a matter of increasing importance and is increasingly the subject of social debate.

Keywords

Criminal Law; Crime; Animal Cruelty; Animal Protection; Punishment.

1 Úvod

Více jak polovina českých domácností vlastní domácí zvíře. Uvedené vyplývá z výzkumu agentury Focus, která jej provedla v roce 2010 a dále zopakovala v roce 2017. Do zmíněného výzkumu pak v obou případech byla zahrnuta pouze zvířata domácí. Hospodářská a užitková zvířata v těchto zahrnuta nejsou. V roce 2010 v České republice z reprezentativního vzorku sdílelo domácnost s domácím zvířetem celkem 51 % respondentů, v roce 2017 se pak jednalo o 57 % respondentů. Počet domácností s domácím zvířetem se tak navíc postupně zvyšuje.¹ Podobně Český statistický úřad ve své zprávě z roku 2017 udává, že polovina českých domácností chová alespoň jedno zvíře.² Zvířata tak tvoří nedílnou součást každodenních životů mnoha lidí. Ne každý se však ke zvířatům chová tak, jak to požaduje zákon.

Ve svém příspěvku se budu věnovat trestnému činu týrání zvířat, který upravuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále „trestní zákoník“) ve svém ustanovení § 302. Jmenovaný trestný čin se historicky vyvíjel, když naposledy jej výrazně modifikovala novela trestního zákoníku zákonem č. 114/2020 Sb. I tento vývoj, zejména ten pozdější, pak bude v tomto příspěvku rozebrán. Pozornost bude dále věnována trestům, které české trestní soudy ukládají pachatelům trestného činu týrání

¹ Podíl domácích mazlíčků v českých domácnostech mírně roste. In: *Focus. Marketing & Social Research* [online]. [cit. 14. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.focus-agency.cz/z-nasich-vyzkumu/podil-domacich-mazlicku-v-ceskych-domacnostech-mirne-roste>

² Za péči o domácí mazlíčky utratíme dvě miliardy ročně. In: *Český statistický úřad* [online]. [cit. 14. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/za-peci-o-domaci-mazlicky-utratime-dve-miliardy-rocne>

zvířat, přičemž se v příspěvku dále zamyslím také nad tím, zda jsou takto ukládané tresty dostatečné.

V první věcné kapitole příspěvku, tedy v kapitole následující po tomto úvodu, nejprve obecně vymezím, které živočichy český právní řád, zejména pak trestní právo, považuje za zvíře. Podobným způsobem vymezím také pojem týrání vzhledem ke zvířeti. Dále rozeberu skutkovou podstatu trestného činu týrání zvířat, když postupně popíšu její znaky. V následující kapitole se zaměřím na vývoj skutkové podstaty trestného činu týrání zvířat. V další samostatné kapitole se pak budu věnovat trestání pachatelů týrání zvířat. V rámci této posledně zmíněné kapitoly uvedu, jaké tresty v praxi ukládají české trestní soudy pachatelům týrání zvířat, přičemž se také pokusím nastínit, jakým způsobem se vyvíjely tendence v jejich trestání. Poslední dvě kapitoly, tedy vlastní poznatky k tématu práce a závěr příspěvku, bude tvořit, mimo shrnutí dané problematiky, také úvaha, zda jsou tresty ukládané pachatelům trestného činu týrání zvířat dostatečné či nikoliv. Cílem práce je zejména navodit diskusi o takové dostatečnosti či nedostatečnosti trestů.

Jak již napovídá anotace příspěvku, považuji dané téma za velice aktuální, neboť v současnosti se ve společnosti objevují stále nové cesty směřující k vyšší úrovni ochrany zvířat. Zvýšit úroveň takové ochrany se snaží stát prostřednictvím zpříšňování relevantní legislativy, kdy například s účinností od 1. 6. 2020 trestní zákoník obsahuje nový trestný čin chov zvířat v nevhodných podmínkách, který zakotvuje ve svém § 302a. Dalším příkladem pak může být novela zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání zákonem č. 501/2020 Sb., kdy na základě této novely dojde s účinností od 1. 1. 2027 k zákazu klecových chovů. Zvyšuje se ale například i počet jednotlivců, kteří odmítají jíst maso a volí vegetariánskou stravu, a to jak ze zdravotních, tak z etických důvodů³.

2 Teoretická východiska

Obsah této kapitoly bude tvořit představení teoretických východisek důležitých pro příspěvek. Postupně se tak zaměřím na pojem zvíře a pojem týrání, a to zejména z pohledu trestního práva, následně pak na samotný trestný

³ JACIMOVIC, D. Key Vegetarian Stats and Facts for 2022. In: *Deals on health*. Dostupné z: <https://dealsonhealth.net/vegetarian-statistics/>

čin týrání zvířat, jehož skutkovou podstatu můžeme nalézt v § 302 trestního zákoníku. Pro přehlednost navíc tuto kapitolu rozdělím do celkem tří podkapitol, z nichž dvě se budou věnovat již zmíněným pojmům, třetí trestnému činu týrání zvířat.

2.1 Zvíře

Ačkoliv značné množství českých právních předpisů operuje s pojmem zvíře, neexistuje jeho jednotná, všeobecně přijímaná, definice. Jediným zákonem českého právního řádu, který obsahuje legální definici pojmu zvíře, je zákon č. 346/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání (dále „zákon na ochranu zvířat proti týrání“). Ostatní oblasti právního řádu proto definici pojmu zvíře uvedenou v zákoně na ochranu zvířat proti týrání používají jako své interpretační vodítko s tím, že si daný pojem modifikují s ohledem na své potřeby.⁴ Dle § 3 písm. a) zákona na ochranu zvířat proti týrání se za zvíře považuje „každý živý obratlovec, kromě člověka, nikoliv však plod nebo embryo“. Uvedený zákon přitom dle § 1 odst. 1 vychází z toho, že zvířata jsou schopna pociťovat bolest a utrpení, a proto je třeba je chránit. Naopak například zákon č. 166/1992 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (dále „veterinární zákon“), obecně pojem zvíře nedefinuje, ale vymezuje jeho podkategorie v podobě hospodářského zvíře. Veterinární zákon ve svém § 3 odst. 1 písm. c) tak mezi hospodářská zvířata zařazuje i včely a jiný hmyz určený k lidské spotřebě nebo k výrobě zpracované živočišné bílkoviny. Výkladem lze tedy dospět k závěru, že mezi zvířata řadí i bezobratlé. Podobně jako veterinární zákon, zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů vyjmenovává v § 2 odst. 1 plemenná zvířata, mezi která v bodě 3. řadí včely, tedy ani v tomto případě nelze pojem zvíře omezit pouze na obratlovce.

Trestní zákoník definici pojmu zvíře, ani definici žádné jeho podkategorie neobsahuje. Stran skutkové podstaty týrání zvířat vychází zejména z definice zvířete v zákoně na ochranu zvířat proti týrání.⁵ Z uvedeného vyplývá, že za zvíře se pro účely § 302 trestního zákoníku nepovažuje např. hmyz,

⁴ MÜLLEROVÁ, H., STEJSKAL, V. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013, s. 310.

⁵ COUFALOVÁ, B. Týrání zvířat (§ 302). In: ŠCERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář (2 svazky)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 2351.

nebot' ten patří mezi bezobratlé. Trestný čin týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku má chránit všechna zvířata, bez ohledu na podkategorii. Je tedy jedno zda jde o zvíře toulavé či hospodářské, domácí či volně žijící, zda je zvíře chováno jako mazlíček či pro práci nebo zda jde o zvíře vzácné či zvíře běžně se vyskytující.⁶

Z logiky věci mám za to, že stejně jako u trestného činu týrání zvířat dle § 302 se definice zvířete dle zákona na ochranu zvířat proti týrání použije i v případě trestného činu chov zvířat v nevhodných podmínkách dle § 302a trestního zákoníku a trestného činu zanedbání péče o zvíře z nedbalosti dle § 303 trestního zákoníku. Tak usuzuji, nebot' si myslím, že jmenované trestné činy směřují k ochraně těchto společenských zájmů, tedy k ochraně života a zdraví zvířat a v jisté míře (která je i výslovně vyjádřena ve skutkové podstatě trestného činu dle § 302a trestního zákoníku) také k jejich ochraně před bolestí a utrpením, které jejich chov v nevhodných podmínkách nebo zanedbání péče o ně přináší. Na druhou stranu v případě trestného činu šíření nakažlivé nemoci zvířat dle § 306 trestního zákoníku, který postihuje způsobení, zvýšení nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci, mimo jiné, hospodářských zvířat se Müllerová a Stejskal domnívají, že je třeba brát v úvahu definici hospodářských zvířat uvedenou ve veterinárním zákoně, tedy širší definici, která zahrnuje například i včely, jako bezobratlé.⁷

Pro úplnost jenom krátce uvádím, že ani zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále „občanský zákoník“), jako pramen soukromého práva, definici pojmu zvíře neobsahuje, když pouze uvádí, že se jedná o živého tvora, který je nadán smysly. Za zvíře dle občanského zákoníku je tak možno považovat jakéhokoliv tvora, který má některé smyslové orgány a není člověkem.⁸

2.2 Týrání zvířat

Stejně jako trestní zákoník neobsahuje ve svých ustanoveních definici pojmu zvíře, nenajdeme v něm ani vymezení toho, co se považuje za jeho týrání. I na tomto místě tak trestní zákoník vychází ze zákona na ochranu zvířat

⁶ COUFALOVÁ, Týrání zvířat (§ 302). In: ŠČERBA, op. cit., s. 2351–2352.

⁷ MÜLLEROVÁ, ŠTEJSKAL, op. cit., s. 312–313.

⁸ HUBKOVÁ, P. Zvíře (§ 494). In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 547.

proti týrání. Ten ve svém § 4 odst. 1 obsahuje demonstrativní výčet činností, které se vzhledem ke zvířeti považují za týrání. Namátkově se jedná třeba o zacházení se zvířetem způsobem, který zvířeti působí nepřiměřenou bolest nebo utrpení, omezování výživy zvířete, usmrcení zvířete způsobem působícím nepřiměřenou bolest, krmení zvířete násilným způsobem, kupírování uší a další. Mimo tyto příklady, kterými je zvířeti způsobována fyzická bolest, cílí definice týrání zvířat i na situace, kdy je zvířeti způsobována bolest jiná než fyzická, když se za týrání považuje i bezdůvodné vystavování zvířete nepřiměřeným stresovým vlivům biologické, fyzikální či chemické povahy. Demonstrativnost daného výčtu pak zajišťuje § 4 odst. 1 písm. y) daného zákona, neboť pod něj lze zařadit jakékoliv jednání, které by bylo v rozporu se zákonem na ochranu zvířat proti týrání a které by způsobovalo zvířeti jakékoliv utrpení. Je však třeba dát pozor na to, že pokud jsou činnosti uvedené v § 4 odst. 1 zákona na ochranu zvířat proti týrání provedeny za účelem nebo způsobem uvedeným v § 4 odst. 2 stejného zákona, o týrání se nejedná. To znamená, že pokud by se daná osoba ke zvířeti chovala způsobem, který by naplňoval znaky týrání, avšak by tak činila např. za účelem záchranu života zvířete a jednalo by se navíc o naléhavou situaci, týrání by se nedopustila. Nejvyšší soud pak judikoval, že obecně se navíc týráním rozumí „*určitý způsob zlého nakládání s živým tvorem, které mu působí nějaké útrapy a příkoří*“⁹

Výše uvedená definice týrání zvířat, kterou obsahuje zákon na ochranu zvířat proti týrání je, dle mého názoru, pro český právní řád stěžejní, přičemž ji využívají zejména veřejnoprávní odvětví. Soukromé právo, ačkoliv zvířata chrání také, jim přiznává ochranu z jiného hlediska, kterým je například vlastnické právo ke zvířeti.

2.3 Trestný čin týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku

Trestný čin týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku má svoji základní skutkovou podstatu, uvedenou v odst. 1 daného ustanovení a dále také skutkové podstaty kvalifikované, které nalezneme v odst. 2 a 3 stejného ustanovení. Jmenovaný trestný čin pak obecně vychází z definice zvířete a jeho týrání tak, jak jsem uvedla výše.

⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2017, sp. zn. 3 Tdo 48/2017.

Základní skutková podstata tohoto trestného činu v současnosti spočívá v týrání zvířete surovým nebo trýznivým způsobem. Objektem uvedeného trestného činu je zájem na ochraně zvířat jako živých tvorů, kteří vnímají bolest a utrpení, a to před jejich týráním, před negativním působením lidského jednání na jejich zdraví a před jejich svévolným usmrcováním, ke kterému není rozumný důvod. Předmětem trestného činu je pak zvíře.¹⁰

Objektivní stránku týrání zvířat tvoří takové jednání pachatele, kterým surovým nebo trýznivým způsobem týrá zvíře. Pachatel jej může spáchat jak komisivně, tedy aktivním jednáním, tak omisivně, tedy opomenutím povinnosti jednat určitým způsobem. Může se jednat o jednorázové, ale i opakující se jednání, přičemž důležitá není nikoliv četnost nebo délka, ale intenzita uvedeného jednání, kdy je pro naplnění skutkové podstaty třeba, aby proběhlo surovým nebo trýznivým způsobem.¹¹ Surový nebo trýznivý způsob jednání je naplněn v případech, kdy je závažnost jednání vyšší, než případy vyjmenované v § 4 zákona na ochranu zvířat proti týrání, neboť pokud by tomu tak nebylo, došlo by pouze k naplnění skutkové podstaty přestupku týrání zvířat dle zákona na ochranu zvířat proti týrání. Surovost je pak vázána více na povahu a závažnost týrání, trýznivost se váže více na intenzitu vnímání daného jednání samotným zvířetem.¹² Coufalová navíc uvádí, že s ohledem na nízké množství judikatury, která by se dotýkala přímo trestného činu týrání zvířat, lze přiměřeně využít judikatury k trestnému činu vraždy, který k naplnění kvalifikované skutkové podstaty dle § 104 odst. 3 písm. i) vyžaduje její spáchání zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem. Je tak třeba dát pozor mimo jiné na to, že spáchání činu zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem je znak kvalifikované skutkové podstaty trestného činu týrání zvířat. Příkladem surového způsobu jednání tak může být například bití zvířete, přičemž se surovost bude posuzovat s ohledem na délku bití, počet a sílu ran. Pokud by však pachatel na zvíře zaútočil takovou silou, že by jej usmrtila pouhá jedna rána, o surový způsob týrání by se nejednalo. Stran trýznivého způsobu týrání lze dále ještě uvést, že vzhledem k tomu, že se pojí s intenzitou vnímání týrání zvířetem, nejednalo by se o trýznivý

¹⁰ COUFALOVÁ, Týrání zvířat (§ 302). In: ŠČERBA, op. cit., s. 2351.

¹¹ COUFALOVÁ, Týrání zvířat (§ 302). In: ŠČERBA, op. cit., s. 2352–2353.

¹² PÚRY, F. Týrání zvířat (§ 302). In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3013.

způsob, pokud by zvíře po první ráně upadlo do bezvědomí a nemohlo tak týrání pociťovat.¹³ Příkladem trýznivého způsobu týrání může být situace, kdy pachatel těžce podvyživené zvíře zapráhne do spřežení a nutí jej k výkonům, které jsou vzhledem k jeho podvyživě nemyslitelné.¹⁴

Subjekt trestného činu týrání zvířat je obecný, může jím být kdokoliv, kdo je trestně odpovědným. Není přitom rozhodné, zda je sám pachatel vlastníkem týraného zvířete či nikoliv. Z § 7 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“) vyplývá, že pachatelem tohoto trestného činu může být i právnická osoba. Z hlediska subjektivní stránky se v základní skutkové podstatě jedná o úmyslný trestný čin, tedy nelze jej spáchat z nedbalosti.

Pro naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty dle § 302 odst. 2 trestního zákoníku je dále třeba uvedený čin spáchat veřejně či na místě veřejnosti přístupném, jako člen organizované skupiny nebo v týrání zvířete pokračovat po delší dobu. Veřejným spácháním činu se přitom rozumí, dle § 117 trestního zákoníku, jeho spáchání prostřednictvím filmu, rozhlasu, televize, veřejně přístupnou počítačovou sítí a další, anebo jeho spáchání nejméně před třemi osobami. Místo veřejnosti přístupné je místo, které je přístupné pro široký okruh individuálně neurčených osob, přičemž se na takovém místě obvykle také více lidí běžně nachází. Není ale nutné, aby byl takový prostor přístupný kdykoliv (např. obchodní centrum, které je otevřeno pouze během otevírací doby) a komukoliv (např. staveniště, které je přístupné osobám s ohledem na povahu jejich zaměstnání).¹⁵ Místem veřejnosti přístupným se rozumí ale i soukromý prostor, kam sice nemá veřejnost přístup, nicméně mohla týrání vnímat z jiného veřejně přístupného prostoru (např. pokud mezi pozemkem, kde dochází k týrání zvířete a sousedním pozemkem neexistuje bariéra, která by znemožnila projevy týrání jakkoliv vnímat).¹⁶ Týráním zvířete po delší dobu, podobně jako je tomu u týrání svěřené osoby po delší dobu, se rozumí trvání po dobu řádově několika měsíců. Na druhou stranu, v případě, že bude týrání dosahovat vyšší intenzity, může

¹³ COUFALOVÁ, Týrání zvířat (§ 302). In: ŠČERBA, op. cit., s. 2353.

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1617/2011.

¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1123/2020.

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.

být naplněna podmínka trvání po delší dobu i při trvání týrání například v rádech týdnů.¹⁷

Kvalifikovaná skutková podstata dle § 302 odst. 3 stejného zákona je pak naplněna, pokud pachatel uvedený čin spáchá na větším počtu zvířat (dle judikatury se jedná nejméně o 7 zvířat¹⁸), zvláště' surovým nebo trýznivým způsobem či opětovně, anebo pokud takovým činem zvířeti způsobí trvalé následky na zdraví nebo smrt. Pokud jde o zvláště' surový nebo trýznivý způsob týrání, pak jej judikatura definuje jako takové jednání, které zvířeti přináší vyšší míru bolesti či utrpení a převyšuje tak závažnost běžných případů týrání. Může se například jednat o situace, kdy pachatel zvíře týrá kombinací několika způsobů uvedených v § 4 zákona na ochranu zvířat proti týrání.¹⁹

V případě spáchání trestného činu týrání zvířat na větším počtu zvířat a dále i v případě způsobení trvalých následků na zdraví zvířete nebo při způsobení jeho smrti, postačí stran subjektivní stránky nevědomá nedbalost, neboť byl trestným činem způsoben těžší následek dle § 17 písm. a) trestního zákoníku.²⁰ Protože opětovně spáchání trestného činu se považuje za jinou skutečnost podmiňující použití vyšší trestní sazby ve smyslu § 17 písm. b) trestního zákoníku²¹, mám za to, že i u opětovného spáchání trestného činu týrání zvířat postačí, s ohledem na subjektivní stránku, taktéž nevědomá nedbalost. Stejně tak v případě spáchání činu zvláště' surovým nebo trýznivým způsobem, veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném mám za to, že se jedná o jinou skutečnost podmiňující použití vyšší trestní sazby dle § 17 písm. b), a proto postačí nevědomá nedbalost.

2.4 Teorie antropocentrismu a patocentrismu

Za vhodné považuji také krátce rozlišit teorie antropocentrismu a patocentrismu, neboť tyto s daným tématem taktéž souvisí. Zatímco antropocentrismus je založen na úplném oddělení člověka od přírody a dále také na skutečnosti, že lidská bytost je subjektem, který je všemu přírodnímu (tedy i zvířatům)

¹⁷ ŠČERBOVÁ, V. Týrání svěřené osoby (§ 198). In: ŠČERBA, op. cit., s. 1613.

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.

¹⁹ Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2017, sp. zn. 3 Tdo 48/2017.

²⁰ COUFALOVÁ, Týrání zvířat (§ 302). In: ŠČERBA, op. cit., s. 2355.

²¹ PROVAZNÍK, J. Zavinění k okolnosti zvláště' přitěžující (§ 17). In: ŠČERBA, op. cit., s. 245–246.

nadřazen²², patocentrismus je naopak založen na předpokladu, že veškerý život (tedy i život zvířat) je stejného původu, a tak spolu bezprostředně souvisí. Důsledkem teorie patocentrismu tak je, že pohled na všechny živé bytosti by měl být stejný v tom smyslu, že všechny mají schopnost cítit bolest.²³

3 Vývoj trestného činu týrání zvířat

Za účelem lepší přehlednosti tuto kapitolu rozdělím do několika podkapitol, které budou odrážet podstatné fáze vývoje skutkové podstaty trestného činu týrání zvířat. První podkapitola bude zaměřena na „starý“ trestní zákon, tedy zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále „trestní zákon“). Další podkapitola bude odrážet změny trestného činu týrání zvířat v době po nabytí účinnosti „nového“ trestního zákoníku. Třetí, poslední podkapitola, pak bude analyzovat novelu trestního zákoníku zákonem č. 114/2020 Sb., která přinesla neaktuálnější podstatné změny v trestněprávní úpravě týrání zvířat.

3.1 Období účinnosti trestního zákona

Počátky vývoje trestného činu týrání zvířat můžeme nalézt v dnes již zrušeném trestním zákoně. Ten jej do svého obsahu začlenil s účinností od 1. 1. 1992 pod ustanovení § 203.²⁴ Trestný čin týrání zvířat byl zařazen, dle mého trochu nelogicky, do hlavy V. mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití. I za dob účinnosti trestního zákona se vycházelo z toho, že zvířetem je živý obratlovec, kromě člověka, který je schopen cítit bolest a utrpení. Komentář k trestnímu zákonu navíc dodává, že týrání např. hmyzu může být maximálně přestupkem, nicméně se spíše jedná o prohřešek morální.²⁵ Obsah pojmu týrání, stejně jako dnes, vycházel z definice týrání uvedené v § 4 zákona na ochranu zvířat proti týrání. Ta se za dobu účinnosti trestního zákona poměrně rozšířila, když ve své prvotní podobě, na rozdíl od současnosti, pod týrání nezahrnovala

²² MULLEROVÁ, H. a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 30. ISBN 978-80-87439-29-6.

²³ Environmental Ethics: a short overview. In: *Technische Universität Braunschweig* [online]. Dostupné z: http://ulrich-menzel.de/forschungsberichte/water-and-international-relations-presentation_karafyllis

²⁴ ZICHA, J., POKORNÁ, L. Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. *Trestněprávní revue*. 2012, č. 4, s. 79.

²⁵ ŠÁMAL, P. Týrání zvířat (§ 203). In: ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 1220.

například kupírování uší, krmení zvířete násilným způsobem, opuštění zvířete s úmyslem se ho zbavit a další. Těsně před tím, než trestní zákon pozbyl účinnosti, však za týrání podle § 4 zákona na ochranu zvířat byla považována, až na malé výjimky, stejná jednání jako je tomu dnes.

Předmětný trestný čin měl dvě základní skutkové podstaty uvedené v § 203 odst. 1 a odst. 2 trestního zákona a jednu kvalifikovanou uvedenou v § 203 odst. 3 stejného zákona. Pro naplnění znaků základní skutkové podstaty bylo dle odst. 1 třeba, aby byl pachatel v posledním roce postižen za přestupek týrání zvířat nebo odsouzen za stejný čin v posledních dvou letech. Základní skutkovou podstatu dle odst. 2 charakterizovalo utýrání zvířete. Utýráním se rozumělo (a stále rozumí) usmrcení zvířete způsobem, se kterým je spojena nepřiměřená bolest, případně takové usmrcení zvířete, kterému bolest předcházela.²⁶ U obou základních skutkových podstat byl po subjektivní stránce vyžadován úmysl.²⁷

Kvalifikovaná skutková podstata pak byla naplněna v případech, kdy byl čin spáchán veřejně či na místě veřejnosti přístupném. Rozdíl ve veřejném spáchání trestného činu oproti současné situaci je ten, že dříve postačilo, pokud byly u daného činu současně přítomny dvě osoby (dnes jsou to osoby tři) a dále veřejné spáchání trestného činu nezahrnovalo jeho spáchání prostřednictvím veřejně přístupné počítačové sítě. Pokud jde o místo veřejnosti přístupné, tak ačkoliv jsem výše odkazovala na novější judikaturu, judikatura z doby účinnosti trestního zákona stran pojetí místa veřejnosti přístupného koresponduje s tou současnou.²⁸ Z hlediska zavinění postačovala k naplnění znaků této kvalifikované skutkové podstaty nedbalost, neboť spáchání činu veřejně, případně na místě veřejnosti přístupném, bylo považováno za jinou skutečnost podmiňující použití vyšší trestní sazby ve smyslu tehdejšího § 6 písm. b) trestního zákona.²⁹

3.2 Období od počátku účinnosti trestního zákoníku do jeho novely zákonem č. 114/2020 Sb.

S účinností (nového) trestního zákoníku došlo k začlenění trestného činu týrání zvířat pod ustanovení § 302, do hlavy VIII, která obsahuje skutkové

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 1999, sp. zn. 4 To 597/1998.

²⁷ ŠÁMAL, P. Týrání zvířat (§ 203). In: ŠÁMAL, PŮRY, RIZMAN, op. cit., s. 1224.

²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1131/2006.

²⁹ Ibid., s. 1223–1224.

podstaty trestných činů proti životnímu prostředí. Zicha a Pokorná uvádí, že i toto zařazení v nich vzhledem k trestnému činu týrání zvířat vyvolává určité pochybnosti, neboť tento trestný čin směřuje spíše k ochraně zvířat jako živých tvorů schopných pociťovat bolest a utrpení, než k ochraně životního prostředí, nicméně v době přijetí trestního zákoníku neexistovala, a ani v současnosti neexistuje, vhodnější kategorie, do které by mohl být trestný čin týrání zvířat zařazen.³⁰ Já osobně se k tomuto názoru přikláním taktéž.

Skutková podstata trestného činu týrání zvířat se od doby účinnosti trestního zákoníku, tedy od 1. 1. 2010, v podstatě neměnila, a to až do jeho novely zákonem č. 114/2020 Sb. K čemu však v průběhu tohoto období došlo, byla částečná změna trestní sankce za tento trestný čin. K tomu však více v následující kapitole.

Pachatelem trestného činu týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku byl v základní skutkové podstatě ten, kdo týral zvíře buď zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem nebo ten, kdo jej týral „pouze“ surovým nebo trýznivým způsobem, avšak veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném. Pro úplnost dodávám, že pokud jde o pojmy zvlášť surový nebo trýznivý způsob týrání a spáchání činu veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném, pak pochopitelně platí to, co jsem k těmto pojmům uvedla v podkapitole 2.3. Stran zavinění byl vzhledem k základní skutkové podstatě vyžadován úmysl.³¹

Naplnění znaků první ze dvou kvalifikovaných skutkových podstat pak bylo spojeno s tím, že byl pachatel za takový čin odsouzen v posledních třech letech nebo činem způsobil zvířeti trvalé následky na zdraví nebo smrt. Druhá kvalifikovaná skutková podstata pak spočívala v týrání většího počtu zvířat (jak jsem již uvedla, jedná se o nejméně sedm zvířat³²). U obou kvalifikovaných skutkových podstat stačilo pro jejich naplnění spáchání činu z nevědomé nedbalosti.³³

Až do roku 2016 nebylo možné, aby se trestného činu týrání zvířat dopustila právnická osoba. To se změnilo, když byl zákon o trestní odpovědnosti právnických osob novelizován zákonem č. 183/2016 Sb. S účinností od 1. 12. 2016 tak může být pachatelem předmětného trestného činu i právnická osoba.

³⁰ ZICHA, POKORNÁ, op. cit., s. 79.

³¹ PÚRY, F. Týrání zvířat (§ 302). In: ŠÁMAL a kol., op. cit., s. 3014.

³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.

³³ PÚRY, F. Týrání zvířat (§ 302). In: ŠÁMAL a kol., op. cit., s. 3014–3015.

3.3 Novela trestního zákoníku zákonem č. 114/2020 Sb.

Novela trestního zákoníku zákonem č. 114/2020 Sb., která je účinná od 1. 6. 2020, s sebou přinesla stran trestněprávní ochrany zvířat podstatné změny. Jednou z, dle mého názoru, nejdůležitějších změn bylo zavedení nového trestného činu chov zvířat v nevhodných podmínkách dle § 302a trestního zákoníku.³⁴ Jelínek však tento nový trestný čin považuje za poněkud nadbytečný, neboť obsah jednání, které popisuje jeho skutková podstata, by se dal podřadit pod týrání zvířat ve smyslu § 302 trestního zákoníku.³⁵

Rozsáhlými změnami byl však dotčen také samotný trestný čin týrání zvířat. Nezměněna zůstala struktura ustanovení, tedy stejně jako před novelou má trestný čin týrání zvířat dle § 302 jednu základní skutkovou podstatu a dvě kvalifikované.³⁶ S účinností od 1. 6. 2020 (až do současnosti) však zní základní skutková podstata tak, že „kdo týrá zvíře surovým nebo trýznivým způsobem, bude potrestán...“ Od tohoto okamžiku tak pro vyvození trestní odpovědnosti za trestný čin týrání zvířat není nutné, aby bylo týrání provedeno zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, případně není nutné, aby samotné týrání zvířete proběhlo veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném. Uvedené případy totiž splňují znaky ne základní, ale kvalifikované skutkové podstaty.³⁷ Kromě těchto dvou jmenovaných jsou dále okolnostmi podmiňující použití vyšší trestní sazby také spáchání činu jako člen organizované zločinecké skupiny, páchání činu po delší dobu, opětovně nebo na větším počtu zvířat nebo způsobení trvalých následků zvířeti či jeho smrti. Vzhledem k pojmům, které obsahuje novelizované znění trestného činu týrání zvířat, nepředstavovala změna ustanovení dle Jelínka velké problémy pro praxi, neboť všechny tyto pojmy byly již v minulosti definované a ustálené, a to buď legislativně nebo judikaturou.³⁸ Vzhledem k tomu,

³⁴ JAKOUBKOVÁ, A. Nové tendence v ochraně zvířat II. Trestněprávní aspekty týrání domácích mazlíčků. *Právo 21* [online]. [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: https://pravo21.cz/pravo/nove-tendence-v-ochrane-zvirat-ii-trestnepravni-aspekty-tyrani-domacich-mazlicku/#_ftn3

³⁵ JELÍNEK, J. K nové trestněprávní ochraně zvířat aneb trefit kozla. *Bulletin advokacie*. 2020, č. 6, s. 46.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 114/2020 Sb., sněmovní tisk č. 214/0. *Poslanecká sněmovna ČR* [online]. [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=135975>

³⁸ JELÍNEK, op. cit., s. 46.

že současnou podobu skutkové podstaty trestného činu týrání zvířat z hlediska jejích znaků jsem popsala již v podkapitole 2.3, nebudu ji na tomto místě rozebírat opakovaně.

Za vhodné však považuji uvést, že zákonodárce k přijetí novely vedl, dle důvodové zprávy, mimo jiné trend tzv. dereifikace zvířat, na základě kterého se na zvíře hledí stále více jako na živého tvora schopného cítit bolest než jako na věc. Inspirací pak byla například norská právní úprava zakotvující například tzv. „princip úcty ke zvířatům“. Důvodová zpráva se pak opírá také o skutečnost, že se postupně mění pohled na zvířata ze strany společnosti, na což by měl reagovat i trestní zákoník.³⁹

4 Trestání pachatelů týrání zvířat

Tato kapitola bude pro přehlednost rozdělena na dvě podkapitoly. První z nich se bude věnovat vývoji toho, jaké tresty bylo možné uložit v minulosti, a jaké tresty lze uložit za trestný čin týrání zvířat nyní. Druhá podkapitola pak bude zaměřena na tresty, které se za daný trestný čin ve skutečnosti ukládají.

4.1 Vývoj zákonných sankcí za trestný čin týrání zvířat

Za trestný čin týrání zvířat dle § 203 trestního zákona bylo možné, v případě základních skutkových podstat, uložit trest odnětí svobody až na jeden rok, zákaz činnosti nebo peněžitý trest. Pokud jde o trest zákazu činnosti, na jeho základě byla dle § 49 trestního zákona pochopitelně zakázána činnost, v souvislosti se kterou byl trestný čin spáchán. Činnost, kterou lze zakázat pak obecně vymezoval § 50 trestního zákona. Na základě tohoto trestu tak mohlo dojít k zákazu výkonu určitého zaměstnání, povolání či funkce, případně k zákazu činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení nebo takové činnosti, jejíž výkon upravuje zvláštní předpis. Naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty pak bylo možno potrestat trestem odnětí svobody, přičemž jeho horní hranice byla až dvouletá.

V době nabytí účinnosti trestního zákoníku pak bylo trestný čin týrání zvířat dle § 302 možno, v jeho základní skutkové podstatě, sankcionovat trestem

³⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 114/2020 Sb., sněmovní tisk č. 214/0, op. cit.

odnětí svobody až na dvě léta, zákazem činnosti či propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty. Kvalifikovaná skutková podstata dle odst. 2 mohla být potrestána trestem odnětí svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti. Pachatel trestného činu týrání většího počtu zvířat pak dle odst. 3 mohl být odsouzen k trestu odnětí svobody na jeden rok až pět let. S účinností od 1. 6. 2015, tedy v době, kdy byl trestní zákoník novelizován zákonem č. 86/2015 Sb., již nebylo možné týrání zvířat v jeho základní skutkové podstatě sankcionovat trestem propadnutí jiné majetkové hodnoty. Tak se stalo v návaznosti na skutečnost, že občanský zákoník opustil pojem „jiná majetková hodnota“, přičemž zákonodárce považoval za žádoucí sladit pojmy uvedené v občanském zákoníku a v trestním zákoníku.⁴⁰ Jinými změnami zákonné sankce uvedené v ustanovení § 302 trestního zákoníku neprošly, a to až do novely trestního zákoníku zákonem č. 114/2020 Sb.

V současnosti je možnost sankcionování trestného činu týrání zvířat trestem odnětí svobody, zákazem činnosti či propadnutím věci zachována. Zákon č. 114/2020 Sb. však podstatně zpřísnil trestní sazbu trestu odnětí svobody. Pachatel, který naplní znaky základní skutkové podstaty, tak nyní může být odsouzen k trestu odnětí svobody na šest měsíců až na tři léta. Pachateli kvalifikované skutkové podstaty dle § 302 odst. 2 trestního zákoníku může soud uložit trest odnětí svobody na jeden rok až pět let a pachateli kvalifikované skutkové podstaty dle § 302 odst. 3 trestního zákoníku na dvě léta až šest let. Zároveň zákon č. 114/2020 Sb. zavedl do trestního zákoníku nový trest, kterým je trest zákazu držení a chovu zvířat. Ten je možné uložit jak fyzické, tak právnické osobě. Navíc je tento trest možné, dle § 58 trestního zákoníku, uložit i samostatně, ačkoliv jej předmětný zákon jako trest u určitého trestného činu nestanoví.⁴¹ Zvýšení trestních sazeb má dle důvodové zprávy k zákonu č. 114/2020 Sb. reagovat na nárůst trestné činnosti páchané na zvířatech a na vysokou míru společenské škodlivosti takové trestné činnosti.⁴²

K trestu zákazu držení a chovu zvířat dále považuji za vhodné uvést, že jej trestní zákoník upravuje v § 74a, jeho výkon pak v § 74b. Soud může dle

⁴⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 86/2015 Sb., sněmovní tisk č. 305/0. *Poslanecká sněmovna ČR* [online]. [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=110895>

⁴¹ JELÍNEK, op. cit., s. 46.

⁴² Důvodová zpráva k zákonu č. 114/2020 Sb., sněmovní tisk č. 214/0, op. cit.

předmětných ustanovení tento trest uložit pachateli až na deset let, přičemž se musí jednat o pachatele, který byl uznán vinným ze spáchání trestného činu, který souvisí s držením, chovem či péčí o zvíře. Samostatně může být předmětný trest uložen jen pokud uložení jiného trestu není třeba s ohledem na povahu a závažnost trestného činu, za který byl pachatel uznán vinným a dále s ohledem na osobu a poměry pachatele. V návaznosti na zavedení tohoto nového trestu došlo i ke změnám v zákoně č. 141/1961 Sb., trestní řád. Ty však s ohledem na rozsah práce dále rozebírat nebudu.

Změny v zákonných sankcích, které přinesla novela trestního zákoníku z roku 2020 se však u odborné veřejnosti staly i terčem kritiky. Například Jelínek uvádí, že trestní právo má být prostředkem ultima ratio a na týrání zvířat cílí i jiné, zejména správní předpisy, z nichž nejvýznamnějším je zákon na ochranu zvířat proti týrání. Zostřování trestní represe by dle něj měly nejprve předcházet studie, které by vyhodnotily, zda „*dosavadní správní postih je účinný, či nikoliv a zda není možné jiné řešení než trestněprávní*“. Takové studie a výzkumy však provedeny nebyly. Dále se pak Jelínek pozastavuje také nad tím, že zvýšené trestní sazby trestu odnětí svobody jsou v porovnání s trestními sazbami stejného trestu u trestných činů proti životu a zdraví v současnosti stejné (např. trestný čin ublížení na zdraví dle § 146 odst. 1 trestního zákoníku) nebo vyšší (např. trestný čin účasti na sebevraždě dle § 144 odst. 1 trestního zákoníku). To přirozeně vyvolává otázku, zda je vhodné nebo zda je třeba, aby bylo zvíře chráněno stejně jako člověk.⁴³

4.2 Tresty ukládané za trestný čin týrání zvířat

V této podkapitole budu vycházet zejména z dat zaznamenaných v aplikaci na internetových stránkách www.jaktrestame.cz. Data do uvedené aplikace poskytl Ministerstvo spravedlnosti České republiky. To také projekt zaštilo.⁴⁴ Dalším zdrojem dat pak budou rozhodnutí českých trestních soudů.

⁴³ JELÍNEK, op. cit., s. 46.

⁴⁴ Aplikace jaktrestame.cz. [jaktrestame.cz](https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here) [online]. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here

4.2.1 Data z aplikace jaktrestame.cz

Aplikace poskytuje data od roku 2016 do roku 2022. V uvedených letech bylo za trestný čin týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku odsouzeno celkem 174 pachatelů. Uvedené číslo reprezentuje počet odsouzených výlučně za trestný čin týrání zvířat, bez souběhu s jiným trestným činem. Nejvíce z nich bylo odsouzeno v roce 2019 (jednalo se o 38 pachatelů). Naopak za trestný čin týrání zvířat bylo nejméně pachatelů odsouzeno v roce 2022 (celkem 10 osob). Následující seznam představuje rozhodovací praxi soudu v daném období. Struktura seznamu je pak taková, že prvně je uveden druh trestu, následně pak počet případů, v nichž byl konkrétní druh trest uložen a nakonec procentuální podíl uložení konkrétního druhu trestu ze všech druhů trestů uložených.

- Podmíněný trest odnětí svobody – 115 (66 %),
- Peněžitý trest – 20 (11 %),
- Podmíněný trest odnětí svobody s dohledem – 17 (10 %),
- Obecně prospěšné práce – 11 (6 %),
- Nepodmíněný trest odnětí svobody – 10 (6 %),
- Upuštění od potrestání – 1 (1 %).

Z dat pak vyplývá, že v drtivé většině případů soudy za trestný čin týrání zvířat udělují podmíněný trest odnětí svobody. Nejčastěji jej pak také soudy udělují jako trest samostatný. Pokud je podmíněný trest odnětí svobody uložen spolu s dalším trestem a jedná se o trest hlavní, vedlejším trestem je pak zejména peněžitý trest, trest zákazu činnosti nebo propadnutí věci. Stran délky trvání podmíněného trestu odnětí svobody byl ve sledovaném období nejčastěji ukládán v délce 12 měsíců se zkušební dobou na 24 měsíců. Takovým způsobem bylo potrestáno celkem 20 pachatelů trestného činu týrání zvířat. Nejprůšnější podmíněný trest odnětí svobody byl uložen v délce 36 měsíců se zkušební dobou na 60 měsíců.

Nepodmíněný trest odnětí svobody byl v letech 2016–2022 uložen celkem desetkrát. Z toho byl čtyřikrát uložen v roce 2016. Naproti tomu v roce 2022 nebyl, podle zmíněné aplikace, uložen ani jednou. V jednom případě byl vedle tohoto trestu uložen také trest propadnutí věci. Ve zbylých případech byl uložen jako samostatný trest. Nejčastěji byl nepodmíněný trest odnětí

svobody ukládán v délce 12–13 měsíců. Nepřísnější nepodmíněný trest odnětí svobody pak byl uložen v délce 17–18 měsíců. Samozřejmě, uložený trest musí být ve výroku odsuzujícího rozsudku časově přesně specifikován, tedy není možné uložit nepodmíněný trest v délce např. 17–18 měsíců. Je tedy třeba myslet na to, že uvedené délky uloženého trestu jsou spíše orientační.

Pokud jde o trest obecně prospěšných prací, tak tento byl nejčastěji ukládán v rozsahu 288–300 hodin (jednalo se celkem o 5 odsouzených). Tento rozsah byl také tou nejpřísnější sazbou, která byla v daném období za trest týrání zvířat uložena.

Nejvíce odsouzených bylo v daném období ve věku 33–34 let (celkem sedm) a 36–37 let (taktéž sedm). Z celkového počtu odsouzených za trestný čin týrání zvířat bylo 79 % mužů.

V souběhu s jiným trestným činem bylo za trestný čin týrání zvířat odsouzeno celkem 46 osob. Z hlediska trestů opět dominoval podmíněný trest odnětí svobody (k němu bylo odsouzeno celkem 29 pachatelů), nepodmíněný trest odnětí svobody si za svůj čin „vysloužili“ celkem 4 pachatelé.

Ze shora uvedených dat lze zjistit, že k nepodmíněnému trestu odnětí svobody se soudci při ukládání trestů staví spíše zdrženlivě a raději volí cestu podmíněného trestu odnětí svobody. Jak jsem rozebrala v předchozích kapitolách, v roce 2020 došlo ke zpřísnění podmínek § 302 trestního zákoníku. Naplnit tak skutkovou podstatu trestného týrání zvířat je o něco jednodušší, než bylo dříve. Navíc se zpřísnily i trestní sazby, které lze uložit za trestný čin týrání zvířat. Zajímavým se mi jeví fakt, že i přes uvedené bylo 8 z 10 nepodmíněných trestů odnětí svobody uloženo v době před zmíněnou novelizací (v letech 2016–2019). Předmětná novela trestního zákoníku je účinná od 1. 6. 2020. V roce 2020 pak byl uložen jeden nepodmíněný trest odnětí svobody, nicméně z dat nelze vyčíst, zda byl uložen v období do 1. 6. 2020 nebo až po něm. Navíc, v letech 2021 a 2022 bylo za trestný čin týrání zvířat oproti předchozím letům odsouzeno méně osob (v roce 2021 to bylo 14 osob, v roce 2022 to bylo 10 osob).

Ačkoliv se snížení počtu odsouzených za trestný čin týrání zvířat může jevit jako reakce na zpřísnění relevantních ustanovení trestního zákoníku, když

potenciální pachatelé mohou být tímto zpřísněním odstrašeni od spáchání daného činu, mám za to, že na takové závěry je ještě brzy. Na druhou stranu si prozatím nelze povšimnout ani reakce soudů, které by na základě novely trestního zákoníku ukládaly přísnější tresty. Zatím se tak jeví, že české trestní soudy se od trendu ukládání podmíněných trestů odnětí svobody za trestný čin týrání zvířat neodkloní.

Na první pohled by se mohlo zdát, že pachatelé nejsou trestáni dostatečně, když ve většině případů vyvážnou „jen s podmínkou“. Je však třeba uvést, že v tuto chvíli se jedná pouze o čísla, která uvádím bez znalosti konkrétních okolností případů, neboť údaje uvedené v aplikaci jsou anonymizované. Tedy, pouze na základě dat z aplikace jaktrestame.cz lze těžko usuzovat, zda jsou ukládané tresty přiměřené nebo dostatečné.

4.2.2 Judikatura českých trestních soudů

V předchozí podkapitole jsem obecně shrnula, jaké tresty české trestní soudy ukládají za spáchaný trestný čin týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku. Jak jsem již uvedla, uvedená data jsou anonymizovaná, tedy těžko si dělat obrázek o přiměřenosti a dostatečnosti uložených trestů. V této podkapitole bych naopak ráda představila několik rozhodnutí českých trestních soudů, přičemž popíšu zejména skutkový stav věci a trest za daný čin uložený. Z uložených trestů se přitom zaměřím hlavně na podmíněný a nepodmíněný trest odnětí svobody, a to proto, že podmíněných trestů odnětí svobody je ukládáno nejvíce, naopak nepodmíněnými tresty odnětí svobody soudy šetří. Navíc tyto dva tresty, vzhledem ke své povaze, vnímám jako dva tresty ve vztahu polarit, kdy jeden do každodenního života pachatele zasahuje téměř minimálně, druhý pak znamená podstatný zásah.

Považuji za vhodné ještě uvést, že zejména rozhodnutí soudů prvního stupně čerpám z kvalifikační práce z roku 2021. Tato rozhodnutí autorka získala na základě žádosti v souladu se zákonem č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.⁴⁵ K rozhodnutím čerpaným z této práci jsem neměla z jiného zdroje přístup.

⁴⁵ KLÍMOVÁ, K. *Týrání zvířat v judikatuře trestních soudů*. Brno: Masarykova univerzita, 2021.

Nepodmíněný trest odnětí svobody

- a) Rozsudek Okresního soudu v Ostravě, sp. zn. 70 T 139/2017⁴⁶
- Pachatel byl uznán vinným dle ustanovení § 302 odst. 1 písm. a), b), odst. 2 písm. b) trestního zákoníku. Skutek spočíval v tom, že pachatel před svědky úmyslně udeřil svého psa několika intenzivními ranami. Pachatel poté hodil psem do vzdálenosti několika metrů. Následně psa několikrát intenzivně kopl.
 - Za tento skutek byl pachatel odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 10 měsíců se zařazením do věznice s ostrahou.
- b) Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 6 To 163/2019⁴⁷
- Pachatel byl rozsudkem soudu I. stupně uznán vinným ze spáchání přečinu týrání zvířat, konkrétně podle § 302 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. b) trestního zákoníku. Skutek spočíval v tom, že pachatel zle nakládal se svým psem, a to po dobu zhruba čtyř měsíců. Konkrétně je v tomto období bil, a to například i kovovou nohou od stolu, několikrát jej také bodl nožem. Psovi tímto jednáním způsobil rozsáhlé hematomy v oblasti hlavy a hrudníku a dále několik tržných ran. V důsledku jedné z nich téměř došlo k odtržení levého ušního boltce psa. Pes měl dále otevřenou zlomeninu spodní čelisti, zlomenou horní čelist, rozdrčené špičáky horní čelisti. Pes dále přišel o levý oční bulbus. Uvedené vedlo k trvalým následkům na zdraví psa, a to v podobě ztráty vidění a potíží při příjmu potravy.
 - Soud I. stupně pachatele odsoudil k trestu odnětí svobody v délce trvání 21 měsíců se zařazením do věznice s ostrahou. Odvolací soud pak rozsudek soudu I. stupně částečně zrušil, a to ve výroku o výměře trestu odnětí svobody a rozhodl tak, že se obžalovaný odsuzuje k trestu odnětí svobody v délce trvání 16 měsíců, při ponechání způsobu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou.

⁴⁶ KLÍMOVÁ, op. cit., s. 65–66.

⁴⁷ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 3. 4. 2019, sp. zn. 6 To 163/2019.

Podmíněný trest odnětí svobody

- a) Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov, sp. zn. 30 T 69/2013⁴⁸
- Pachatel oběsil prádelní šňůrou psa, a to v prostorách Zámeckého parku.
 - Za tento skutek byl pachatel odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 16 měsíců s odkladem na zkušební dobu 3 let.
- b) Rozsudek Okresního soudu v Ostravě, sp. zn. 6 T 97/2018⁴⁹
- Pachatel byl uznán vinným dle ustanovení § 302 odst. 1 písm. b), odst. 2 písm. a) trestního zákoníku. Trestný čin spáchal tak, že ponechal svého psa v bytě, který uzamkl a opustil. V bytě psa ponechal zhruba tři měsíce, a to bez potravy a vody. Psa nakonec našli pracovníci exekutorského úřadu.
 - Za tento skutek byl pachatel odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody ve výměře 16 měsíců s odkladem na zkušební dobu 3 let. Odvolací soud následně trest zpřísnil, a to tak, že jej odsoudil k podmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 2 let s odkladem na zkušební dobu 4 roky.
- c) Rozsudek Okresního soudu v Prostějově, sp. zn. 13 T 210/2015⁵⁰
- Pachatel byl uznán vinným dle ustanovení § 302 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. b). Skutek spočíval v tom, že svoji fenu nejprve surově bil, následně ji lepící páskou omotal čenich, přitom zakryl nozdry zvířete. Páskou také omotal své feně přední nohy, přičemž následně ji podřízl krk. Fena při plném vědomí vykřácela.
 - Za tento skutek byl pachatel odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 9 měsíců se zařazením do věznice s ostrahou (a dále k trestu propadnutí věci). Odvolací soud však následně trest zmírnil, a to tak, že se uložený trest odnětí svobody podmíněně odkládá na zkušební dobu 5 let. Tak odvolací soud rozhodl, neboť odsouzený nebyl nikdy trestán a k činu se přiznal.

⁴⁸ KLÍMOVÁ, op. cit., s. 50.

⁴⁹ KLÍMOVÁ, op. cit., s. 52–53.

⁵⁰ KLÍMOVÁ, op. cit., s. 67–68.

d) Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 6 Tdo 74/2020⁵¹

- Pachatel byl rozsudkem Okresního soudu v Benešově ze dne 11. 6. 2019, č. j. 10 T 26/2018-1420 uznán vinným přečinem týrání zvířat dle ustanovení § 302 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. b), odst. 3 trestního zákoníku. Kromě toho byl dále uznán vinným zločinem obecného ohrožení dle § 272 odst. 1 trestního zákoníku. Uvedených trestných činů se dopustil dvěma skutky.
- První skutek spočíval v tom, že jako podnikatel – chovatel skotu a koní, choval koně v nevhodných podmínkách. Koně si navzájem ubližovali, slabší jedinci neměli dostatečný přístup ke krmivu. Zvířatům dále nebyla poskytována běžná veterinární péče, nebyla jim ošetřována kopyta, zuby a povrchní rány. Zvířata tak byla vystavována nepřiměřenému působení stresových vlivů, trpěla bolestí. Koně trpěli podvýživou, vyhublostí. Některá zvířata nemohla v důsledku svého fyzického stavu chodit. Třem koním byla v důsledku jednání způsobena smrt. Takto se stalo, ačkoliv byl pachatel povinen zajistit zvířatům vhodné životní podmínky do doby, než došlo na základě rozhodnutí příslušného městského úřadu k odebrání koní a k jejich umístění do náhradní péče.
- Druhý skutek spočíval v tom, že pachatel svým osobním automobilem vjel na pastvinu ohraničenou páskou, na které probíhal výkon rozhodnutí výše uvedeného rozhodnutí příslušného městského úřadu. Na pastvině se nacházelo 26–27 koní a minimálně 20 lidí. Mezi nimi byli veterinární lékaři, městští policisté, dobrovolní hasiči a další dobrovolníci. Pachatel poté, co vjel na pastvinu, dále v této jezdil a za použití klaksonu najížděl do nashromážděných koní. Do koní navíc i fyzicky narazil. Přitom koně troublením plašil. Již samotným odchytem vystresované koně stresoval ještě více, přičemž si musel být vědom toho, že jeho jednání může u koní vyvolat nekontrolovatelné chování. Tímto tak bezprostředně vydal osoby nacházející se na pastvě nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví.
- Za výše uvedené trestné činy byl pachatel odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v době trvání tří let s podmíněným

⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2020, sp. zn. 6 Tdo 74/2020.

odkladem výkonu na zkušební dobu v trvání tří let. Pachateli byl zároveň uložen trest zákazu činnosti, konkrétně zákazu podnikání v oboru chov koní na dobu tří let.

- V odvolacím řízení odvolací soud napadený rozsudek zrušil ve výroku o trestu. Výše uvedené uložené tresty ponechal, přičemž dále rozhodl také o uložení trestu propadnutí věci (koní) a o uložení trestu zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel všeho druhu v době trvání jednoho roku. Proti rozhodnutí odvolacího soudu podal odsouzený prostřednictvím svého obhájce dovolání. To Nejvyšší soud odmítl.

Rozhodnutí vydaná po výše uvedené novele trestního zákoníku, která zpřísnila trestněprávní úpravu týrání zvířat, se mi bohužel vyhledat nepodařilo. Ačkoliv se, od uložení výše uvedených trestů, trestní sazby zvýšily, dle dat z aplikace jaktrestame.cz nedošlo k přílišnému zpřísnění ukládaných trestů. Zejména pak nedošlo k nárůstu ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody, když v období od roku 2020 do roku 2022 byl uložen pouze ve dvou případech. Přitom mám za to, že některé výše uvedené případy, ačkoliv z doby před zmíněnou novelou, jsou alarmující (např. podříznutí feny, které byl nejprve omotán čenich a přední nohy lepící páskou) a už ve své době by zasloužily uložení nepodmíněného trestu, když mám za to, že takové jednání je navíc vysoce společensky nebezpečné. Vycházejí z uvedeného příkladu (podříznutá fena) si totiž neumím představit, že jedinec, který by pro společnost neměl představovat podstatné nebezpečí, by se dopustil takového brutálního činu, i když nikoliv na člověku, ale na zvířeti.

5 Vlastní poznatky k danému tématu

Existují výzkumy, které napovídají, že i někteří bezobratlí by mohli mít schopnost cítit bolest.⁵² Ta by měla vznikat podrážděním nociceptorů, které jsou definovány jako volná zakončení nervových buněk, které iniciují pocit bolesti.⁵³ V případě, že by se závěry zmíněného výzkumu potvrdily, mám

⁵² GIBBONS, M., SARLAK, S., CHITKA, L. Descending control of nociception in insects? *The Royal Society Publishing* [online]. DOI: <https://doi.org/10.1098/rspb.2022.0599>

⁵³ Senzorické funkce. In: *Funkce buněk lidského těla* [online]. Multimediální skriptum. Dostupné z: <http://fblt.cz/skripta/regulacni-mechanismy-2-nervova-regulace/7-senzoricke-funkce/>

za to, že by bylo vhodné přehodnotit vnímání zvířete jako živého obratlovce ve smyslu § 3 zákona na ochranu zvířat proti týrání. Protože daný zákon vychází z teze, že zvíře dokáže cítit bolest a utrpení, pak v případě, že by bylo vědecky dokázáno, že i bezobratlí dokáží cítit bolest, měli by se zvířetem, ve smyslu dříve zmíněného ustanovení, stát právě i bezobratlí. Co by bylo taktéž výhodné je, že pokud by se za zvířata, ve smyslu zákona na ochranu zvířat proti týrání, začali považovat i bezobratlí, mohlo by dojít ke sjednocení obsahu pojmu „zvíře“ ve veřejném právu, když některé správní předpisy (veterinární zákon a další) již v současnosti považují za zvíře například včely. Dále bych se ráda vyjádřila k otázce, zda má člověk, jako předmět útoku, být chráněn stejně nebo více než zvíře, které je předmětem útoku. Já osobně jsem toho názoru, že ačkoliv člověka a zvíře nemůžeme stavět sobě na roveň, neměla by být ochrana zvířat diametrálně odlišná od ochrany člověka. Standard ochrany by tak měl být sice nižší, nikoliv ale podstatně nižší. Tohoto názoru jsem proto, že jak jsem již uvedla, považuji zvířata za bezbranné tvory, kteří vnímají bolest podobně jako lidé a jež je třeba chránit před utrpením, které by jim měli lidé bezdůvodně způsobovat. Myslím si totiž, že není v pořádku, aby kdokoliv bezdůvodně úmyslně způsoboval zvířeti bolest a utrpení, když zvíře není necitlivá věc, která by šla opravit. Naopak, pokud kdokoliv přehlíží fakt, že zvířeti utrpení způsobuje, a naopak jej tento pocit třeba i těší, považuji to za velice varovný signál.

Mnohé výzkumy navíc ukazují, že existuje vztah mezi násilím páchaným na zvířatech a násilím páchaným na lidech. Ukazuje se tak, že není výjimkou, že týrání zvířat předchází násilí vůči lidem. Jako příklad lze uvést například MacDonaldovu triádu. Ta v sobě zahrnuje tři faktory, které, pokud se objevují v dětství určitého jedince, mohou být příznakem pozdějšího agresivního a násilného chování v dospělosti. Tyto tři faktory se v dětství často objevují například i u sériových vrahů. Mezi ně patří týrání zvířat, noční pomočování a zakládání ohňů.⁵⁴ Další výzkum udává, že 43 % pachatelů, kteří se v USA dopustili tzv. „školního masakru“, tedy ozbrojeného útoku v prostorách škol, mělo zkušenosti s týráním zvířat. Násilí pak nejčastěji

⁵⁴ PARFIT, Ch. H., ALLEYNE, E. Not the Sum of Its Parts: A Critical Review of the MacDonald Triad. In: *National Library of Medicine* [online]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29631500/>

směřovalo k antropomorfizovaným druhům zvířat.⁵⁵ Jiná studie pak dospívá k závěru, že existuje vztah mezi týráním zvířat a partnerským násilím, kdy týrání domácího zvířete slouží jako mechanismus kontroly partnera.⁵⁶

Vzhledem k výše uvedenému, tedy že týrání zvířat může být předstupněm násilí vůči lidem, je tak možné analogicky uvažovat nad přísnou trestněprávní ochranou zvířat jako nad jakýmsi předstupněm trestněprávní ochrany lidí.

Osobně pokládám tresty ukládané českými trestními soudy za celkem mírné a myslím si, že by bylo třeba začít více využívat nepodmíněného trestu odnětí svobody, a to v těch nejzávažnějších případech, kdy je zvířeti opravdu brutálním způsobem způsobena smrt. Některé skutky byly totiž provedeny opravdu zavrženěhodně, přičemž zvíře muselo neskutečně fyzicky i psychicky trpět a nemohlo se přitom nijak bránit, a přes to pachatel „vyvázl“ s podmíněným trestem odnětí svobody. O to hůře pak skutek vnímám, pokud bylo zvíře týráno ze strany svého majitele, když zvíře ve většině případů takovému majiteli věří a je na něm závislé. Zpřísnit rozhodovací praxi by pak bylo, dle mého názoru, vhodné také proto, že jak jsem uvedla, ochrana zvířat by mohla být jakýmsi předstupněm ochrany lidí, když zde existuje, několika výzkumnými skupinami potvrzený, vztah mezi násilím páchaným na zvířatech a násilím vůči lidem. Na druhou stranu jsem si vědoma toho, že věznice jsou dlouhodobě přeplněné. K tomu však udávám, že za posledních pár let (od roku 2016 do roku 2022) nepřesáhl počet odsouzených za daný trestný čin v jednotlivých letech číslo 50, tedy častější ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody (samozřejmě ne ukládání tohoto trestu v každém případě) by nemělo znamenat na věznice velký nápor.

6 Závěr

V příspěvku jsem se zabývala současnou i minulou trestněprávní úpravou trestného činu týrání zvířat, který je zakotven v § 302 trestního zákoníku.

⁵⁵ MADFIS, E., ARLUKE, A. Animal Abuse as a Warning Sign of School Massacres. In *ResearchGate* [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/273633672_Animal_Abuse_as_a_Warning_Sign_of_School_Massacres

⁵⁶ CLEARY, M. a kol. Animal abuse in the context of adult intimate partner violence: A systematic review. In *ScienceDirect* [online]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1359178921001300>

V rámci dané problematiky jsem se zaměřila na vývoj skutkové podstaty zmíněného trestného činu a dále také na vývoj zákonných sankcí, které dříve bylo a nyní je možné za spáchání takového činu ukládat. Další dílčí celek této práce se pak týkal toho, jakým způsobem české trestní soudy rozhodují v případech spáchání trestného činu týrání zvířat. V průběhu psaní tohoto příspěvku jsem také dospěla k určitým závěrům, které jsem shrnula v předchozí kapitole.

Obecně mám za to, že vnitrostátní právní úprava je vcelku zdařilá, jasná a lze se v ní dobře orientovat. Na druhou stranu, ačkoliv oceňuji iniciativu zákonodárce směrem k regulaci provozování množírny, neboť ty považuji obecně za velký problém a zavřenihodný čin, souhlasím s Jelínkem, že skutková podstata nového trestného činu dle § 302a trestního zákoníku, kterým je chov zvířat v nevhodných podmínkách, se jeví nadbytečnou.⁵⁷ Je totiž pravdou, že samotný trestný čin týrání zvířat dle § 302 trestního zákoníku vychází z definice týrání dle § 4 zákona na ochranu zvířat proti týrání, kdy písm. l) uvádí, že za týrání se považuje také chování, zejména rozmnožování zvířat v nevhodných podmínkách. Více než v samotné právní úpravě však spatřuji problém zejména na straně soudů, když jsou z jejich strany příslušná ustanovení právních předpisů v některých případech aplikována poněkud mírně. To se však nedá úplně zobecnit, neboť je třeba posuzovat každý případ individuálně a dostupné judikatury není mnoho.

K samotné právní úpravě pak ještě považuji za vhodné uvést, že souhlasím se zpřísnováním trestněprávní úpravy skutkové podstaty § 302 trestního zákoníku, neboť vnímám zvířata jako oddané, bolest vnímající tvory ve většině případů závislé na svém majiteli. Zvířata se navíc nemohou lidem moc dobře bránit, když lidé mají proti nim (většinou) intelektovou a silovou výhodu. Z hlediska vývoje trestného činu týrání zvířat tak oceňuji, že došlo například k zařazení podmínky spáchání činu veřejně nebo na veřejnosti přístupném do kvalifikované skutkové podstaty a naplnit znaky základní skutkové podstaty trestného činu týrání zvířat je tak o něco jednodušší, než bylo dříve. To považuji za vhodné vzhledem k tomu, že k brutálnímu chování vůči zvířatům mnohdy dochází za zavřenými dveřmi, což podle mě znamená menší zavřenihodnost a nižší společenskou nebezpečnost daného

⁵⁷ JELÍNEK, op. cit., s. 46.

jednání. Stejně tak souhlasím se zpříšňováním trestních sazeb za uvedený trestný čin.

Primárním cílem této práce bylo navodit diskusi ohledně dostatečnosti právní úpravy trestného činu týrání zvířat a ohledně sankcí ukládaných za tento trestný čin. To se, myslím, v rámci konference podařilo.

References

Odborné komentáře

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5

ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-896-7

ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář (2 svazky)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-807-8.

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-747-7.

Monografie a kvalifikační práce

KLÍMOVÁ, K. *Týrání zvířat v judikatuře trestních soudů*. Brno: Masarykova univerzita, 2021.

MÜLLEROVÁ, H. a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: nové interpretační přístupy*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016. ISBN 978-80-87439-29-6.

MÜLLEROVÁ, H., STEJSKAL, V. *Ochrana zvířat v právu*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2317-9.

Články

JELÍNEK, J. K nové trestněprávní ochraně zvířat aneb trefit kozla. *Bulletin advokacie*. 2020, č. 6, s. 46.

ZICHA, J., POKORNÁ, L. Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. *Trestněprávní revue*. 2012, č. 4, s. 79.

Elektronické zdroje

- Aplikace jaktrestame.cz. *jaktrestame.cz* [online]. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here
- Důvodová zpráva k zákonu č. 86/2015 Sb., sněmovní tisk č. 305/0. *Poslanecká sněmovna ČR* [online]. [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=110895>
- Důvodová zpráva k zákonu č. 114/2020 Sb., sněmovní tisk č. 214/0. *Poslanecká sněmovna ČR* [online]. [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=135975>
- CLEARY, M. a kol. Animal abuse in the context of adult intimate partner violence: A systematic review. In *ScienceDirect* [online]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1359178921001300>
- Environmental Ethics: a short overview. In: *Technische Universitat Braunschweig* [online]. Dostupné z: http://ulrich-menzel.de/forschungsberichte/water-and-international-relations-presentation_karafyllis
- GIBBONS, M., SARLAK, S., CHITTKA, L. Descending control of nociception in insects? In *The Royal Society Publishing* [online]. Dostupné z: <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rspb.2022.0599>
- JACIMOVIC, D. Key Vegetarian Stats and Facts for 2022. *Deals on health* [online]. Dostupné z: <https://dealsonhealth.net/vegetarian-statistics/>
- JAKOUBKOVÁ, A. Nové tendence v ochraně zvířat II. Trestněprávní aspekty týrání domácích mazlíčků. *Právo 21* [online]. [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z: https://pravo21.cz/pravo/nove-tendence-v-ochrane-zvirat-ii-trestnepravni-aspekty-tyrani-domacich-mazlicku/#_ftn3
- MADFIS, E., ARLUKE, A. Animal Abuse as a Warning Sign of School Massacres. *ResearchGate* [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/273633672_Animal_Abuse_as_a_Warning_Sign_of_School_Massacres
- PARFIT, Ch. H., ALLEYNE, E. Not the Sum of Its Parts: A Critical Review of the MacDonald Triad. *National Library of Medicine* [online]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29631500/>

Podíl domácích mazlíčků v českých domácnostech mírně roste. *Focus. Marketing & Social Research* [online]. [cit. 14. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.focus-agency.cz/z-nasich-vyzkumu/podil-domacich-mazlicku-v-ceskych-domacnostech-mirne-roste>

Senzorické funkce. In: *Funkce buněk a lidského těla* [online]. Multimediální skriptum. Dostupné z: <http://fbllt.cz/skripta/regulacni-mechanismy-2-nervova-regulace/7-senzoricke-funkce/>

Za péči o domácí mazlíčky utratíme dvě miliardy ročně. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 14. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/za-peci-o-domaci-mazlicky-utratime-dve-miliardy-rocne>

Právní předpisy

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 166/1992 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 346/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Soudní rozhodnutí

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 1999, sp. zn. 4 To 597/1998.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1131/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1617/2011.

Rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 28. 1. 2015, sp. zn. 30 T 69/2013.

Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 11. 2. 2016, sp. zn. T210/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2017, sp. zn. 3 Tdo 48/2017.

Rozsudek Okresního soudu v Ostravě ze dne 22. 9. 2017, sp.zn. 70 T 139/2017.

Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 3. 4. 2019, sp.zn. 6 To 163/2019.

Rozsudek Okresního soudu v Ostravě ze dne 26. 4. 2019, sp. zn. 6 T 97/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2020, sp. zn. 6 Tdo 74/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1123/2020.

Contact – e-mail

480009@mail.muni.cz

ŘÁDNÉ ODŮVODNĚNÍ VÝROKU O TRESTU JAKO SOUČÁST PRÁVA NA SPRÁVEDLIVÝ PROCES

Radka Špačková

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Tato práce se věnuje důležitosti řádného odůvodnění výroku o trestu, které bývá v praxi často velmi strohé. Bude shrnuta právní úprava práva na spravedlivý proces a postavení práva na odůvodnění v rámci tohoto složkového práva. Důraz bude kladen na formulaci odůvodnění výroku o trestu a důležitost jeho srozumitelnosti široké veřejnosti. Pohledem práva na spravedlivý proces bude nahlédnuto také na absenci odůvodnění v rámci zjednodušeného rozsudku. Současné zakotvení požadavku na odůvodnění výroku o trestu bude rozebráno a podrobena kritice, kdy současně bude zmíněno i připravované znění nového trestního řádu.

Keywords in original language

Řádné odůvodnění rozhodnutí; právo na spravedlivý proces; výrok o trestu

Abstract

This paper focuses on the importance of a proper reasoning of the sentence, which is often very brief in practice. It will summarize the legal framework of the right to a fair trial and the position of the right to reasoning within this component right. Emphasis will be placed on the formulation of the reasons for sentencing and the importance of their clarity to the general public. The absence of reasons in the context of summary judgment will also be examined through the lens of the right to a fair trial. The current entrenchment of the requirement to state reasons for sentencing will be discussed and critiqued, while the forthcoming wording of the new Criminal Procedure Code will also be mentioned.

Keywords

Proper Reasoned Judgement; Right to a Fair Trial; Verdict on Sentence.

1 Úvod

V praxi je odůvodňování rozhodnutí značně zanedbáváno, nejvíce je o dostatečné vytyčení důvodů ochuzen výrok o trestu. Dlouhodobým problémem je nedostatečné odůvodňování rozhodnutí, ať již se jedná o civilní, trestní či jiné věci.

Nejdříve proto autorka krátce shrne právní úpravu práva na spravedlivý proces a jeho jednotlivá dílčí práva, která se pod pojmem „právo na spravedlivý proces“ skrývají, a to jak v mezinárodní, tak vnitrostátní rovině. Dále se přesune k postavení samotného práva na odůvodnění v rámci složkového práva na spravedlivý proces.

V této práci bude věnován prostor také účelu a smyslu odůvodnění, a tedy proč je vůbec potřeba a k čemu je dobré. A to zejména proto, že je to nutné k pochopení jeho důležitosti.

Tato práce se bude také částečně zabývat možností soudu vyhotovit zjednodušený rozsudek, který neobsahuje odůvodnění, a nahlédne na něj pohledem práva na spravedlivý proces.

Na co by se ale autorka ráda zaměřila v tomto příspěvku, je důležitost řádného odůvodnění výroku o trestu, kdy v souvislosti s tím bude vyzdvihnuta také významnost srozumitelnosti, a tím i přesvědčivost odůvodnění. V souvislosti s odůvodněním výroku o trestu bude rozebrán § 125 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád (dále „TR“) a budou zmíněny také 2 varianty, které jsou diskutovány v souvislosti s přípravou nového trestního řádu.

2 Shrnutí právní úpravy práva na spravedlivý proces

Na vnitrostátní úrovni nalezneme právo na spravedlivý proces napříč právními předpisy. Základem, ze kterého by se dalo říci, že vychází ostatní, je čl. 90 Ústavy ČR, který uvádí, že soudy jsou povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právem a že jsou jediní, jež mohou rozhodovat o vině a trestu za trestné činy.

Samotné právo na spravedlivý proces je poté obsaženo v čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále „LZPS“), přičemž některé aspekty tohoto složkového práva nalezneme i v čl. 40 Listiny základních práv a svobod.

Ani v jednom ustanovení však nenalezneme výslovně uvedené právo účastníka na odůvodnění rozhodnutí. Toto právo je z práva na spravedlivý proces dovozováno judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Dovožováno a vztahováno k čl. 36 odst. 1 LZPS bývá právo na procesní poučení a poučovací povinnost soudů, zákaz odeprání spravedlnosti, zákaz libovůle, právo na odůvodnění, vyloučení překvapivých rozhodnutí, požadavky na hodnocení důkazů, právo na verifikaci pravosti a vypovídající hodnoty důkazu.¹

Na mezinárodní úrovni pak je právo na spravedlivý proces zakotveno v čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále „EÚLP“).

Právo na spravedlivý proces je tzv. složkovým právem, které v sobě zahrnuje více dílčích práv. Některá z nich jsou výslovně uvedena v právní úpravě, jiná jsou dovozována z judikatury. V čl. 6 EÚLP nalezneme v prvním odstavci uvedeno právo na spravedlivé a veřejné projednání věci, které má proběhnout v přiměřené lhůtě a před nezávislým a nestranným soudem, jenž byl zřízen zákonem. Z uvedeného práva na spravedlivé projednání věci pak judikatura dovozuje další dílčí práva účastníků, kterými jsou například právo na právní pomoc, na náležitě odůvodnění rozhodnutí a jeho výkon, dále bývá dovozována také zásada kontradiktornosti řízení, rovnosti zbraní a právo na přístup k soudu.²

Pro účely této práce se bude autorka věnovat přímo čl. 6 odst. 1 EÚLP, nikoli následujícím odstavcům daného článku. Pouze krátce zmíní, že záruky uvedené v prvním odstavci se uplatní, jak v civilních, tak trestních věcech bez rozdílu, s výjimkou daňových věcí, řízení o vstupu, pobytu a vyhoštění cizinců a řízení o politických právech.³ Druhý a třetí odstavec se uplatní pak pouze pro trestní věci, kdy je pojem trestní věc vykládán autonomně ve smyslu tzv. Engelových kritérií.⁴ Tím se ale dále zabývat autorka nebude.

¹ POSPÍŠIL, I. Komentář k čl. 36 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 742.

² KONŮPKA, P. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: praktický průvodce*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2022, s. 168.

³ *Ibid.*, s. 168.

⁴ Viz Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 6. 1976, *Engel a ostatní proti Nizozemsku*, č. 5100/71. Za Engelova kritéria se dle uvedeného rozsudku považuje a) právní kvalifikace deliktu v rámci vnitrostátního práva, b) povaha deliktu, c) druh a závažnost sankce, kterou lze za daný delikt uložit.

3 Právo na odůvodnění jako komponent práva na spravedlivý proces

Po krátkém shrnutí právní úpravy přejdeme k samotnému postavení práva na odůvodnění v rámci jednotlivých dílčích práv, která se schovávají pod pojmem právo na spravedlivý proces.

Evropský soud pro lidská práva ve věci *Hirvisaari proti Finsku*⁵ uvedl, že právo na odůvodnění má 3 roviny, a to:

- a) je projevem práva účastníka řízení přednášet návrhy, argumenty a námitky, který na ně od soudu očekává odpověď,
- b) představuje záruku, že výkon spravedlnosti je neprůhledný, není arbitrární a zároveň je určitou kontrolou veřejnosti,
- c) je předpokladem pro účinné uplatňování opravných prostředků.⁶

Hubálková zmiňuje, že právo na spravedlivý proces má 2 aspekty, kdy prvním je princip „rovnosti zbraní“ účastníků. Obě strany by měly mít v řízení rovné postavení, aby nebyla některá ze stran zvýhodňována na úkor té druhé. Mají mít stejný přístup k dokumentům, možnost vyslechnout svědky a klást jim otázky.⁷ První aspekt dle Hubálkové je víceméně totožný s tím, co uvedl Evropský soud pro lidská práva, jak je uvedeno výše pod písmenem a). Obojí zachycuje právo účastníka aktivně se účastnit soudního řízení a přednášet své vlastní argumenty či návrhy apod. Druhým aspektem je „kontradiktornost řízení“, která zaručuje možnost obou stran seznámit se a vyjádřit se ke každému dokumentu či podkladu předloženému soudu v dané věci.⁸

Na první pohled se oba aspekty mohou zdát velmi podobné, ale autorka spatřuje v „kontradiktornosti řízení“ lehkou odlišnost v tom, že ta směřuje spíše k samotné možnosti účastníka seznámit se s důkazy či podklady předloženými soudu, stejně jako jeho právo být informován o tom, že se tyto

⁵ Viz Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. 9. 2001, *Hirvisaari proti Finsku*, č. 49684/99.

⁶ HUSSEINI, F. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 176. ISBN 978-80-7400-812-2. Také KMEC, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 757–758.

⁷ HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, s. 168–169.

⁸ *Ibid.*, s. 169; Ke kontradiktornosti řízení viz Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 5. 1986, *Feldbrugge proti Nizozemsku*, č. 8562/79.

důkazy objevily. Zatímco první aspekt směřuje k právu účastníka vyjádřit se k takovým podkladům či dokumentům. Dalo by se říci, že první aspekt předpokládá spíše aktivní postup účastníka, kdy na druhou stranu druhý aspekt hovořící o kontradiktornosti řízení je zaměřen převážně na pasivnější stránku, kdy jsou mu dokumenty předloženy k nahlédnutí, aby se s nimi mohl rádně seznámit.

Stejný postoj k právu na odůvodnění zaujímá jako Evropský soud pro lidská práva i Ústavní soud, jenž uvádí, že je promítnutím práva účastníka řízení přednášet návrhy, argumenty a námitky, kdy úkolem soudu je se s nimi vypořádat. Představuje nástroj kontroly veřejnosti a záruku toho, že výkon spravedlnosti není neprůhledný či arbitrární. Nehledě na to, že je východiskem pro uplatňování opravných prostředků.⁹

Právo na odůvodnění je ale také velmi provázáno se zákazem libovůle, právem na nezávislého a nestranného soudce a požadavkem na předvídatelnost rozhodnutí. Jak uvedl Ústavní soud: „*Nezávislost rozhodování obecných soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného a spravedlivého procesu, jak vyplývají z čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod, jakož i z čl. 1 Ústavy České republiky. Jedním z těchto principů, představujícím součást práva na řádný proces, jakož i pojmu právního státu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čl. 1 Ústavy České republiky) a vylučujícím libovůli při rozhodování, je i povinnost soudů své rozsudky odůvodnit...*“¹⁰

Libovůli neboli svévoli můžeme v souvislosti s odůvodňováním rozhodnutí spatřovat například v extrémním rozporu mezi právními závěry a skutkovými zjištěními, také tehdy, když soud nerespektuje kogentní normy, rozhodnutí postaví na interpretaci, která je v rozporu s principy spravedlnosti, případně když dojde k tomu, že soud interpretuje nebo aplikuje určité pojmy v jiném než obecně uznávaném významu, a také když vydá rozhodnutí bez bližších kritérií nebo zásad právních norem.¹¹

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 2027/17, bod 18.

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 1995, sp. zn. III. ÚS 84/94.

¹¹ POSPÍŠIL, I. Komentář k čl. 36 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 743.

Nezávislost a nestrannost soudce se samozřejmě do odůvodnění promítne také velmi značně, jelikož jeho argumentace bude zkreslena a nebude vystupovat objektivně. V krajním případě by mohl být zasažen až požadavek předvídatelnosti rozhodnutí a tím i právní jistoty v rozhodování soudů obdobných případů obdobně. Přičemž jak uvádí Molek, na písemném odůvodňování rozhodnutí je legitimovaný zájem společnosti.¹² S tím je spojena i povinnost respektovat ustálenou soudní judikaturu.¹³ Samozřejmě svévolné jednání až takového rázu nebude tak časté, alespoň v to autorka věří, ale považovala za vhodné i tuto možnost zmínit.

4 K samotnému odůvodňování rozhodnutí

Jak řekl Pospíšil, v právním státě je nepřipustné, „aby se stát dopouštěl zásahů do práv jednotlivce bez toho, aniž by tento zásah odůvodnil, resp. bez toho, aniž by jednotlivce seznámil s jeho logickým a spravedlností odpovídajícím právním základem. Je právem každého být zpraven o tom, které důvody vedly k přijetí rozhodnutí orgánu veřejné moci...“¹⁴

Aby bylo rozhodnutí odůvodněno řádně, je nutné, aby jej tvořila logicky konzistentní a přesvědčivá aplikace práva ze strany soudu.¹⁵ Musí tedy vysvětlit své postupy, uvést jaké důkazy vzal v potaz, o jaké právní normy se opíral a logicky vysvětlit své závěry. Pouze poté je správné a přezkoumatelné, kdy právo na odůvodnění a přezkoumatelnost rozhodnutí účastníka bylo naplněno.¹⁶

Právo na odůvodnění ale není absolutní. To znamená, že ne vždy je nutné, aby se soud vypořádal se všemi účastníky předestřenými argumenty.¹⁷ Je ale vhodné, alespoň uvést, proč se jimi nebude soud zabývat, aby nedošlo

¹² MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 276.

¹³ POSPÍŠIL, I. Komentář k čl. 36 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 744.

¹⁴ *Ibid.*, s. 743.

¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 2027/17, bod 19.

¹⁶ KLÍMA, P., ODEHNALOVÁ, J. (eds.). *Právo na spravedlivý proces v interpretačních souvislostech*. Praha: Metropolitan University Prague Press, Wolters Kluwer, 2018, s. 29.

¹⁷ Viz Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. 4. 1994, *Van de Hurk proti Nizozemsku*, č. 16034/90; HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, s. 171.

k tomu, že by byl důkaz považován za opomenutý.¹⁸ Ústavní soud k tomuto uvádí, že pokud účastník používá ve svých podáních argumentaci judikaturou a názory právní vědy, pak se s nimi musí soud argumentačně vypořádat. Případně i vysvětlit, proč se s nimi vypořádávat nebude, pokud je nepovažuje za relevantní.¹⁹

Při sepisování odůvodnění je nutné klást také důraz na jeho srozumitelnost. Skutkové úvahy soudu a úvahy použité při hodnocení důkazů by měly odpovídat úvahám v právní rovině. Pokud tomu tak není, může soud čelit nepřezkoumatelnosti jeho rozhodnutí.²⁰ Zároveň by mělo rozvíjet a více doplňovat výrok rozhodnutí. Odůvodnění by nemělo představovat jenom opis skutku daného případu, a ani by nemělo být pouhým shrnutím důkazů.²¹ Ty by měly být řádně vyhodnoceny z pohledu jejich vlivu na druh i výměru trestu. K tomu ale blíže dále.

Společně se srozumitelností jde ruku v ruce i přesvědčivost daného rozhodnutí. Jeho argumentace v odůvodnění by měla odpovídat jeho závěrům a ukládanému trestu.²² Čím propracovanější odůvodnění výroku o trestu bude, tím spíše bude veřejnost přesvědčena o vhodnosti a přiměřenosti ukládané sankce. Díky tomu by mohly být i mírnější tresty veřejně uznávané jako dostatečné. V současnosti se ve společnosti potýkáme s problémem, že mnoho lidí nevnímá jiný druh trestu, než je nepodmíněný trest odnětí svobody jako dostatečný trest. Například alternativní tresty v očích veřejnosti jsou jen málokdy trestem. Spíše jen jakousi nepříjemností, kterou odsouzený musí strpět, a pak bude mít už „pokoj“. Autorka zastává názor, že určitou roli, byť i nepatrnou, hraje právě i nesrozumitelnost a nedostatečnost odůvodnění ukládaných trestů. V médiích se většinou setkáme jenom s informací, že někdo spáchal trestný čin (ať už jakýkoliv), ale už tam není uvedeno, co ho k tomu vedlo, jeho jednání po činu, jestli před spácháním

¹⁸ KMEC, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 759.

¹⁹ Viz Nález Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2016, sp.zn. II. ÚS 2588/16, bod 13; HUSSEINI, F. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 177.

²⁰ ČENTĚŠ, J. Právo na odůvodňování soudních rozhodnutí. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 192.

²¹ *Ibid.*, s. 192.

²² *Ibid.*, s. 197.

trestného činu vedl řádný život apod. Což jsou všechno okolnosti, které mohou ovlivnit výsledný uložený trest. Lze očekávat, že změna nenastane ihned. Není ani jisté, jestli by v důsledku propracovanějšího odůvodnění výroku o trestu změna ve vnímání ukládaných trestů a fungování justice jako takové vůbec nastala. Minimálně je toto ale další názor k zamyšlení a k odborné diskusi.

4.1 Účel a smysl odůvodnění

Pro správné pochopení účelu a smyslu odůvodnění je nutné se vypořádat s tím „pro koho“, tedy s jakým cílem, je psáno odůvodnění. Má sloužit jako výtah ze spisu pro soudy v případně opravných řízení?²³ Slouží pro účastníky, aby měli písemně podložené důvody jejich odsouzení a dále z čeho vycházet při podávání opravných prostředků?²⁴ Nebo jej soudy píšou pouze proto, aby jim to nadřízené soudy „neshodily“ jako nedostatečně odůvodněné, tedy k jejich kontrole?²⁵ Anebo je cílem historicky zachovat, jak soudy rozhodovaly v průběhu času?²⁶

V první řadě by odůvodnění nemělo představovat pouhý výtah ze spisu pro soudy v opravných řízeních. Odůvodňování pro nadřízené soudy ale autorce přijde jako legitimní důvod. Na druhou stranu, ale jak již upozornil Říha²⁷, s tímto účelem sepsané odůvodnění utrpí na srozumitelnosti, kdy účastníci poté samotnému znění nerozumí, dochází k zaplavení rozhodnutí tzv. „procesním roštím“.²⁸ S tím se pojí i tzv. „prázdná fasáda“, kdy Bobek zmiňuje jakési argumentační vyprázdňení soudního rozhodnutí, kdy soudce zbytečně ve velké míře cituje právní předpisy, aby poté celou argumentaci uzavřel s tím, že není třeba dalšího vysvětlení, protože vše vyplývá ze zákona.²⁹

²³ Viz ŘÍHA, J. Odůvodňování soudních rozhodnutí jako součást práva na spravedlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 203–204.

²⁴ Viz ibid., s. 201.

²⁵ BOBEK, M. O odůvodňování soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*. 2010, č. 6, s. 205–206.

²⁶ Viz ŘÍHA, J. Odůvodňování soudních rozhodnutí jako součást práva na spravedlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 203–204.

²⁷ Viz ibid., s. 203–204.

²⁸ Ibid., s. 204.

²⁹ BOBEK, M. O odůvodňování soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*. 2010, č. 6, s. 208.

Srozumitelnost je důležitá nejen pro pochopení důvodů odsouzení, ale zejména v souvislosti s jeho právem na podání opravných prostředků. Pokud totiž rozhodnutí není náležitě a srozumitelně odůvodněno, tak má obviněný podstatně těžší správně vymezit důvody jeho odsouzení, se kterými nesouhlasí, a to mimo jiné kvůli tomu, že nezná ani příčiny proč soud rozhodl tak, jak rozhodl.³⁰ V případech nutné obhajoby tento problém tolik znatelný nebude, protože bude podávat opravný prostředek jeho právní zástupce, ale v případech, kdy obviněný zastoupen advokátem není, pak bude ve svém postavení výrazně znevýhodněn. Bylo by možné poté uvažovat právě i o porušení práva na spravedlivý proces, a to, jak práva účastníka přednášet argumenty, práva na odůvodnění a práva týkající se rovnosti zbraní. Zabrousit bychom také mohli k zásadě kontradiktornosti řízení, která právě v trestních věcech nabývá na důležitosti.³¹ A to nejen v otázkách viny a nevin, ale i výroku o trestu. A to právě i s ohledem na intenzitu zásahu do práv a svobod osob v trestních věcech.

A v neposlední řadě historický účel psaní odůvodnění. Tady si autorka pouze dovolí souhlasit a konstatovat stejné jako Říha.³² Rovněž si nedovoluje zpochybňovat význam bádání historiků, ale tento zájem na vyhotovování písemného odůvodnění rozhodnutí je natolik nepatrný, ať již v otázce přidané hodnoty pro historiky, tak i k jejich dovození hodnot ve společnosti v době rozhodování o trestu. Smysl by tento účel dával pouze tehdy, pokud by se soudci mimo jiné vypořádávali v odůvodnění nejen s okolnostmi věci, tak i společenskými hodnotami a problémy, kterým společnost současně čelí. Ano, některá odůvodnění mohou krátké vyjádření v tomto duchu obsahovat a brát je v potaz při rozhodování o trestu (např. trestné činy páchané v covidové pandemii). Pokud by se ale měl soudce vypořádat s odůvodněním detailně natolik, že by se nevyjadřoval jen k masivním problémům (např. COVID-19), ale i k menším a dílčím problémům společnosti, pak by výrazně vzrostlo zatížení soudů, a tím se i prodloužila délka řízení.

³⁰ K tomu viz ŘÍHA, J. Odůvodňování soudních rozhodnutí jako součást práva na spravedlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 201.

³¹ HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, s. 173.

³² ŘÍHA, J. Odůvodňování soudních rozhodnutí jako součást práva na spravedlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 199–2020.

Samozřejmě, jak již bylo zmíněno institut odůvodnění je také nástrojem kontroly veřejnosti, řádnosti a spravedlivosti trestního řízení, je promítnutím práva na informace o trestním řízení, zárukou jeho zákonnosti, ochranou před svévolným rozhodováním, promítnutím požadavku na předvídatelnost, a tím i zájmu na právní jistotě. A také s ním bývá spojována výchovná funkce, kdy veřejnost z rozhodnutí může vyčíst jaké chování je kýžené a které naopak ne.³³

Pohledů na účel a smysl odůvodňování je tedy opravdu spousta a každý z nich je zajímavým tématem pro věnování další pozornosti.

4.2 Jak je tomu s odůvodněním v případech zjednodušeného rozsudku?

V návaznosti na smysl a účel odůvodnění rozhodnutí je nutno zmínit také možnost soudu vyhotovit zjednodušený rozsudek, jenž neobsahuje odůvodnění, pokud jsou naplněny podmínky uvedené v § 129 odst. 2 TŘ. K tomu, aby soud mohl přikročit k vyhotovení zjednodušeného rozsudku bez odůvodnění musí být naplněno několik podmínek, a to:

- a) státní zástupce a obžalovaný se vzdali práva na odvolání, a
- b) prohlásili, že netrvají na vyhotovení odůvodnění, a
- c) obžalovaný prohlásí, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby (případně pokud oprávněné osoby mohou podat odvolání i proti jeho vůli, až poté, co se práva jej podat vzdaly).

V takovýchto případech se předpokládá, že stranám jsou závěry soudu jasné a nepotřebují je dále detailněji rozepsat v odůvodnění. Zároveň zde odpadá účel vyhotovení rozsudku s řádným odůvodněním jakožto podklad pro podání opravných prostředků, neboť práva na odvolání se obě strany vzdaly a dovolání nebude přípustné, jelikož jako takové může směřovat pouze proti pravomocnému rozhodnutí ve věci samé, jestliže soud rozhodl ve druhém stupni a zákon to připouští.³⁴

Jediné, co by mohlo být negativně ovlivněno absencí odůvodnění je případná obnova řízení, která by přicházela v úvahu, pokud by vyšly najevo

³³ ŘÍHA, J. Odůvodňování soudních rozhodnutí jako součást práva na spravedlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 203.

³⁴ Viz § 265a zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád.

skutečnosti nebo důkazy dříve soudu neznámé, které by mohly ovlivnit výsledné rozhodnutí, ať už samy o sobě nebo v souvislosti s již známými okolnostmi. Dalším mimořádným opravným prostředkem, kde by mohlo být znatelné negativní působení je stížnost pro porušení zákona.

Vyhotovení zjednodušeného rozsudku je ale fakultativní, i když jsou splněny zákonné podmínky k vyhotovení zjednodušeného rozsudku, pak je na soudu, zda tuto možnost využije.³⁵ Obecně se však zjednodušené rozsudky bez odůvodnění vyhotovují většinou v jednodušších a jednoznačných případech, nehledě na to, že rozhodnutí musí být řádně odůvodněno ústně a strany by tak měly znát všechny důvody, proč soud rozhodl tak, jak rozhodl. A pokud by měly o jeho rozhodnutí pochybnosti, lze předpokládat, že by v takovém případě trvaly na písemném vyhotovení odůvodnění.

Z pohledu práva na spravedlivý proces autorka nezastává názor, že by využití zjednodušeného rozsudku bylo v rozporu s právem na odůvodnění, a tím i právem na spravedlivý proces. Nelze tento závěr ale generalizovat, neboť by záleželo na dalších okolnostech konkrétního případu, kdy by byl zjednodušený rozsudek vyhotoven nevhodně a významně by na tom utrpěl účastník. Absence odůvodnění by poté mohla představovat opravdu znatelnou nevýhodu v praxi při účinném uplatnění výše uvedených mimořádných opravných prostředků, jako je obnova řízení a stížnost pro porušení zákona.

5 Odůvodňování výroku o trestu

Již okrajově bylo zmíněno odůvodňování výroku o trestu. V této kapitole bude blíže rozebráno jeho zakotvení v právní úpravě.

V rámci odborných článků a jiných publikací z oboru práva se setkáváme často s vypořádáním se s otázkou odůvodňování rozhodnutí obecně. Autorka se setkala s těmi, které se spíše blíže zabývají odůvodněním zavinění, zatímco důležitost odůvodnění výroku o trestu pouze zmíní.

Jak uvedl Gřivna „výrok o trestu je třeba odůvodnit stejně pečlivě jako výrok o vině.“³⁶ I když mohou působit samostatně a odděleně od výroku o vině, jsou

³⁵ GŘIVNA, T. Komentář k § 129 trestního řádu. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1712.

³⁶ *Ibid.*, s. 1693.

vzájemně logicky provázané.³⁷ § 125 TR vyjmenovává, co všechno má soud v odůvodnění uvést.

Bobek nazval znění § 157 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále „OSŘ“), „mexickou telenovelou“.³⁸ Když ale porovnáme strukturu § 157 OSŘ a § 125 TR, pak se ustanovení trestního řádu jeví ještě více chaotičtěji. Ustanovení takto působí právě proto, že zákonodárce se snažil zvýšit důraz na to, aby odůvodnění rozsudku bylo přehledné a přesvědčivé.³⁹ Proto dané ustanovení také vypadá tak, že do něj zákonodárce napsal všechno, co ho napadlo a co považoval za důležité. Ve výsledku lze § 125 odst. 1 TR rozdělit do několika dílčích provázaných celků, a to:

- a) vypořádání se s důkazy,
 - „soud stručně vyloží, které skutečnosti vzal za prokázané a o které důkazy svá skutková zjištění opřel a jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů, zejména pokud si vzájemně odporují“;
- b) vypořádání se s návrhy obhajoby,
 - „jak se soud vypořádal s obhajobou, proč nevyhověl návrhům na provedení dalších důkazů“;
- c) použité právní úvahy,
 - „jakými právními úvahami se řídil, když posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona v otázce viny a trestu; Při odůvodnění uloženého trestu uvede jakými úvahami byl veden při ukládání trestu“;
- d) přepsané znění § 39 TrZ⁴⁰,
 - § 39 odst. 2 TrZ – „jak posoudil povahu a závažnost trestného činu z hlediska významu konkrétního chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následků, okolností, za kterých byl čin spáchán, osoby pachatele, míry jeho zavinění a jeho pobutky, záměru nebo cíle“;
 - § 39 odst. 3 TrZ – „jakož i polehčujících a přitěžujících okolností, doby, která uplynula od spáchání trestného činu, případné změny situace a délky trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu, při zvažování složitosti věci, postupu orgánů činných v trestním řízení, významu řízení pro pachatele a jeho chování, kterým přispěl k průtahům v řízení“;

³⁷ GRIVNA, T. Komentář k § 129 trestního řádu. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1693.

³⁸ BOBEK, M. O odůvodňování soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*. 2010, č. 6, s. 209.

³⁹ Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

⁴⁰ Autorka v této práci zavádí zkratku TrZ pro zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

- § 39 odst. 1 TrZ – „přihlédne též k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, uvede též, jak přihlédl k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele, k jeho dosavadnímu způsobu života, k chování pachatele po činu, zejména k jeho případné snaze nahradit škodu či jiné škodlivé následky činu, a pokud byl označen jako spolupracující obviněný též k tomu, jak významným způsobem přispěl k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny.“;
 - e) „Jestliže byly do rozsudku pojaty další výroky, je třeba je rovněž odůvodnit.“
 - f) uložení nepodmíněného trestu za trestný čin uvedený v § 55 odst. 2 TrZ
 - „ukládá-li soud nepodmíněný trest za trestný čin uvedený v § 55 odst. 2 trestního zákoníku, vyložit, jakými úvahami byl veden při tomto rozhodnutí a proč nebylo možno uložit trest přímo nespojený s odnětím svobody.“

I když dané ustanovení působí „přehlaceně“ ve výsledku nezavádí nic převratného, co by v trestněprávních předpisech již obsaženo nebylo.

Na druhou stranu již nyní § 125 TŘ výslovně vyjmenovává, jak má soud postupovat a co vše vzít v potaz, a i přesto v praxi je řádně odůvodněných rozsudků relativně málo. Drápal a jeho kolegové v rámci empirického výzkumu zjistili, že pouze ve 36 případech z 366 rozsudků se soudy náležitě vypořádaly s okolnostmi, kdy je alespoň v určité míře zvažily a podaly vysvětlení, jakou váhu jednotlivým okolnostem přiřkládají, jak ovlivňují druh, modalitu a výměru trestu.⁴¹ To je opravdu velmi malý zlomek z posuzovaného množství rozhodnutí.

Jak tedy docílit toho, aby soudy věnovaly větší pozornost odůvodnění? Bobek zmiňuje, že je potřeba proškolenovat soudce v tom, jak řádně odůvodňovat.⁴² Uvedl tak sice v souvislost s civilními věcmi, ale dle názoru autorky se nabízí stejné řešení i pro věci trestní. Odůvodňování rozsudku v trestních věcech je výrazně odlišné, a proto by měla být zavedena zvláštní školení pro trestní soudce, kde by bylo rozebíráno, jak správně vyhodnocovat, jaké okolnosti případu jsou více či méně relevantní, jak je třeba dané okolnosti vážit a jak

⁴¹ DRÁPAL, J. Odůvodnění trestů: Empirická studie rozhodnutí okresních soudů. *Státní zastupitelství*. 2019, č. 6, s. 12.

⁴² BOBEK, M. O odůvodňování soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*. 2010, č. 6, s. 209.

se argumentačně vypořádat právě s aplikací celého procesu hodnocení důkazů na daný případ. Autorka si je vědoma toho, že bude opravdu těžké pro účely školení generalizovat, neboť každý případ je odlišný a je nutné s nimi zacházet individuálně. Nevidí však problém v tom na školení rozebrat vzorový příklad, či jiný příklad z praxe, aby školení nebylo pouze teoretické. Důležitá je praktická část, teoretický základ, jak odůvodňovat nám přináší právní úprava.

V současnosti je připravováno znění nového trestního řádu. Společně s přípravou nového znění trestního řádu byly předestřeny 2 varianty, jak by nové znění ustanovení upravující odůvodnění výrok o trestu mělo vypadat.

První varianta pouze uvádí, že „soud uvede, z jakých okolností vycházel a jakými úvahami byl veden při stanovení druhu trestu a jeho výměry, zejména uvede, jaký význam přiznal jednotlivým skutečnostem uvedeným v § 39 trestního zákoníku a v jaké míře je zohlednil při stanovení trestu a jeho výměry.“⁴³ Tento návrh tedy nepřijímá celé současné znění § 125 TŘ a pouze omezeně odkazuje na § 39 trestního zákoníku.

Druhá varianta poté demonstrativním výčtem vyjmenovává, co vše musí soud v odůvodnění uvést. Zároveň věnuje jednotlivé odstavce jednotlivým specifikům v odůvodňování s ohledem na to, zda je ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody, ochranné opatření, majetková sankce či je výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložen.⁴⁴ Takovéto znění je pak velmi rozsáhlé a podrobné. Autorka spatřuje druhou variantu jako vhodnější, neboť takto podrobné znění může sloužit soudu jako určitý „check-list“, kdy si ověří, že opravdu ve výroku o trestu uvedl vše potřebné a ničeho nevynechal a nezanedbal. Uvidíme, k jaké variantě se zákonodárce přikloní a zda to přinese zlepšení aktuálního problému s nedostatečným odůvodňováním výroku o trestu.

6 Závěr

V počátku byl věnován prostor právní úpravě práva na spravedlivý proces a jeho jednotlivým komponentům. Autorka se věnovala zejména postavení

⁴³ Návrh nového trestního řádu. „Rekodifikační čtvrtky“ aneb nad návrhem nového trestního řádu [online]. Právnická fakulta Univerzity Karlovy [cit. 29. 5. 2023] Dostupné z: <https://rekodifikacnictvrtky.cz/>

⁴⁴ Viz ibid.

práva na odůvodnění v rámci dalších složek práva na spravedlivý proces, které je úzce provázáno zejména s principem rovnosti zbraní účastníků, zásadou kontradiktornosti řízení, právem účastníka přednášet návrhy a se zákazem libovůle.

V průběhu této práce byla několikrát vyzdvižena právě nutnost vypracování srozumitelného odůvodnění, protože spolu se srozumitelností jde ruku v ruce i přesvědčivost daného rozhodnutí. Veřejnost i odsouzený tak pravděpodobněji pochopí, proč byl uložen trest určité výměry a tím spíše budou přesvědčeni o vhodnosti a přiměřenosti ukládané sankce. Mohlo by tak dojít také k obecnějšímu uznání mírnějších sankcí jako například alternativních trestů, které jsou zatím v očích veřejnosti většinou nedostatečně přísnými.

Okrajově se autorka též věnovala i otázce absence odůvodnění v případě vyhotovení zjednodušeného rozsudku dle § 129 odst. 2 TŘ pohledem práva na spravedlivý proces. A zastává názor, že obecně v důsledku jeho absence nedochází k porušení práva na spravedlivý proces. Nelze jej ale generalizovat, jelikož je nutné každý konkrétní případ posuzovat individuálně, a i když se na první pohled nejeví tento institut jako porušující právo na spravedlivý proces, mohou nastat konkrétní případy, kdy v kombinaci s dalšími okolnostmi v něm může být porušení spatřeno.

Závěrem práce se autorka zabývala již konkrétně odůvodněním výroku o trestu, kdy systematicky rozdělila současné znění § 125 TŘ a zmínila 2 varianty přednesené v připravovaném znění nového trestního řádu, kdy dospěla k závěru, že i přes relativně detailní „návod“ jak odůvodňovat, lze v praxi spatřovat řádně odůvodněných rozhodnutí jen po málu.⁴⁵ V představené druhé variantě připravovaného trestního řádu ale spatřuje jakýsi „check-list“, který by mohl usnadnit odůvodňování výroku o trestu do praxe právě proto, že soudce by si na závěr ověřil s detailním zněním ustanovení, že opravdu na nic nezapomněl a uvedl vše nutné.

Potenciální zlepšení odůvodňování pro praxi však spatřuje hlavně v zavedení školení, v rámci, nichž by byly rozebírány postupy, jak se s jednotlivými okolnostmi případu vypořádat, a to i za použití příkladů z praxe.

⁴⁵ DRÁPAL, J. Odůvodnění trestů: Empirická studie rozhodnutí okresních soudů. *Státní zastupitelství*. 2019, č. 6, s. 12.

Reference

- BOBEK, M. O odůvodňování soudních rozhodnutí. *Právní rozhledy*. 2010, č. 6, s. 204–2011.
- ČENTĚŠ, J. Právo na odůvodňování soudních rozhodnutí. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 189–198. ISBN 978-80-7502-444-2.
- DRÁPAL, J. Odůvodnění trestů: Empirická studie rozhodnutí okresních soudů. *Státní zastupitelství*. 2019, č. 6, s. 9–21.
- GRIVNA, T. Komentář k § 125 trestního řádu. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 1898 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
- HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, 743 s. ISBN 80-7201-417-X.
- HUSSEINI, F. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, 1413 s. ISBN 978-80-7400-812-2.
- KLÍMA, P., ODEHNALOVÁ, J. (eds.). *Právo na spravedlivý proces v interpretačních souvislostech*. Praha: Metropolitan University Prague Press, Wolters Kluwer, 2018, 148 s. ISBN 978-80-7598-141-7, 978-80-87956-86-1.
- KMEC, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 1660 s. ISBN 978-80-7400-365-3.
- KONŮPKA, P. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: praktický průvodce*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2022, 234 s. ISBN 978-80-7630-024-8.
- MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 573 s. ISBN 978-80-7357-748-3.
- POSPÍŠIL, I. Komentář k čl. 36 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.
- ŘÍHA, J. Odůvodňování soudních rozhodnutí jako součást práva na spravedlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, 554 s. ISBN 978-80-7502-444-2.

WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012., 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Návrh nového trestního řádu. „*Rekodifikační čtvrtky*“ aneb nad návrhem nového trestního řádu [online]. Univerzita Karlova, Právnická fakulta [cit. 29. 5. 2023]. Dostupné z: <https://rekodifikacnictvrtyky.cz/>

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 1995, sp. zn. III. ÚS 84/94.

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 2588/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 2027/17.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 6. 1976, *Engel a ostatní proti Nizozemsku*, č. 5100/71.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 5. 1986, *Feldbrugge proti Nizozemsku*, č. 8562/79.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. 4. 1994, *Van de Hurk proti Nizozemsku*, č. 16034/90.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. 9. 2001, *Hirvisaari proti Finsku*, č. 49684/99.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. 11. 2010, *Taxquet proti Belgii*, č. 926/05.

Contact – e-mail

480269@mail.muni.cz

VYBRANÉ ASPEKTY DOKAZOVÁNÍ OKOLNOSTÍ VYLUČUJÍCÍCH PROTIPRÁVNOST¹

David Texl

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové okolnosti, které způsobují, že i při naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu nevzniká trestnost a jednání je posouzeno jako tzv. čin jinak trestný. Takové jednání je tedy považováno za beztrestné, právem dovolené. Ve svém příspěvku se zaměřím na vybrané aspekty dokazování těchto okolností vylučujících protiprávnost, neboť jejich řádné dokázání bude významné pro posouzení existence případného excesu, který může zapříčinit vznik trestní odpovědnosti. Tím se pokusím poukázat na tenkou a nezřetelnou hranici mezi jednáním beztrestným a mezi trestným činem.

Keywords in original language

Okolnosti vylučující protiprávnost; čin jinak trestný; trestní odpovědnost; dokazování.

Abstract

Circumstances precluding illegality are such circumstances which cause that even if the elements of the offence are fulfilled, the offence is not punishable and the conduct is assessed as an otherwise punishable act. Such conduct is therefore considered to be unpunishable, legally permissible. In: my paper I will focus on selected aspects of proving these circumstances excluding illegality, as their proper proof will be important for assessing the existence of a possible excess that may cause criminal liability. In doing so, I will attempt to highlight the thin and indistinct line between an act without punishment and a criminal offence.

¹ Tento příspěvek vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu „Trestání coby multioborový fenomén II“ číslo MUNI/A/1424/2022 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

Keywords

Circumstances Precluding Illegality; Act Otherwise Punishable; Criminal Liability; Evidence.

1 Úvod

Otázkám trestní, resp. trestněprávní odpovědnosti se věnuje obecná část trestního práva hmotného. Společně s otázkami trestněprávní odpovědnosti se pak věnuje také vymezení samotného pojmu trestného činu a také otázkám trestání. Mimo to je v rámci obecné části trestního práva hmotného také věnována pozornost okolnostem, které mají vliv na vznik trestní odpovědnosti, případně které její vznik vylučují nebo které způsobují dodatečně její zánik. Zvláštní část trestního práva hmotného se pak věnuje vymezení skutkových podstat jednotlivých trestných činů prostřednictvím jejich obligatorních a případně i fakultativních znaků, přičemž mezi ty obligatorní, tedy ty, které musejí být naplněny vždy, aby bylo možné hovořit o trestněprávní odpovědnosti, řadíme objekt, subjekt, objektivní stránku a subjektivní stránku.

V tomto článku se budu věnovat specifické výšeči okolností mající vliv na trestní odpovědnost, konkrétně okolnostem vylučujícím protiprávnost. Již zde mohu uvést, že jejich smyslem je to, že pokud dojde k naplnění znaků některé z těchto okolností vylučujících protiprávnost, trestní odpovědnost za takové jednání vůbec nevzniká. Podrobněji se tomu budu zcela logicky věnovat až v následujících pasážích textu, avšak považoval jsem za vhodné uvést tuto skutečnost již v samotném úvodu.

Mezi okolnosti vylučující protiprávnost řadíme v souladu s dikcí § 28–32 tr. zákoníku² krajní nouzi, nutnou obranu, svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně. Jedná se o výčet pěti okolností, které jsou způsobitelné vyloučit trestní odpovědnost, resp. tato ani nevznikne. Otázkou, zda se jedná o výčet taxativní či nikoli, se budu rovněž zabývat v následujících pasážích.

V předkládaném článku se tak zaměřím především na problematiku dokazování těchto okolností vylučujících protiprávnost v trestním řízení, neboť dle

² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dále „tr. zákoník“ nebo „TrZ“.

mého názoru zde vyvstává celá řada zajímavých otázek, které stojí za zodpovězení, případně alespoň pokus o něj, čímž lze podnítit odbornou diskusi nad těmito problémy.

To, zda byla či nebyla dána některá z okolností vylučujících protiprávnost má vždy zásadní vliv na rozhodnutí soudu. O to závažnější tato otázka je například v případech, kdy dojde k usmrcení osoby a je sporné, zda byla dána některá z okolností vylučujících protiprávnost, a tudíž se nejedná o trestný čin, nebo zda naopak došlo ke spáchání některého z trestných činů podle Hlavy I zvláštní části trestního zákoníku, kde zákon nezřídka připouští i uložení výjimečného trestu. Z toho je patrné, jak velký význam má právě dokazování toho, zda byly v daném případě naplněny podmínky pro aplikaci ustanovení o okolnostech vylučujících protiprávnost či nikoli.

2 Pojem okolností vylučujících protiprávnost, jejich právní úprava a význam

V praxi mohou a zpravidla také nastávají případy, kdy orgány činné v trestním řízení posuzují, zda došlo k naplnění podmínek pro aplikaci ustanovení o některé z okolností vylučujících protiprávnost, či zda se jedná o trestný čin. Jak již bylo uvedeno, okolností vylučující protiprávnost jsou v zákoně upraveny formou jejich výčtu v Hlavě III obecné části tr. zákoníku. Na první pohled lze tento výčet vnímat jako taxativní, avšak opak je pravdou. Je třeba pamatovat na to, že zákon pracuje s dalšími okolnostmi vylučujícími protiprávnost, které jsou obsaženy buď v jiné části zákona, případně v jiném právním předpise, nebo může jít o takové okolnosti vylučující protiprávnost, které zákon vůbec explicitně neupravuje, jako například výkon vlastních práv. S ohledem na to tak lze konstatovat, že tento výčet má charakter toliko demonstrativní.

V ustanoveních § 28 až § 32 TrZ jsou vymezeny jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost, přičemž se jedná o krajní nouzi (§ 28 TrZ), nutnou obranu (§ 29 TrZ), svolení poškozeného (§ 30 TrZ), přípustné riziko (§ 31 TrZ) a oprávněné použití zbraně (§ 32 TrZ). Nejprve je však třeba vymezit samotný pojem okolností vylučujících protiprávnost a zamyslet se nad jejich významem. Následnému rozboru jednotlivých těchto okolností bude věnována nadcházející část tohoto článku.

Pokud má být věnován výklad okolnostem vylučujícím protiprávnost, je třeba nejprve vymezit samotný pojem protiprávnosti. Obecně lze říci, že se jedná o takové jednání, které odporuje právním normám, resp. kterým jsou určité právní normy porušovány, a tudíž může za takové jednání následovat sankce. Právnický slovník k tomu uvádí: „*Protiprávní je každý volní úkon porušující právní předpis. Rušitel je zásadně podroben sankci, kterou právní řád s porušením předpisu spojuje. Navíc vzniká rušiteli podle okolností povinnost nabrát škodu porušením způsobenou.*“³ Je sice patrné, že tato definice cílí především na oblast soukromoprávní, podstata však zůstává zachována. V rovině trestního práva dochází též k porušení určité právní normy, zde půjde konkrétně o naplnění znaků některé ze skutkových podstat trestných činů podle zvláštní části tr. zákoníku, za které zpravidla následuje sankce. Lze tak shrnout, že právní odpovědnost za protiprávní jednání je určitý právní vztah, v rámci kterého dochází na základě porušení (primární) právní povinnosti ke vzniku právní povinnosti nové (sekundární), mající sankční povahu.⁴

Pokud budou naplněny podmínky pro aplikaci ustanovení týkajícího se některé z okolností vylučujících protiprávnost, bude to znamenat, že nelze uplatnit právní odpovědnost tak, jak byla popsána výše, neboť nedošlo k jednání, které by mohlo být posouzeno jako protiprávní, tedy konkrétně jako trestný čin, byť obecně veškeré znaky protiprávnosti naplňuje. V rovině trestního práva pak jde o naplnění znaků některé ze skutkových podstat trestných činů. V takové případě se nehovoří o trestném činu, neboť jím za splnění výše uvedených podmínek ani není, nýbrž o tzv. *činu jinak trestném*. To znamená, že jsou naplněny všechny znaky nutné pro to, aby mohlo být dané jednání posouzeno jako trestný čin, avšak do hry vstupuje některá další okolnost, která vylučuje protiprávnost takového jednání. Označení *čin jinak trestný* tedy zjednodušeně znamená, že nebyť okolnosti způsobující zánik protiprávnosti, jednalo by se o trestný čin.

Při splnění podmínek okolností vylučujících protiprávnost se bude vždy jednat o dovolený čin, který tak zároveň nemůže být činem protiprávním. Důvodem je především skutečnost, že osoba jednající v rámci mezí okolností vylučujících protiprávnost jedná v souladu s hodnotami chráněnými

³ HROMADA, J., MADARA, Z. a kol. *Právnický slovník. II. Díl. P–Ž*. Praha: Orbis, s. 638.

⁴ Blíže srov. např. GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 179.

zákonem, případně napomáhá jejich naplnění.⁵ K tomu vhodně uvádí Chmelík: „*Pro všechny okolnosti vylučující protiprávnost platí: Dovolенý čin nemůže být protiprávním činem. Není ani společensky nebezpečným jednáním, i když jej tak veřejnost může vnímat.*“⁶ Se zde uvedeným se zcela ztotožňuji, nadto doplňím, že právě s ohledem na to, že okolnosti vylučující protiprávnost zaručují beztrestnost pro osobu, která se jednání dopustila, ač takové jednání může být vnímáno širokou veřejností negativně, je třeba klást mimořádný důraz na řádné dokázání toho, zda skutečně byla či nebyla v daném případě dána některá z okolností vylučujících protiprávnost. Nesprávné posouzení této otázky totiž může nejen ohrozit předvídatelnost soudních rozhodnutí ve formě legitimního očekávání, nýbrž může i destabilizovat důvěru společnosti ve spravedlivou justici. To vše klade nebývale vysoké nároky na zainteresované orgány, přesněji tedy na orgány činné v trestním řízení⁷, které musí již od prvotních úkonů v dané trestní věci vyvinout maximální snahu o dokázání všech skutečností svědčících jak proti, tak i pro osobu podezřelou⁸ ze spáchání trestného činu. V praxi mohou nastat mnohé sporné případy, kdy jedním z kritérií pro jejich posouzení bude i subjektivní pohled některého z orgánů činných v trestním řízení. Nelze totiž spolehlivě posoudit, jak skutečně osoba vnímala například proti ní vedený útok a zda byla její reakce přiměřená⁹ či nikoli.

Jak již bylo několikrát uvedeno, v případě okolností vylučujících protiprávnost dojde ke spáchání tzv. činu jinak trestného, což znamená, že se jedná o čin beztrestný, přičemž beztrestnost je zde při splnění všech zákonných podmínek dána od počátku. To je nutné odlišovat od okolností, které způsobují zánik trestnosti činu až dodatečně. Pro tyto okolnosti je typické,

⁵ K tomu srov. např. nutnou obranu ve smyslu § 29 tr. zákoníku, kdy osoba jednající v nutné obraně odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, přičemž útok nemusí být nutně směřován přímo proti osobě, která jedná v nutné obraně. To znamená, že v daném případě takto jednající osoba „supluje“ výkon veřejné moci, kdy svým jednáním odvrací nebezpečí hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem (resp. zákoníkem), přičemž v nejobecnější rovině lze říci, že smyslem a účelem trestního práva je ochrana společnosti před pachateli trestných činů.

⁶ CHMELÍK, J. *Rukověť trestního práva hmotného a procesního*. Praha: Linde, 2009, s. 82.

⁷ K vymezení tohoto pojmu srov. § 12 odst. 2 tr. řádu.

⁸ Zde není myšlen podezřelý ve zkráceném přípravném řízení.

⁹ Zde je třeba ve vztahu k nutné obraně pamatovat na to, že nepřipustná je pouze zcela zjevně nepřiměřená obrana.

že v době jednání pachatele se jedná o trestný čin, avšak následně přistupují takové okolnosti, které s ohledem na účel a smysl trestního řízení způsobují zánik trestnosti jednání pachatele. Typickým příkladem může být trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 tr. zákoníku, kde může dodatečně zaniknout trestnost v případě, že se dlužné výživné uhrazeno ještě před vynesením rozsudku v dané věci a současně dané jednání pachatele nemělo trvale nepříznivých následků na jím vyživovanou osobu či zaopatřovanou osobu.

V následující části se budu věnovat rozboru jednotlivých okolností vylučujících protiprávnost, přičemž budu postupovat v souladu se systematickou Hlavy III obecné části trestního zákoníku.

3 Okolnosti vylučující protiprávnost

Problematicke okolností vylučujících protiprávnost je věnována Hlava III obecné části trestního zákoníku. V ustanoveních § 28 až § 32 TrZ jsou vymezeny jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost, přičemž se jedná o krajní nouzi (§ 28 TrZ), nutnou obranu (§ 29 TrZ), svolení poškozeného (§ 30 TrZ), přípustné riziko (§ 31 TrZ) a oprávněné použití zbraně (§ 32 TrZ). Je však zároveň na místě zopakovat, že se nejedná o výčet taxativní. V následující části textu budou tyto jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost blíže představeny, přičemž bude poukazováno i na možné problematické aspekty pojící se k jejich aplikaci v praxi a v souladu s cíli tohoto článku bude věnována pozornost především také otázce jejich dokazování.

3.1 Krajní nouze

Krajní nouze je upravena v § 28 tr. zákoníku. Dle zákona se jedná o „*čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo brozící zájmu chráněnému trestním zákonem.*“ Takové jednání není trestným činem při splnění podmínky, že „*nebylo možné toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak a zároveň způsobený následek není zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který brozil a ten, komu nebezpečí brozilo, nebyl povinen jej snášet.*“ Podle zákonného vymezení je tedy patrné, že musí být splněno vícero podmínek pro to, aby mohlo být konstatováno, že byla dána okolnost vylučující protiprávnost ve formě

krajní nouze. Jednání, které by běžně naplňovalo znaky některého z trestných činů podle zvláštní části trestního zákoníku tak není trestným činem, neboť se jedná o tzv. čin jinak trestný. Podmínky dle § 28 odst. 2 TrZ musejí být naplněny kumulativně, což znamená, že pokud byť jen jedna z nich naplněna nebude, je možné posoudit takové jednání jako trestný čin, nikoli jako čin jinak trestný, a bude tak tedy založena trestní odpovědnost pachatele. V této souvislosti je pak vhodné doplnit, že spáchání trestného činu při odvrácení útoku nebo jiného nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky pro aplikaci ustanovení o krajní nouzi, je polehčující okolností podle § 41 písm. g) TrZ. Z judikatury vyplývá, že „*Při posuzování krajní nouze není na rozdíl od nutné obrany rozhodující přiměřenost či nepřiměřenost způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí. Rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, zda bylo toto nebezpečí možno odvrátit jinak nebo zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.*“¹⁰

Pro lepší pochopení toho, na jaké případy cílí institut krajní nouze je třeba uvést, že zde dochází ke střetu (minimálně dvou) chráněných zájmů, přičemž jeden z nich je třeba „obětovat“ na úkor druhého. Dochází zde tedy k určitému poměrování, kdy je třeba vyhodnotit, který z dotčených chráněných zájmů převažuje, a naopak který nebo které je možno upozadit. Na tuto otázku lze aplikovat standardní test proporcionality. Ten se skládá ze tří komponent – vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti, přičemž tyto budou vztahovány právě k jednání osoby, která odvracela nebezpečí přímo hrozící chráněnému zájmu. Kritérium vhodnosti řeší otázku, zda byl předmětný postup vhodný k danému účelu, v kontextu krajní nouze bude tedy zkoumáno, zda bylo takové jednání způsobitelné odvrátit nebezpečí hrozící chráněnému zájmu. U potřebnosti pak bude zkoumáno, zda bylo nutné jednat tak, že dojde k ohrožení dalšího, případně dalších chráněných zájmů, nebo zda bylo možné užít jiný, vhodnější postup, který by žádné zájmy chráněné (trestním) zákonem neohrožoval. Nakonec pak bude posuzována přiměřenost jednání¹¹, tedy proporcionalita *stricto sensu*. V této fázi dojde

¹⁰ K tomu srov. rozh. 26/72 in JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2020, s. 63.

¹¹ Přiměřenost jako taková však není na rozdíl od nutné obrany rozhodující. Podstatné je především to, zda bylo možné odvrátit škodlivý následek jiným způsobem a zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který původně hrozil. K tomu analogicky srov. rozh. 26/72.

k samotnému poměrování dotčených hodnot, tedy chráněného zájmu, který byl ohrožen a který byl porušen ve snaze odvrátit hrozící nebezpečí. Tento test proporcionality by měl v zásadě proběhnout dvakrát. Poprvé ze strany osoby, která se jednání dopouští, podruhé pak ze strany orgánů činných v trestním řízení v rámci posuzování právní kvalifikace předmětného jednání v rámci probíhajícího trestního řízení. Že podmínky při aplikaci tohoto testu nejsou rovnocenné snad ani není třeba uvádět. Proto by mělo být dle mého názoru na test proporcionality provedený jednající osobou nahlíženo s výraznou mírou shovívavosti, neboť za dané situace jej často nelze provést kvalitně nebo dokonce nemůže být proveden vůbec, a to především s ohledem na nedostatek času k uvážení předmětného jednání.

S výše uvedeným souvisí i dokazování toho, zda byly splněny podmínky pro aplikaci ustanovení o krajní nouzi či nikoli. I zde se budou totiž dokazovat jednotlivé prvky této okolnosti vylučující protiprávnost a při hodnocení jednání orgány činnými v trestním řízení bude opět probíhat určitá obdoba testu proporcionality. Musí být především dokázáno, že předmětným činem bylo odvráceno nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem a zároveň nebylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak (přiměřenost *stricto sensu*). Předmětem dokazování bude také to, zda způsobený následek je nebo není zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Je třeba se rovněž zabývat otázkou, zda ten, kdo takto jednal, nebyl povinen toto nebezpečí snášet.¹²

Při dokazování není možné vycházet výlučně z objektivního pohledu na věc, ale je třeba přihlížet k subjektivnímu vnímání osoby, která se činu dopustila. Zde je však třeba také zkoumat, zda její reakce byla adekvátní nastalé situaci, nebo zda se jednalo o evidentní exces. V úvahu by také měly přijít povahové vlastnosti této osoby, její pohlaví, věk či zdravotní stav. V případě excesu zpravidla nebudou naplněny podmínky pro aplikaci ustanovení o krajní nouzi a jednání tak může být posouzeno i jako trestný čin, byť mohou být a zpravidla také dány budou některé z polehčujících okolností, at' již těch v zákoně uvedených nebo jiných.

¹² Toto se bude vztahovat především na příslušníky bezpečnostních sborů, byť nikoli výhradně.

Vždy je však třeba pamatovat na to, že při jednání v krajní nouzi jsou ohroženy dva či více zájmů chráněných trestním zákonem, kdy trestnost jednání nevzniká, pokud nebezpečí nešlo odvrátit jinak a způsobený následek není zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil původně. K těmto otázkám se musí následně vést i dokazování. Z hlediska dokazování jednání v krajní nouzi bude problematické to, že zpravidla bude možné využít pouze velmi omezenou výšeč důkazních prostředků. Zcela zásadní budou výpovědi svědků, napomoci mohou rovněž kamerové záznamy. Výpověď osoby, která měla jednat v krajní nouzi, může naznačit, jakým směrem se má dokazování dále ubírat. V rámci dokazování jednání v krajní nouzi lze rovněž využít odborná vyjádření či znalecké posudky ve smyslu § 105 a násl. trestního řádu.¹³

3.2 Nutná obrana

Další z okolností vylučujících protiprávnost je nutná obrana. Nutná obrana je vymezena v § 29 tr. zákoníku, kdy zákon stanoví, že „*nutná obrana je činem jinak trestným, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem. Naopak o nutnou obranu nejde, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.*“ Pokud jsou splněny podmínky nutné obrany, nebude se jednat o trestný čin, jednání bude posouzeno, stejně jako v případě krajní nouze, jako tzv. čin jinak trestný.

Považují za vhodné nejprve vymežit vztah mezi nutnou obranou a krajní nouzí. Ač se v obou případech jedná o okolnosti vylučující protiprávnost, jejich uplatnění v praxi je odlišné. Nutná obrana má ve vztahu ke krajní nouzi speciální postavení, což znamená, že pokud jsou naplněny zákonné znaky, uplatní se přednostně ustanovení o nutné obraně, ač by bylo možné dané jednání kvalifikovat i jako jednání v krajní nouzi. Při nutné obraně se občané podílejí na ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, čímž je zdůvodněna beztrestnost takového jednání.¹⁴ To však neznamená, že občané mohou tzv. „vzít spravedlnost do vlastních rukou“, neboť vždy musejí být splněny zákonné podmínky, tedy to, že osoba odvrací přímo hrozící nebo trvající

¹³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), dále „tr. řád“ nebo „TrŘ“.

¹⁴ K tomu blíže srov. např. MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná část*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 112.

útok, přičemž se jedná o útok na zájem chráněným trestním zákoníkem, což znamená, že pokud by osoba v nutné obraně neodvracela tento útok, došlo by ke spáchání trestného činu. To však zároveň nevylučuje, že může dojít ke spáchání trestného činu ve stádiu pokusu podle § 21 tr. zákoníku.

Nyní se krátce zaměřím na dvě stěžejní podmínky, které zákon vyžaduje, aby šlo o nutnou obranu. Těmito podmínkami je skutečnost, že je odvracen 1) přímo hrozící nebo 2) trvajícím útok. Ze zákonné dikce § 29 odst. 1 tr. zákoníku je zřejmé, že se jedná o podmínky alternativní, což znamená, že k aplikaci ustanovení o nutné obraně postačí naplnění jedné z těchto podmínek. Jak uvádí komentářová literatura, „*Přímo hrozícím útokem je situace, kdy lze na podkladě dosavadního průběhu událostí důvodně očekávat, že k útoku vzápětí nepochybně dojde. Bezprostřední hrozba útoku může nastat již při slovním nebo konkludentním projevu úmyslu zaútočit [...], obvykle však ve stádiu pokusu trestného činu...*“¹⁵ To, že je možné se bránit v mezích nutné obrany i před útokem pouze hrozícím je logické, neboť i v této situaci dochází k ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, a navíc mohou být i naplněny znaky některého trestného činu spáchaného ve stádiu pokusu. Druhou variantou, se kterou zákon kooperuje, pak je, že se jedná o útok trvajícím. Trvajícím útokem je takový útok, který započal, stále trvá a doposud není dokončen¹⁶ (např. pachatel započal škrtit svoji oběť a stále ji škrtí). To, zda útok přímo hrozí či dokonce trvá si musí vždy vyhodnotit osoba, která se takovému útoku brání, přičemž je pak relevantní to, jak tato osoba mohla subjektivně vnímat útok.¹⁷ Nutná obrana však není přípustná proti útoku, který ještě bezprostředně nehrozí nebo který již byl ukončen.¹⁸

15 DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl (§ 1 až 232)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 251.

16 DRAŠTÍK, FREMR, DURDÍK, RŮŽIČKA, SOTOLÁŘ a kol., op. cit., s. 251.

17 Např. v situaci, kdy bude pachatel osobě hrozit plynovou pistolí, která bude věrnou kopií originálu, bude podstatné to, zda osoba, která se útoku bránila, vnímala hrozbu touto zbraní jako reálné ohrožení a bude rovněž bráno v potaz to, zda vůbec bylo v moci této osoby rozpoznat, zda se jedná o skutečnou střelnou zbraň či nikoliv. Proto může nastat situace, kdy bránící se osoba usmrtí v nutné obraně osobu hrozící zmiňovanou plynovou pistolí, neboť se bude domnívat, že se jedná o skutečnou střelnou zbraň. Takové jednání může být s přihlédnutím ke všem okolnostem posouzeno jako jednání v nutné obraně.

18 DRAŠTÍK, FREMR, DURDÍK, RŮŽIČKA, SOTOLÁŘ a kol., op. cit., s. 251.

Zákon zároveň stanoví v § 29 odst. 2 tr. zákoníku meze nutné obrany, aby nebylo možné tohoto institutu v praxi zneužívat. Zákon totiž uvádí, že „*nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku*“. Je nutno poznamenat, že tyto meze jsou nastaveny hodně volně, neboť pojem *zcela zjevně nepřiměřené obrany* logicky připouští užití jak nepřiměřené obrany, tak i obrany zjevně nepřiměřené. Je logické, že nelze zcela přesně vymezit, jaké typy jednání jsou již za hranicí nutné obrany, a tak zákonodárce ponechává rozhodnutí o tom, zda byla obrana *zcela zjevně nepřiměřená*, na příslušném orgánu činném v trestním řízení, který musí pečlivě zvážit všechny okolnosti daného případu. Sama judikatorní praxe pak stanovuje určitá pravidla pro to, jak přiměřenost (nutné) obrany posoudit.

Při posuzování přiměřenosti obrany je třeba posuzovat vícero kritérií. Důležité je míru intenzity jako původního útoku, tak i proti němu vedené obrany. Následně je třeba porovnat závažnost obou těchto jednání, tedy zda například původní útok nebyl míněn pouze v žertu, a v poměru k tomu je třeba posoudit přiměřenost obrany. Pokud má být obrana úspěšná, je logické, že musí být intenzivnější než původní útok.¹⁹ To však zákon také reflektuje tím, že připouští obranu nepřiměřenou i zjevně nepřiměřenou. S ohledem na to, že nutná obrana je reakcí na útok směřovaný proti některému zájmu chráněnému trestním právem, dává zákonodárce bránícímu se větší prostor jak co se týče intenzity obrany, tak i jejího způsobu (myšleno např. jaké prostředky budou k obraně použity, zda bude užita zbraň apod.). O vybočení z těchto mezí půjde jen tehdy, pokud bude obrana *zcela zjevně nepřiměřená* způsobu útoku.

Zcela zjevnou nepřiměřenost lze charakterizovat jako jednání, které není v žádném ohledu ve vztahu proporcionality k vedenému útoku. Komentářová literatura uvádí, že „*o vybočení z mezí nutné obrany pro její zcela zjevnou nepřiměřenost půjde jen tehdy, jestliže pachatel použil prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvrácení útoku, nebo když škoda způsobená nutnou obranou je v hrubém nepoměru ke škodě brozící z útoku*“.²⁰ Zároveň je třeba mít na paměti, že nutná obrana nevyžaduje podmínku subsidiarity, což znamená, že se obránce nemusí snažit vyhnout útoku jinými způsoby, než jím zvolenou

¹⁹ DRAŠTÍK, FREMR, DURDÍK, RŮŽIČKA, SOTOLÁŘ a kol., op. cit., s. 251.

²⁰ DRAŠTÍK, FREMR, DURDÍK, RŮŽIČKA, SOTOLÁŘ a kol., op. cit., s. 252.

obranou, pokud není zcela zjevně nepřiměřená. Nutná obrana je tedy proti útoku ve smyslu trestního práva přípustná vždy.²¹

Jak jsem již uvedl výše, při posuzování přípustnosti nutné obrany hraje důležitou roli i judikatorní praxe, proto je dle mého názoru na místě připomenout některá rozhodnutí. Soudy tak například uvádějí, že „*O nutnou obranu nepůjde tam, kde útok již fakticky skončil nebo kde pachatel reaguje na útok takovým způsobem, že útok ve skutečnosti oplácí a nikoli vrací.*“²² S tím se pojí i jiné rozhodnutí, které uvádí: „*Proti jednání v nutné obraně není nutná obrana přípustná. Jednání útočnicka, namířené proti osobě, která jedná v nutné obraně, je třeba považovat za pokračování v útoku bez ohledu na to, zda útok byl od počátku namířený proti osobě, která jedná v nutné obraně, anebo proti jiné osobě.*“²³ Důležité je pak také rozhodnutí, které se věnuje způsobu obrany: „*Samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočnickovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.*“²⁴

Hranice mezi trestným činem a nutnou obranou může být skutečně křehká. Zásadní zde bude zkoumání úmyslu bránící se osoby, přičemž tento bude i předmětem dokazování. Pokud úmysl směřuje k usmrcení jiného v situaci, kdy budou naplněny další znaky nutné obrany, bude se pravděpodobně jednat o trestný čin zabití.²⁵ Může však za stejné situace dojít i k naplnění znaků nutné obrany? Dle mého názoru ano. Bránící se osoba se totiž může dostat do situace, kdy usmrcení útočnicka bude jediným způsobem, jak proti ní vedený útok zastavit. V takové případě pak bude její úmysl zcela jistě směřovat k usmrcení útočnicka, avšak i přes to mohou být naplněny zákonné podmínky pro aplikaci ustanovení o nutné obraně. Na druhou stranu, pokud nebudou zákonné podmínky zcela naplněny, může být tento exces, ať již intenzivní nebo extenzivní, hodnocen právě jako trestný čin zabití. To zároveň nevylučuje aplikaci polehčující okolnosti ve smyslu § 41 písm. g) TrZ.

Je třeba rovněž brát v potaz subjektivní vnímání bránící se osoby. Není totiž podstatné, jaká byla skutečná nebezpečnost jednání útočnicka, ale jak

²¹ K tomu srov. BURDA, E. *Nutná obrana a další okolnosti vylučující protiprávnost činu*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 65.

²² K tomu srov. rozh. 11/65 In: JELÍNEK, a kol., op. cit., s. 64.

²³ K tomu srov. rozh. 47/97 In: JELÍNEK, a kol., op. cit., s. 65.

²⁴ K tomu srov. rozh. 47/95 In: JELÍNEK, a kol., op. cit., s. 65.

²⁵ K tomu srov. § 141 tr. zákoníku.

je subjektivně vnímal bránící se jedinec. Příkladem může být loupežné přepadení, kdy je útočník vyzbrojen atrapou střelné zbraně. To však bránící se nemusí (a někdy dokonce ani nemůže) rozeznat, a proto může být jeho obrana adekvátní tomu, jako kdyby byl ohrožován skutečnou střelnou zbraní. Je také důležité zkoumat, zda útok ještě trval, neboť pokud útok již skončil, není proti němu možné jednat v nutné obraně. Pokud by při takovém afektivním jednání byla způsobena smrt původního útočníka, šlo by o extenzivní exces z nutné obrany, který by mohl být kvalifikován například jako trestný čin zabití, jak již bylo ostatně uvedeno.

Z výkladů zde uvedených je zřejmé, že rozlišit, kdy se jedná o nutnou obranu a kdy o trestný čin není vůbec snadné. Při posuzování této otázky však může být přínosné zkoumání těchto faktorů – jak bránící se subjektivně pocíťoval proti němu vedený útok, zda tento útok v době jednání bránícího se ještě trval a zda nebyla obrana zcela zjevně nepřiměřená ve smyslu § 29 odst. 2 TrZ. Tyto faktory budou předmětem dokazování. Vždy však bude zároveň nutné přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu, zejména ke způsobu útoku, způsobu obrany a osobnosti a fyzické konstituci útočící a bránící se osoby.

Co se týče dokazování výše uvedených faktorů, lze uvažovat nad tím, jaké důkazná prostředky budou nejčastěji využívány. Stejně jako o krajní nouze bude i u nutné obrany velmi cenná svědecká výpověď, stejně tak i výpovědi osob na činu přímo zúčastněných. Zde však zpravidla dochází k rozporům ve výpovědích, které je třeba jak v průběhu přípravného řízení, tak i řízení před soudem objasňovat. Z pohledu kriminalistiky lze uvažovat o využití některých tzv. zvláštních způsobů dokazování. Pokud dochází k naznačeným rozporům ve výpovědích na činu zúčastněných osob, může být provedena k odstranění těchto rozporů konfrontace podle § 104a tr. řádu. V rámci dokazování může být velmi přínosné i zrekonstruování běhu předmětných událostí. Za tímto účelem lze využít další ze zvláštních způsobů dokazování, půjde o vyšetřovací pokus, výjimečněji o prověrku na místě, v závěru vyšetřování pak může být provedena i rekonstrukce.

Pokud nebudou zcela naplněny podmínky pro aplikaci ustanovení týkajícího se nutné obrany a dojde tak ke spáchání trestného činu, jedná se o polehčující okolnost podle § 41 písm. g) TrZ. Zároveň lze také případně aplikovat ustanovení § 58 odst. 7 TrZ, připouštějící mimořádné snížení trestu odnětí

svobody. Ve zcela výjimečných případech pak lze uvažovat i nad aplikací § 46 TrZ, umožňujícího upuštění od potrestání. S tím bych však byl opatrný, neboť jsem toho názoru, že současná zákonná dikce dává velký prostor bránící se osobě k tomu, aby její jednání nebylo trestné, a proto při nesplnění i těchto velmi benevolentních podmínek, není dle mého názoru na místě aplikovat ustanovení o upuštění od potrestání, neboť tím by mohla být připuštěna i obrana, která by byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Sice by takové jednání bylo posouzeno jako trestný čin, ale pokud by bylo zároveň upuštěno od potrestání, nedošlo by dle mého názoru k naplnění některých funkcí trestu, a proto by takový postup odporoval smyslu a účelu právní úpravy nutné obrany, jako jedné z okolností vylučujících protiprávnost.

3.3 Svolení poškozeného

Svolení poškozeného je upraveno v § 30 tr. zákoníku. Dle tohoto ustanovení o trestný čin nejde tehdy, pokud je jednáno na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení rozhodovat, jsou činem dotčeny. Na předmětné svolení klade zákon konkrétní požadavky – musí být dáno předem nebo nejpozději současně s jednáním osoby páchající čin jinak trestný, musí být dáno dobrovolně a musí být určité, vážně míněné a srozumitelné. Svolení však nemusí být dáno písemně.

I přes výše uvedené zákon připouští také možnost udělení dodatečného souhlasu, a to v § 30 odst. 2 tr. zákoníku. Zde je uvedeno, že „... je pachatel beztrestný, mohl-li důvodně předpokládat, že osoba uvedená v odstavci 1 by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům“. V odstavci třetím téhož ustanovení je pak uvedeno, že „s výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe²⁶, nelze za svolení podle odstavce 1 považovat souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení“.

Svolení poškozeného, jako jedna z okolností vylučujících protiprávnost, bylo do českého trestního práva vtěleno až s přijetím trestního zákoníku z roku 2009, do té doby byla tato okolnost vylučující protiprávnost dovozována pouze z doktrinní nauky. V praxi činí obtíže skutečnost, že zákon neobsahuje taxativní výčet trestných činů, u nichž lze institut svolení poškozeného

²⁶ Srov. zejména zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.

uplatnit.²⁷ Mohou tak nastat sporné případy, kdy budou muset být zkoumány konkrétní okolnosti případu, avšak konečné rozhodnutí bude náležet soudu, popř. ve fázi přípravného řízení státnímu zástupci, eventuálně ve fázi prověřování i policejnímu orgánu.

S tím se pojí i problematika dokazování této okolnosti vylučující protiprávnost. Především je třeba dokázat, že v době před či nejpozději při spáchání činu jinak trestného byl dán souhlas osoby ohledně zájmů, o kterých může tato osoba rozhodovat sama. Poté bude zkoumána „kvalita“ tohoto svolení, tedy zda byly splněny podmínky dle dikce § 30 odst. 2 tr. zákoníku. Pokud svolení poškozeného dáno nebylo, pak je třeba dokazovat to, zda byly dány podmínky pro existenci důvodného předpokladu takového souhlasu. Toto může být z pohledu dokazování obtížné. Poměrně obtížné bude také dokazování souhlasu ve chvíli, kdy tento nebude dán písemně nebo před svědky. Ve hře tak budou opět především výpovědi zainteresovaných osob, v případě jejich výrazných rozporů, které nepůjdou překonat jiným způsobem, lze mezi těmito osobami provést konfrontaci podle § 104a tr. řádu, jak již bylo nastíněno v souvislosti s nutnou obranou.

3.4 Přípustné riziko

Přípustné riziko, jako další z okolností vylučujících protiprávnost, je upraveno v ustanovení § 31 tr. zákoníku. První odstavec vymezuje podmínky pro to, aby bylo jednání posuzováno jako čin jinak trestný, druhý odstavec pak upravuje případy, kdy o přípustné riziko nejde a tato okolnost vylučující protiprávnost se tedy neuplatní.

Jednání bude posouzeno jako čin jinak trestný tehdy, pokud osoba jedná v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které má v době jejího rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak. Naopak o přípustné riziko se nebude jednat tehdy, jestliže předmětná činnost ohrozí zdraví nebo život člověka, aniž by byl dán touto osobou souhlas k takovému jednání v souladu

²⁷ K tomu shodně např. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 455.

s jiným právním předpisem, nebo výsledek, ke kterému předmětné jednání směřuje, zřejmě neodpovídá míře rizika, anebo provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přiči dobrým mravům.

V případě přípustného rizika se tak jedná především o činnost vykonávanou v oblasti výroby či výzkumu, a to v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které existovaly, resp. byly dostupné, v době předmětného jednání.²⁸ Podstatné je také to, aby měla daná činnost celospolečenský význam, přičemž stanovených cílů nelze dosáhnout bez jisté míry rizika. Tento cíl musí zároveň svým významem přesahovat míru hrozícího rizika. V souladu s dikcí § 31 odst. 2 tr. zákoníku pak také nesmí jít o činnost, která by odporovala právním předpisům, celospolečenským zájmům, zásadám lidskosti nebo by se přičila dobrým mravům. Pokud daná činnost ohrozí život nebo zdraví člověka nebo více lidí bez předem daného souhlasu, nebude možné uplatnit institut přípustného rizika jako okolnost vylučující protiprávnost, ale naopak bude třeba takovéto jednání posoudit jako některý z trestných činů, především pak těch z Hlavy I zvláštní části trestního zákoníku.

Pokud jde o otázku dokazování, bude situace obdobná jako v předcházejících případech. I zde bude třeba dokázat, že byly naplněny zákonné požadavky ve smyslu ustanovení § 31 odst. 1 tr. zákoníku, a zároveň nebyla dána žádná z negativních okolností podle § 31 odst. 2 tr. zákoníku. Ústřední otázkou bude především to, zda byl dán souhlas osoby, jejíž zdraví nebo život mohou být ohroženy, jak to vyžaduje přímo zákon. Zpravidla bude mít takový souhlas písemnou formu, což výrazně usnadní důkazní situaci. Písemná forma však není obligatorní, a proto je třeba počítat i s variantou, že souhlas bude dán jen ústně. V takovém případě budou jako důkazní prostředky sloužit především výpovědi svědků. Mohou se užít také další důkazy, například listinného charakteru či ve formě elektronické komunikace potvrzující to, že souhlas byl skutečně dán. Zároveň je třeba vést dokazování i k negativním okolnostem podle § 31 odst. 2 tr. zákoníku. Zde je třeba dokázat, zda v době činu tyto okolnosti byly či nebyly dány, neboť tato skutečnost má zcela zásadní vliv na to, zda jednání bude posouzeno jako trestný čin nebo jako čin jinak trestný.

²⁸ CHMELÍK, op. cit., s. 88.

3.5 Oprávněné použití zbraně

Poslední ze zákonem upravených okolností vylučujících protiprávnost je oprávněné použití zbraně, kterému je věnováno ustanovení § 32 tr. zákoníku. Zákon zde uvádí, že „*restný čin nespáchá ten, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem*“.

V kontextu zvoleného tématu se budu oprávněnému použití zbraně, jako jedné z okolností vylučujících protiprávnost, věnovat především proto, že důsledkem tohoto užití zbraně může být čin jinak trestný, jímž je způsobeno závažné ohrožení zdraví člověka, či dokonce může dojít i k jeho usmrcení. Pokud však budou splněny všechny podmínky pro aplikaci ustanovení § 32 tr. zákoníku, nebude se v takovém případě jednat o trestný čin.

Není těžké si představit situace, kdy bude možné nalézt určité paralely mezi oprávněným použitím zbraně, nutnou obranou a také trestným činem zabití či usmrcení z nedbalosti. Pokud totiž nebudou naplněny zákonné požadavky pro aplikaci ustanovení § 32 tr. zákoníku, může se takto jednající osoba dopustit právě některého z výše uvedených trestných činů.

Nejprve bude ale nutné poskytnout krátký výklad k samotnému oprávněnému použití zbraně, jako jedné z okolností vylučujících protiprávnost. Z dikce zákona je patrné, že na tomto místě zákonodárce prakticky pouze odkazuje na další právní předpisy, jejichž normy musejí být při aplikaci tohoto ustanovení dodrženy, a to vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu, neboť teprve podle toho bude možné posoudit, který ze zvláštních předpisů je pro danou věc relevantní. V těchto zvláštních předpisech je rovněž vymezen pojem *zbraň*. Problémy může v praxi činit to, že výklad pojmu *zbraň* není v těchto zvláštních předpisech jednotný, a to ani v rámci jednoho předpisu.²⁹ Mezi zvláštní předpisy, na které § 32 TrZ odkazuje, lze zařadit:

- zák. č. 553/1991 Sb., o obecní policii,
- zák. č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážci České republiky,
- zák. č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky,
- zák. č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství,
- zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky,

²⁹ Za příklad zde může sloužit zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, dále jen zák. o policii nebo ZoPČR, který pracuje v zásadě až se třemi definicemi pojmu zbraň.

- zák. č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů,
- zák. č. 17/2012 Sb., o Celní správě,
- zák. č. 300/2013 Sb., o Vojenské policii.³⁰

Exces při jednání podle § 32 tr. zákoníku může být posouzen jako trestný čin podle § 141 tr. zákoníku, a to za předpokladu, že jeho pachatel bude sice jednat částečně ve smyslu ustanovení § 32 TrZ, resp. ustanovení některého ze zvláštních zákonů uvedených výše, avšak nenaplní všechny zákonné požadavky pro legální užití zbraně a zároveň budou naplněny znaky trestného činu zabití podle § 141 tr. zákoníku. Dále může být takové jednání posouzeno jako těžké ublížení na zdraví podle § 145 tr. zákoníku či ve své nedbalostní formě podle § 147 tr. zákoníku, dále jako ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku, či ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a tr. zákoníku. Možné je také posouzení jednání jako ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 tr. zákoníku, byt' těchto případů bude méně.

Na tomto místě mohou opět poukázat i na paralelu s nutnou obranou, neboť si lze představit situaci, kdy například policista bude vystaven útoku osoby, rozhodne se užití svoji služební zbraň v souladu s § 56 odst. 1 písm. a) zák. o policii (*„policista je oprávněn použít zbraň v nutné obraně nebo v krajní nouzi“*) k usmrcení útočící osoby, avšak toto užití zbraně bude nepřiměřené, může být takové jednání posouzeno právě jako některý z výše uvedených trestných činů. Zde pak bude posuzováno to, zda byly naplněny podmínky nutné obrany a tím i oprávněného použití zbraně, a pokud nikoli, může být policista stíhán za některý z trestných činů podle Hlavy I zvláštní části trestního zákoníku, ať již ve formě úmyslného či nedbalostního trestného činu.

4 Specifika dokazování okolností vylučujících protiprávnost

V předcházejících částech textu jsem se pokusil v nejobecnějších rysech vymezit jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost při respektování systematiky trestního zákoníku. Jedná se tak zejména o krajní nouzi, nutnou obranu, svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávnění použití zbraně. Další okolnosti vylučující protiprávnost, které jsou upraveny na jiných

³⁰ K tomuto výčtu zvláštních právních předpisů srov. JELÍNEK a kol., op. cit., s. 68–69.

místech právní úpravy či které nejsou legislativně zakotveny nebyly podrobeny detailnějšímu rozboru, neboť takovýto rozbor by přesahoval možnosti tohoto publikačního výstupu.

Dokazování je jednou ze stěžejních částí trestního řízení, přičemž se jedná o proces, při kterém se snaží orgány činné v trestním řízení o zjištění skutkových okolností důležitých pro jejich další postup a případně i pro vydání rozhodnutí. Ač by mělo dokazování probíhat především v řízení před soudem, lze se s ním ve značné míře setkat i v rámci přípravného řízení.

V odborné literatuře se setkáváme s velkým množstvím různých definic, které si kladou za cíl vymežit pojem *dokazování*. Proces dokazování lze definovat na základně jeho podstaty, jeho účelu a smyslu. Za podstatu dokazování lze označit určitý postup orgánů činných v trestním řízení, jehož úkolem je objasnit skutečnosti důležité pro trestní řízení, které mohou být podkladem pro meritorní rozhodnutí vydané na konci hlavního líčení. Účelem dokazování je potom objasnění skutkového stavu do té míry, aby jednotlivé orgány činné v trestním řízení mohly činit patřičná rozhodnutí, spějící k samotnému naplnění účelu trestního řízení. Smysl, respektive význam dokazování v obecné rovině spočívá v tom, že jde o vymezení postupu, který mají jednotlivé orgány činné v trestním řízení dodržovat proto, aby si obstaraly skutkový podklad pro další fáze řízení a pro svá rozhodnutí.

S ohledem na zde uvedené tak nelze opomenout skutečnost, že dokazování je třeba vést i k tomu, zda v daném případě nebyla dána některá z okolností vylučujících protiprávnost, a pokud zde taková možnost je, je třeba dokazovat všechny okolnosti podmiňující aplikaci některého z ustanovení podle § 28–32 tr. zákoníku či dalších okolností vylučujících protiprávnost.

Dokazování bude pro každou z okolností vylučujících protiprávnost specifické, vždy však bude platit to, že bude dokazováno naplnění zákonných znaků toho kterého institutu. Dokazovány musejí být jak okolnosti pozitivní, tedy svědčící pro to, že osoba skutečně jednala v souladu s některou ze skutečností vylučujících protiprávnost, tak i okolnosti negativní, které naopak vylučují to, že by se mohlo jednat o čin jinak trestný.

U každé z okolností vylučujících protiprávnost lze najít body, které budou dle mého názoru jako předmět dokazování problematické. U krajní nouze

tak bude třeba dokázat to, že bylo odvráceno nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, a toto nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak, nebo alespoň tak, aby nebyl způsoben zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější následek než ten, který hrozil původně. Zde budou podstatné především svědecké výpovědi, napomoci mohou rovněž i kamerové záznamy. Užitečným může být rovněž i zpracování odborného vyjádření nebo znaleckého posudku. Toho lze využít především při dokazování znaku vztahujícího se ke způsobenému následku. Je pravdou, že rozhodnutí o tom, zda byl následek jednání v krajní nouzi zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten následek, který původně hrozil zájmu chráněnému trestním zákonem je samozřejmě v gesci soudu, avšak právě i soudnímu senátu může napomoci zpracování odborného vyjádření nebo v tomto směru spíše znaleckého posudku.

V případě nutné obrany je třeba dokázat především dvě skutečnosti – že byl odvrácen přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, a že způsob obrany nebyl zcela zjevně nepřiměřený způsobu útoku. Zde bude situace obdobná jako u krajní nouze, existenci útoku mohou potvrdit především svědecké výpovědi nebo kamerové záznamy, napomoci mohou rovněž i odborná vyjádření či znalecké posudky z oblasti soudního lékařství. Pokud jde o míru přiměřenosti obrany, bude zde opět možné využít znalce, který může posoudit např. intenzitu obrany či útoku, o přiměřenosti obrany však musí vždy rozhodnout příslušný orgán činný v trestním řízení, neboť se jedná o otázku právní. Zároveň bude třeba případně vést dokazování i ve vztahu k excesům z takového jednání, ať již půjde o exces intenzivní (nutná obrana byla zcela zjevně nepřiměřená útoku) nebo extenzivní (k jednání došlo až v době, kdy už útok přímo nehrozil nebo netrval).

U svolení poškozeného a přípustného rizika bude třeba dokazovat především to, zda jednající osoba dostala všech zákonných požadavků, důležité bude především dokázat, zda byl dán souhlas poškozeného v takové kvalitě, jako vyžaduje zákon. Souhlas může být v písemné formě, to usnadní dokazování. Může být však také dán i v jiné podobě, zde je pak na místě opět využít například výpovědí svědků či různých listinných důkazů apod. Otázkou je, jak lze přistupovat k případům, kdy osoba, která měla dát souhlas, zemře (ať již v souvislosti s předmětným jednáním nebo i z jiných příčin) a nebude

tak moci poskytnout svědectví v rámci vedeného trestního řízení. V takových případech budou muset OČTŘ³¹ aplikovat zásadu presumpce nevin, a především pak *in dubio pro reo*, a pokud nebude jinými prostředky kromě výpovědi prokázána vina, nemůže být tato osoba odsouzena za spáchaný trestný čin.³² V tomto kontextu je však třeba upozornit, že svolení poškozeného není okolností vylučující protiprávnost ve vztahu ke všem trestným činům, tudíž ji nelze aplikovat právě například na ty trestné činy, při kterých by došlo k poškození či ohrožení života nebo zdraví poškozené osoby. V případě přípustného rizika sice k takovému ohrožení dojít může, ale toto riziko by mělo být zcela minimální, jinak nebudou naplněny podmínky pro aplikaci této okolnosti vylučující protiprávnost.

Ustanovení o oprávněném použití zbraně odkazuje na mnohé další předpisy, které stanoví specifické podmínky. V rámci trestního řízení je třeba dokazovat splnění podmínek podle těchto jednotlivých předpisů. Pokud dojde k užití zbraně, mohou být zároveň naplněny i podmínky nutné obrany.³³

Ve vztahu ke všem výše uvedeným okolnostem vylučujícím protiprávnost lze pak doplnit, že při jejich dokazování lze využít rozličné důkazní prostředky, aplikovat lze také některé postupy z oblasti tzv. zvláštních způsobů dokazování podle § 104a a násl. tr. řádu. Výše jsem několikrát naznačoval, že „nejcennějším“ zdrojem informací, a tudíž i podkladem pro rozhodnutí OČTŘ budou zpravidla výpovědi aktérů předmětného jednání. S ohledem na to, že jejich zájmy budou nejčastěji protichůdné lze očekávat rozporuplnost těchto výpovědí. Je na posouzení daného OČTŘ, zda tyto rozpory dokáže objasnit jiným způsobem, avšak pokud ne, lze využít např. konfrontaci podle § 104a tr. řádu. Zároveň musím upozornit na dva problematické body. Pokud má být konfrontace provedena již v přípravném řízení, musejí být konfrontované osoby předem vyslechnuty, a to v jejich procesním postavení, které budou mít i v následném řízení před soudem (typicky svědek či obviněný). S tím se pojí druhý problematický bod, a tím je možnost

³¹ Orgány činné v trestním řízení, dále „OČTŘ“.

³² Zároveň však v takových případech není vyloučeno řešení takové věci v rovině občanskoprávní, kdy se mohou pozůstalí domáhat určité formy satisfakce.

³³ V tomto ohledu lze upozornit na to, že v rámci nutné obrany může být užitá i nelegálně držená zbraň, neboť zákon nic takové nestanoví. Příkladem pak lze uvést situaci, kdy bráníci se osoba užije nelegálně drženou zbraň, kterou předtím vzala útočníkovi.

odmítnutí podání výpovědi v závislosti na právech plynoucích z procesního postavení konkrétní osoby. Pokud osoba odmítne vypovídat, je zpravidla účel a cíl konfrontace zmařen. Tyto osoby však nelze k výpovědi donucovat, tudíž je nutné využít další – jiné – důkazní prostředky. Také u některých případů, kdy je namítáno, že osoba jednala v rámci okolnosti vylučující protiprávnost, lze využít postupy k obnovení situace, která panovala v době daného činu. K tomu lze využít prověrku na místě či vyšetřovací pokus, na konci vyšetřování pak rekonstrukci.

5 Závěr

Cílem tohoto článku bylo především představit jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost a zaměřit se v kontextu mého výzkumného zaměření na propojení těchto jednotlivých okolností vylučujících protiprávnost do roviny trestního práva procesního tím, že jsem se zaměřil i na otázku jejich dokazování v rámci trestního řízení.

Jsem si vědom, že s ohledem na charakter tohoto článku není možné předložit ucelené pojednání o okolnostech vylučujících protiprávnost a o všech aspektech, které se pojí k jejich aplikaci v praxi. I přes to jsem se pokusil o základní charakteristiku jednotlivých okolností vylučujících protiprávnost, zaměřil jsem se na možné problematické body a na otázku jejich dokazování.

Je třeba si uvědomovat, že právě i okolnosti vylučující protiprávnost mohou být předmětem dokazování v rámci probíhajícího trestního řízení, přičemž prokázání či vyvrácení jejich existence v daném případě může mít pro šetřenou trestní věc zcela zásadní význam, a to především v otázce viny. Pokud jsou totiž naplněny podmínky pro aplikaci některé z těchto okolností vylučujících protiprávnost, nebude se jednat o trestný čin, ale o tzv. čin jinak trestný, tedy čin netrestný, dovolený. Zde je tedy zřejmý zásadní význam okolností vylučujících protiprávnost, s čímž se pojí důležitost jejich řádného dokázání. Mohou být totiž onou pomyslnou tenkou hranicí mezi trestným činem a jednáním, které zákon dovoluje, tedy jednáním beztrestným.

V závěrečné části jsem se pak pokusil vymezit specifika dokazování jednotlivých okolností vylučujících protiprávnost. Nelze stanovit obecně platný postup, ale naopak je třeba vždy přihlížet ke zvláštostem té které

okolnosti vylučující protiprávnost. Nastínil jsem možné problematické body při dokazování a také možnosti jejich řešení při využití různých důkazních prostředků.

References

- BURDA, E. *Nutná obrana a další okolnosti vylučující protiprávnost' činu*. Praha: C. H. Beck, 2012, 283 s.
- DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl (§ 1 až 232)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1490 s.
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 343 s.
- HROMADA, J., MADARA, Z. a kol. *Právníký slovník. II. Díl. P–Ž*. Praha: Orbis, 1104 s.
- CHMELÍK, J. *Rukověť trestního práva hmotného a procesního*. Praha: Linde, 2009, 279 s.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2020, 1358 s.
- KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s.
- MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná část*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, 656 s.

Contact – e-mail

david.texl@mail.muni.cz

JUSTICE PŘÁTELSKÁ K DĚTSKÝM PACHATELŮM – REALITA NEBO BUDOUCNOST?¹

Michaela Trtková

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Justice se ve vztahu vůči pachatelů činů jinak trestných neustále vyvíjí, od represivní k restorativní, od nepřátelské ke vstřícné, nebo se o toto alespoň pokouší. Dochází tedy k určité změně hodnot, kdy vzhledem k přehledu této problematiky také do odvětví občanského práva, je jejich škála poměrně široká. Nicméně, i přes znatelný vývoj v poslední dekádě česká právní úprava s uchopením této problematiky stále bojuje, což se dále projevuje v zacházení s dětmi v intencích s nimi vedených řízení před soudy. Můj příspěvek tedy bude kriticky přistupovat k současnému stavu této problematiky. Konkrétně se bude zabývat zacházením s dítětem mladším 15 let v průběhu kvazitrestních řízení, kde dítě vystupuje jako pachatel, resp. osoba které je třeba pomoci. Příspěvek na něj bude nahlížet optikou jak teorie, tak praxe, z pohledu tuzemské právní úpravy a bude reflektovat zejména návrh novely ZSM, která posunuje celé řízení směrem k justici opravdu přátelské k dětem.

Keywords in original language

Dítě; trestní právo; čin jinak trestný; represivní přístup; restorativní justice.

Abstract

Justice is constantly evolving in relation to the perpetrators of the acts otherwise criminal, from repressive to restorative justice, from hostile to friendly one, or at least attempts to do so. Therefore, there is a certain change in values, when due to the overlap of this issue also in the field of civil law, their range is relatively wide. However, despite noticeable

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu specifického výzkumu „Systém zacházení s trestně neodpovědnými dětmi a mladistvými po spáchání protiprávního činu – Česko-norský přístup (MUNI/A/ 1251/2022).“

developments in the last decade, Czech legislation still struggles to grasp this issue, which is further reflected in the treatment of children in court proceedings. My contribution therefore takes a critical approach to its current state. Specifically, it will deal with the procedural treatment of a child under the age of 15, in quasi-criminal proceedings where the child is treated as a perpetrator, or preferably a person who needs help. The contribution will look at it through the perspective of both theory and practice, both from the point of view of domestic legislation and it will reflect the proposition of an amendment of the Act towards the child-friendly justice.

Keywords

Child; Criminal Law; Act Otherwise Criminal; Repressive Approach; Restorative Justice.

1 Úvod

Hodnoty chráněné trestním právem v České republice jsou vyznačeny již v prvních ustanoveních primárních předpisů trestního práva. Jelikož se tento příspěvek bude zabývat zejména dětmi mladšími 15 let (dále „dětí“) a ochranou hodnot během jejich účasti v kvazitrestním řízení probíhajícím v rámci jak trestněprávních, tak zejména občanskoprávních předpisů, je jako primární předpis trestněprávní dimenze uveden zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále „ZSM“). Proto, že se příspěvek týká změny či posunu jednotlivých hodnot, jsou hodnoty nastavené současnou právní úpravou reflektovány a posuzovány optikou návrhu novely ZSM, která vejde v účinnost v červenci roku 2024. Tato totiž výrazně mění koncepci přístupu k dětem, jako pachatelům činů jinak trestných, a to zejména v pozitivním směru, kdy bere důrazně v potaz účel ZSM, kterým je nikoli jejich potrestání, ale prevence a výchova. Příspěvek tedy objektivně posoudí jednotlivé návrhy ustanovení novely v kontrastu se současnou právní úpravou a jejich potenciální dopad poté, až bude novela účinná a pokusí se zhodnotit skutečnost, zda je krokem k justici přátelské k dětem.

Obecně je trestní právo jako prostředek *ultima ratio* založeno na důsledném dodržování jednotlivých hodnot daných nejen trestněprávními prostředky,

ale taktéž právním rámcem dalších právních odvětví. Je tomu z důvodu toho, že trestní právo nestojí osamoceně, ale v mnoha jeho dimenzích je více či méně propojeno s předpisy například práva občanského či správního. Na základě těchto je také protiprávní čin posuzován, zejména co se týče otázek odpovědnosti. Důležité pro vyjádření hodnot jsou taktéž základní zásady, principy a vyjádření účelu v samotném zákoně. Nicméně veškerá ustanovení jsou vlastně konkrétním vyjádřením abstraktních hodnot, které lze v jejich podtextu vyčíst. U problematiky činů jinak trestných dětí toto platí dvojnásob. Proto je práce strukturována do kapitol, ve kterých se postupně věnuje hlavě I a hlavě III ZSM, kde uvádí změny, které mohou být provedeny novelou s danou účinností od 1. 7. 2024 a srovnává je se stavem současné problematiky.²

2 Posun hodnot v Hlavě I ZSM

Základní hodnoty jsou vyjádřeny již na samotném počátku ZSM ve stanovení jeho účelu (§ 1 ZSM), kterým je preventivní působení na mládež skrze uložení opatření, nalezení jejich společenského uplatnění a odčinění způsobené újmy (§ 1 odst. 2 ZSM). Ustanovení se zcela jistě snaží vyznívat vstřícně, se směřováním k principům restorativní justice, nýbrž samotná formulace ustanovení: *„sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření“*, směřuje spíše směrem opačným, tedy k represivnímu postihu dítěte. A pokud již ne k postihu represivnímu, naznačuje, že je potřeba postih alespoň nějaký. Tato rétorika je návrhem novely zmírněna na znění *„a ukládáním opatření za tyto protiprávní činy se sleduje, aby ten, kdo se takového činu dopustil, vedl řádný život, zejména aby se zdržel dalšího páčání protiprávních činů.“* I přesto je akcent na určitou represi vůči dítěti stále zřejmý.

Obecně samozřejmě není vhodné, aby dítě po spáchání činu jinak trestného (dále „ČJ“³) nebylo sankcionováno vůbec, ale tato sankce spíše záleží na konkrétních okolnostech případu a může být zcela neformální, na což apeluje i současné znění ZSM. Může tedy stačit pouhý zákaz od rodiče stýkat se dále s problémovými přáteli. Znění novely rétoriku o sankcionování tlumí

² Novela navrhuje změny taktéž v Hlavě II ZSM a dalších zákonech, které nicméně nejsou předmětem zájmu doktorandky, a proto nejsou ani dále analyzovány. Návrh novely ZSM byl poslancům rozeslán jako tisk 540/0 dne 15. 9. 2023 a schválen vládou dne 6. 9. 2023.

a dále naznačuje, že účel zákona se má vztahovat nejen na fázi projednávání věci před soudem, ale i na samotné ukládání opatření.³

3 Posun hodnot v Hlavě III ZSM

Hlava III ZSM se v obecnosti týká řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, které je upraveno v devíti ustanoveních (§ 89–96 ZSM). ZSM nadpisem slibuje zejména procesněprávní úpravu problematiky, i přesto má Hlava III spíše povahu hybridní, tedy obsahuje jak hmotněprávní, tak procesněprávní ustanovení. Novela navrhuje rozšíření právní úpravy ze současných 9 na 21 ustanovení, tedy stávající právní úpravu rozšiřuje a zároveň její velkou část reviduje.

3.1 Obecná ustanovení Hlavy III ZSM

První velkou změnou je nová struktura této hlavy, kdy je novelou navrhováno vložení nového dílu „Obecná ustanovení“ před § 89 ZSM. Tento by měl nově obsahovat § 88b, § 89a a § 89b a nepatrně upravený stávající § 89.

Na základě § 88b přidaného na základě novely se nově řízení s dětmi rozděluje do tří fází:

- a) fáze, kde probíhají úkony vyšetřování – trestní fáze řízení,
- b) prověření podmínek, zda státní zastupitelství podá návrh na uložení opatření – návrhová fáze řízení, a
- c) soudní fáze řízení.

Ve stávající právní úpravě ZSM řízení s dětmi nijak zvláště dále nedělí, ale uvádí nejprve základní hmotněprávní předpoklady (§ 89 ZSM), následně základní podmínky řízení (§ 90–92 ZSM), poté opatření a jejich podmínky (§ 93, 95a ZSM) a doplňková ustanovení týkající se výsledku řízení (§ 94, § 95, § 96 ZSM). Ve zbývajících částech kapitoly postupně analyzuji jednotlivé fáze řízení dle návrhu novely a srovnám je se současným stavem právní úpravy.

Dobrý dojem z novely na základě prvního ustanovení na první pohled kazí skutečnost, že návrh novely ruší § 96 ZSM, tedy možnost, resp. nutnost, postupu soudu dle předpisů upravujících občanské soudní řízení. Místo něj pak vkládá § 89a „Použití jiných právních předpisů“. Tento uvádí,

³ Obdobný výklad uvádí i důvodová zpráva k návrhu, s. 11.

že na postup orgánů činných v trestních řízení (dále „OČTR“) se v trestním řízení v trestní fázi použijí určitá ustanovení hlavy II a subsidiárně i trestní řád, na návrhovou fázi zákon o státním zastupitelství a na postup v soudní fázi řízení předpisy upravující občanské soudní řízení. Problémem je, že novela nevymezuje nijak specificky fázi trestního řízení. Pouze u ní zmiňuje subsidiární použitelnost trestního řádu, z čehož vyplývá, že veškeré úkony budou prováděny na základě něj. *De facto* ale použití trestního řádu problém nepředstavuje, protože jsou jeho ustanovení využívána i v současnosti z důvodu, že ani neexistuje jiné řešení pro policejní orgány.

V rámci druhé fáze řízení, návrhové, zdůrazňuje novela postup dle zákona o státním zastupitelství, a to, dle důvodové zprávy, zejména z důvodu nových úkonů státního zastupitelství souvisejících například s možností nepodat návrh na uložení opatření dle § 90 odst. 1 ZSM.⁴ Zároveň je ale navrhována možná aplikace ustanovení dle občanskoprávních předpisů.

Pro fázi třetí zachovává novela postup dle občanskoprávních předpisů, zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále „OSŘ“) a zákona č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních (dále „ZŘS“). Tento příspěvek nebude zabíhat do podrobností, co se týče vztahů mezi jednotlivými předpisy. Je pouze nutné zdůraznit, že v případě soudní části řízení je jako *lex generalis* vnímán ZSM a OSŘ a ZŘS jako *lex specialis*, přičemž ZŘS je zároveň *lex specialis* k obecnému OSŘ.

Co se tedy týče aplikovaných předpisů, nic zásadního se tedy novelou nemění. A pokud pomineme negativní konotace použité terminologie týkající se první fáze řízení – trestní řízení – korespondující s řízením o trestných činech dospělých pachatelů, zřehledňuje novela celý systém aplikace.

Další novelou potenciálně vložené ustanovení § 89b „Součinnost“ specifikuje roli Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále „OSPOD“) a Probační a mediační služby (PMS). PMS v současné právní úpravě nehraje na rozdíl od OSPOD natolik významnou roli v případě dětí, ale je převážně u mladistvých. Její postavení je dáno na základě opatření dohledu probačního úředníka (§ 16 ZSM) a probačního programu (§ 17 ZSM). Také společně s OSPOD vypracovávají zprávu o poměrech jak dětí, tak mladistvých

⁴ Důvodová zpráva, s. 13.

(§ 55 a 56 ve spojení s § 90 odst. 1 ZSM), přičemž tato zpráva hraje klíčovou roli při rozhodování jak státního zástupce (dále „SZ“), tak soudu ohledně ukládání opatření. Tím, že novela vymezuje použitelnost některých ustanovení Hlavy II, dává Probační a mediační službě (dále „PMS“) větší pravomoc i v řízeních pro děti například skrze ustanovení § 40 ZSM.

V praxi je obecně velmi důležitá spolupráce mezi SZ, OSPODem a rodinou dítěte, kdy její důsledné provádění může vést až k odstoupení od uložení opatření dle § 93 odst. 10 ZSM. Novela by tedy mohla pomoci nahradit často přetížené OSPODy pomocí ze strany PMS. Například by se mohla podílet na fakultativní zjištění poměrů dítěte a také na vypracování podrobné zprávy zmíněnými úřady v součinnosti s osobami blízkými dítěti. Toto je v současnosti obvykle úkolem právě OSPODu na základě spolupráce se SZ již před samotným zahájením řízení. Novela také navrhuje aktualizaci zprávy o poměrech při podstatných změnách. Vzhledem k délce řízení, které je obvykle velmi rychlé toto nicméně považuji za nadbytečné.

Jako nejdůležitější změnu, kterou navrhuje novela v § 89b odst. 5 ovšem shledávám výslovné zavedení mediace. Tato v ní ale bohužel není nijak dále specifikována ani konkretizována.

3.2 Trestní fáze řízení

Tím, že je fáze nazvána jako „trestní“, může novela naznačovat přesun problematiky do více trestněprávní roviny, než je tomu v současnosti, nicméně dle mého názoru tomu tak není. Je skutečností, že před tím než policejní orgán vypátrá, kdo je pachatelem protiprávního činu a jaké kvality čin dosahuje, zpravidla podle trestního řádu postupuje a jinou možnost ani nemá (jak již bylo výše uvedeno). Resp. postupuje dle obecných předpisů trestního práva, zejména trestního řádu nebo zákona č. 278/2008 Sb., o Policii České republiky (dále „zákon o PČR“). Tímto fakticky provádí přípravné řízení.

Cílem první fáze (a v případě dětí i poslední) přípravného řízení, prověřování, je učinění závěrů OČTR o tom, zda byl spáchán protiprávní čin dosahující kvality činu trestného, a kdo byl jeho pachatelem.⁵ První úkony policejního orgánu, který prověřování vede, jsou zahájeny na základě vlastních poznatků

⁵ GRŮVNA, T., ŠÁMAL, P. a kol. *Oběti trestných činů*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 386.

(§ 69 zákona o PČR) nebo na základě oznámení od orgánů veřejné moci, zájmových sdružení, občanů a dalších subjektů (tzv. „trestní oznámení“).⁶ O úkonech je nejprve vytvořen úřední záznam o zahájení úkonů trestního řízení (§ 158 odst. 3 TR). V případě, že podnět vychází od jiného subjektu, než od samotného policejního orgánu, aplikují se od počátku ustanovení § 158 – 159d TR. K praktickém pojetí „přípravného“ řízení s dětmi se mnohokrát vyjádřil Nejvyšší soud ve své judikatuře. Například ve Usnesení ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 8 Tdo 927/2010 zdůraznil, že i když vznikne důvodné podezření, že protiprávní čin spáchalo dítě, je dále vedeno řízení dle TR až do naprosté jistoty, že pachatelem bylo dítě, které spáchalo ČJT. Nejvyšší soud zde argumentuje zejména tím, že „*v rámci tohoto řízení (přípravné řízení dle TR) se však toliko sbromažďují podklady. Nevede se trestní řízení, neboť to není proti osobě s nedostatkem věku přípustné.*“⁷ Znění novely tedy zásadně nic nemění, alespoň pro první část řízení, fázi trestní, kdy pouze upřesňuje a potvrzuje zavedenou praxi OČTR.

Pouze pro komplexnost obrazu o problematice prověřování uvádím, že v současnosti má státní zástupce povinnost podat návrh na uložení opatření dle § 90 odst. 1 ZSM „*jen tehdy, když má za prokázané, že dítě mladší než patnáct let se dopustilo činu jinak trestného.*“ (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 8 Tdo 1106/2017). Tento judikát naznačuje, že i dnešní právní úprava dovoluje využít diskreční pravomoci státního zastupitelství. Judikát ale zejména zdůrazňuje to, že je nutné kumulativní naplnění obou podmínek, tedy, že pachatel je mladší 15 let, a že spáchal čin jinak trestný. Poté, co jsou tyto ověřeny policejním orgánem i ze strany SZ je státní zástupce povinen návrh podat a již dále není oprávněn se zabývat jeho (ne)bagatelností. Novela dává tomuto ustanovení novou dimenzi, kdy i při splnění podmínek této je možné, aby státní zástupce návrh na uložení opatření nepodal, což odpovídá diskreční pravomoci v případě protiprávních činů dospělých pachatelů (viz dále podkap. 3.4).

Do doby podání návrhu tedy již řízení dle trestního řádu vedeno je a novela tuto možnost pouze potvrzuje. V současné právní úpravě je obdobný postup možný prověřit a nalézt pouze v judikatuře soudů.

⁶ GRIVNA, ŠÁMAL a kol., op. cit., s. 387.

⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 8 Tdo 827/2010.

3.3 Právní zastoupení dítěte

V tuzemsku je obrovský kontrast co se týče zastoupení mladistvého v řízení pro spáchané provinění oproti zastoupení dítěte v řízeních kvůli ČJT ze strany jak akademiků, tak mezinárodních organizací. U mladistvého je pevně ustanovena nutná obhajoba od prvního úkonu dle trestního řádu (§ 42a odst. 1, písm. a) ZSM). Nicméně u dětí je opatrovník dítěte, kterým je advokát, určen až usnesením soudu dle § 91 odst. 2 ZSM, mnohokrát i více než několik měsíců po započnutí prvních úkonů ze strany státního zastupitelství.⁸ Novela se poměrně zevrubně věnuje této problematice v celkem šesti poměrně rozsáhlých ustanoveních (§ 89c–89h).

Znění § 89c návrhu kopíruje § 42a ZSM, pro dítě tedy stanovuje povinné právní zastoupení od okamžiku jeho prvního kontaktu s úkony prováděnými dle TŘ. Jako krok v souladu s judikaturou ESLP a nezahrnující stigmatizaci dítěte shledávám použití terminologie mimo trestní právo, tedy, že není oddíl označen jako „nutná obhajoba“ dítěte, ke které má i dle důvodové zprávy k novele velmi blízko, nicméně jako „povinné právní zastoupení“, kdy právní zástupce má povahu spíše advokáta v civilním řízení. V tomto ustanovení novela přímo poukazuje na skutečnost, že se s dítětem vede prověřování.

Povinné právní zastoupení návrh rozšiřuje až do 18 let věku a v případech, kdy to státní zástupce nebo soud považuje za vhodné je povinné zastoupení stanoveno až do 21 let dítěte. Tímto ustanovením tedy státní zástupce zasahuje do současné struktury zastoupení fyzických osob, kdy nutná obhajoba je vždy u mladistvých, ale v případě dospělých pouze ve vybraných případech (§ 36 TŘ). Nicméně situaci, kdy je teoreticky možné uvažovat o promítnutí důsledků činu jinak trestného za hranici 18 let je uložení opatření ochranného léčení dle § 93 odst. 8 ZSM, které lze vykonávat i po dovršení 18 let

⁸ Dle statistických údajů sesbíraných doktorandkou na stáží při Okresním soudě v Brně je průměrná doba ustanovení opatrovníka dítěti mladšímu 15 let asi 14 dní po podání návrhu na uložení opatření dítěti státním zástupcem.

věku dítěte.⁹ Další situací, kdy se pravděpodobně ustanovení použije je, když je osoba starší 15 let stíhána za čin jinak trestný, který spáchala před dovršením 15 let a v současnosti již nabyla zletilosti. Opětovně, obdobné případy nejsou nijak časté a samotné stíhání je relativně kontroverzním. Nejvyšší soud judikovat, že za situace, kdy od spáchání činu jinak trestného uplynula natolik dlouhá doba, že toto dítě již přesáhlo hranici 15 let a blíží se zletilosti lze podle § 93 odst. 10 z. s. m. upustit od uložení opatření, i když to zákon přímo nestanoví (NS 8 Tdo 1067/2008, Rt 44/2009). V případě, že se řízení pro ČJT zahajuje až po dovršení zletilosti pachatelem, je o to více nutné zvážit účel stíhání takového pachatele. Povinnost právního zastoupení dle návrhu končí i z dalších důvodů než pouze dovršením 21 roku dítěte, například skončí vyslovením souhlasu s nepodáním návrhu na uložení opatření.

I pokud zastoupení zaniklo je zástupce dále oprávněn požádat za dítě o prominutí zmeškání lhůty pro vyslovení souhlasu s nepodáním návrhu na uložení opatření a případně později podat žalobu pro zmatečnost či dovolání (§ 89c odst. 3 návrhu). Zároveň je ustanoveno povinné právní zastoupení v řízení o dovolání, o žalobě na obnovu řízení a v jednáních týkajících se výkonu opatření. (§ 89c odst. 5 návrhu). Návrh novely tedy myslel na všechny situace, i když se řízení protáhne do dalších fází dle občansko-právních předpisů. Tato ustanovení budou dále aplikována jako speciální vůči těm stanoveným v OSŘ a ZŘS.

Právního zástupce si může dítě zvolit samo na základě výzvy OČTŘ ve stanovené lhůtě. Pokud dítě a případně ani jeho zákonný zástupce či jiný příbuzný v pokolení přímém právního zástupce nestanoví, přichází na řadu volba soudce (v trestní fázi) nebo soudu pro mládež (v návrhové či soudní fázi), kteří ustanoví místo něj (§ 89d návrhu). Dítě si může následně místo ustanoveného zvolit i jiného právního zástupce.

⁹ Ukládání ochranného léčení dítěti mladšímu 15 let je ale velmi ojedinělým případem, kdy například v praxi Okresního soudu Brno-venkov bylo uloženo pouze jedenkrát za posledních 10 let. Případ se zabýval dvěma činy jinak trestnými, kdy se dvanáctiletý nezletilý dopustil dvakrát ČJT znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 písm. a), odst. 3 písm. a) TZ, a ČJT pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1 TZ, poprvé v té době pětileté dívce a podruhé na šestileté dívce. Na základě znaleckých posudků znalců z oboru psychiatrie a sexuologie mu bylo uloženo opatření ochranné výchovy dle § 93 odst. 1, písm. f) ZSM ve spojení s ochranným léčením sexuologickým v ambulantní formě dle § 93 odst. 1, písm. g) ZSM. Jak se samotným znaleckým zkoumáním z důvodu nedostatku znalců požadovaných oborů, tak i z důvodu nevyřešeného výkonu jednotlivých opatření u dětí mladších 15 let je ochranné léčení velmi problematické.

Zajímavostí je návrh novinky v podobě specializace advokátů na řízení ve věci dětí, která je uváděna do seznamu advokátů pro účely nutné obhajoby *ex officio*. Soudce tedy určuje z těch, kteří mají uvedené, že se specializují na obdobný typ řízení a až pokud není možné jej ustanovit, určuje právního zástupce bez specializace podle jejich přijetí.

V současnosti se v praxi určují v zájmu zásady procesní ekonomie a v nejlepším zájmu dítěte (i advokáta) ti advokáti, se kterými má soudce dobré zkušenosti a které nebude jejich ustanovení v této ne tolik časté věci zbytečně zatěžovat a tím řízení protahovat. Dle ZSM je v současnosti právní zástupce ustanoven soudem, jako opatrovník (§ 91 odst. 2 ZSM). *De facto* je možné, aby si i v současnosti samotné dítě zvolilo právního zástupce dle jeho výběru. Nicméně, jelikož je advokát v pozici opatrovníka ustanoveného soudem, není možné jej nahradit a dítě má potom při jednání přítomného jak jím zvoleného právního zástupce, tak opatrovníka pro řízení. V tomto tedy novela právní úpravu dále posunuje a umožňuje pouze jednoho právního zástupce, který plní i funkci kolizního opatrovníka a opatrovníka, což je v návrhu explicitně stanoveno (návrh § 89f odst. 2).

I po úpravě novelou je možné jako opatrovníka ustanovit pouze advokáta, který může vykonávat své povinnosti i proti vůli dítěte (obdobně § 91 odst. 2 ZSM). Novela řeší i vyloučení právního zástupce (§ 89g návrhu), přičemž toto ustanovení odpovídá § 37a TR a dále náklady právního zastoupení (§ 89h návrhu).¹⁰

3.4 Návrhová fáze řízení

Druhou fází řízení řadí novela do Dílu 3 „Návrhová fáze řízení“, § 89i–89j. Tento díl je zaměřen nejen na podání návrhu ze strany SZ, ale zejména na to, co se děje poté, kdy návrh podán není. Velkým problémem současné právní úpravy je totiž obligatornost podání návrhu na uložení opatření SZ (viz výše podkap. 3.2). Tento problém je vyřešen právě tímto dílem, kdy zcela jasně stanovuje, že SZ návrh podat nemusí (§ 89j) a toto řešení navržené novelou hodnotím jako její nejdůležitější část společně s ustanovením ohledně výkonu opatření dle § 93a návrhu novely. Konkrétně návrh uvádí

¹⁰ Ustanovení o vyloučení advokáta a nákladech řízení není ve větší míře předmětem této práce, proto se jim již dále věnovat nebudu.

čtyři situace, kdy není nutné dále v řízení pokračovat za splnění předpokladu, že dítě s tímto postupem souhlasí. Jedná se o možnost jakýchsi odklonů, resp. procesních úkonu SZ, které mají povahu blízkou odklonu.

3.4.1 Účinná lítost

První možnost odpovídá konstrukci upuštění od uložení trestního opatření dle § 11 ZSM. Podmínkou je účinná lítost, snaha po nápravě s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného ČJT, poměrům, dosavadnímu životu a důvodnému očekávání, že projednání věci pouze SZ postačí. Dle důvodové zprávy se tato možnost využije v případech ojedinělých excesů dítěte (DZ, s. 16). Na standard účinné lítosti se potom aplikují kritéria korespondující se situací u mladistvých dle § 7 ZSM (musí se projevit navenek aktivním jednáním, snahou po nápravě, a zároveň nemá čin trvale nepříznivé následky). Rozsah a možnosti nápravy dítětem budou zřejmě menší, než u pachatelů mladistvých, i přesto je nutné k dobrovolné snaze přihlížet a posoudit, zda byla naplněna v míře v jejich silách možné.¹¹ Také je nutné vzít v potaz, že ustanovení míří spíše na menší závažnost činu, odpovídající přečinu v režimu dospělých pachatelů a nevyužije se v případě závažnější protiprávní činnosti dětí.

3.4.2 Bagatelní protiprávní čin

Druhá možnost, kterou novela nabízí, je neuložení opatření z důvodu naplnění účelu zákona vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, způsobu provedení, následku a vzhledem k chování dítěte po činu. Toto odpovídá § 172 odst. 2 písm. c) TR, který uvádí podmínky pro zastavení trestního stíhání u dospělých pachatelů. Uvedené posuzované skutečnosti jsou alternativním výčtem, nicméně náležité chování dítěte po činu je podmínkou obligatorní (DZ, s. 17). Tento způsob skončení návrhové fáze je přímo navázán na procesní korektiv, diskreční pravomoc SZ.¹² Pokud tedy SZ zhodnotí, že veřejný zájem na sankci dítěte není tolik výrazný vzhledem k tomu, že čin je zřejmě bagatelní, může upustit od podání návrhu na uložení opatření a tím řízení s dítětem zastavit.

¹¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 59–61.

¹² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2202.

3.4.3 Výchovný prostředek mimo systém trestního práva

Třetí možností je zhodnocení dosažení účelu zákona na základě použití dostatečných výchovných prostředků nebo opatření ze strany zákonného zástupce nebo jiné osoby, která o dítě pečuje. Novela se tímto snaží zabránit kumulaci mnoha opatření, které by v souhrnu nakonec nenaplnily účel zákona (DZ, s. 17). Výchovné prostředky dle důvodové zprávy potom ve smyslu tohoto ustanovení představují přiměřené prostředky použité rodiči dle § 884/2 OZ,¹³ výchovná opatření odpovídající těm uloženým dle § 857/2 OZ,¹⁴ výchovná opatření dle § 13 ZOSPOD (napomenutí, dohled, uložení zákazu či povinnosti), nebo § 31 školského zákona (podmíněné vyloučení ze školy, vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení, a další kázeňská opatření). Státní zastupitelství musí mít jistotu, že tyto výše uvedené výchovné prostředky budou využity a tím naplněn účel zákona, proto dle novely po odložení věci na základě § 159a odst. 2 TŘ začne běžet lhůta 3 měsíců pro jejich výkon. Pokud nejsou během těchto uloženy, postupuje SZ dále v řízení. Není jasně stanoveno, zda může SZ při neuložení opatření jiných než dle ZSM využít jiný důvod k neuložení opatření, nicméně se domnívám, že tomu tak je vzhledem ke koncepci celého zákona.

3.4.4 Již uložené (přísnější) opatření

Posledním možností, kterou může státní zástupce využít, dle návrhu § 89j návrhu míří na skutečnost, kdy dítěti již dříve bylo uloženo opatření podle ZSM pro jiný ČJT a tedy není důvodné, aby mu bylo uloženo opatření další pro naplnění účelu zákona. Toto je zcela v souladu s nutností individuálního přístupu k dětem a se zásadou šetření jejich osobností.

Státní zástupce dle návrhu novely musí dítě vyrozumět o tom, že plánuje návrh nepodávat a vyzve dítě ke sdělení, zda s tímto postupem souhlasí.

¹³ Komentářová literatura uvádí, že příkladem výchovných prostředků jako *sankcí* „*mohou být opatření spočívající v zákazu navštěvovat určité kulturní, sportovní či společenské akce, zákaz navštěvovat určité typy zařízení, zákaz používání některých zařízení (telefon, televize, počítač), zákaz sledování určitých programů nebo navštěvování webových stránek, zákaz styku s určitými osobami (zákaz styku s kamarády), omezení kapesného atd.*“ (KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 841).

¹⁴ Dle komentářové literatury jsou opatření synonymem prostředků (KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 730).

Pokud souhlas do pěti dnů od doručení vyzrozumění učiní, vyzrozumí SZ dále OSPOD a případně i PMS (§ 89j odst. 3). Návrh novely se věnuje i situaci, kdy dítě s nepodáním návrhu nesouhlasí, nicméně až v ustanoveních týkajících se soudní fáze řízení.

Návrhová fáze tedy končí buď a) nepodáním návrhu na základě taxativně daných důvodů § 89j návrhu novely, b) podáním návrhu na upuštění od opatření nebo c) podáním návrhu na uložení opatření. Při postupu dle b) a c) pak řízení pokračuje do soudní fáze řízení, kterému se věnuje další podkapitola.

Pokud se SZ rozhodne návrh podat je to již následně na soudu pro mládež, aby určil, zda dítě ČJT trestný spáchalo, nebo zda návrhu SZ vyhoví nevyhoví (DZ, s. 18, viz dále).

3.5 Soudní fáze řízení

Tato fáze řízení je novelou zařazena do Dílu 4 „Soudní fáze řízení“, přičemž do ní návrh novely zahrnuje stávající § 90–95a ZSM, částečně novelizuje, nová ustanovení § 92a, 92b, § 93a návrhu novely a konečně zrušuje § 95 a § 96 ZSM.

Současná právní úprava umožňuje zahájení řízení před soudem na základě výstupu z procesu prověřování, kterým je návrh na uložení opatření ze strany SZ. Druhou možností je zahájení řízení *ex officio* usnesením soudu o zahájení řízení (§ 90 odst. 1 a 2 ZSM).

V případě možnosti první předchází podání návrhu ze strany SZ fáze prověřování ze strany policejního orgánu. Policejní orgán prvotně prověřující protiprávní čin, který je konečně zhodnocen jako čin jinak trestný, je obvykle příslušným dle místa spáchání. U dětských pachatelů toto místo často odpovídá i místu bydliště dítěte, vzhledem k jejich omezeným možnostem cestování. V případě odhalení, že se místo odhalení protiprávního činu neshoduje s bydlištěm dítěte, je spis obvykle postoupen věcně a místně příslušnému policejnímu orgánu, který ve věci dále postupuje.

Ve chvíli, kdy policejní orgán věc odloží usnesením dle § 159a odst. 2 TŘ ve spojení s § 11 odst. 1 písm. d) TŘ, je spis následně zaslán SZ, který dále podává návrh na uložení opatření dle § 90 odst. 1 ZSM (viz diskuze k obligatornosti podání návrhu výše). Od chvíle odložení již nelze

aplikovat ustanovení TR, ale pouze ZSM a předpisy civilněprávní. Obecný předpis pro zahájení řízení (OSŘ) je nahrazen úpravou *lex specialis* dle ZŘS. Opětovně vyvstává otázka příslušnost státního zastupitelství, která není odvislá od místa spáchání ČJT, ale od bydliště dítěte a pokud toto nemá, pak od místa, kde se zdržuje (Pokyn obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně ze dne 8. září 2009, o trestním řízení ve věcech mládeže, č. 7/2009 (dále „Pokyn“), čl. 2 odst. 1 a 33 odst. 1 Pokynu). Tato příslušnost se dále nemění ani při změně bydliště v průběhu přípravného řízení (čl. 2 odst. 2 Pokynu). Státní zastupitelství, které odpovídá těmto kritériím pak podává návrh na uložení opatření.

3.5.1 Právní úprava zahájení řízení s dítětem pro ČJT

Po určení příslušnosti a podání návrhu ze strany SZ se dále případu ujímá soud pro mládež (§ 4 ZSM), kterým se rozumí „*zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu*“ (§ 2 odst. 2 písm. d) ZSM). Jedná se tedy o speciální senát na trestním úseku soudů. Soudce, který se případu následně ujímá musí zároveň splňovat osobnostní předpoklady a mít zvláštní průpravu pro práci s mládeží (§ 3 odst. 8 ZSM). Další postup v řízení je dále určován ustanoveními § 90–95 ZSM a odpovídajícími ustanoveními ZŘS a OSŘ. Účastníkem řízení je dítě, OSPOD, zákonní zástupci, opatrovník pro řízení a další osoby, o jejichž právech má být jednáno (§ 91 odst. 1 ZSM). Soud pak v řízení uloží opatření či od upuštění po projednání upustí. Jednání před soudem s osobní přítomností dítěte je tedy obligatorní ve všech případech (o řízení viz v podrobnostech dále).

Druhou možností jak řízení s dětmi zahájit je *ex officio*, což je jistě méně využívanou variantou. Před současnou úpravou zakotvenou v ZSR byl obdobný postup možný dle (dnes již zrušeného) § 81 OSŘ, který výslovně dovoloval zahájení usnesením soudu bez návrhu ve věcech péče o nezletilé. Dnes tento postup dovoluje § 13 ZŘS ve spojení se speciálními ustanovením k tomuto, § 468 ZŘS a § 90 odst. 2 ZSM. Řízení je zahájeno bezodkladně poté, co se soud dozví o rozhodných skutečnostech pro vedení řízení (§ 13 ZŘS). Již z tohoto vyplývá výjimečnost zahájení řízení tímto způsobem. Jak bylo uvedeno výše, SZ podává návrh na uložení opatření dle § 90 odst. 1 ZSM

v okamžiku naprosté jistoty o naplnění zejména formálních, ale i materiálních znaků skutkové podstaty, umožňující zahájení řízení z důvodu spáchání ČJT. Tato jistota se opírá o důkladné přípravné řízení vedené policejním orgánem ve spolupráci s OSPOD a Probační a mediační službou. Soud při zahájení řízení musí dosahovat standardu obdobné jistoty jako SZ. Dle mého názoru by měl být tento standard posunut ještě výše, jelikož soud často nebude mít možnost zkoumat různé důkazy, ke kterým by mělo přístup SZ během prověřování policejního orgánu.

Určitým problémem je také skutečnost, že pokud je započato beznávrhové řízení dle § 90 odst. 2 ZSM, je zřejmé, že SZ není účastníkem řízení. V případě návrhu ze strany SZ je totiž dle § 91 odst. 1 ZŘS také až „dodatečně“ explicitně přidáno, přičemž toto ustanovení implicitně vylučuje účastenství SZ na řízení zahájeném usnesením soudu dle § 90 odst. 2 ZSM. Dle komentářové literatury nemůže SZ vstoupit do řízení ani dle § 35 OSŘ ve spojení s taxativním výčtem § 8 ZŘS, které uvádí seznam řízení, které participaci SZ výslovně dovolují.¹⁵

Soud tedy zahajuje řízení na základě vlastních poznatků nebo podnětu (jak naznačuje § 90 odst. 3 ZSM, poslední věta) zřejmě od jakékoliv osoby nebo orgánu. Jako nejpravděpodobnější se nicméně jeví zahájení na základě podnětu od OSPOD nebo skrze získání poznatků z jiného řízení, ve kterém dítě vystupuje. I poté ale budou obdobná řízení velmi netypická a velmi málo častá.

Návrh novely uvádí pouze jednu možnost, jak řízení s dítětem pro ČJT zahájit, a to z podnětu SZ. Mízí tedy možnost, aby řízení zahájil samotný soud. Podmínkou návrhu SZ musí být jeho dostatečná konkrétnost, včetně druhu ukládaného opatření (§ 90 dle návrhu novely). V současnosti ZSM obdobné nároky na návrh neklade, nicméně návrh vždy obsahuje specifikaci konkrétního opatření. Soud dle současného ZSM ani dle novely ale není vázán tím opatřením, které SZ navrhuje a rozhoduje na základě svého vlastního uvážení. K této změně navrhovatel přistoupil zřejmě z důvodu, že by v jiném případě byla aplikace ustanovení o upuštění od uložení opatření opětovně na soudci a novelou navrhované znění dílu 2 ohledně možnosti upuštění ze strany SZ by pozbylo smyslu.

¹⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 722.

Účastníky řízení jsou dítě, zákonný zástupce, opatrovník, státní zástupce, OSPOD a další osoby, o jejichž právech a povinnostech je v řízení jednáno (pouze částečně pozměněné znění § 91 ZSM). Novela tedy vynechává možnost, aby bylo z řízení vynecháno SZ v pozici účastníka. Toto je navázáno na skutečnost, že řízení nemůže zahájit ani samostatně soud. Obdobně jako v současné právní úpravě nemusí být dle návrhu novely dítě v řízení vyslechnuto. Jednání by mělo probíhat s vyloučením veřejnosti (§ 92 návrhu novely). Taktéž je z okruhu účastníků vyloučena osoba pečující, která dnes v řízení vystupuje na základě speciálního ustanovení § 6 odst. 1 ve spojení s § 466 písm. f) ZŘS.

3.5.2 Konečná fáze řízení

Jak již bylo diskutováno výše, dává návrh novely spoustu možností, jak řízení vůbec nezahájit v rámci návrhové fáze řízení. Podle toho, jestli se státní zástupce rozhodne, že přeci jenom návrh podá, či ne, má soud v soudní fázi řízení několik možností, jak postupovat dále:

- a) pokud s tím dítě souhlasí, k dosažení účelu postačuje dosavadní průběh řízení a dle soudu je přeci jen dán některý z důvodů pro upuštění od uložení opatření (§ 89j), soudce bez nařízeného jednání od uložení opatření upustí (§ 92 odst. 4 dle návrhu novely),
- b) při splnění stejných podmínek, jako je uvedeno pod písmenem a), může soudce za účelem výchovného působení návrh projednat s přítomností dítěte a následně od něj upustit (§ 92a návrhu novely).

Jiná situace je ve chvíli, kdy SZ podá návrh na upuštění od uložení opatření a dítě s tímto postupem nesouhlasí a chce pokračovat v řízení (případně pokud nesouhlasí s návrhem na upuštění od uložení opatření navrhnutým soudem). Soud má poté opětovně několik možností, jak na nastalou situaci reagovat:

- a) ve věci proběhne soudní jednání a soud poté návrh SZ zamítne, protože nebudou splněny podmínky pro uložení opatření (§ 92b návrhu novely),
- b) soud věc projedná a následně od uložení opatření upustí dle § 92a návrhu novely i bez souhlasu dítěte.

Z pohledu praxe se možnost, aby dítě usilovalo o pokračování řízení jeví až úsměvně. ČJT dětí jsou obvykle mnohem méně závažné než trestné činy dospělých už z důvodu jejich menší rozumové a mravní vyspělosti.

Už u trestných činů dospělých je obdobný postup relativně kontroverzním a velmi málo využívaným institutem.¹⁶

Novela tedy dává spoustu možností, aby bylo jednáno v nejlepšího zájmu dítěte v souladu s mezinárodními úmluvami, zejména Úmluvou pro práva dětí tak, že dítě umožňuje stíhat jen v případech nejvážnějších prohrěšků proti právní úpravě. V dnešní právní úpravě je ve skutečnosti paleta možností velmi omezená. Jak již bylo výše uvedeno, SZ má pouze jednu možnost, a to povinnost stíhat veškeré ČJT, která vyvstává v okamžiku, kdy je zřejmé, že protiprávní čin dosahuje kvality činu trestného. Soud má možnosti dvě, nicméně věc musí vždy projednat a poté se rozhodnout, zda a) opatření uložit, nebo b) odstoupit od uložení opatření na základě § 93 odst. 10 ZSM.

Na základě novely je taktéž zřetelně upraven i § 93 ZSM, zejména je zrušen odst. 10, který uváděl upuštění od uložení opatření a také odst. 11. Ustanovení § 93 odst. 11 ZSM uvádí, jaký typ rozhodnutí použít. Pro rozhodnutí ukládající opatření se jedná o rozsudek, pro rozhodnutí o upuštění od uložení opatření je řízení skončeno usnesením. Na základě návrhu novely bude vždy řízení ukončeno rozsudkem.

3.5.3 Změna nebo zrušení uloženého opatření

Zcela nové ustanovení § 93a návrhu novely je dalším velmi pozitivním krokem k justici přátelské dětem podporující zásadu subsidiaritu. Obecným problémem současné právní úpravy je totiž také výkon opatření, který není až na výjimky (výkon ochranného léčení § 95a ZSM) upraven vůbec. Zejména je problematická zkušenost vymahatelnosti uložených opatření a případná náprava, když dítě uložené opatření nevykoná. V praxi je za výkon zřejmě zodpovědný zákonný zástupce, pokud se jedná o opatření mírnějšího charakteru, případně OSPOD, který dítě často provází již delší dobu a dále s ním a jeho rodinou pracuje. Nicméně konkrétní právní úprava není uvedena.¹⁷

Návrh novely sice neřeší problematiku výkonu komplexně, ale upravuje dozor nad ním a případnou změnu v uložených opatřeních. Dle návrhu

¹⁶ Důvodová zpráva uvádí paralelu se zastavením trestního stíhání, kdy dospělý na dalším projednání věci trvá (§ 11 odst. 4 TR).

¹⁷ Výkon opatření vlastně fakticky rámcově upraven je, ale v kancelářském řádu soudů, což je pomocný předpis a nelze se podle něj řídit v takto závažných záležitostech, jako je ukládání opatření dítěti.

§ 93a lze na návrh dítěte, zákonného zástupce, opatrovníka, SZ, OSPOD nebo PMS rozhodnout o změně či zrušení uloženého opatření, kromě opatření napomenutí s výstrahou, ochranné výchovy a ochranného léčení. Dále může rozhodnout o nahrazení již uloženého opatření (zřejmě jakéhokoliv) opatřením jiným (opět mimo výše vyjmenované). Obě tyto změny lze učinit za předpokladu, že plnění je nemožné, nespravedlivé nebo neplní svůj účel (§ 93a odst. 1 návrhu novely). Opatření vynechané z této modifikace jsou to objektivně nejméně přísné (napomenutí s výstrahou) a dvě do života dítěte nejvíce zasahující. U těchto ani není žádoucí, aby k určitým změnám došlo, protože se ukládají v případech nejméně a nejvíce závažných a soud k tomuto má dobrý důvod. Zbytek možných opatření nicméně slouží na specifické potřeby dítěte, kdy ale ještě není třeba, aby byla uložena ochranná výchova (§ 93 odst. 1 písm. f).

Soud může i bez návrhu rozhodnout o zrušení jednotlivých opatření (opět mimo vyjmenované) v případě, že dítě vede řádný život, prokázalo polepšení a jsou tam předpoklady ke stejnému do budoucna. Nejprve je ale nutné uplynutí lhůty 6 měsíců trvání opatření, aby se výsledky uloženého opatření vůbec měly čas projevit. Speciální úprava je navržena u opatření dohledu probačního úředníky, kdy tento je povinen k návrhu doložit taktéž kladné stanovisko. Dle důvodové zprávy je toto natolik závažné opatření, že je obvykle vhodné jej vykonat celé a pokud by zde nebyla dána podmínka stanoviska, soudy by následně byly zbytečně zatěžovány návrhy, které neměli šanci na úspěch od začátku (DZ, s. 21). Po zamítnutí návrhu lze tento podat opětovně až po uplynutí 6 měsíců jeho trvání. Ke zrušení může dojít i bez nutnosti jednání před soudem.

4 Vlastní zhodnocení

Jak již je patrné z výše uvedeného textu, rozčarování ze současného stavu právní úpravy činu jinak trestných dětí je zcela na místě, nejen z mého pohledu, ale obecně z pohledu odborné veřejnosti. U aktuální právní úpravy se jako nejproblematictější jeví praktické problémy spojené s její aplikací. Zákodárce sice v praxi umožnil aplikaci ZŘS a OSŘ, jak bylo již výše uvedeno, nicméně tyto, až na výjimky upravují jednotlivé části řízení pouze v obecnostech (ať už se bavíme o průběhu soudního řízení či o výkonu).

Proto téměř každý soud prvního stupně aplikuje právní úpravu odlišně, což vede k právní nejistotě, pokud pomineme, že závěr řízení je vždy stejný – soud uloží opatření, upustí od jeho uložení či v minimu případů řízení zastaví.

Proto hodnotím novelu jako zcela adekvátní pokus o nápravu situace. Slovo pokus uvádím zejména z důvodu, že novela není dokonalá a jistě neupravuje veškeré nedostatky současné právní úpravy. Výše jsem zmiňovala například problematiku mediace, ke které se zde vrátím podrobněji. Mediace je zmíněna v § 89b odst. 5 ZSM návrhu novely: OČTR „*může také pověřit Probační a mediační službu prováděním úkonů mediace.*“ Dle mého názoru by bylo dobré, tuto možnost více specifikovat, jelikož ani zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě neuvádí další podrobnosti k mediaci mezi dětmi. Pravděpodobně by tedy stačilo novelizovat současně se ZSM i tento zákon s ustanoveními o konkrétní podobě mediace mezi dětskými pachatelí a jejich obětmi. Mediace je klíčová i z důvodu, že řízení s mládeží se snaží o obnovu vztahů a náhradu škod způsobených protiprávním činem, což odpovídá principům restorativní justice.

I když ale novela uvádí určité problematické skutečnosti a není zcela dokonalou, představuje inovativní přístup k této problematice, který by se měl ze strany praxe bez pochyby reflektovat.

5 Závěr

Tento příspěvek objektivně posoudil existující právní úpravu oblasti činů jinak trestných dětí, které nemají trestní odpovědnost v kontrastu navrhované novely. Ač se nejedná o problematiku, která by stála v centru pozornosti trestního práva, jedná se ročně o problematiku, která se dle statistických údajů v průměru dotkne asi 1 600 dětí. Už proto, že se jedná o děti a číslo není ve stovkách, ale spíše se opravdu blíží dvěma tisícům, kdy toto číslo konstantně roste, bylo už opravdu načase se této problematice věnovat.

Z mého pohledu se jedná o velmi povedený návrh, který je opravdu výborným případem střízlivého reflektování připomínek a problémů, které již dlouhodobě přitahují pozornost jak tuzemské, tak odborné mezinárodní komunity. Jako nedostatek shledávám například skutečnost, že není více rozvedena možnost mediace, na které systém péče o děti některé státy staví (např. Norsko). Taktéž je v návrhu sice obsaženo ustanovení týkající

se výkonu, nicméně toto spíše řeší změnu ve výkonu, než samotný výkon opatření. Novela, ale jako celek zcela bez pochyby posuzuje justici směrem k justici více přátelské k dětem.

References

GRÍVNA, T. kol. *Oběti trestných činů*, 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4.

ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-350-9.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.

KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-795-8.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 8 Tdo 827/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 8 Tdo 1106/2017.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších.

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Informace pro Republikový výbor pro prevenci kriminality o naplňování doporučení vyplývajících z materiálu „Rozbor situace dětí a mladistvých ohrožených kriminalitou a kriminálně rizikovými jevy“ v letech 2016–2018. *Ministerstvo vnitra* [online]. 2018, 57 s. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/rozbor-situace-deti-a-mladistvych-ohrozenych-kriminalitou-a-kriminalne-rizikovymi-jevy-v-letech-2016-2018.aspx>

Contact – e-mail

michaela.trtkova@mail.muni.cz

DENÍČEK NEBO TELEFON ANEB ELEKTRONICKÉ DŮKAZY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Adam Vojtěch

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Společnost se mění a právo na tyto skutečnosti musí reagovat. Rozšíření moderních technologií ve společnosti je větší než kdy jindy. Téměř každý má dnes alespoň smartphone, notebook nebo tablet. Tato zařízení obsahují velice citlivé a podrobné informace o jejich uživateli, obsahují uložená hesla do všemožných internetových portálů, e-mailů, obchodů a dalších. Veškeré tyto informace mohou být velice důležité pro trestní řízení. Nesmíme ovšem zapomínat na postavení trestního práva jako ultima ratio a také na ochranu lidských práv.

Náš trestní řád existuje již od roku 1961. Za tuto dobu byl několika desítkami novel změněn. Jak ale upravuje dokazování elektronickými důkazy a jak probíhá jejich opatřování? Je stávající úprava dostatečná? Reaguje na moderní technologie v procesu dokazování aktuální návrh nového trestního řádu?¹ Jak tuto situaci vnímá praxe a řešil již podobné problémy ESLP? Na tyto otázky se pokusí odpovědět tento příspěvek.

Keywords in original language

Trestní řízení; dokazování; elektronické důkazy; opatřování důkazů; provádění důkazů; novela trestního práva procesního.

Abstract

Society is changing and the law has to adapt. Modern technologies are now more than ever an essential part of our everyday life. Almost everyone nowadays has a smartphone, tablet or laptop. Those gadgets hold so much information about their users such as passwords etc. These data are crucial

¹ Text vznikl na začátku roku 2023. V tu dobu probíhaly debaty nad návrhem trestního řádu. I z tohoto důvodu je této otázce věnována část příspěvku.

to criminal procedure. We must not however forget about criminal law as ultima ratio and human rights.

Our Criminal Procedure Code has been in existence since 1961. It has been amended by dozens of amendments in that time, but how does it regulate the provision of electronic evidence and how is it obtained? Is the current regulation sufficient? Does the current draft of the new Criminal Procedure Code respond to modern technology in the process of evidence? How is this situation perceived in practice and has the ECHR addressed similar issues? This paper will attempt to answer these questions.

Keywords

Criminal Procedure; Evidence Procedure; Electronic Evidence; Acquiring Proofs; Amendment of the Criminal Procedure Law.

1 Úvod

Představte si, že si vedete deníček. V něm zapisujete veškeré informace, které dennodenně prožíváte. Obsahuje tedy mnoho velmi citlivých záznamů o vás a vašem okolí. Když budeme pokračovat v této představě. Stanete se součástí trestního řízení a tento deníček bude potenciálním velice důležitým důkazem spolu s vaším telefonem. Pokud byste dostali na výběr odezdat pouze jednu z těchto dvou věcí, která by to byla?

Moderní technologie jsou s naším životem již neodmyslitelně spjaté. Nová generace se do světa smartphonů, tabletů a internetu narodila. Svět se díky nim stal propojenější a na jednu stranu i jednodušší. Na druhou stranu však tyto technologie vedly jednak k novým způsobům trestné činnosti, která je páchána zcela nebo z části na internetu, dovolily organizovaným skupinám spolu rychleji a jednodušeji komunikovat. Také ale přináší možnosti mnoha důkazních prostředků, které mohou být klíčové pro dokazování. Mimo to je třeba myslet i na ochranu soukromí osob a zásadu ultima ratio, která v tomto případě znamená zdržení se zásahu do lidských práv, pokud to je možné.

Tyto fenomény jsou patrné posledních několik let. Jak s nimi počítá a jak je reguluje trestní řád? Jakým způsobem jsou elektronické důkazy

a opatřování těchto důkazů upraveny a je tato úprava dostatečná? Jakým způsobem na tuto problematiku reaguje plánovaná novela trestního práva procesního? Měl by být přístup k datům ve smartphonu podobný jako k zápiskům v deníčku? Jak vyřešit tento problém s přihlédnutím k ochraně lidských práv? Na tyto otázky se pokusí tento příspěvek odpovědět.

Tento příspěvek nejprve rozebere problematiku dokazování v obecné rovině. Nastíní možné roviny ochrany dat jednotlivce prostřednictvím Listiny základních práv a svobod. Následně přiblíží dosavadní právní úpravu vzhledem k elektronickým důkazům. V neposlední řadě analyzuje připravovanou novelu trestního práva procesního a její úpravu nakládání s elektronickými důkazy, respektive jejich opatřování.

2 Dokazování v trestním řízení

Trestní řád upravuje postup orgánů činných v trestním řízení (dále „očtř“) tak, aby trestné činy byly zjištěny a jejich pachatelé spravedlivě potrestáni. To jsou slova § 1 trestního řádu.² Trestní proces se skládá z několika stadií. Těmi jsou přípravné řízení, řízení před soudem a případné vykonávací řízení. Každé z těchto řízení má svá specifika. Jednotící linkou je však to, že při trestním řízení dochází k objasňování činu, jenž se stal v minulosti. O okolnostech tohoto činu se očtř dozvídají nepřímou pomocí důkazů. Proces opatřování, a následného hodnocení těchto důkazů je klíčový pro trestní řízení, neboť bez nosičů informací bychom o skutku nevěděli téměř nic, a nebyli bychom schopni ověřit pravdivost našich domněnek o tom, co se stalo. To z něj činí vedle rozhodování nejdůležitější procesní činnosti očtř.³

S dokazováním se pojí hned několik zásad uvedených v § 2 trestního řádu. Těmi jsou zásada vyhledávací, zásada bezprostřednosti a ústnosti, presumpce nevinny, volného hodnocení důkazů a zásada materiální pravdy. Zásada vyhledávací vycházející z § 2 odst. 5 trestního řádu zavazuje očtř postupovat tak, aby byl náležitě zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

³ FRYŠTÁK, M. *Znalecké dokazování v trestním řízení*. Wolters Kluwer, 2021, s. 1; FRYŠTÁK, M. *Dokazování v přípravném řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 151; ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. *Trestní právo procesní*. C. H. Beck, 2013, s. 345.

Při procesu opatřování důkazů mají oční povinnost opatřovat důkazy ve prospěch i v neprospěch. Zároveň tato zásada umožňuje jak obžalovanému, tak státnímu zástupci navrhnout důkazy. Nezabývá však soud povinnosti opatřit důkazy pro to, aby mohl ve věci rozhodnout. S tím souvisí zásada bezprostřednosti a zásada ústnosti § 2 odst. 12 trestního řádu, podle níž soud musí přihlídnout pouze k důkazům provedeným při hlavním líčení. Zásada presumpce nevinny, související se zásadou materiální pravdy, vyjadřuje povinnost očí prokázat nepochybně vinu obviněného a obžalovaného a to prostřednictvím důkazů.⁴ Z presumpce nevinny tak vyplývají procesní zásada *in dubio pro reo*, pravidlo, dle něhož musí být k odsouzení prokázána vina a zásada přiměřenosti a zdrženlivosti.⁵ Zásada volného hodnocení důkazů obsažená v § 2 odst. 6 trestního řádu zavazuje očí hodnotit důkazy podle svého vnitřního přesvědčení na základě uvážení všech okolností případu, a to jak jednotlivě, tak v jejich souhrnu. Poslední důležitou zásadou dokazování je zásada materiální pravdy, která vyplývá z § 1 odst. 1 trestního řádu. Tato zásada vyjadřuje povinnost prokázat skutkový stav bez důvodných pochybností. Toho je možné dosáhnout jen na základě vysokého standardu potřebného pro dokazování.

Dokazování jako takové je upraveno v § 89 a násl. trestního řádu. Okruh okolností, jež je třeba dokazovat, nalezneme v demonstrativním výčtu § 89 odst. 1 trestního řádu. Obecně lze tyto okolnosti kategorizovat na okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé (hledisko hmotného práva), okolnosti důležité pro postup v řízení (hledisko procesního práva) a okolnosti důležité pro použití zvláštních způsobů řízení.⁶ Důkazem může být podle § 89 odst. 2 trestního řádu vše, co může přispět k objasnění věci. Teorie trestní práva vytvořila komplexní terminologii dokazování.⁷ Důkazem se rozumí informace přesvědčující o skutečnosti důležité pro trestní řízení. Důkazním prostředkem se pak rozumí proces, skrz který očí čerpají z jejich nosičů/pramenů. Předmětem důkazu je okolnost důležitá pro trestní řízení, přičemž provádění důkazu je činnost očí, kterým tento předmět zjišťují.

4 FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. Wolters Kluwer, 2019, s. 114.

5 *Ibid.*, s. 114–115.

6 *Ibid.*, s. 350–353; odlišně pak ŠAMAL, MUSIL, KUČHTA, 2013, *op. cit.*, s. 355–356.

7 FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T., ŠAMAL, MUSIL, KUČHTA, 2013, *op. cit.*, s. 346–347; ŠAMAL, MUSIL, KUČHTA, 2013, *op. cit.*, s. 348–349; JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. Leges, 2021, s. 400–402.

Hodnocením důkazu se pak rozumí rozumový a myšlenkový proces, jímž se hodnotí závažnost, zákonnost a pravdivost důkazu.

Proces dokazování probíhá jak ve stadiu přípravného řízení, tak řízení před soudem. Vždy je nutné hledět na dokazování v jednotlivých stádiích s přihlédnutím k účelu těchto stadií. V přípravném řízení se důkazy vyhledávají a opatřují z části pro rozhodnutí policejního orgánu⁸ a státního zástupce ve věci, a z části jako zajištění důkazu pro případné řízení před soudem.⁹ V rámci prověřování bude policejní orgán či státní zástupce využívat instrumentária hlavy deváté trestního řádu a zejména pak instituty uvedené v § 158 odst. 3 trestního řádu. Ve fázi vyšetřování postupuje policejní orgán z vlastní iniciativy ve snaze co nejrychleji a v potřebném rozsahu vyhledat důkazy nezbytné pro objasnění základních skutečností důležitých k posouzení případu, jak je nastíněno v § 89 odst. 1 trestního řádu.¹⁰ Dokazování pak teorie dělí do několika stadií.¹¹ Těmito stadii jsou vyhledávání důkazu, provedení a procesní zajištění důkazu, prověrka důkazu a vyhodnocení důkazu. Vyhledání důkazu souvisí se zásadou vyhledávací. V této fázi by tak očitě měly vyhledávat důkazy ve prospěch i neprospěch obviněného.¹² Dalším stadiem je provedení a procesní zajištění důkazů, které je v aktuální úpravě, s výjimkou neodkladných a neopakovatelných důkazů, přesunuto do stadia před soudem v souladu se zásadou ústnosti a bezprostřednosti. Při prověrce důkazů dochází k porovnání jednotlivých důkazů, zjištění jejich vztahu a případných rozporů mezi nimi. Vyvrcholením procesu dokazování je pak vyhodnocení důkazů vedené zásadou volného hodnocení důkazů. Je třeba uvést, že ne všechna stadia budou v praxi striktně oddělena.

Jak bylo uvedeno výše, za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci. Trestní řád výslovně upravuje některé důkazní prostředky, jako jsou výpověď svědka, znalecký posudek nebo ohledání. Limitem použití důkazu je pak užití nezákonného donucení, nebo hrozba takového donucení. Ostatní způsoby provádění důkazů, jejichž provádění trestní řád takto

⁸ § 12 trestního řádu.

⁹ FENYK, CÍSAŘOVÁ, GRIVNA, op. cit., s. 362.

¹⁰ § 164 Trestního řádu.

¹¹ RŮŽEK, A. *Trestní řád: komentář*. Orbis, 1975, s. 229 a násl.; MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. Obzor, 1984, s. 88 a násl.

¹² K otázce vyhledávání důkazů ve prospěch viz např. FRYŠTÁK, 2014, op. cit., s. 152.

výslovně neupravuje, pomáhá definovat judikatura.¹³ Aktuální palčivou otázkou jsou elektronické důkazy, jež v trestním řádu nejsou upraveny, ale vzhledem k širokému pojetí důkazu mohou jako důkaz sloužit.

Věci, které mohou sloužit jako pramen důkazu, lze zajistit či odejmout podle § 78 a § 79 trestního řádu. Zajištění věci pro důkazní účely je přednostním důvodem k zajištění věci vzhledem k ostatním důvodům uvedených v § 77b trestního řádu. Očť se tak k nosičům důkazu dostanou skrze předložení či vydání, kdy osoba mající věc u sebe ji na základě výzvy orgánů předloží, případně ji předseda senátu nebo v přípravném řízení státní zástupce či policejní orgán příkazem odejme. Při vydávání věci platí zásada nemo tenetur.¹⁴ Tedy nikdo nemůže být nucen, aby vydal věc, která může sloužit jako důkaz proti němu. Dalším způsobem, jak získat věci důležité pro trestní řízení, je domovní prohlídka či prohlídka jiných prostor, upravená v čl. 82 a násl. trestního řádu.

3 Co jsou elektronické důkazy?

Pojem elektronický důkaz trestní řád nezná. Neexistují ani specifické postupy, jak s těmito důkazy nakládat. Elektronické důkazy jsou zpracovaná data, jež získáme z nosičů (pramenů) elektronických důkazů. V kontextu trestního práva nelze přijmout definici elektronických důkazních prostředků jako „*důkazní prostředky, k jejichž převodu do podoby srozumitelné pro člověka je třeba použít nějaké elektronické zařízení*“¹⁵, neboť ta hovoří spíše o nosiči informace. Definice důkazního prostředku jako způsobu, jímž očť čerpají z nosiče (pramene) důkazu informace, výše uvedené definici neodpovídá. Ta hovoří spíše o nosičích důkazu, o surových datech, pro člověka nesrozumitelných či nepoznatelných podobně jako paměť svědka před výpovědí či listina před přečtením. Elektronickým důkazním prostředkem je, při dodržení trestně právní důkazní teorie, postup očť při převádění surových dat do lidsky

¹³ Např. k otázce pachových stop se vyjadřoval Ústavní soud v nálezu ze dne 22. 3. 2016, sp. zn. IV. ÚS 1098/15.

¹⁴ K zásadě nemo tenetur viz ODEHNALOVÁ, J. Zásada zákazu sebeobviňování v Judikatuře Ústavního soudu. In: JELÍNEK, J. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Leges, 2020; Nebo MUSIL, J. Princip nemo tenetur. In: FENYK, J. (ed.). *Pocita Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis, 2007.

¹⁵ Blíže k této definici viz KOČÍ, M. *Elektronické důkazní prostředky*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2013.

srozumitelného textu pomocí elektronického zařízení. Tato definice totiž lépe odráží činnostní povahu důkazního prostředku.

Výše definované nosiče důkazů se nacházejí na jednotlivých technických zařízeních. Těmi mohou být počítač a jeho komponenty, datová úložiště, počítačová síť a cloud.¹⁶ Nejcenější pro získání dat budou datová úložiště, ať již ve formě interních či externích úložišť. Specifickým pro tyto zařízení je způsob uchování informací ve formě strojového kódu obsahujícího hodnoty 1 a 0. Tento strojový kód je pro člověka nečitelný, a proto je třeba využít elektronického zařízení pro jeho dekodování. Toto však není jediná překážka pro získání důkazů z jejich nosičů. V praxi často půjde o šifrování těchto dokumentů tak, aby bylo obtížné obsah zjistit, např. pomocí koncového šifrování. Snahy o zabezpečení dat mají své opodstatnění, neboť s rozvojem technologií např. mobilní telefony ukládají data o poloze, zprávy, historii navštěvovaných webů, při propojení s chytrými hodinkami pak třeba i údaje o chůzi, fyzické aktivitě nebo srdečnímu tepu. I z tohoto důvodu elektronické důkazy představují pro očitř významný zdroj informací. Na druhé straně je třeba uvést, že obsáhlost a obsah těchto informací je značně osobní a může docházet k narušení soukromého prostoru a v důsledku toho i k zásahu do lidských práv. Pojmy výše uvedené je třeba z pohledu teorie trestního práva procesního odlišovat.¹⁷ Elektronickým důkazem se rozumí informace, kterou se očitř přesvědčují o skutečnosti podstatné pro trestní řízení, a která je výsledkem strojového zpracování (surových) dat. Elektronickým důkazním prostředkem je postup očitř při převádění (surových) dat do lidsky srozumitelného textu pomocí elektronického zařízení. Nosičem (pramenem) elektronického důkazu jsou pak (surová) data uložená ve formě strojového kódu.

4 Lidská práva?

Trestní právo je ochranným prostředkem a ve zvláštní části trestního zákoníku¹⁸ nalezneme v hlavě druhé dílu druhém trestné činy proti právům

¹⁶ POLČÁK, R., PÚRY, F., HARAŠTA, J. *Elektronické důkazy v trestním řízení*. Masarykova univerzita, 2015, s. 84 a násl.

¹⁷ GRÍVNA T., RICHTER M. Zajištění elektronického důkazu a související koncepční otázky. In: GRÍVNA, T., RICHTER, M., ŠIMÁNOVÁ, H. *Vliv nových technologií na trestní právo*. Auditorium, 2022.

¹⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství. Zákonodárce tato práva vnímá jako natolik podstatná, že je chrání trestním právem. V rámci dokazování však může docházet a v praxi i dochází k zásahu do základních práv. Jedná se o situace, kdy jsou opatřovány důkazy v průběhu trestního řízení v případě vazby nebo i ve vykonávacím řízení. Trestní řád s většinou těchto omezení počítá a upravuje postup očitě tak, aby bylo šetřeno základních práv v souladu se zásadou přiměřenosti a zdrženlivosti. V mnoha případech, kdy má dojít k zásahu do lidských práv, rozhoduje soud o těchto opatřeních.¹⁹ Jak již bylo zmíněno, trestní řád výslovně elektronické důkazy neupravuje a nepočítá tudíž ani se speciálním postupem při získávání dat z mobilních zařízení. Níže se podívám, jakým způsobem by mohla být data, v těchto zařízeních obsažená, chráněna skrze lidská práva.

V úvahu připadá několik úrovní ochrany lidských práv. V tomto textu se zaměříme pouze na úroveň ústavní, tedy na ochranu lidských práv Listinou základních práv a svobod (dále „Listina“).²⁰ Za zmínku stojí ochrana soukromí podle čl. 10 odst. 2 Listiny, ochrana obydlí podle čl. 12 a ochrana listovního tajemství podle čl. 13 Listiny. Pod ochranu listovního tajemství jistě zařadíme zprávy, které na těchto zařízeních máme, ať už se jedná o SMS zprávy nebo zprávy předávané jiným způsobem (iMessage, Whatsapp, Viber atd.). S tímto zásahem také trestní řád počítá např. při použití odposlechů nebo při sledování osob a věcí. V rámci výkladu bychom mohli pod tuto ochranu zařadit i data ohledně této komunikace, zároveň půjde o provozní a lokalizační údaje o telekomunikačním provozu (tzv. „data retention“).²¹ Těžko však již pod tento článek zařadíme data aplikací v mobilu či notebooku, dokumenty uložené na těchto zařízeních, případně data z dalších přídatných zařízení. Další možností je připustit, že po otevření telefonu či podobného zařízení vstupujeme do specifického prostoru, který by bylo možné přirovnat k obydlí. Při tomto chápání by již výše naznačená data byla součástí této ochrany. Procesněprávní důsledky tohoto vnímání zařízení a „prostoru“ v nich budou blíže popsány níže. Asi nejpřiléhavěji na tuto

¹⁹ Jde např. o vazbu § 67 a § 73b trestního řádu, domovní prohlídku § 82 a § 83 trestního řádu nebo osobní prohlídka § 83b.

²⁰ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

²¹ Více k otázce data retention viz nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 3. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 24/10 (data retention I), ze dne 20. 12. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 24/11 (data retention II), a ze dne 14. 5. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 45/17 (data retention III).

situaci však dopadne ochrana soukromí podle čl. 10 Listiny. Takto bychom mohli osobnost člověka v reálném světě přenášet do virtuálního a chránit ho tedy obdobným způsobem. Půjde pak především o ochranu osobních údajů, ale i dalších dat, stejně jako jeho elektronické stopy.

Otázka porovnání reálného světa a světa virtuálního má však svá úskalí. Ve většině případů při hodnocení online prostoru bude docházet k přirovnávání k reálnému světu způsobem „to je jako...“, ovšem po několika diskuzích s mými kolegy docházím k názoru, že tento přístup není jednoduchý a už vůbec ne optimální. Nejprve si přiblížíme „brány“ do virtuálního světa. Tím je myšlen svět za obrazovkou, který se skládá částečně z online světa, ale zároveň i světa offline. Pomyslnými branami bychom mohli chápat právě odemknutí telefonu nebo počítače po případném odblokování heslem. Tato hranice se zdá být i nejjasněji rozlišitelná. Následuje však otázka, jak rozlišit svět za obrazovkou a zda je to možné učinit podobně jako v reálném životě. Dobrým příkladem, který však nemá za cíl být vyčerpávající, co se virtuálního prostoru týče, jsou sociální sítě, konkrétně Facebook. Jedním z hlavních problémů přirovnávání virtuálního světa k tomu reálnému je fakt, že každý počin ve virtuálním světě je podnět k reakci. V podstatě každý krok a informace, která je vytvářena, má za cíl někoho oslovit a vyžádat si od něj nějakou reakci tak, aby na ni bylo opět reagováno. Z tohoto pohledu jde o obrovskou masu informací mající jasný cíl. Potenciálně obrovský dosah, který nemá v reálném světě obdoby, a to především vzhledem k propojenosti světa a zároveň rychlosti přenosu informací přes internet, je další rozlišení virtuálního světa od toho reálného. Dalším obrovským rozdílem oproti reálnému světu je míra anonymity a možnost mít mnoho účtů. Toto je značný problém především z hlediska desinformačních a falešných účtů. Zároveň je nutné zmínit i odloučenost od reality v případě tzv. klávesnicových válečníků²². Z těchto všech důvodů by proto mělo být na virtuální svět nahlíženo s modifikovaným pohledem jinak než na svět reálný, a to pro jeho specifika. Zároveň je však tato problematika natolik nejasná a komplexní, že by měla být probrána v samostatné stati.

²² Z anglického „keyboard warrior“ je osoba, která na internetu píše urážlivé nebo agresivní příspěvky a obvykle osoba, která skrývá svou pravou identitu.

5 Aktuální praxe získávání elektronických důkazů z mobilního zařízení

Data, která mohou sloužit jako důkaz v trestním řízení, jsou uložena v pamětech a dalších zařízeních uvedených výše. Očť tak nejprve musí získat tyto datové nosiče a následně extrahovat uložená data z pamětí, USB disků či třeba optických disků tak, aby následně mohly strojový kód přeložit do smyslově vnímatelného důkazu. V praxi nebude velký problém zajištění těchto zařízení, a to díky institutu zajištění věci podle § 78 a násl. trestního řádu. Následné vnější ohledání, které bude zajišťovat stopy daktyloskopické, pachové či mikrostopy²³, nebude problematické.

Zajímavějším bude opatrování informací uložených v těchto zařízeních.²⁴ Tato část bude dále zaměřena na přenosná výpočetní zařízení (notebooky, mobilní telefony, tablety a chytré hodinky).²⁵ Otázkou elektronických důkazů se v České republice poprvé zabýval Nejvyšší soud v roce 2000.²⁶ V této věci šlo o řízení stížnosti pro porušení zákona. Právně šlo o otázku, zda se očť mohly seznámit se zprávami, které na mobilní zařízení došly až po jeho zajištění. Z uvedeného usnesení vyplývá, že Nejvyšší soud v případě zajištění dat z mobilního telefonu rozlišuje tuto problematiku časově na dvě etapy. První etapou je přeprava samotné zprávy a druhou pak etapa po doručení. V rámci etapy přenosu dat je podle názoru Nejvyššího soudu třeba postupovat podle § 86 až § 88 trestního řádu. Pokud však již zpráva byla doručena, není třeba dalšího speciálního postupu pro získání těchto dat.

Následně se této problematice věnovalo i Nejvyšší státní zastupitelství (dále též „NSZ“) ve svých stanoviscích.²⁷ Ve stanovisku z roku 2005 bylo mimo

²³ K otázce mikrostop viz FRYŠTÁK, M., TEXL, D. Mikrostopy a jejich využití v rámci dokazování v trestním řízení. *Trestněprávní revue*. 2021, roč. 20, č. 4.

²⁴ K otázce mobilní telefonů v trestním řízení viz MAREŠOVÁ, E. Problematika získávání informací z mobilních telefonů v rámci trestního řízení. *Trestněprávní revue*. 2021, roč. 20, č. 3.

²⁵ K otázce přístupu do cloudu viz HLAVÁČOVÁ, K., CHORVÁT, O. Přístup orgánů činných v trestním řízení k datům uloženým v cloudu. *Revue pro právo a technologie* [online]. 2016, roč. 7, č. 14 [cit. 6. 3. 2023]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/6120>

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2000, sp. zn. 7 Tz 9/2000.

²⁷ Stanovisko NSZ poř. č. 4/2005 Sb. v. s. NSZ ze dne 6. 6. 2005: „*Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů ke postupu v případech, kdy je třeba pro účely trestního řízení zjistit obsah údajů uložených v nalezeném, vydaném či odňatém mobilním telefonu, včetně údajů uložených na SIM kartě.*“; Stanovisko NSZ poř. č. 1/2015 Sb. v. s. NSZ ze dne 26. 1. 2015: „*Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů ke problematice zjišťování obsahu mobilních telefonů a jiných datových nosičů, včetně obsahu e-mailových schránek.*“

jiné uvedeno, že: „*Nejde-li o informace, které jsou chráněny důvěrností komunikací z tohoto důvodu, že jsou v té době ještě takřkajíc „na cestě“ – od volajícího ke volanému (zpravidla tedy u operátora) – a ke jejichž získání by orgány činné v trestním řízení potřebovaly součinnost s poskytovatelem služby elektronických komunikací, pak lze učinit prvý závěr: Tam, kde orgán činný v trestním řízení získá příslušnou legální cestou mobilní telefon, je oprávněn seznámit se s v něm v té době již uloženými informacemi, aniž by musel postupovat podle § 88 nebo § 88a tr. ř.“* Toto stanovisko tak dodržuje dříve nastavený dvojitý režim podle stavu zprávy. Jak rozhodnutí Nejvyššího soudu, tak i výkladové stanovisko bychom mohli vnímat zdrženlivě vzhledem k době, v níž byly vydány. V roce 2000 resp. 2004 mobilní telefony nepředstavovaly tak významnou součást každodenního života a data, která v tu dobu obsahovaly, jsou oproti stávajícímu stavu zanedbatelná. Situaci ovšem částečně mění fakt, že Nejvyšší státní zastupitelství ve stanovisku z roku 2015 uvedlo, že: „*I. Právní závěry výkladového stanoviska poř. č. 4/2005 Sb. v. s. Nejvyššího státního zastupitelství lze mít s výjimkou použitelnosti § 88a trestního řádu nadále za aktuální a použitelné nejen na, v souladu s trestním řádem, zajištěné mobilní telefony, ale i jiné datové nosiče, které mohou obsahovat údaje o různých formách uskutečněné elektronické komunikace.*“ Toto stanovisko dále rozšířilo telekomunikační provoz i na další formy elektronické komunikace, skrze které lze volat, psát zprávy či sdílet datové přílohy. Dále se toto stanovisko věnuje problematice e-mailové korespondence. V souvislosti s e-mailem pak NSZ dodržuje časové rozdělení získávání dat do budoucna, u kterých je třeba užít postup podle § 88 trestního řádu, a do minulosti, u kterých půjde o postup podle § 158d trestního řádu. NSZ taktéž rozlišuje, zda e-mailová komunikace je uložena na hmotném nosiči, nebo se nachází v internetové schránce. Postup však volí podobný. Dále se této problematice věnoval kolektiv Polčák, Púry, Stupka, Klement, Abelovský, Myška, Pejčochová a Harašta v publikaci Elektronické důkazy v trestním řízení.²⁸ V této publikaci autoři rozdělují přístup k datům na základě přístupu k hmotnému nosiči a dále zda se jedná o zajišťování dat komunikačních. Graficky závěry ohledně zajištění dat znázorňuje Gřivna a Richter v příspěvku.²⁹

²⁸ POLČÁK, PÚRY, HARAŠTA, op. cit.

²⁹ GRIVNA, T., RICHTER, M. Zajištění elektronického důkazu a související koncepční otázky. In: GRIVNA, RICHTER, ŠIMÁNOVÁ, op. cit., s. 17–21.

Z výše nastíněného je patrné, že nauka i praxe rozděluje přístup k datům jednak časově a jednak podle toho, zda očitř mají přístup k hmotnému nosiči či nikoliv. Tento přístup je však problematický.³⁰ Rozumnějším se jeví rozdělení přístupu k zařízení na „vnější“ a „vnitřní“, kdy striktní rozdělení bude záležet na tom, zda získáváme data či zkoumáme samotný přístroj.³¹ Podobně tuto rozdílnou povahu reflektuje trestní právo hmotné, které rozlišuje zmocnění se hmotného nosiče podle § 205 trestního zákoníku a ochranu počítačového systému podle § 230 trestního zákoníku. Rozlišení hmotného nosiče od dat na něm obsažených by bylo přínosem pro trestní právo procesní i s ohledem na ochranu soukromí.³²

Při absenci speciálního prostředku budou očitř pro získání dat nacházejících se na zařízení postupovat ohledáním věci, což je patrné i z výše uvedeného. To je upraveno v § 113 trestního řádu. Při ohledání jde o přímé pozorování předmětu ohledání, kterým mohou být jak osoby, tak i předměty a stopy. Při ohledání jde o přímé a bezprostřední pozorování za účelem zjištění stop důležitých pro trestní řízení.³³ Tento způsob provedení důkazu nevyžaduje ze strany očitř žádný zvláštní postup a nepředpokládá zásah do lidských práv. Tento přístup neshledávám optimálním. Byť v použití ohledání jako důkazního prostředku nevidím problém, v absenci ochrany soukromí na mobilním zařízení však ano. De lege ferenda se tak nabízí možnost vytvoření institutu podobného např. domovní prohlídce, který by zajistil soudní ochranu vstupu do virtuálního světa na mobilních zařízeních. Výše naznačené chápání virtuálního světa jako rozšíření toho reálného bude významným argumentem pro tento přístup.

Další možnost, jak postupovat v souladu s aktuální trestním řádem, se nabízí právě v analogickém užití již existujících institutů. Výše již byla naznačena stávající praxe, kterou však nelze přijmout za dostatečnou. Naznačené přirovnání k domovní prohlídce považuji za přiléhavé. Tento postup by zaručil vyšší ochranu jednotlivců z důvodu souhlasu soudu s provedením domovní

³⁰ Jak naznačují T. Gřivna a M. Richter in GŘIVNA, RICHTER, ŠIMÁNOVÁ, op. cit., s. 21–22.

³¹ Tomu by odpovídalo i vnímání dat, jak ho prezentuje R. Polčák in POLČÁK, R. Informace a data v právu. *Revne pro právo a technologie*. 2016, č. 13.

³² Shodně i GŘIVNA T., RICHTER M. In: GŘIVNA, RICHTER, ŠIMÁNOVÁ, op. cit., s. 23–24.

³³ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1628–1630.

prohlídky. Tato konstrukce má však své úskalí, jelikož se jedná o velmi výrazný extenzivní výklad institutu domovní prohlídky. Dalším významným rozdílem je skutečnost, že každý lidský organismus potřebuje ke svému přežití útočiště před vnějšími vlivy. Případné uznání virtuálního světa jako alternativního protějšku toho reálného s sebou nese významné právní problémy daleko přesahující záběr tohoto článku.³⁴

Rozumnou alternativou se však jeví prohlídka jiných prostor. V tomto případě se při troše fantazie dá mobilní telefon připodobnit k osobnímu automobilu. V obou případech půjde o movitou věc, která má své vnější a vnitřní prostory, které jsou jasně definovatelné. Prohlídka jiných prostor je zakotvená v § 83a trestního řádu. Prohlídku jiných prostor vykoná policejní orgán na příkaz předsedy senátu. V příkazu k prohlídce jiných prostor je nutné uvést prostor, který má být prohledán. V praxi si tak lze představit uvedení typu zařízení a jeho sériového čísla, podobně jako v případě automobilu. Tímto postupem bude zajištěna ochrana soukromí osob a zároveň bude stále možné informace z těchto zařízení získat. V praxi by tak mohlo dojít k podobnému postupu jako v případě osobního automobilu. V případě, že očťr zajistí výpočetní zařízení, z něž mají být získány důkazy, pak podá státní zástupce návrh, v němž specifikuje o jaké zařízení se má jednat, a následně soud vydá příkaz k „prohlídce virtuálních prostor“. V praxi však bude otázka, do jaké míry se bude soud tímto návrhem zabývat a zda nepůjde o pouhé „podepsání dalšího papíru“. Výhodu by však mohl přinést případný opravný prostředek proti tomuto rozhodnutí. Dalším možným úskalím může být uplatnitelnost takového postupu v případě zařízení, která nejsou žádným způsobem chráněna (heslem, faceID, otiskem prstu apod.). Problematická tak může být otázka, zda máme chránit virtuální prostor, který není svým uživatelem zabezpečen. Zde se přikláním ke spíše kladné odpovědi, jelikož objem dat se v těchto případech zásadně nemění a případné rozlišení mi nedává smysl. Tato otázka je však komplexnější a tento příspěvek si neklade za cíl ji dopodrobna objasnit.

Jakým způsobem ale k věci přistupuje Evropský soud pro lidská práva (dále „ESLP“)? ESLP zatím mnoho stížností zabývajících se zásahem

³⁴ Otázka ochrany života mého avatara ve virtuálním prostředí, krádeže v online hrách, a další.

do soukromí „obecným“ proniknutím do virtuálního světa jedince neřešil. Několik případů ohledně mobilního telefonu a zacházení s daty v něm však již projednal. V případě *Heglas proti České republice*³⁵ ESLP v bodě 60 uvedl, že „*utajené pronikání do telefonických hovorů spadá do působnosti článku 8 Úmluvy, pokud jde o právo na respektování soukromého života a korespondence*“. V této věci však šlo jednak o chronologický soupis hovorů a jednak o zaznamenání některých hovorů. V dalším případě, který ESLP řešil, šlo většinou o tajné odposlouchání telekomunikace.³⁶ Je tedy otázkou, zda se nějaký případ před ESLP objeví. Osobně se domnívám, že ESLP bude konstatovat možný zásah do svobody soukromí, avšak věc v souladu s doktrínou margin of appreciation ponechá na vnitrostátní úpravě.

6 Novela trestního práva procesního a elektronické důkazy

Novela trestního práva procesního³⁷ již s elektronickými daty počítá. Je však třeba zmínit, že tato problematika je značně kontroverzní, respektive není v současné době konsensus na způsobu ochrany těchto dat. To vychází z odlišných pozic veřejné žaloby a obhajoby. Ve stávajícím návrhu se s elektronickými daty pracuje podobně jako s věcmi, pokud to neodporuje jejich povaze, jak vyplývá z výkladového ustanovení § 10 odst. 10.

Důkazním prostředkem pro nakládání s elektronickými daty má být ohledání podle § e43. V tomto ohledu tak zůstává situace stejná jako doposud. Jde již ovšem o zákonem stanovený důkazní prostředek a nikoliv dovození. K opatření těchto dat pak bude sloužit dožadání, pokud nestanoví zákon jinak. Výjimkou z této povinnosti jsou utajované informace. V části týkající se vyhledání a zajištění informací, věcí a elektronických dat se objevuje institut příkazu k uchování dat obsažený již v § 7b trestního řádu. Osoba mající data u sebe tak bude, na základě příkazu vydaného předsedou senátu a v přípravném řízení státním zástupcem povinna data uchovat v nezměněné podobě, a to na dobu nejméně 90 dnů. V tomto směru představuje

³⁵ Rozsudek ESLP ze dne 1. 3. 2007, ve věci *Heglas proti České republice*, číslo stížnosti 5935/02.

³⁶ Rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2015, ve věci *Zakharov proti Rusku*, číslo stížnosti 47143/06.

³⁷ Návrh zákona o trestním řízení soudní (trestní řád), ve znění ze dne 14. 10. 2022. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>

návrh pouze formulační úpravu. Podle nového trestního řádu mohou být data i předmětem sledování v rámci hlavy zabývající se operativně pátracími prostředky. Při sledování dat uchovaných v soukromí bude třeba souhlas soudce a dále je omezeno na úmyslné trestné činy, jejichž horní hranice je nejméně 3 léta a taxativním výčtem. Návrh trestního řádu upravuje institut odposlechu a záznamu elektronického provozu. V tomto případě tak jde o data elektronické komunikace. Elektronická data se pak dělí na obsahová, provozní, registrační a data o užívání služby. S tímto institutem pak také souvisí institut příkazu vydání dat elektronického provozu spolu s přezkumem zákonnosti tohoto příkazu. Další možností, jak tato data získat, bude institut vydání dat elektronického provozu.

Návrh novely trestního práva procesního počítá s elektronickými daty, což je rozhodně krok správným směrem. Osobně mi přijde, že však dochází k promarněné situaci ohledně ochrany těchto dat. Úprava postupu s těmito důkazy zůstává v podstatě stejná, avšak alespoň bude zákonem upravená, což je krok vpřed. Zároveň je zřejmé, že tento krok je jakýmsi kompromisem mezi zájmovými skupinami s odlišnými zájmy. I z tohoto důvodu bude muset pro větší ochranu elektronického prostoru osob přijít zásah z Evropské Unie.

Jak bylo zmíněno výše, vnímám návrh nového trestního řádu spíše jako nevyužitou příležitost být v rámci této problematiky spíše pokrokovější než se držet stávajícího konceptu. I z tohoto důvodu mi dává smysl elektronické důkazy vnímat odlišně od věcí a přiznat jim *sui generis* povahu, a tak s nimi nakládat dále, což by lépe reflektovalo jejich povahu.³⁸ Dále by dle mého názoru měl být v nějaké formě zaveden souhlas soudu s prolomením zabezpečení mobilních zařízení, který by mohl být např. udělen i jako součást osobní nebo domovní prohlídky, kdy soud společně s domovní prohlídkou rozhodl i o „vstupu“ do nalezených zařízení. Je jasné, že již tento návrh nového trestního práva procesního je velice obsáhlý, avšak domnívám se, že problematika elektronických důkazů bude postupem času čím dál tím víc palčivější a postup výslovným zakotvením některých institutů mi přijde z hlediska právní jistoty lepší. Zároveň z důvodů nastíněných výše se domnívám, že by datům v mobilních zařízeních měla být poskytnuta vyšší

³⁸ POLČÁK, R. Informace a data v právu. *Revue pro právo a technologie*. 2016, č. 13.

míra ochrany, a to s ohledem na kvantitu i kvalitu citlivosti těchto dat. Jsem si však vědom, že tento závěr není jediný správný, a proto je třeba minimálně v odborných kruzích vést diskuzi, jakým způsobem právě s elektronickými důkazy pracovat a pokusit se najít optimální řešení. Tímto řešením by dle mého názoru měl být takový postup, který neparalyzuje oční při opatrování důkazů, na druhou stranu však dostatečně ochrání data uživatelů.

7 Závěr

Elektronické důkazy jsou stále důležitější pro trestní řízení. Jako takové představují obrovský zdroj informací, které ovšem představují citelný zásah do soukromí osob. V dnešní době, kdy stále více osob tráví podstatnou část svého života v online prostředí, je na místě toto prostředí chránit. Stávající úprava dokazování s elektronickými důkazy však výslovně nepočítá. Způsob opatrování a nakládání s těmito důkazy je tak určen praxí oční. Pro získání dat, která se nachází na zařízeních v době, kdy jsou zajištěna, není třeba speciálního povolení a budou moci být získána skrz prosté ohledání věci. Oproti tomu u dat, která chtějí oční získat od doby, kdy zařízení zajistily, musí využít některý ze zvláštních institutů trestního řádu. Tento článek nabídl alternativní možné způsoby k nakládání s těmito daty, které by lépe odrážely jejich citlivý obsah a chránily práva osob, jejichž data jsou získávána. A to buď skrze domovní prohlídku nebo prohlídku jiných prostor. V neposlední řadě došlo k zohlednění návrhu nového trestního řádu a nastínění, jakým způsobem se s elektronickými daty (důkazy) pracuje.

References

- FENYK, J. (ed.). *Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. 1. vyd. Praha: Vydal LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-25-2.
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. *Trestní právo procesní*. 7. vyd. Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-306-0.
- FRYŠTÁK, M. *Dokazování v přípravném řízení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7416-3.
- FRYŠTÁK, M. *Znalecké dokazování v trestním řízení*. 2., podstatně přepracované a doplněné vyd. Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-063-9.

- FRYŠTÁK, M., TEXTL, D. Mikrostopy a jejich využití v rámci dokazování v trestním řízení. *Trestněprávní revue*. 2021, roč. 20, č. 4. ISSN 1213-5313.
- GRŮVNA, T., RICHTER, M., ŠIMÁNOVÁ, H. *Vliv nových technologií na trestní právo*. Auditorium, 2022. ISBN 978-80-87284-95-7.
- HLAVÁČOVÁ, K., CHORVÁT, O. Přístup orgánů činných v trestním řízení k datům uloženým v cloudu. *Revue pro právo a technologie* [online]. 2016, roč. 7, č. 14, s. 3–24 [cit. 6. 3. 2023]. ISSN 1805-2797. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/revue/article/view/6120>
- JELÍNEK, J. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-444-2.
- JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 6. aktualizované vydání podle stavu k 1. 1. 2022. Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-550-0.
- KOČÍ, M. *Elektronické důkazní prostředky*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2013.
- MAREŠOVÁ, E. Problematika získávání informací z mobilních telefonů v rámci trestního řízení. *Trestněprávní revue*. 2021, roč. 20, č. 3. ISSN 1213-5313.
- MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. 1. vyd. Obzor, 1984.
- POLČÁK, R. Informace a data v právu. *Revue pro právo a technologie*. 2016, č. 13. ISSN 1804-5383.
- POLČÁK, R., PÚRY, F., HARAŠTA, J. *Elektronické důkazy v trestním řízení*. 1. vyd. Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8073-7.
- RŮŽEK, A. *Trestní řád: komentář*. 1. vyd. Orbis, 1975.
- ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. přeprac. vyd. Praha: Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. *Trestní právo procesní*. 4. přeprac. vyd. C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-496-4.

Stanovisko NSZ poř. č. 1/2015 Sb. v. s. NSZ ze dne 26. 1. 2015: Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k problematice zjišťování obsahu mobilních telefonů a jiných datových nosičů, včetně obsahu e-mailových schránek.

Stanovisko NSZ poř. č. 4/2005 Sb. v. s. NSZ ze dne 6. 6. 2005: Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k postupu v případech, kdy je třeba pro účely trestního řízení zjistit obsah údajů uložených v nalezeném, vydaném či odňatém mobilním telefonu, včetně údajů uložených na SIM kartě.

Rozsudek ESLP ze dne 1. 3. 2007, ve věci *Heglas proti České republice*, číslo stížnosti 5935/02.

Rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2015, ve věci *Zakharov proti Rusku*, číslo stížnosti 47143/06.

Contact – e-mail

ad.vojtech@gmail.com

MARIHUANU ZÍSKAVAME PESTOVANÍM ALEBO VÝROBOU?

Tomáš Zábrenszki

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici, Slovenská republika

Abstract in original language

Slovenský Trestný zákon nepozná pojem pestovanie rastlín rodu Cannabis. Takýto trestný čin nie je v medziach Trestného zákona jasne definovaný, čiže v podmienkach Slovenskej republiky neexistuje skutková podstata trestného činu pestovania rastlín rodu Cannabis ako tomu je napríklad v Českej republike. Ako však orgány činné v trestnom konaní v týchto prípadoch postupujú? Pestovanie rastlín rodu Cannabis, okrem zákonom stanovených výnimiek, je samozrejme trestným činom, no pod akú skutkovú podstatu je tento trestný čin subsumovaný?

Keywords in original language

Pestovanie; výroba; zadováženie; marihuana; konopa; drogové trestné činy.

Abstract

The Slovak Criminal Code does not recognize the term of Cannabis plants cultivation. Such a crime is not clearly defined within the limits of the Criminal Code, that is, in the conditions of the Slovak Republic, there is no factual basis for the cultivation of Cannabis plants, as it is, for example, in the Czech Republic. But how do law enforcement agencies proceed in these cases? Cultivation of Cannabis plants, except for exceptions provided by law, is of course a criminal offense, but under what factual basis is this offense subsumed?

Keywords

Cultivation; Production; Importation; Marijuana; Cannabis, Drug Related Crimes.

1 Úvod

Predmetom tohto príspevku je poukázať na absurdnosť slovenského Trestného zákona vo vzťahu k neoprávnenému pestovaniu rastlín rodu Cannabis. Zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej „Trestný zákon“) totiž nepozná skutkovú podstatu trestného činu neoprávneného/nedovoleného pestovania rastlín rodu Cannabis ako napr. v Českej republike zák. č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov (ďalej „Trestní zákoník“).

V zmysle zák. č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov je možné pestovať rastliny rodu Cannabis na poľnohospodárske alebo výskumné účely, ak príslušná inštitúcia poskytne povolenie. Pestovanie rastlín rodu Cannabis s obsahom viac než 2% delta-9-tetrahydrocannabinolu (ďalej „THC“) je považované za trestný čin zadováženia omamnej alebo psychotropnej látky.

Pri spracovaní tohto príspevku sme primárne vychádzali z rozhodnutí súdov, právnych predpisov, odbornej literatúry a dostupných štatistických údajov zverejňovaných Ministerstvom spravodlivosti SR a Ministerstvom vnútra SR.

Okrem poukázania na nelogickú aplikáciu Trestného zákona v súvislosti s pestovaním rastlín rodu Cannabis zameriavame pozornosť aj na komparáciu príslušných ustanovení českej a slovenskej legislatívy ako aj porovnávame a analyzujeme nebezpečenstvo pestovania rastlín rodu Cannabis s nebezpečenstvom nepovolenou výrobou liehu z pohľadu nebezpečenstva konkrétnych trestných činov.

Máme za to, že nepovolená výroba liehu je ďaleko nebezpečnejším konaním ako pestovanie rastlín rodu Cannabis. Nepovolená výroba liehu môže mať oveľa nepriaznivejšie následky na život a zdravie ľudí ako pestovanie. Už len samotný proces výroby liehu v domácom prostredí v necertifikovanom zariadení predstavuje značnú mieru ohrozenia a to nehovoriac o výslednom produkte, ktorý môže byť smrteľný. Reflektuje to však aj Trestný zákon?

V Trestnom zákone by sme márne hľadali skutkovú podstatu, ktorá by jednoznačne označovala protiprávne konanie zahŕňajúce neoprávnené pestovanie rastlín rodu Cannabis resp. iných rastlín či húb s obsahom psychotropnej

alebo omamnej látky. Takéto konanie je však trestnoprávne postihované. Ako to však v Slovenskej republike funguje a pod akú skutkovú podstatu je tento trestný čin subsumovaný rozoberieme v tomto príspevku.

2 Keď to nie je pestovanie tak je to výroba?

Podľa § 172 ods. 4 Trestného zákona „ *kto neoprávnene*

a) vyrobí,

b) dovezie, vyvezie, prevezie alebo dá prepraviť, alebo

c) kúpi, predá, vymení, zadovážá,

omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor alebo ktorúkoľvek inú činnosť sprostredkuje, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.“

Z vyššie citovaného znenia § 172 ods. 4 Trestného zákona nám explicitne nevyplýva, pod ktoré písmeno by sme zaradili konanie páchatel'a, ktorý neoprávnene pestuje rastliny rodu Cannabis.

Podľa prof. Čentéša sa výrobou rozumie akékoľvek konanie vedúce k vytvoreniu finálneho produktu a tento pojem v sebe najčastejšie zahŕňa rôzne postupy, ktorými možno získať tieto látky, vrátane čistenia a premeny týchto látok na iné návykové látky. Výrobou sa rozumie tiež výroba prípravkov okrem tých, ktoré sa pripravujú v lekárnach¹.

Na základe vyššie uvedeného teda nemôžeme tvrdiť, že pri pestovaní rastlín rodu Cannabis by dochádzalo k výrobe psychotropnej látky. Pri pestovaní rastlín rodu Cannabis páchatel' nič nevyrába, keďže samotnú psychotropnú látku produkuje rastlina počas fázy kvitnutia a páchatel' akurát len rastlinu usuší a oddelí z nej kvety, ktoré obsahujú najvyššiu koncentráciu psychotropnej látky THC. Dôležité je ešte podotknúť, že takýto „produkt“ t. j. sušené samičie kvety rastlín rodu Cannabis sami o sebe nie sú psychoaktívne ani psychotropné. Sušené kvety obsahujú THCA a je potreba tzv. dekarboxylácie, aby sa z THCA stalo psychotropné THC. Najjednoduchší spôsob dekarboxylácie je fajčenie sušených kvetov t. j. marihuany.

¹ ČENTÉŠ, J. Komentár k Trestnému zákonu. *EPI Právne systémy* [online]. [cit. 27. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/komentovane-ustanovenie/Komentar-k-p-172-zakona-300-2005-Z-z.htm>

Na uvedenú problematiku dal odpoveď Najvyšší súd SR vo svojom zjednocujúcom stanovisku sp. zn. Tpj 88/2015 z 5. apríla 2016, v ktorom uvádza, že „*pestovanie rastlín rodu Cannabis (konopa) je potrebné kvalifikovať ako neoprávnené zadováženie omamnej látky v zmysle § 172 ods. 1 písm. c)*² *Trestného zákona, pričom trestný čin je dokonaný dopestovaním rastlín do štádia vegetačného vývoja, v ktorom obsahujú dostatočné množstvo účinnej látky na vyvolanie účinku uvedeného v bode I. Tento záver platí bez ohľadu na okolnosť, že nejde o zadováženie omamnej látky od inej osoby, ale z biologickej podstaty rastliny, pričom pri pestovaní zároveň dochádza ku zvyšovaniu rastlinnej hmoty, a teda aj omamnej látky (vrátane účinnej látky – THC).*“

Vo vyššie citovanom stanovisku Najvyššieho súdu SR sa ďalej uvádza, že „*pestovanie vykladovo znamená sadenie a ošetrovanie nejakej rastliny, pričom rastlinou treba rozumieť organizmus obvyčajne s listami a kvetmi čerpajúcimi výživu zo zeme alebo vody.*“

Najvyšší súd SR ďalej odôvodňuje rozlišovanie medzi pojmami „výroba“ a „pestovanie“ na základe Jednotného dohovoru OSN o omamných látkach z roku 1961 (ďalej „Dohovor“), ktorý upravuje odlišnosť týchto pojmov s poukazom na zvláštnosti rastlín ako produktov prírody. V zmysle čl. 1 ods. 1 písm. i) tohto Dohovoru sa pod pestovaním rozumie pestovanie ópiového maku, kríku koky a rastliny Cannabis.

Následne Najvyšší súd SR deklaruje, že „*pod pojmom ,zadováži’, uvedenom v § 172 ods. 1 písm. c)*³ *Tr. zák., sa rozumie neoprávnené nadobudnutie resp. získanie omamnej látky alebo psychotropnej látky (jedu alebo prekurzora) v zásade akýmkoľvek iným spôsobom, než je to výslovné uvedené v predchádzajúcich pojmoch tohto ustanovenia (výrobou, dovozom, kúpou alebo výmenou). Zadovážením sa teda rozumie napr. aj získanie darovaním omamnej látky, konanie, ktoré zakladá znaky iného trestného činu, napr. krádeže (§ 212 Tr. zák.), lúpeže (§ 188 Tr. zák.), ale aj pestovanie rastlín (konope).*“

Nie je nám zrovna jasná logika v odôvodnení Najvyššieho súdu SR keď na jednej strane sa Najvyšší súd SR odvoláva na Jednotný dohovor OSN o omamných látkach z roku 1961 a na základe tohto dohovoru jasne cituje, že podľa čl. 1 ods. 1 písm. i) sa má jednat' o pestovanie rastlín rodu Cannabis a nie o výrobu, avšak na druhej strane následne subsumuje pestovanie rastlín rodu Cannabis pod pojem „zadováženie“. Mimochodom len podotýkame,

² Podľa súčasného znenia Trestného zákona sa jedná o § 172 ods. 4 písm. c).

³ Podľa súčasného znenia Trestného zákona sa jedná o § 172 ods. 4 písm. c).

že Slovenská republika je viazaná vyššie uvedeným Dohovorom, keďže tento Dohovor je v Slovenskej republike prijatý ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 47/1965 Zb. o Jednotnom dohovore o omamných látkach. Ďalšou zaujímavosťou je, že samotný Dohovor pozná rôzne pojmy týkajúce sa nakladania s omamnými a psychotropnými látkami, ale pojem „zadováženie“ v ňom nenájdeme.

Ístá logika v prípade postupu Najvyššieho súdu SR tam je, keďže bolo nutné subsumovať pestovanie rastlín rodu Cannabis pod niektoré ustanovenie § 172 ods. 4 Trestného zákona, avšak toto nie je správna cesta a keď už Najvyšší súd SR dospel k záverom k akým dospel, tak zákonodarca mal konať a zaviesť skutkovú podstatu nedovoleného/neoprávneného pestovania rastlín rodu Cannabis resp. rastlín a húb obsahujúcich omamnú alebo psychotropnú látku. Ku dnešnému dňu sa tak ešte nestalo. Zaujímavé by bolo, že pod akú skutkovú podstatu by súdy subsumovali pestovanie húb rodu Psilocybe alebo pestovanie kaktusov rodu Lofofora, keďže k tomuto sa Najvyšší súd SR vo svojom stanovisku nevyjadril a pestovanie vyššie uvedených húb a kaktusov nie je uvedené ani v Dohovore.

V samej podstate Slovenská republika takýmto vymedzením neaplikuje patrične Dohovor OSN. Okrem Dohovoru OSN však v prípade drogovej legislatívy Slovenská republika svojimi neprimerane vysokými trestami za drogové trestné činy nenaplnia úplne čl. 49 ods. 3 Charty základných práv Európskej únie, ktorý hovorí o ukladaní primeraných trestov a ani Rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV.

O vyššie uvedenej skutočnosti svedčí fakt, že Komisia Európskych spoločenských (ďalej „Komisia“) vyhodnotila implementácie jednotlivých ustanovení rámcového rozhodnutia v Správe Komisie o vykonávaní Rámcového rozhodnutia Rady 2004/757/SVV, ktorým sa stanovili minimálne ustanovenia o znakoch skutkových podstat trestných činov ako aj trestov v rámci nezákonného obchodovania s drogami. Komisia vytkla Slovenskej republike neprevzatie doslovného znenia všetkých foriem trestných činov v rámcovom rozhodnutí. Taktiež Komisia vyhodnotila slovenskú právnu úpravu v tejto oblasti ako nejasnú, nezaručujúcu uplatnenie rámcového rozhodnutia dostatočne jasne a presne. Závery Komisie môžu vychádzať zo skutočnosti, že Trestný zákon neobsahuje legálnu definíciu drogy, aplikuje sa v praxi nejasný postup pri

stanovení množstva obvykle jednorazovej dávky ako aj uplatňovanie nepriamej kriminalizácie konzumentov drog. Na základe výšky trestných sadziieb a ukladaných trestov zaradila Komisia slovenskú právnu úpravu do skupiny právnych úprav členských krajín, ktoré majú tresty ekvivalentné viac ako dvojnásobok rozpätia navrhovaného rámcovým rozhodnutím⁴.

2.1 V Českej republike sa pestuje

Prijatím zák. č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov sa od roku 2009 v podmienkach Českej republiky zaviedol § 285, v ktorom je vymedzená skutková podstata trestného činu nedovoleného pestovania rastlín obsahujúcich omamnú alebo psychotropnú látku. Do prijatia Trestného zákoníka bol v Českej republike účinný zák. č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, ktorý takúto skutkovú podstatu nepoznal.

Česká republika pochopila, že pestovanie malého množstva rastlín rodu *Cannabis* nemá takú spoločenskú škodlivosť a nie je nevyhnutné postihovať takéto konanie normami trestného práva. V rámci aplikácie zásady subsidiarity trestnej represie postačuje aj pôsobenie noriem správneho práva a nie je nutné či už pestovanie rastlín rodu *Cannabis* alebo prechovávanie akejkoľvek omamnej či psychotropnej látky v množstve menšom než malo postihovať v trestnoprávnej rovine⁵.

V zmysle § 285 ods. 1 Trestného zákoníka sa páchatel' dopustí trestného činu nedovoleného pestovania rastlín obsahujúcich omamnú alebo psychotropnú látku, ak neoprávnene pre vlastnú potrebu pestuje v množstve väčšom než malom rastlinu konope. Za takýto trestný čin je možné uložiť trest odňatia slobody až na šesť mesiacov alebo Trestní zákon pripúšťa a aj uloženie trestu prepadnutia veci či uloženie peňažného trestu.

V Českej republike zákonodarca počítal aj s nedovoleným pestovaním iných rastlín než rastlín rodu *Cannabis*. Uvedenú skutočnosť môžeme vidieť v § 285 ods. 2 Trestného zákoníka, ktorý hovorí o tom, že trestného činu nedovoleného pestovania sa dopúšťa ten, kto neoprávnene pestuje

⁴ KLÁTIK, J. a kol. *Drogové trestné činy*. Praha: Leges, 2018, s. 85.

⁵ VICHEREK, R. Množství větší než malé, aneb kolik je možné držet omamných a psychotropních látek pro vlastní potřebu. *ePrávo* [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/mnozstvi-vetsi-nez-male-aneb-kolik-je-mozne-drzet-omamnych-a-psycho-tropnich-latek-pro-vlastni-potrebu-94705.html>

v množstve väčšom než malom huby alebo inú rastlinu ako rastlinu rodu Cannabis s obsahom omamnej alebo psychotropnej látky. Za takéto konanie je možné uložiť trest odňatia slobody až na 1 rok, peňažný trest alebo trest prepadnutia veci.

Čo sa týka pestovania rastlín rodu Cannabis resp. iných rastlín alebo húb obsahujúcich omamnú alebo psychotropnú látku, tak za pestovanie v množstve menšom než malom nie je trestnoprávny postih. Presnú definíciu množstva väčšieho než malého stanovilo trestné kolégium Najvyššieho súdu ČR stanoviskom sp. zn. Tpjn 301/2013 z 13. 3. 2014. Podľa tohto stanoviska o trestný čin nepôjde v prípade pestovania maximálne 5 rastlín rodu Cannabis alebo 40 plodníc húb rodu Psilocybe. Takéto konanie sa bude v zmysle § 39 ods. 2 písm. b) zák. č. 167/1998 Sb. o návykových látkach v znení neskorších predpisov považovať za priestupok a v zmysle § 39 ods. 6 tohto zákona je za takéto konanie možné uložiť pokutu do 15.000 českých korún.

Najvyšší súd Českej republiky v rozhodnutí sp. zn. Tpjn 300/2014 konštatoval, že je nutné rozlišovať medzi pestovaním a výrobou omamných a psychotropných látok. V uvedenom rozhodnutí sa k predmetnej problematike uvádza, že *„samotné neoprávnené pěstování rostliny konopí nelze ztotožňovat s pojmem ‚výroba‘ omamné nebo psychotropní látky ve smyslu § 283 odst. 1 tr. zákoníku (viz rozhodnutí pod č. 18/2007 Sb. rozh. tr.). O výrobu, resp. některou její fázi, by mohlo jít pouze v případech, pokud by rostlina konopí byla sklizena a následně došlo k jejímu neoprávnenému zpracování v procesu, v němž by jako vstupní komponent byla dále upravována, a to buď do stavu způsobilého již ke spotřebě (marihuana), anebo k získání psychotropní látky tetrahydrokanabinolu (THC). To platí i tehdy, jestliže pachatel uskutečnil takovou výrobu pro vlastní potřebu a za tím účelem si opatřil nebo přechovával rostliny konopí; v tomto případě samotné opatření nebo přechovávání rostlin konopí je již pokusem trestného činu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 21 odst. 1 a § 283 odst. 1 tr. zákoníku, a nikoli jen přípravou ve smyslu § 20 odst. 1 tr. zákoníku.“*

Na základe vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že v podmienkach Českej republiky majú jasne vymedzenú skutkovú podstatu trestného činu nedovoleného resp. neoprávneného pestovania nielen rastlín rodu Cannabis, ale aj húb rodu Psilocybe či iných rastlín obsahujúcich omamné alebo psychotropné látky.

2.2 Nebezpečenstvo pestovania resp. zadováženia

Aby bola naplnená skutková podstata toho ktorého trestného činu, je potrebné, aby dané konanie resp. opomenutie konania napĺňalo štyri obligatórne znaky. Tieto znaky musia byť naplnené kumulatívne⁶. Pri pestovaní resp. podľa nášho Trestného zákona a stanoviska Najvyššieho súdu SR, zadovážení, sa budeme zameriavať na objekt tohto trestného činu.

Prečo sme sa rozhodli sa zaoberať práve objektom tohto trestného činu? Dôvod je jednoduchý. Či už je to výroba alebo zadováženie v samej podstate je to z pohľadu trestných sadzieb uvedených v § 172 ods. 4 viac menej jedno.

Objektom každého trestného činu by malo byť isté konanie, nekonanie, ohrozenie jednotlivca alebo spoločnosti resp. čokoľvek, čo má nepriaznivý dopad na jednotlivca alebo spoločnosť. Takéto konanie resp. nekonanie by malo predstavovať akési nebezpečenstvo alebo ohrozenie. A práve z tohto dôvodu sa dostávame k spomenutému § 172 ods. 4 Trestného zákona.

Na úvod by bolo možno vhodné konštatovať, že celkovo drogové trestné činy ako také patria pod trestné činy ohrozujúce život alebo zdravie. V Českej republike tieto trestné činy kategorizuje zákonodarca pod trestné činy všeobecne ohrozujúce. Kategorizácia v Českej republike sa zdá byť vhodnejšia, keďže drogové trestné činy neohrozujú len život alebo zdravie ľudí, ale ohrozujú celú spoločnosť ako takú. Pri týchto trestných činoch sa nejedná len o ohrozenie zdravia a života jednotlivca, ale podstatne širšej skupiny osôb.

Podľa § 172 ods. 4 je v samej podstate jedno či sa páchatel snaží hrať na farmaceuta bez licencie a vyrába napr. metamfetamín alebo len pestuje akúkoľvek rastlinu či hubu s obsahom omamnej alebo psychotropnej látky. Nebezpečenstvo týchto dvoch konaní je diametrálne odlišné. Pestovaním resp. zadovážovaním omamnej alebo psychotropnej látky z rastliny alebo huby nevzniká nijaké ohrozenie, ktoré by mohlo byť porovnané s výrobou syntetických drog, pri ktorých veľakrát stačí nesprávny postup alebo čo i len iskra a tragédia je na svete. Vzhľadom na túto skutočnosť nechápeme ako

⁶ MAŠLÁNYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 40.

môže zákonodarca trestať rovnakým metrom t. j. rovnakou trestnou sadzbou páchatel'a, ktorý pestuje resp. zadovážuje a páchatel'a, ktorý vyrába. Proces výroby predstavuje ďaleko väčšie nebezpečenstvo s možnými fatálnymi následkami a o kvalite výsledného produktu ani nehovoriac. Či je to už pestovanie resp. zadováženie alebo výroba, tak za obidva druhy konaní je možné uložiť trest odňatia slobody na 3 až 10 rokov.

Na druhej strane je zaujímavosťou aj kategorizácia trestného činu nepovolennej výroby liehu. Tento trestný čin sa radí medzi trestné činy ohrozujúce trhovú ekonomiku. Podľa § 253 ods. 1 Trestného zákona je trestným výrobou liehu vo väčšom množstve bez povolenia, uvádzanie alebo prechovávanie takéhoto liehu. Za takéto konanie je možné uložiť trest odňatia slobody až na 2 roky. V zmysle § 253 ods. 2 Trestného zákona je trestným činom už len samotné prechovávanie zariadenia na výrobu liehu.

Nepovolená výroba liehu necertifikovaným zariadením v zmysle príslušných predpisov nie je ohrozením zdravia alebo života? Nie, nie je. V tomto prípade sa skôr hľadá na záujem štátu a prípadných stratách na spotrebných daniach. V prípade, ak by došlo k poškodeniu zdravia alebo smrti v dôsledku takéhoto liehu, tak by sme to subsumovali pod príslušné skutkové podstaty trestných činov uvedených v prvej hlave Trestného zákona.

Za absurdné považujeme to, že za čo i len jednu rastlinu rodu Cannabis s obsahom THC vyšším ako 2% môže hroziť páchatel'ovi trest odňatia slobody minimálne na 3 roky, pričom pestovanie samotnej rastliny nikoho neohrozuje a výsledný „produkt“ nikomu nedokáže spôsobiť smrť či vážnejšie poškodenie zdravia čo sa však nedá konštatovať o domácej výrobe liehu v rôznych necertifikovaných svojpomocne poskladaných lavórových zariadeniach. Taktiež výsledný produkt z takýchto zariadení môže mať oslepujúcu až smrtiacu kvalitu. Čiže pri domácej výrobe liehu v necertifikovaných zariadeniach už pri procese výroby môže hroziť nebezpečenstvo z dôvodu technického stavu zariadenia a môže dôjsť k výbuchu pri takomto procese a následne aj vyprodukovaný lieh z takýchto zariadení môže mať rôznu úroveň kvality, ktorá môže predstavovať až smrteľné nebezpečenstvo pre prípadných konzumentov. V štúdií uskutočnenej odborníkmi z martinského Ústavu súdneho lekárstva a medicínskych expertíz na Univerzite Komenského sa konštatuje, že pri monitorovaní rizikovosti domácej výroby

destilátov odborníci zistili, že tieto destiláty majú spravidla viac toxických látok napr. metanolu. Vyšší obsah toxických látok vedie k častejším prípadom poškodenia organizmu, najmä k cirhóze pečene⁷.

Čo je teda väčším nebezpečenstvom resp. ohrozením pre spoločnosť? Pestovanie alebo domáca výroba liehu? Máme za to, že odpoveď je jednoduchá, no v Trestnom zákone je to reflektované úplne inak. Dovoľujeme si dodať, že právna úprava týkajúca sa domácej výroby liehu je úplne neefektívna. Aj keď v podmienkach Slovenskej republiky bola snaha o legalizáciu domácej výroby liehu v malom množstve, zákon je síce účinný, ale o efektívite sa hovoriť nedá. Oslovili sme Finančné riaditeľstvo SR, ktoré nám v liste č. 445955/2022 uviedlo, že ku dňu 14. 10. 2022 evidujú 50 súkromných výrobcov destilátu v rámci celej Slovenskej republiky. Ďalej bolo v liste konštatované, že finančná správa eviduje za rok 2020 40 oznámení o výrobe destilátu a za rok 2021 eviduje iba 36 oznámení. Za rok 2020 bolo vyrobených 518,71 l destilátu, za rok 2021 bolo vyrobených 449,8 l destilátu a na spotrebných daniach zaplatili súkromní výrobcovia destilátu v roku 2020 spotrebnú daň vo výške 2 565 € a v roku 2021 to bolo 2 236,46 €.

Nižšie predkladáme tabuľku zachytávajúcu údaje ohľadom trestného činu nepovolenej výroby liehu a tabaku v rokoch 2018 až 2021. Údaje uvedené v tabuľke boli získané z oficiálnych štatistík spracovávaných Ministerstvom spravodlivosti SR⁸ a Ministerstvom vnútra SR⁹. Pri § 253 Trestného zákona t. j. nepovolenej výroby liehu je potrebné brať ohľad na skutočnosť, že zák. č. 214/2019 Z. z., ktorý je účinný od 1. 8. 2019, sa rozšírila skutková podstata nepovolenej výroby liehu aj o nepovolenú výrobu tabaku a tabakových výrobkov t. j. tieto štatistiky v sebe môžu zahŕňať aj nepovolenú výrobu tabaku.

⁷ Dostupné z: https://uniba.sk/spravodajsky-portal/detail-aktuality/back_to_page/univerzita-komenskeho/article/v-suvislosti-s-alkoholom-ma-slovensko-aj-jedno-smutne-prvenstvo-zistili-odbornici-z-univerzity/ [cit. 28. 12. 2022].

⁸ Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/> [cit. 28. 12. 2022].

⁹ Dostupné z: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> [cit. 28. 12. 2022].

Rok	Zistené TČ	Objasnené TČ	Odsúdení páchatelia
2018	13	10	5
2019	13	5	3
2020	11	4	51
2021	12	5	32
Spolu	49	24	91

Z vyššie uvedenej tabuľky je možné konštatovať, že pri počte odsúdených páchatel'ov zohrala úlohu už spomínaná novela, ktorou sa rozšíril § 253 Trestného zákona aj o nepovolenú výrobu tabaku a tabakových výrobkov. Každopádne nám tieto štatistiky ukazujú skutočnosť, že výroba alkoholu na čierno je štátom tolerovaná. V roku 2018 keď vládna strana Most-Híd predkladala zák. č. 290/2018 Z. z., ktorým sa novelizoval zák. č. 467/2002 Z. z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov, konštatoval vtedajší poslanec NR SR, Peter Antal, že „vo veľkom existuje nelegálna súkromná výroba destilátov. Pestovateľské pálenice si urobili vlastný prieskum, podľa ktorého je odhadom až 40.000 nelegálnych výrobcov destilátu.“ Zároveň uviedol, že štát má dve možnosti, a to buď začne štát razantne pristupovať k týmto nelegálnym výrobcom alebo sa dá do právneho poriadku inštitút, podľa ktorého nebude takáto výroba liehu v rozpore so zákonom¹⁰.

Zákon je účinný od 1. 1. 2019 a pokiaľ sa jedná o približne 40 000 domácich výrobcov liehu a registrovaných je oficiálne len 50, tak môžeme tvrdiť, že zákon je neefektívny. Taktiež podľa počtu zistených, objasnených trestných činov a odsúdených páchatel'ov je na mieste konštatovanie, že Slovenská republika toleruje nepovolenú výrobu liehu.

Je naivné si myslieť, že iba také zanedbateľné množstvo destilátu v domácich podmienkach sa v Slovenskej republike vyrobilo. Zákon je neefektívny, keďže vo veľkom naďalej prekvitá výroba liehu na čierno v necertifikovaných zariadeniach, čo však je síce trestným činom, no napr. za rok 2021 bolo zistených 12 trestných činov nepovolennej výroby liehu a z toho bolo objasnených až 5¹¹. Z uvedeného vyplýva, že domácu výrobu liehu jednoducho

¹⁰ Dostupné z: <https://index.sme.sk/c/20910536/most-pripravuje-zmeny-k-legalizacii-vyroby-domacej-palenyky.html> [cit. 28. 12. 2022].

¹¹ Dostupné z: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_v_SR_za_rok_2021_xml [cit. 28. 12. 2022].

tolerujeme, no za pestovanie čo i len jednej rastliny rodu *Cannabis* posielame ľudí do väzenia, dokým v Českej republike sa do 5 rastlín ukladá iba pokuta a takéto konanie je považované za priestupok.

3 Porovnanie pestovania rastlín rodu *Cannabis* v rámci slovenskej a českej právnej úpravy

V Českej republike v zmysle § 285 ods. 1 Trestného zákoníka sa považuje za trestný čin pestovanie viac než 5 rastlín rodu *Cannabis*. V prípade pestovania rastlín rodu *Cannabis* vo väčšom množstve ako 5 rastlín je možné páchatel'ovi uložiť trest odňatia slobody až na 6 mesiacov, peňažný trest a trest prepadnutia vec. Ak pestuje páchatel' maximálne 5 rastlín rodu *Cannabis*, v takom prípade sa dopúšťa priestupku v zmysle § 39 ods. 2 písm. b) zák. č. 167/1998 Sb. o návykových látkach a podľa § 39 ods. 6 tohto zákona môže byť páchatel'ovi uložená pokuta vo výške 15 000 českých korún.

Ako už bolo vyššie spomenuté, v Českej republike Trestní zákoník pozná skutkovú podstatu trestného činu nedovoleného pestovania. V našom Trestnom zákone takýto pojem absentuje. V zmysle stanoviska Najvyššieho súdu SR sp. zn. Tpj 88/2015 sa považuje pestovanie rastlín rodu *Cannabis* za zadováženie psychotropnej látky v zmysle § 172 ods. 4 písm. c) Trestného zákona. Za „zadováženie“ čo i len jednej rastliny rodu *Cannabis*, ktorá obsahuje viac než 2% THC je možné uložiť trest odňatia slobody na 3 až 10 rokov. Vzhľadom výšku trestnej sadzby a skutočnosť, že sa jedná o zločin v zmysle § 11 ods. 1 Trestného zákona neprichádza do úvahy ani aplikácia materiálneho korektívu.

Nielenže Trestný zákon nepozná pojem pestovania rastlín rodu *Cannabis* alebo pestovania húb rodu *Psilocybe*, ale sa považuje takéto konanie za „zadováženie“. Taktiež v porovnaní s Českou republikou máme neprimerane prísne tresty¹². Dokým v Českej republike sa pestovanie v malom množstve posudzuje ako priestupok u nás je istý trest odňatia slobody minimálne vo výške 3 rokov za čo i len jednu rastlinu rodu *Cannabis*, ktorá obsahuje aspoň 2% THC.

¹² ZÁBRENSZKI, T. *Dekriminalizácia marihuany v podmienkach Slovenskej republiky s vybranou judikatúrou*. Žilina: EUROKÓDEX, 2022, s. 32.

Za zmienku stojí aj skutočnosť, že vo všeobecnosti je v podmienkach Českej republiky za drogové trestné činy možné uložiť aj peňažný trest. V prípade Slovenskej republiky sa za drogové trestné činy peňažný trest neukladá, keďže okrem neoprávneného prechovávanía omamných a psychotropných látok sú ostatné drogové trestné činy zločinmi a v zmysle § 56 ods. 2 Trestného zákona je možné uložiť peňažný trest len v prípade prečinu, ak nebolo preukázané, že páchatel úmyselného trestného činu daným trestným činom získal alebo sa snažil získať majetkový prospech. Zároveň vyplývajúc zo súdnej praxe, ani pri prečine neoprávneného prechovávanía omamných alebo psychotropných látok pre vlastnú potrebu sa peňažný trest neukladá. Čo sa týka uloženia peňažného trestu v podmienkach Českej republiky, tak pri tej ktorej skutkovej podstate drogového trestného činu je v Trestníku explicitne vymedzené, že súd môže uložiť za takéto konanie aj peňažný trest, čo v našich podmienkach takto vymedzené nie je a ukladanie peňažného trestu za drogové trestné činy u nás nie je v praxi štandardom¹³.

Skôr sa v podmienkach Slovenskej republiky, aj keď nelogicky, je snaha ukladať trest prepadnutia majetku a to aj bez ohľadu na to, či je preukázané, že či mal páchatel drogovej trestnej činnosti majetkový prospech z danej trestnej činnosti. Aktuálnym prípadom je napr. prípad p. Weizera, ktorému za 3 rastliny rodu Cannabis s obsahom THC cca 3 % hrozí trest odňatia slobody na 16 rokov a zároveň aj trest prepadnutia majetku¹⁴. Pán Weizer tieto rastliny nemal ani dopestované a obsah THC je úplne nízky s ohľadom na priemerný percentuálny podiel THC v zadržanej marihuane v Slovenskej republike. Priemerný podiel THC v zadržanej marihuane podľa Národnej kriminálnej agentúry v roku 2019 bolo 10,8 %¹⁵.

Čo sa týka pestovania väčšieho množstva rastlín rodu Cannabis, tak v podmienkach Slovenskej republiky môže byť páchatel súdený resp. odsúdený ako za spáchanie obzvlášť závažného zločinu. V Českej republike

¹³ Môžeme nájsť ojedinelé rozhodnutia, kedy súd uložil peňažný trest za prečin neoprávneného prechovávanía viď. napr. rozhodnutie OS Spišská Nová Ves sp. zn. 2 T/63/2021.

¹⁴ Rozhodnutie OS TT sp. zn. 4Tk/2/2021 – nie je zatiaľ právoplatné.

¹⁵ Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky za rok 2019. *Ministerstvo vnútra SR* [online]. 2020, s. 48. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?drogova-scena-na-uzemi-slovenskej-republiky> [cit. 28. 12. 2022].

je pestovanie značného rozsahu rastlín rodu Cannabis prečinom t. j. horná sadzba za takéto konanie je maximálne 5 rokov trestu odňatia slobody. V našich podmienkach by za takéto konanie hrozil páchatel'ovi trest odňatia slobody na 15 až 20 rokov.

Pre lepší prehľad uvádzame tabuľku, v ktorej porovnávame vybrané trestné sadzby, ktoré môžu byť ukladané za drogové trestné činy v Českej a Slovenskej republike.

	Česká republika	Slovenská republika
Prechovávanie pre vlastnú potrebu – marihuana	do 10 gramov ¹⁶ sa jedná o priestupok, pokuta až do výšky 15 000 českých korún	až 2 roky trestu odňatia slobody za prechovávanie maximálne 10 obvykle jednorazových dávok
Prechovávanie pre vlastnú potrebu – ostatné drogy	prechovávanie množstva menšieho než malého nie je trestným činom, ale priestupkom	až 5 rokov trestu odňatia slobody za prechovávanie maximálne 10 obvykle jednorazových dávok
Prechovávanie väčšieho množstva než pre vlastnú potrebu – marihuana	trest odňatia slobody na 6 mesiacov až 5 rokov	trest odňatia slobody na 3 až 7 rokov
Prechovávanie väčšieho množstva než pre vlastnú potrebu – ostatné drogy	trest odňatia slobody na 6 mesiacov až 5 rokov	trest odňatia slobody na 3 až 10 rokov
Obchodovanie s drogami	trest odňatia slobody na 1 až 5 rokov prípadne peňažný trest	trest odňatia slobody na 3 až 10 rokov
Pestovanie rastlín rodu Cannabis	do 5 rastlín sa jedná o priestupok, pokuta až do výšky 15 000 českých korún	trest odňatia slobody na 3 až 10 rokov
Pestovanie rastlín rodu Cannabis – značné množstvo	trest odňatia slobody až na 5 rokov	trest odňatia slobody na 15 až 20 rokov

¹⁶ 10 gramov sušiny alebo 5 gramov hašišu.

Na základe vyššie uvedenej tabuľky, ktorá porovnáva trestné sadzby za vybrané drogové trestné činy v Českej a Slovenskej republike môžeme konštatovať, že v niektorých prípadoch sú trestné sadzby dvoj až štvornásobne vyššie v podmienkach Slovenskej republiky. Nehovoriac o skutočnosti, že za neoprávnené prechovávanie nielen marihuany, ale akejkoľvek omamnej a psychotropnej látky v množstve menšom než malom a ako aj pestovanie rastlín či húb obsahujúcich omamnú alebo psychotropnú látku, za takéto konanie nehrozí v Českej republike trestnoprávny postih. V Slovenskej republike je trestnoprávne postihované nedovolené pestovanie čo i len jednej rastliny alebo huby obsahujúcej omamnú alebo psychotropnú látku, ale aj neoprávnené prechovávanie čo i len jednej obvykle jednorazovej dávky akejkoľvek omamnej alebo psychotropnej látky.

K primeranosti ukladaným trestov sa vyjadril aj Ústavný súd Českej republiky. V podmienkach Slovenskej republiky rezonuje prípad Josefa Šipoša, ktorý bol 02. 5. 2023 neprávoplatne odsúdený na 15 rokov trestu odňatia slobody a uložil sa mu aj trest prepadnutia majetku¹⁷. V tomto kontexte chceme poukázať na nález Ústavného súdu ČR sp. zn. II. ÚS 1624/19, v ktorom sa pri uložení trestu prepadnutia majetku páchatelovi, ktorý pestoval 150 ks rastlín rodu Cannabis konštatuje, že *„ústavní soud zdůrazňuje, že v posuzované věci primárně neposuzuje proporcionalitu zásahu do vlastnického práva stěžovatele; předmětem přezkumu není přiměřenost postihu stěžovatele na majetku. Podstatou kasačního zásahu Ústavního soudu je skutečnost, že odůvodnění trestu propadnutí nemovitosti nenaplnňuje zákonné podmínky pro jeho uložení a májí se s účelem trestu propadnutí věci, který spočívá buď v odčerpání zisků z trestné činnosti, nebo v zabránění páchání obdobné trestné činnosti pomocí propadlé věci, nikoli však primárně v represii jednotlivce skrze postihu na majetku. K postihu na majetku slouží nalézacím soudem správně uložený peněžitý trest, který obecným soudům dovoluje reflektovat nejen majetkové poměry pachatele (skrze vyšší denní sazby), ale i závažnost spáchaného trestného činu (prostřednictvím počtu denních sazeb). Odvolací soud se však možností uložení peněžitého trestu vůbec nezabýval; neodůvodnil, proč nebylo možné dosáhnout zprůsnění trestu prostřednictvím vyššího trestu peněžitého. Odvolací soud dále nereagoval na tvrzení stěžovatele, že v předmětné nemovitosti žije a že uložením trestu propadnutí nemovitosti přijde o veškeré své osobní*

¹⁷ Dostupné z: <https://domov.sme.sk/c/23164178/sipos-marihuana-pestovanie-vazenie-sud.html> [cit. 10. 5. 2023].

zázemí. Odvolací soud skutečnost, že stěžovatel v předmětné nemovitosti žije, nevyvrátil ani neodůvodnil, proč v posuzovaném případě veřejný zájem na uložení trestu propadnutí nemovitosti převáží stěžovatelův zájem na ochraně soukromého života.“

V podmienkach Slovenskej republiky však trest prepadnutia majetku je obligatórne ukladaný pokiaľ sa páchatel dopustí trestného činu podľa § 172 ods. 7 alebo 8 či § 173 ods. 4 Trestného zákona, konkrétne v prípade Šipoša sa jednalo o nedovolenú výrobu omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi v značnom rozsahu. Môžeme aj na základe vyššie uvedeného názoru Ústavného súdu ČR konštatovať, že v našich podmienkach je úprava trestu prepadnutia majetku v tomto kontexte neprimeraná a nespravodlivá. Nie je potrebné preukazovať príčinnú súvislosť medzi nadobudnutím majetku a trestnou činnosťou. Pre uloženie tohto trestu podľa § 58 ods. 3 Trestného zákona postačuje ak je trestný čin spáchaný v značnom rozsahu, bez ohľadu na skutočnosť či páchatel mal finančný profit a či vôbec obchodoval s danou látkou ako sa ani nepreukazuje či majetok nadobudol z prostriedkov pochádzajúcich z trestnej činnosti.

V závere vyššie uvedeného nálezu Ústavného súdu ČR sa uvádza, že „ústavní soud tedy shrnuje, že obecné soudy v posuzovaném případě rezignovaly na odůvodnění a prokázání naplnění zákonných předpokladů pro uložení trestu propadnutí věci. Předestřené lakonické odůvodnění uloženého trestu – potřeba citelně zasáhnout stěžovatele na majetku s ohledem na vyšší zisků, kterých mohl, byť tak neučinil, dosáhnout – se míjí s účelem a podstatou trestu propadnutí věci. Došlo tak k porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny, přičemž v případě soudu odvolacího naprostá absence odůvodnění uloženého trestu naplňuje znaky v právním státě nepřipustné svévole veřejné moci (čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy). S ohledem na absenci zákonného základu pro zásah do vlastnického práva tak došlo i k porušení čl. 11 odst. 1 Listiny. Obecné soudy se dále vůbec nevyporádaly s přiměřeností uloženého trestu vzhledem k zásahu do práva na ochranu soukromého života dle čl. 10 odst. 2 Listiny.“ V tomto náleze Ústavný súd ČR poukazuje na skutočnosť, ktorá v podmienkach Slovenskej republiky sa nevyžaduje. Ako už bolo spomenuté, nevyžaduje sa preukázanie zisku z trestnej činnosti a s tým súvisiace nadobudnutie majetku. Tiež nie je potrebné odôvodňovať takýto významný zásah do vlastníckeho práva a zaoberať sa s ochranou súkromného života.

V Českej republike je takto uložený trest zásahom do ľudských práv. U nás, ako je vidieť na prípade Šipoša či Weizera, bežná súdna prax.

Trestní zákoník v Českej republike sa v praxi aplikuje už vyše 13 rokov a dovoľujeme si konštatovať, že takáto právna úprava napĺňa zmysel trestného práva ako prostriedku „ultima ratio“. Existujú predsa aj iné spôsoby ako postihovať drogovú trestnú činnosť ako len neprimerane trestať. Pokiaľ by náš Trestný zákon s neprimerane vysokými trestami bol efektívny, zrejme by poslúžil ako inšpirácia ostatným krajinám Európskej únie, toto sa však konštatovať nedá a priam prostredníctvom takto prísnej legislatívy nielenže nereflktujeme princíp trestného práva ako krajného prostriedku, ale aj nepriamo kriminalizujeme užívateľov omamných a psychotropných látok.

4 Záver

V zmysle stanoviska Najvyššieho súdu SR sa v Slovenskej republike marihuana nezískava ani výrobou, ani pestovaním, ale zadovážením. Najvyšší súd SR musel prijať príslušné závery v rámci limitov, ktoré sú ustanovené v § 172 ods. 4 Trestného zákona. Slovenský Trestný zákon totiž nepozná skutkovú podstatu trestného činu neoprávneného resp. nedovoleného pestovania rastlín alebo húb obsahujúcich psychotropnú alebo omamnú látku. Zároveň sa takto naša legislatíva aj odchyľuje od ustanovení uvedených v Jednotnom dohovore OSN z roku 1961 o omamných látkach. Slovenská republika je však týmto dohovorom viazaná a teda by bolo vhodné do Trestného zákona doplniť skutkovú podstatu tohto trestného činu a nesubsumovať takéto protiprávne konanie pod „zadováženie“.

Okrem tejto skutočnosti môžeme, žiaľ, konštatovať, že Slovenská republika toleruje resp. v minimálnej miere rieši nepovolenú výrobu liehu. Aj keď sa v roku 2018 zákon o výrobe liehu novelizoval a ustanovili sa podmienky, za ktorých je možné lieh v domácich podmienkach vyrábať, na základe dostupných štatistických údajov je tento zákon neefektívny. Nepovolená výroba liehu z hľadiska objektu trestného činu, podľa nášho názoru, predstavuje ďaleko väčšie nebezpečenstvo a ohrozenie pre spoločnosť ako pestovanie akejkoľvek rastliny alebo huby obsahujúcej omamnú alebo

psychotropnú látku. Uvedená skutočnosť však v Trestnom zákone nie je reflektovaná. Za pestovanie čo i len jednej rastliny alebo huby s obsahom omamnej alebo psychotropnej látky je možné uložiť trest odňatia slobody na 3 až 10 rokov. To znamená, že v zmysle Trestného zákona je takéto konanie považované za zločin a teda ani uplatnenie materiálneho korektívu nepriechádza do úvahy.

Právne predpisy by mali odzrkadľovať, podľa materiálnych znakov, život v spoločnosti a v týchto prípadoch regulovať konanie, ktoré predstavuje nebezpečenstvo resp. ohrozenie pre spoločnosť. Podľa nášho Trestného zákona tomu tak nie je. Užívateľov omamných a psychotropných látok každým rokom pribúda a miesto poskytnutia pomoci týmto ľuďom ich nepriamo kriminalizujeme. V Českej republike je situácia o mnohonásobne lepšia a na vyspelejšej, ľudskej úrovni. V našich podmienkach môžeme hovoriť o čistej represii a aktuálne znenie Trestného zákona vo vzťahu k drogovej trestnej činnosti má s restoratívnou justíciou minimum spoločného.

Na jednej strane dokážeme tolerovať a prakticky netrestat nepovolenú výrobu liehu v domácich podmienkach a na druhej strane neprímerane trestáme pestovanie rastlín rodu Cannabis. Posledné udalosti hovoria samé za seba. Josefovi Šipošovi za pestovanie rastlín rodu Cannabis hrozí trest odňatia slobody na 15 rokov a trest prepadnutia majetku a Miloslavovi Weizerovi za 3 rastliny s minimálnym obsahom THC hrozí trest odňatia slobody na 15 rokov ako aj trest prepadnutia majetku. V Českej republike by konanie Josefa Šiposa bolo iba prečinom dokým u nás je jeho konanie považované za obzvlášť závažný zločin. Konanie Miloslava Weizera by v Českej republike bolo považované maximálne za priestupok, ak vôbec. Pokiaľ by bol náš Trestný zákon logicky a racionálne nastavený, reflektujúci princíp „ultima ratio“, títo dvaja „páchatelia“ by neboli obvinení zo spáchania obzvlášť závažného zločinu.

Možný zlom v týchto veciach môže priniesť tzv. veľká novela Trestného zákona, ktorá je aktuálne v legislatívnom procese. V tejto veľkej novele Trestného zákona, sa okrem iného, má zaviesť konečne aj skutková podstata neoprávneného pestovania rastlín a húb s obsahom omamnej alebo psychotropnej látky s podstatne nižšou trestnou sadzbou ako je tomu doteraz. Zákonodarca si uvedomuje, že Trestný zákon nereflektuje súčasné pomery

v spoločnosti a pristúpil na novelizáciu Trestného zákona. O tom, že Trestný zákon je v tejto oblasti neaktuálny svedčí aj fakt, že podstatná časť novely sa týka drogovej trestnej činnosti.

References

ČENTĚŠ, J. Komentár k Trestnému zákonu. *EPI Právne systémy* [online]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/komentovane-ustanovenie/Komentar-k-p-172-zakona-300-2005-Z-z.htm>

KLÁTIK, J. et al. *Drogové trestné činy*. Praha: Leges, 2018, 214 s. ISBN 978-80-7502-362-9.

MAŠLÁNYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 624 s. ISBN 978-80-7380-618-7.

VICHEREK, R. Množství větší než malé, aneb kolik je možné držet omamných a psychotropních látek pro vlastní potřebu. *ePrávo* [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/mnozstvi-vetsi-nez-male-aneb-kolik-je-mozne-drzet-omamnych-a-psychotropnich-latek-pro-vlastni-potrebu-94705.html>

ZÁBRENSZKI, T. *Dekriminalizácia marihuany v podmienkach Slovenskej republiky s vybranou judikatúrou*. Žilina: EUROKÓDEX, 2022, 172 s. ISBN 978-80-8155-114-7.

Charta základných práv Európskej únie.

Jednotný dohovor OSN o omamných látkach z roku 1961.

Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. II. ÚS 1624/19.

Odpoveď Finančného riaditeľstva SR č. 445955/2022.

Rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. Tpjn 300/2014.

Rozhodnutie Okresného súdu Trnava sp. zn. 4Tk/2/2021.

Rozhodnutie Okresného súdu Spišská Nová Ves sp. zn. 2 T/63/2021.

Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2019.

Stanovisko Najvyššieho súdu ČR sp. zn. Tpjn 301/2013.

Stanovisko Najvyššieho súdu SR sp. zn. Tpj 88/2015.

Zák. č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

Zák. č. 167/1998 Sb. o návykových látkach v znení neskorších predpisov.

Zák. č. 467/2002 Z. z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov.

Zák. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zák. č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov.

Zák. č. 290/2018 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 467/2002 Z. z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 530/2011 Z. z. o spotrebnej dani z alkoholických nápojov v znení neskorších predpisov.

Zák. č. 214/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

<http://www.sme.sk>

<http://www.justice.gov.sk>

<http://www.minv.sk>

<http://www.uniba.sk>

Contact – e-mail

tomas.zabrenszki@student.umb.sk

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D. (předseda);
doc. Ing. Pavel Bobál, CSc.; Mgr. Michaela Hanousková;
doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.; prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.;
prof. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.; prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.;
PhDr. Alena Mizerová; prof. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr. rer. nat.;
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.; Ing. Zuzana Sajdlová, Ph.D.;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.;
prof. PhDr. Lubomír Spurný, Ph.D.; doc. Ing. Rostislav Staněk, Ph.D.;
prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.; doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.;
doc. JUDr. PhDr. Robert Zbíral, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. PhDr. Robert Zbíral, Ph.D. (předseda);
Mgr. Bc. Luboš Brim, Ph.D.; Mgr. David Čep, Ph.D.;
JUDr. Eva Dobrovolná, Ph.D., LL.M.; JUDr. Mgr. Jakub Harašta, Ph.D.;
doc. JUDr. Michal Janovec, Ph.D.; JUDr. Bc. Terezie Smejkalová, Ph.D.;
doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.; JUDr. Dominik Židek, Ph.D.

COFOLA 2023

část 6 – Ochrana hodnot v postmoderní společnosti

Sborník příspěvků mladých právníků, doktorandů a právních vědců

Mgr. David Čep, Ph.D., JUDr. Jan Provazník, Ph.D.,

doc. JUDr. Michal Janovec, Ph.D. (eds.)

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v roce 2023

Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Edice Scientia, sv. č. 755

1., elektronické vydání, 2023

ISBN 978-80-280-0502-3 (online ; pdf)
www.law.muni.cz

MUNI
PRESS

MUNI
LAW

ISBN 978-80-280-0502-3

9 788028 005023